

ERASMUS UNIVERSITEIT ROTTERDAM
ECONOMISCHE FACULTEIT
FISCALE ECONOMIE
MASTERSCRIPTIE

**SIMULATIE VAN DE EFFECTIEVE GEMIDDELDE
BELASTINGDRUK OP HET INKOMEN VAN
ZELFSTANDIGEN ZONDER PERSONEEL EN WERKNEMERS**

Auteur:
K. GOEDEE

Collegekaartnummer:
295414 KG

Begeleiders:
M. SMEETS
H. VRIJBURG

ROTTERDAM - 20 AUGUSTUS 2013

WHEN a man sets out upon any course of inquiry, the object of his search may be either light or fruit - either knowledge for its own sake or knowledge for the sake of good things to which it leads. In various fields of study these two ideals play parts of varying importance...

there will, I think, be general agreement that in the sciences of human society, be their appeal as bearers of light never so high, it is the promise of fruit and not of light that chiefly merits our regard... If it were not for the hope that a scientific study of men's social actions may lead, not necessarily directly or immediately, but at some time and in some way, to practical results in social improvement, not a few students of these actions would regard the time devoted to their study as time misspent. That is true of all social sciences, but especially true of economics...

A. C. PIGOU, ECONOMICS OF WELFARE, 1920

Inhoudsopgave

1	Inleiding	1
1.1	Achtergrond	1
1.2	Probleemstelling	2
1.3	Onderzoeksopzet	3
1.4	Leeswijzer	4
2	Zelfstandigen zonder personeel in de Nederlandse arbeidsmarkt	5
2.1	Inleiding	5
2.2	Definiëring	6
2.2.1	Inleiding	6
2.2.2	Ruime definiëring	6
2.2.3	Enge definiëring	7
2.2.4	Conclusie	13
2.3	Aantal en ontwikkeling	15
2.3.1	Inleiding	15
2.3.2	Macro	15
2.3.3	Sectoraal	16
2.3.4	Inzet van flexibele arbeid	18
2.3.5	Fiscaal-juridisch	18
2.3.6	Conclusie	21
2.4	Kenmerken	21
2.5	Transities	24
2.6	Bedrijfsvoering	25
2.7	Positie van zelfstandigen zonder personeel	29
2.7.1	Inleiding	29
2.7.2	Vraag naar zelfstandigen zonder personeel	30
2.7.3	Aanbod van zelfstandigen zonder personeel	33
2.7.4	Conclusie	39
2.8	Inkomen	39
2.8.1	Inkomensvergelijking	39
2.8.2	Inkomen over de levenscyclus	41

2.9	Conclusie	49
3	Instituties	52
3.1	Inleiding	52
3.2	Afbakening	52
3.3	Instituties voor werknemers	54
3.3.1	Werkelijke versus fiscale inkomsten	55
3.3.2	Loonheffing	55
3.3.3	Minimumloon	57
3.3.4	Doorbetaling van loon tijdens ziekte	57
3.3.5	Pensioenopbouw	57
3.3.6	Werknemersverzekeringen	59
3.3.7	Spaarloonregeling	61
3.3.8	Levensloopregeling	61
3.4	Instituties voor zelfstandigen zonder personeel	62
3.4.1	Werkelijke versus fiscale winst uit onderneming	62
3.4.2	Verzekeringen	62
3.4.3	Pensioenopbouw	63
3.4.4	Kleine Ondernemersregeling	64
3.4.5	Urencriterium	65
3.4.6	Investeringsaftrek	65
3.4.7	Ondernemersaftrek	66
3.4.8	Mkb-winstvrijstelling	67
3.4.9	Traject omzet-belastbare winst uit onderneming	67
3.5	Algemeen	67
3.5.1	Inkomensafhankelijke bijdrage Zorgverzekeringswet	67
3.5.2	Belastbare inkomsten uit eigen woning	68
3.5.3	Algemene Ouderdomswet	69
3.5.4	Lijfrenteregime	69
3.5.5	Verschuldigde inkomstenbelasting en premies volksverzekeringen	70
3.5.6	Toeslagen	73
3.5.7	Eenheid van belastingheffing: individu of huishouden?	73
3.6	Tijdelijk	74
3.7	Conclusie	75
4	Model	77
4.1	Inleiding	77
4.2	Maatstaven	77
4.2.1	Effectieve gemiddelde belastingdruk zonder inkomensrisico	78
4.2.2	Effectieve gemiddelde belastingdruk met inkomensrisico	81
4.2.3	Discriminatie	83

4.2.4	Marginale effectieve belastingdruk op pensioenopbouw	83
4.3	Aannames	84
4.4	Synthetische huishoudens	84
4.5	Bruto-netto traject	88
4.6	Conclusie	89
5	Simulatie van de effectieve gemiddelde belastingdruk	91
5.1	Inleiding	91
5.2	Algemeen	92
5.3	Woonsituatie	96
5.4	Huishouden	97
5.5	Premies (werknemers)verzekeringen en pensioenopbouw	100
5.6	Inkomensrisico	105
5.7	Conclusie	106
6	Conclusie	109
	Lijst van figuren	112
	Lijst van tabellen	114
	Bibliografie	115

Hoofdstuk 1

Inleiding

1.1 Achtergrond

Donner constateert in 2009 dat er een groeiende groep zelfstandige ondernemers zonder personeel (hierna: zelfstandigen zonder personeel) is die alleen hun arbeid, kennis of vaardigheden aanbieden.¹ Deze zelfstandigen zonder personeel voeren vergelijkbare werkzaamheden uit als werknemers, maar dan op basis van een ander contract.

In Nederland is het welvaartsstelsel in belangrijke mate gedifferentieerd naar status in de arbeidsmarkt. Het huidige arbeidsstelsel is juridisch grofweg onder te verdelen in werknemerschap en zelfstandig ondernemerschap.² Een zelfstandige is juridisch een gelijke partij aan de opdrachtgever en daarom is er in beginsel geen regelgeving die zelfstandigen zonder personeel beschermt tegen onderbetaling, te late betaling of opzegging van het contract.³ Zelfstandigen zonder personeel vallen in beginsel niet onder het bereik van de Werkloosheidswet (WW), Ziektewet (ZW) en de Wet werk en inkomen naar arbeidsvermogen (WIA). Zelfstandigen zonder personeel zijn zelf verantwoordelijk voor het opvangen van inkomensschommelingen, het sparen voor de oude dag en het verzekeren van inkomensrisico's als arbeidsongeschiktheid. De overheid beschouwt zelfstandig ondernemerschap als de aanjager van economische groei, werkgelegenheid en innovatie en stimuleert zelfstandig ondernemerschap met fiscale regelgeving.⁴ De stimulering van het ondernemerschap vergroot echter het onderscheid in effectieve belastingdruk op het inkomen van werknemers en zelfstandige ondernemers.⁵ Door de opkomst van zelfstandigen zonder personeel rijst de vraag wat de invloed is van de differentiatie in het welvaartsstelsel op de structurering van arbeidsrelaties als werkgever-werknemer of opdrachtgever-opdrachtnemer (zelfstandige zonder personeel) en op diverse beslissingsmarges van zelfstandigen zonder personeel zoals het veranderen van de arbeidsduur, het opbouwen van pensioen en het verzekeren van inkomensrisico's als arbeidsongeschiktheid.

Het belastingstelsel is echter uitermate complex. Om te begrijpen en modelleren hoe belastingheffing de economie beïnvloed en voor beleidsmakers om het grotere plaatje te zien is er nood voor een maatstaf die de netto effecten van het belastingstelsel weergeeft.⁶ De effectieve belastingdruk is zo'n maatstaf: deze meet de netto hoeveelheid belasting die wordt geheven op het inkomen. De effectieve gemiddelde belastingdruk (AETRs) drukt de netto belasting uit als een fractie van het inkomen waarop ze geheven wordt.⁷ De effectieve marginale belastingdruk (METRs) meet de mate van belasting op een verandering

---

¹Adviesaanvraag positie zelfstandig ondernemers, 21 september 2009, Referentie: AV/AR/2009/21240

²Zie Adviesaanvraag positie zelfstandig ondernemers, 21 september 2009, Referentie: AV/AR/2009/21240. Donner tekent wel aan dat deze indeling wordt vertroebeld door resultaatgenieters in de Wet Inkomstenbelasting 2001, en fictieve dienstbetrekkingen in de Wet op de loonbelasting 1965

³Zie schema's in Aerts (2007, p. 16-17) en SER (2010, p. 47-48)

⁴Tweede Kamer 2009-2010, Kamerstukken 32 128, nr. 3, bijlage 1, Notitie fiscaal bevorderen ondernemerschap

⁵De Kam, 2009

⁶Sø rensen, 2004, p. 1

⁷Immervoll, 2002, p. 1

van het inkomen door bijvoorbeeld het aanpassen van uren en inzet.⁸

De effectieve gemiddelde en marginale belastingdruk heeft invloed op diverse beslissingsmarges. Zo laten Briscoe, Dainty en Millett zien dat het belastingstelsel een belangrijke invloed heeft gehad op de keuze van personen in de Britse bouwsector om te werken als zelfstandige en voor bedrijven om zelfstandigen in te huren.⁹ Bruce en Gurley tonen op basis van Amerikaanse belastinggegevens dat de marginale belastingdruk een belangrijke invloed heeft op de keuze om te starten en stoppen als zelfstandige.¹⁰ Bruce en Mohsin onderzoeken voor de Verenigde Staten het effect van belastingen op het niveau van zelfstandigen en vinden een significant effect.¹¹ Selin laat zien dat de contributie van zelfstandigen aan pensioenvoorzieningen gevoelig is voor de marginale belastingdruk.¹²

De effectieve belastingdruk in Nederland is echter nog niet compleet gemeten met inbegrip van de mogelijkheid om arbeid aan te bieden als zelfstandige zonder personeel. PWC rekent uit wat de financiële bias in 2008 is in de instituties die de keuze tussen ondernemerschap en werknemerschap beïnvloeden voor een set van maatmensen op basis van paneldata door een econometrisch model te combineren met een fiscaal model.¹³ PWC bepaalt op basis van het econometrisch model wat personen bruto zouden verdienen als ze zouden switchen van werknemer naar zelfstandige en visa versa en rekenen uit wat ze netto over zouden houden op basis van het fiscaal model. PWC laat zien dat in 2008 bijna alle werknemers en een groot gedeelte van de ondernemers netto het beste af is in de huidige situatie. Berden, Dosker, Risseeuw en Willebrands onderzoeken wat de economische betekenis is van zelfstandigen zonder personeel door welvaartseffecten op micro, meso en macroniveau te vergelijken met een situatie waarin er geen zelfstandigen zonder personeel zouden zijn.¹⁴

1.2 Probleemstelling

De doelstelling in deze thesis om beter inzicht te krijgen in de invloed van het belastingstelsel op het structureren van een arbeidsrelatie als opdrachtgever - opdrachtnemer (zelfstandige zonder personeel) of werkgever-werknemer. In deze thesis zal ik de effectieve gemiddelde belastingdruk in de periode 2008-2012 simuleren op het arbeidsinkomen van zelfstandigen zonder personeel en werknemers.

De effectieve gemiddelde belastingdruk op het arbeidsinkomen van zelfstandigen zonder personeel ten opzichte van werknemers geeft voor een vergelijkbare verdien capaciteit aan of personen financieel beter af zijn als werknemer of zelfstandige zonder personeel. Personen hebben echter een verschillende verdien capaciteit als zelfstandige zonder personeel en werknemer.¹⁵ Ik neem niet expliciet het verschil in verdien capaciteit van personen mee, maar ik simuleer voor welke bruto inkomen het besteedbaar inkomens vergelijkbaar is. Het verschil tussen de bruto inkomens is een maatstaf van de discriminatie (positief of negatief) in de belastingheffing van het arbeidsinkomen van zelfstandigen zonder personeel.

De simulatie van de effectieve gemiddelde en marginale belastingdruk op arbeidsinkomen van zelfstandigen zonder personeel en werknemers is van 2008 tot en met 2012 om de wijzigingen in effectieve belastingdruk als gevolg van verandering in wetgeving in kaart te brengen. De wetgeving kan na deze periode echter veranderen waardoor de effectieve belastingdruk na deze periode afwijkt van de in deze thesis gerapporteerde effectieve belastingdruk.

Belastingen en subsidies grijpen voor de heffing en uitkering aan bij een brede set van kenmerken, zoals inkomen, arbeidsduur, huishoudsamenstelling, etc. - en de effectieve belastingdruk varieert dus per huishouden. Het is daarom van belang om bij het simuleren van de effectieve belastingdruk niet uit te gaan van een representatieve agent, maar uit te gaan van heterogeniteit in diverse dimensies.¹⁶ Ik

---

⁸ Immervoll, 2002, p. 1

⁹ Briscoe e.a., 2000

¹⁰ Bruce en Gurley, 2005

¹¹ Bruce en Mohsin, 2006

¹² Selin, 2011

¹³ PWC, 2009

¹⁴ Berden e.a., 2010

¹⁵ Zoals ook blijkt uit PWC (2009).

¹⁶ Zie ook Berger e.a. (2001, p. 1-2)

zal heterogeniteit simuleren in leeftijd, huishoudsamenstelling, woonsituatie, arbeidsduur, vaardigheden, inkomensrisico en pensioen (opbouw, premie, aanspraak).

Het is van belang te vermelden dat de simulatie van de effectieve gemiddelde en marginale belastingdruk statisch is en geen gedragseffecten meeneemt.¹⁷ De simulatie geeft de effectieve belastingdruk weer in een bepaald jaar van huishoudens gegeven een set van eigenschappen. De set van eigenschappen van zelfstandigen zonder personeel in een bepaald jaar - inclusief de mate van pensioenopbouw, leeftijd, inkomen, etc. - is onder andere het resultaat van de vormgeving van de belastingen en subsidies. De simulatie van de effectieve gemiddelde en marginale belastingdruk gaat dus uit van het equilibrium dat in de arbeidsmarkt voor zelfstandigen zonder personeel en werknemers wordt waargenomen.

1.3 Onderzoekopzet

De effectieve belastingdruk kan gemeten worden op macro-niveau en micro-niveau.¹⁸

De impliciete gemiddelde effectieve belastingdruk studies meten de effectieve belastingdruk op macro-niveau. Deze studies gebruiken macro-economische gegevens en meten de effectieve belastingdruk door de totale belasting op arbeid in een land te delen met een schatting van de totale arbeidskosten. Een macro-economische benadering genereert één belasting ratio. Een macro-economische benadering kan niet weergeven hoe de effectieve belastingdruk varieert voor inkomen en andere kenmerken van huishoudens.¹⁹

Een benadering op micro-niveau gebruikt data van personen (of huishoudens) om de effectieve belastingdruk te simuleren.²⁰ Deze data is gebaseerd op paneldata of synthetische huishoudens. Bij paneldata zijn de gegevens afkomstig van echte huishoudens en (potentieel) representatief voor de bevolking. De informatie in paneldata is echter onvoldoende om gedetailleerde AETRs te berekenen, omdat bepaalde variabelen over de inkomstenbelasting en sociale zekerheid ontbreken. Zo ontbreekt de registratie van betalingen in sociale zekerheid van bedrijven die namens werknemers zijn gedaan. Om deze reden combineren studies paneldata met een gedetailleerde programmering van de belasting en subsidieregels. Het aantal huishoudens met zelfstandigen zonder personeel in paneldata is echter nog relatief schaars. De effectieve belastingdruk kan ook gesimuleerd worden op basis van synthetische huishoudens. Synthetische huishoudens zijn hypothetische of fictieve huishoudens. Synthetische huishoudens geven echter niet in de juiste proporties de heterogeniteit van huishoudens in een populatie weer en kunnen dus niet gebruikt worden om belastingen en subsidies over de huishoudens te aggregeren.²¹

Deze thesis zal een benadering op micro-niveau kiezen. De effectieve belastingdruk wordt gesimuleerd door de belastingen en subsidies te programmeren en huishoudens uit een synthetische dataset te gebruiken voor de input. De synthetische dataset is een set huishoudens met heterogeniteit in diverse dimensies zoals huishoudsamenstelling, arbeidsverdeling, woonsituatie, vaardigheden, arbeidsduur, de mate van inkomensrisico, pensioenaanspraak en pensioenopbouw.

De simulatie van de effectieve belastingdruk vindt plaats in drie stappen. De eerste stap is onderzoek naar de sociaaleconomische positie van zelfstandigen zonder personeel in de arbeidsmarkt. Deze gegevens zijn nodig voor het selecteren van instituties en construeren van de synthetische huishoudens. De tweede stap is het analyseren en selecteren van de instituties (relevante regelgeving) voor zelfstandigen zonder personeel en werknemers. De derde stap is het specificeren van het model waarmee de effectieve belastingdruk wordt gesimuleerd.

---

¹⁷Zie ook Mitton e.a. (2000, p.2-3)

¹⁸Immervoll, 2002, p. 3-4

¹⁹Zie Immervoll (2002, p. 3-4) en Berger e.a. (2001, p. 2)

²⁰Immervoll, 2002, p. 3-4

²¹Immervoll, 2002, p.4

1.4 Leeswijzer

De resterende opzet van deze thesis is als volgt. Hoofdstuk 2 beschrijft zelfstandigen zonder personeel in de Nederlandse arbeidsmarkt. In concreto komen de volgende aspecten in hoofdstuk 2 aan bod: definitie van zelfstandigen zonder personeel en afbakening in de fiscaliteit en sociale zekerheid, het aantal zelfstandigen zonder personeel en de ontwikkeling hiervan, kenmerken, transities, bedrijfsvoering, positie en het inkomen. Hoofdstuk 3 geeft de instituties weer voor zelfstandigen zonder personeel en werknemers. Hoofdstuk 4 specificeert het model. Hoofdstuk 5 simuleert de effectieve gemiddelde belastingdruk. Tot slot concludeert hoofdstuk 6

Hoofdstuk 2

Zelfstandigen zonder personeel in de Nederlandse arbeidsmarkt

2.1 Inleiding

De arbeidsmarkt wordt volgens de Beer, van der Meer, Van Ruysseveldt en Wielers in het algemeen omschreven als de plaats waar vragers naar arbeid en aanbieders van arbeid elkaar ontmoeten.¹ De arbeidsmarkt is echter geen concrete markt, maar een abstractie, een gedachteconstructie, waarmee wordt verwezen naar de interactie die plaatsvindt tussen vragers en aanbieders van arbeidsvermogen. De actoren in de arbeidsmarkt aan de vraagzijde zijn divers en omvat onder anderen particulieren, bedrijven, zelfstandigen zonder personeel, zelfstandigen met personeel en de overheid. De actoren aan de aanbodzijde omvat onder andere werknemers als zelfstandigen. Er zijn in de arbeidsmarkt ook collectieve actoren actief: zo behartigen werkgeversorganisaties en vakbonden de belangen van hun leden.

Jacques Van Hoof definieert de arbeidsmarkt als: ‘het totaal van ruil- en onderhandelingsprocessen dat plaatsvindt tussen de vragers en aanbieders van arbeidsvermogen en de daarmee samenhangende regels en institutionele arrangementen, waardoor zowel de allocatie als prijsvorming van arbeid tot stand komt.’² De definitie van Jacques Van Hoof kent een duale functie toe aan de arbeidsmarkt.³ De arbeidsmarkt vervult een allocatiefunctie: via de arbeidsmarkt worden de taken die samenhangen met het proces van productie van goederen en diensten aan de leden van de samenleving toegedeeld. De arbeidsmarkt vervult ook een verdelingsfunctie: via de arbeidsmarkt komt de relatieve verdeling van de beloning voor het ter beschikking stellen van arbeidskracht tussen vragers en aanbieders van arbeidsvermogen tot stand. De arbeidsmarkt bepaalt dus de verdeling tussen de productiefactoren arbeid (werknemers en zelfstandigen zonder personeel) en kapitaal (ondernemers en aandeelhouders) en tussen de categorieën werkenden zoals werknemers en zelfstandigen.

Dit hoofdstuk zal de arbeidsmarkt analyseren voor zelfstandigen zonder personeel met een tweeledige doelstelling. De eerste doelstelling is het rechtvaardigen dat zelfstandigen zonder personeel een aparte categorie werkenden zijn: separaat te beschouwen van andere zelfstandigen en werknemers. De tweede doelstelling is het in kaart brengen van zelfstandigen zonder personeel en werknemers, om zo de instituties te kunnen selecteren en de synthetische huishoudens te kunnen construeren.

Dit hoofdstuk rechtvaardigt als volgt dat zelfstandigen zonder personeel beschouwd kunnen worden als aparte categorie werkenden. Paragraaf 2.2 definieert het begrip ‘zelfstandige zonder personeel’ en bakent zelfstandigen zonder personeel af van werknemers en andere zelfstandigen. Paragraaf 2.3 bespreekt het aantal en de ontwikkeling van zelfstandigen zonder personeel in de Nederlandse arbeidsmarkt.

---

¹De Beer e.a., 2006, §4.1

²Gevonden in De Beer e.a. (2006)

³Zoals De Beer e.a. (2006) ook aangeeft.

Dit hoofdstuk brengt als volgt zelfstandigen zonder personeel in kaart. Paragraaf 2.4 bespreekt de kenmerken van zelfstandigen zonder personeel ten opzichte van andere groepen in de arbeidsmarkt. Paragraaf 2.5 bespreekt de transitie op de arbeidsmarkt vanuit en naar de status zelfstandige zonder personeel. Paragraaf 2.6 zet de bedrijfsvoering van zelfstandigen zonder personeel uiteen. Paragraaf 2.7 onderzoekt twee ideaaltypische beelden betreffende de positie van zelfstandigen zonder personeel in de arbeidsmarkt. In het ene beeld werken personen als zelfstandige zonder personeel uit ‘nood’ en hebben ze vaak een maatschappelijk zwakke positie. In het andere beeld zijn zelfstandigen zonder personeel ‘echte’ zelfstandige ondernemers, die als zelfstandige werken vanwege flexibiliteit en autonomie. Het inkomen van zelfstandigen zonder personeel in vergelijking met andere groepen in de arbeidsmarkt wordt behandeld in paragraaf 2.8. Tenslotte concludeert paragraaf 3.7.

2.2 Definiëring

2.2.1 Inleiding

Deze paragraaf zet de semantiek van het begrip zelfstandige zonder personeel uiteen en bakent zelfstandigen zonder personeel af van werknemers en andere zelfstandigen. De opvattingen in de literatuur over de betekenis van het begrip zelfstandige zonder personeel zijn niet eenduidig. Bovendien geeft Houweling aan dat de zelfstandige zonder personeel in juridische zin niet bestaat.⁴ In tabel 2.1 is ter verduidelijking van de uiteenlopende opvattingen over de betekenis van het begrip zelfstandige zonder personeel een overzicht opgenomen van de duiding door verscheidene instanties en auteurs. De definities van het begrip zelfstandige zonder personeel zijn ruim of eng in hun bereik.⁵ De ruime definitie (CBS) van het begrip zelfstandige zonder personeel wordt besproken in subparagraaf 2.2.2 en de enge definities (EIM, SER) in subparagraaf 2.2.3 Tenslotte concludeert subparagraaf 2.2.4.

2.2.2 Ruime definiëring

Een zelfstandige zonder personeel in de meeste ruime zin heeft geen werknemers in dienst en werkt voor eigen rekening en risico. Het CBS hanteert een dergelijke ruime definitie. De ruime definitie grijpt voor de afbakening van zelfstandigen zonder personeel van andere groepen werkenden aan op de criteriums a) het niet in dienst hebben van personeel en b) het ‘werken voor eigen rekening of risico’

Deze criteria kunnen nader worden toegelicht op basis van de classificaties van relaties tussen partijen in het arbeidsrecht. Het Nederlandse arbeidsrecht onderscheidt in beginsel drie juridische modellen waaronder een persoon werkzaam kan zijn: de arbeidsovereenkomst⁶, overeenkomst van opdracht⁷ en de aannemingsovereenkomst.⁸ Voor de aanwezigheid van een arbeidsovereenkomst moet cumulatief voldaan zijn aan *i*) het verrichten van (persoonlijke) arbeid; *ii*) het ontvangen van loon en *iii*) de aanwezigheid van een gezagsverhouding.⁹

Een zelfstandige zonder personeel werkt voor eigen rekening en risico en biedt zijn diensten, producten of arbeid aan op de markt. Partijen die een marktrelatie aangaan sluiten een overeenkomst van opdracht of een aannemingsovereenkomst. Een zelfstandige zonder personeel werkt dus op basis van een overeenkomst van opdracht of een aannemingsovereenkomst.¹⁰ Partijen die een werknemer-werkgever relatie aangaan sluiten een arbeidsovereenkomst en vervangen de markt door een hiërarchische relatie.¹¹ Een werknemer treedt namelijk in ruil voor een aanspraak op loon in een gezagsrelatie ten aanzien van

---

⁴Houweling, 2011

⁵EIM, 2009, p. 23-24

⁶7:610 BW

⁷7:400 BW

⁸7:750 BW

⁹Aerts, 2007, p. 122

¹⁰Zie ook Houweling (2011)

¹¹Ik laat ambtenaren buiten beschouwing. Een ambtenaar wordt door middel van een eenzijdige rechtshandeling door de overheid ‘aangesteld’

de werkgever.¹²

Het onderscheid tussen werknemers en zelfstandigen zonder personeel is soms echter flinterdun. Aerts laat namelijk zien dat het op de gezagsverhouding gebaseerde onderscheid tussen werknemers en zelfstandigen in de praktijk onvoldoende onderscheidend werkt.¹³ Aerts betoogt dat met de term zzp'ers wordt bedoeld op een subgroep van de zelfstandigen zonder personeel die zich in een schemerzone bevinden tussen zelfstandigheid (ondernemerschap) en (tijdelijk) werknemerschap, zoals 'afhankelijke zelfstandigen' en schijnzelfstandigen.¹⁴ Deze connotatie van het begrip zelfstandigen zonder personeel is volgens Aerts ontstaan door zelfstandigen die in de jaren 90 in de bouwsector voor zichzelf waren begonnen, maar nauwelijks te onderscheiden waren van reguliere werknemers.

De term 'afhankelijke zelfstandige' kan worden beschouwd als een soort verzamelbegrip voor zelfstandigen zonder personeel met een maatschappelijk gezien zwakke positie, vaak door afhankelijkheid van één of enkele opdrachtgevers.¹⁵ Schijnzelfstandigen zijn eigenlijk werknemers, maar verhullen (mogelijk gedwongen) hun arbeidsrelatie als zelfstandige om fiscale voordelen te behalen of om de arbeidsrelaties buiten het bereik van de sociale zekerheid en het arbeidsrecht te brengen.¹⁶

De heterogeniteit van zelfstandigen zonder personeel in de meest ruime zin is groot: horecaondernemers, interim-managers, advocaten, bouwvakkers vallen bijvoorbeeld allen onder de definitie. Deze ondernemers kunnen dus zowel producten verkopen als arbeid, veel kapitaal aanwenden in de onderneming of juist zeer weinig en ook uiteenlopende werkzaamheden verrichten. Zelfstandigen zonder personeel in de meest ruime zin zijn uitsluitend van andere zelfstandige ondernemers te onderscheiden op basis van het niet in dienst hebben van personeel.

2.2.3 Enge definiëring

Een ruime definitie onderscheidt geen soorten of typen zelfstandigen zonder personeel. Een enge definitie daarentegen sluit aan bij een subset van de zelfstandigen zonder personeel in de meest ruime zin. Zelfstandigen zonder personeel zijn verder op te delen op basis van de activiteiten van de werkende in kwestie en fiscaal-juridische criteria.

Werkzaamheden van de werkende in kwestie

Als de activiteiten van de werkenden in kwestie als uitgangspunt wordt genomen, dan is vast te stellen dat zelfstandigen zonder personeel hun ervaring, kennis en vaardigheden als 'product' aanbieden.¹⁷ Het EIM hanteert een dergelijke definitie, waarbij het belangrijkste onderscheidende criteria is dat zelfstandigen zonder personeel voornamelijk hun eigen 'arbeid' moeten aanbieden. Opdrachtgevers huren zelfstandigen zonder personeel in en betalen een contractueel overeengekomen bedrag voor de uitvoering van de dienst. Voor opdrachtgevers bieden zelfstandigen zonder personeel een compromis tussen markt en hiërarchie.¹⁸ Zelfstandigen zonder personeel zijn namelijk economisch onafhankelijk, maar werken onder coördinatie (zonder directe gezagsverhouding) van de bedrijven die ze inhuren.

Het EIM heeft in 2001 een lijst van kenmerken van zelfstandigen zonder personeel opgesteld.¹⁹ Zelfstandigen zonder personeel:

- hebben geen werknemers in dienst;
- werken voor één of enkele opdrachtgevers;
- hebben geen of een zeer beperkte eigen bedrijfsruimte;

---

¹²Alhoewel deze beschikkingsmacht zoals de Beer e.a. (2006) aangeven in meerdere opzichten wettelijk is begrensd. Bovendien kunnen zelfstandigen zoals Houweling (2011) schrijft ook nog eens deels arbeidsrechtelijke bescherming genieten, ook al zijn ze niet werkzaam op basis van een arbeidsovereenkomst.

¹³Aerts, 2007, p. 154-170, p. 252

¹⁴Aerts, 2007, p. 30

¹⁵Boot, 2012, p. 4

¹⁶ILO, 2003, p. 24-29

¹⁷J. Mevissen en van den Berg, 2011, p.267

¹⁸T. van Vuuren en Hesselink, 2011, p.285

¹⁹Vroonhof en Hessels, 2003, p. 26-27

Tabel 2.1: Definities van zelfstandige zonder personeel

SER ^a	<p>Een ondernemer die geen personeel in dienst heeft, waarbij voor de vaststelling of er sprake is van een ondernemer de volgende ook door de belastingdienst in het kader van de inkomstenbelasting gehanteerde criteria gelden:</p> <ul style="list-style-type: none"> • zelfstandigheid bij de inrichting van de eigen werkzaamheden en de uitvoering daarvan; • het voor eigen rekening en risico verrichten van de werkzaamheden; • het gericht zijn op en het perspectief hebben op het maken van winst; • bekendmaking van het ondernemerschap; • het streven naar meerdere opdrachtgevers.
CBS ^b	<p>Een persoon met als (hoofd)baan het verrichten van arbeid voor eigen rekening of risico in een eigen bedrijf of praktijk, of in een zelfstandig uitgeoefend beroep en die daarbij geen personeel in dienst heeft.</p>
EIM ^c	<ol style="list-style-type: none"> 1 zelfstandig ondernemende activiteiten onderneemt; 2 geen personeel in dienst heeft; 3 geen medeondernemer heeft (vof, cv, etc.); 4 geen ondersteuning van familieleden heeft die bestaat uit dezelfde vakmatige activiteiten, en die meer dan 15 procent uitmaakt van de omzet; 5 het voornaamste product van de onderneming 'arbeid' is (ambacht, vaardigheden, kennis, capaciteit, etc.) en geen goederen.

^a SER, 2010, p. 142   ^b CBS statline, [Zelfstandigen zonder personeel; persoonskenmerken](#)

^c Bangma, de Vries en Vroonhof, 2010, p. 9

- verrichten werk dat normaliter overwegend onder een arbeidsovereenkomst wordt verricht;
- verrichten de werkzaamheden niet op eigen initiatief, maar alleen na opdrachtverstrekking;
- dragen verantwoording voor de eigen werkzaamheden;
- krijgen per opdracht betaald;
- beperken zich veelal tot het inbrengen van kennis en vaardigheden op het eigen vakgebied;
- houden zich niet of nauwelijks bezig met klantenwerving en investeringen rond gebouwen, grond, kapitaalgoederen en dergelijke.

Pleijster en van der Valk geven aan dat de genoemde kenmerken van zelfstandigen zonder personeel opgesteld zijn volgens de in 2001 geldende inzichten, maar dat sindsdien de groep zelfstandigen zonder personeel diverser is geworden.²⁰ Zo werken taxichauffeurs voor een groot aantal opdrachtgevers en werft een gedeelte van de zelfstandigen zonder personeel actief klanten.

Zelfstandigen zonder personeel worden gezien als speciaal omdat ze karakteristieken vertonen van werknemers en ondernemers.²¹ Zelfstandigen zonder personeel en werknemers bieden allebei voornamelijk hun eigen arbeid aan. De werkzaamheden die zelfstandigen zonder personeel verrichten worden van oudsher in dienstbetrekking uitgevoerd en zijn arbeidsintensief van aard. Enkele voorbeelden zijn werkzaamheden in de bouw, zorg, ICT en transport.

Zelfstandigen zonder personeel onderscheiden zich op diverse aspecten van werknemers. Volgens Van den Born zijn er drie belangrijke verschillen tussen werknemers en zelfstandigen zonder personeel.²² Ten eerste krijgt een werknemer meer ondersteuning van de organisatie voor persoonlijke ontwikkeling zoals training en netwerkmogelijkheden. Ten tweede hebben grote organisaties met werknemers meer dan netwerken van zelfstandigen zonder personeel de resources om grote complexe producten en diensten aan klanten te leveren. Ten derde lopen werknemers minder risico tegen marktkrachten en tijdelijk negatieve schokken.

Zelfstandigen zonder personeel onderscheiden zich ook van werknemers door een meer ondernemende houding. N. de Vries, Liegbregts en Vroonhof toetsen de ondernemende houding van zelfstandigen zonder personeel.²³ Een ondernemende houding omvat de aspecten innovativiteit, proactiviteit en risicobereidheid. Innovativiteit is gedrag dat is gericht op het vernieuwen van bestaande of introductie van nieuwe ideeën, producten, processen of diensten. Zelfstandigen zonder personeel scoren bovengemiddeld op innovativiteit. Risicobereidheid is de mate waarin personen situaties of uitkomsten aanvaarden die kunnen uitmonden in een verlies. Zelfstandigen zonder personeel zijn in iets mindere mate bereid om risico's te nemen. Proactiviteit is het zoeken naar kansen, het proberen voorop te lopen in plaats van te volgen en te reageren en pionierend gedrag. Zelfstandigen zonder personeel scoren hoog op proactiviteit.

Van den Born betoogt dat het onderscheid tussen werknemers en zelfstandigen zonder personeel de afgelopen decennia echter door vier factoren kleiner geworden.²⁴ De eerste factor is dat er geen levenslange baangarantie meer bestaat voor werknemers en dat de afweging tussen baanzekerheid en opbrengsten in de kenniseconomie verdwijnt. De tweede factor is dat de werkgever-werknemer relatie formeler is geworden en op transacties gebaseerd doordat de omloopsnelheid van werknemers is toegenomen. De derde factor is dat werknemers professionele carrières hebben in organisaties, waarbij dezelfde criteria ter evaluatie van prestaties worden gebruikt als bij freelancers, zoals declarabele uren, project resultaten, etc. Ten vierde is de werknemer meer verantwoordelijk geworden voor het managen van zijn of haar eigen carrière.

Van Hoof tekent aan dat de opkomst van zelfstandigen zonder personeel opmerkelijke parallellen heeft met het Nieuwe Werken en de Nieuwe Werknemer.²⁵ Het nieuwe werken stoelt op vier principes: tijd- en plaatsonafhankelijk werken; sturen op resultaat; vrije toegang tot en vrij gebruik van kennis, ervaring en ideeën en flexibele arbeidsrelaties. Drie van deze principes spelen ook bij zelfstandigen zonder personeel een rol: zelfstandigen zonder personeel maken deel uit van de flexibele schil van organisaties,

²⁰Pleijster en van der Valk, 2007, p. 17-18

²¹Pleijster en van der Valk, 2007, p. 18-19

²²Van den Born, 2009, p. 59

²³N. de Vries e.a., 2012, p.5

²⁴Van den Born, 2009, p.59

²⁵Van Hoof, 2011

zijn niet gebonden aan een vaste werkplek en de benutting van netwerken zijn belangrijk om succesvol te functioneren. Het nieuwe werken veronderstelt de aanwezigheid van een nieuw type werknemer dat autonomie, verantwoordelijkheid en uitdagend werk belangrijker vindt dan baanzekerheid. Deze nieuwe werknemer zou een ondernemende houding hebben ten opzichte van eigen baan en loopbaan. Het verschil tussen zelfstandigen zonder personeel en dit nieuw type werknemer is dan hoogstens formeel.

Van Hoof geeft echter terecht aan dat er het een en ander valt af te dingen op het Nieuwe werken en de Nieuwe Werknemer. Organisaties blijken het Nieuwe Werken niet integraal te introduceren, maar selectief: sommige principes zoals telewerken worden wel toegepast en andere niet, nauwelijks of voor een beperkte groep werknemers. De nieuwe werknemers vormen bovendien een beperkt deel van de beroepsbevolking, hebben een combinatie van nieuwe en meer 'traditionele' wensen en er zijn binnen generaties grote verschillen. De positie van zelfstandigen zonder personeel in het nieuwe arbeidsbestel valt volgens Van Hoof dan ook te nuanceren. Zelfstandigen zonder personeel zijn niet zo hard gegroeid als algemeen wordt aangenomen en zijn onderling zeer divers. Zo verschillen zelfstandigen zonder de personeel in de bouw aanzienlijk van bijvoorbeeld ICT'ers.

Zelfstandigen zonder personeel werken net als ondernemers voor eigen rekening en risico. Deze constatering wordt ondersteund door onderzoek van Van den Born waaruit blijkt dat de omzet van zelfstandigen zonder personeel voornamelijk afhankelijk is van de markt en netwerkcapaciteiten. De omzet van een freelancer wordt grotendeels verklaard door de markt (44,6%), menselijk kapitaal (25,6%) en ten slotte sociaal kapitaal (20,7%). De factoren motivatie (5,2%), bedrijfsstrategie (2,8%) en persoonlijkheid (1,1%) zijn van minder belang.²⁶

Zelfstandigen zonder personeel onderscheiden zich op drie aspecten van andere ondernemers. Ten eerste bieden zelfstandigen zonder personeel voornamelijk hun menselijk kapitaal aan. Het menselijk kapitaal is voor zelfstandigen zonder personeel veel belangrijker dan voor ondernemers in de horeca of industrie.²⁷ Dat zelfstandigen zonder personeel voornamelijk hun eigen arbeid aanbieden impliceert dat ze weinig kosten maken, een lage kapitaalbehoefte hebben en minder afhankelijk zijn van anderen voor kapitaalinjecties. De materiële investeringsposten van zelfstandigen zonder personeel zijn beperkt tot software, (kleinschalige) huisvesting, inventaris en een auto. Ze zijn daardoor in staat om hun menselijk kapitaal flexibel in te zetten.²⁸ Ten tweede is voor succes als zelfstandige zonder personeel een andere set van vaardigheden vereist dan voor andere ondernemers.²⁹ Zelfstandigen zonder personeel hebben uiteraard geen werknemers in dienst. Hierdoor zijn administratieve, organisatorische en leiderschapskwaliteiten van minder belang voor de gemiddelde zelfstandige zonder personeel. Ten derde ontbreken (vaak) de conventionele motieven om te ondernemen, zoals winstmaximalisatie en groei.³⁰ Immateriële voordelen zoals onafhankelijkheid spelen daarentegen een belangrijker motief om te ondernemen.³¹

De benaming freelancer wordt als inwisselbaar met zelfstandige zonder personeel beschouwd.^{32,33} Daarnaast wordt ook wel gesproken van 'nieuwe' zelfstandigen: een groeiende groep werkenden die eind vorige eeuw ervoor kozen om hun beroep niet meer in loondienst uit te oefenen, maar voor eigen rekening en risico.³⁴ Voorbeelden zijn personen die de laatste jaren voor zichzelf begonnen zijn in de zakelijke

---

²⁶Van den Born, 2009, p. 21

²⁷Van den Born, 2009, p.54

²⁸Vroonhof en N. de Vries, 2011, p. 11

²⁹Van den Born, 2009, p.54

³⁰Vroonhof en N. de Vries, 2010, p. 23

³¹De claim dat zelfstandigen zonder personeel niet streven naar groei wordt verder gestaafd in paragraaf 2.5 en dat immateriële voordelen relatief belangrijker zijn voor zelfstandigen zonder personeel blijkt uit paragraaf 2.7

³²Zie Van den Born (2009) en KvK (2011)

³³Freelancers waren aanvankelijk personen die niet in loondienst werkten, maar steeds voor wisselende opdrachtgevers min of meer incidentele arbeidsprestaties verrichtte. (Aerts, 2007, p. 3) Freelancers waren werkzaam in creatieve beroepen, journalistiek, softwarebranche of zakelijke dienstverlening. Inmiddels wordt met freelancer arbeid aangeduid dat niet verricht wordt op basis van een arbeidsovereenkomst. Het verschil met een zelfstandige zonder personeel is vooral gewoonte in een branche en status dat aan de term wordt verbonden. De benaming freelancer wordt met name gehanteerd in ICT en interim management. Zelfstandige zonder personeel is vooral in de bouw, installatie en zorg gangbaarder. (Vroonhof, Tissing, Swaters, Bruins & Davelaar, 2008, p. 20) Dit blijkt uit ook uit enquêtes van Bangma, de Vries en Vroonhof (2010, p. 11-12). Van de ondervraagde personen noemt 42% zichzelf zelfstandige zonder personeel, 35% zelfstandige, 27% ondernemer en 10% freelancer. Meerdere antwoorden waren mogelijk in de enquêtevraag, waardoor de som van de antwoorden groter is dan 100%.

³⁴Kösters, 2009, p. 7

dienstverlening of de bouw. Deze nieuwe zelfstandigen zonder personeel zijn te onderscheiden van klasieke zelfstandigen.³⁵ De klassieke zelfstandige voert een zichtbare onderneming vanuit bijvoorbeeld een café, winkel of werkplaats.

De economische criteria om zelfstandigen zonder personeel af te bakenen van andere vormen van kleinschalig ondernemer zijn echter niet hard. Vroonhof, Bruins en de Vries geven bijvoorbeeld aan dat er een grijs gebied is als zelfstandigen zonder personeel op voorgaande wijze worden afgebakend. Hoe moet bijvoorbeeld een verzekeringstussenpersoon of een vertegenwoordiger geïnclassificeerd worden?³⁶ J. Mevissen en van den Berg vragen zich af waarin een detaillist die een gehuurd pand inricht als winkel zich feitelijk onderscheidt van een zelfstandig adviseur die een deel van zijn woning inricht als kantoor. De redenering dat zelfstandigen zonder personeel doorgaans een vorm van dienstverlening aanbieden geeft volgens hen onvoldoende houvast. Ze geven ook het voorbeeld van zelfstandige aannemers in de bouw: vallen deze werkzaamheden te classificeren als zuiver productiewerk of als dienstverlening?

Fiscaal-juridisch

Er kan ook verder onderscheid worden gemaakt binnen de groep zelfstandigen zonder personeel in de meest ruime zin door het hanteren van fiscaal-juridische criteria. Elke definitie heeft een bepaalde fiscaal-juridische rijkwijdte, zelfs als geen expliciete fiscaal-juridische criteria worden gehanteerd. D. van Vuuren en Bosch onderscheiden de volgende categorieën in de werkzame beroepsbevolking op basis van criteria in het belastingrecht en het sociale zekerheidsrecht:³⁷

1. Ondernemer met personeel
2. Ondernemer zonder personeel
3. Resultaatgenieter
4. Fictieve werknemer met sociale zekerheid
5. DGA NV / BV
6. Werknemer met sociale zekerheid

Werknemers met sociale zekerheid vertegenwoordigen het ene uiterste van het spectrum. In het belastingrecht en sociale zekerheidsrecht is een werknemer een natuurlijk persoon die in privaatrechtelijke of publiekrechtelijke dienstbetrekking staat tot een inhoudingsplichtige.³⁸ Het begrip dienstbetrekking is echter ruimer dan de arbeidsovereenkomst. Een categorie werkenden is namelijk per fictie werkzaam in dienstbetrekking.³⁹

De fictieve werknemer met sociale zekerheid is in het fiscale en socialezekerheidsrecht per fictie werkzaam in dienstbetrekking. Ten eerste zijn personen die werken op basis van een aannemingsovereenkomst per fictie in dienstbetrekking, tenzij ze de werkzaamheden uitvoeren in een beroep, bedrijf of als thuiswerker.⁴⁰ Ten tweede zijn personen die werkzaam zijn voor een detachings- of uitzendbureau per fictie in dienstbetrekking.⁴¹ Zelfstandigen zonder personeel verkrijgen hun opdrachten geregeld verkrijgen via een intermediair.⁴² De meeste intermediairs zijn geen detachings- of uitzendbureau, maar bemiddelen tussen opdrachtgever en opdrachtnemer. Als de activiteiten van de intermediair naast bemiddelen bestaan uit bijvoorbeeld schrijven van facturen en stellen van tarieven, dan is wel sprake van een fictieve dienstbetrekking.⁴³

³⁵J. Mevissen en van den Berg, 2011, p. 267; Berden e.a., 2010, p. 3-5

³⁶Vroonhof, Bruins en de Vries, 2010, p.11

³⁷D. van Vuuren en Bosch, 2010, p. 683

³⁸Art. 2 Wet LB 1964, Art. 3 Ziektewet, Art. 8 WIA, Art. 3 WW.

³⁹Fictieve dienstbetrekkingen zijn voor de Loonbelasting geregeld in Artt. 3:4 Wet LB 1964. In de werknemersverzekeringen zijn fictieve dienstbetrekking geregeld in Artt. 4:7 ZW, Art. 9 WIA, Artt. 4:6 WW

⁴⁰Art. 3, eerste lid, onderdeel a Wet LB 1964, Art. 4, eerste lid, onderdeel a ZW/WW, Art. 9, eerste lid WIA jo. Art. 4, eerste lid, onderdeel a ZW

⁴¹Art. 3, eerste lid, onderdeel c en d Wet LB 1964, Art. 4, eerste lid, onderdeel c en d ZW/WW, Art. 9, eerste lid WIA jo. Art. 4, eerste lid, onderdeel c en d ZW

⁴²B. van den Mevissen en Tijsmans, 2009, tabel 3.1, p.12

⁴³Aerts, 2007, p. 232

De fictieve dienstbetrekking heeft twee bestaansredenen.⁴⁴ Ten eerste acht de wetgever het niet wenselijk dat door het juridisch vermijden van een arbeidsovereenkomst de sociale verzekeringsplicht kan worden ontweken. De tweede reden is dat personen die maatschappelijk gezien met de werknemers vergelijkbaar zijn onder de verzekeringsplicht van de werknemersverzekeringen vallen. De rijkwijdte van de fictieve dienstbetrekkingen verschilt echter tussen het belastingrecht (Loonbelasting) en de sociale zekerheid (WW, WIA, ZW) in zowel wetgeving als de toepassing. In de werknemersverzekeringen wordt eerder verondersteld dat een persoon werknemer is dan in de belastingwetgeving, omdat solidariteit van groot belang is.⁴⁵ In het verleden kwam het dan ook voor dat een werkende door de belastingdienst aangemerkt werd als ondernemer, terwijl het UWV een fictieve dienstbetrekking constateerde.⁴⁶ De omgekeerde situatie waarin de belastingdienst wel en het UWV niet een fictieve dienstbetrekking constateerde, kwam veel minder voor.

De toetsing of sprake is van een dienstbetrekking vindt formeel achteraf plaats, waardoor het kan voorkomen dat een werkgever geconfronteerd wordt met naheffingen premies werknemersverzekeringen. Deze onduidelijkheid voor opdrachtgevers en opdrachtnemers werd door de overheid onwenselijk gevonden. Met de invoering van de VAR in 2001 en de Wet uitbreiding rechtsgevolgen VAR in 2005 is door de wetgever geprobeerd duidelijkheid te creëren over de status van de arbeidsrelatie. De VAR is een door de belastingdienst afgegeven beschikking over de beoordeling door de belastingdienst van de arbeidsrelatie. Er zijn vier verschillende VAR's: VAR-WUO (winst uit onderneming), VAR-ROW (resultaat uit overige werkzaamheden), VAR-loon (loon uit dienstbetrekking) en VAR-dga (inkomsten uit werkzaamheden voor rekening en risico vennootschap). Aan de afgifte van een VAR-WUO of VAR-DGA kan in beginsel het recht worden ontleend dat geen sprake is van een dienstbetrekking met de opdrachtgever. Bij afgifte van een VAR-WUO erkent de belastingdienst de aanvrager als ondernemer. De beoordeling van de arbeidsrelatie werkt door naar de werknemersverzekeringen, waardoor een werkende die door de fiscus wordt gezien als zelfstandige, in beginsel niet verzekeringsplichtig is voor de werknemersverzekeringen.⁴⁷

De DGA neemt in de belastingwetgeving een positie tussen werknemer en zelfstandige in. De DGA is thans niet gedefinieerd in de fiscaliteit of sociale zekerheid, maar in de (fiscale) praktijk sluit men aan bij het aanmerkelijk belang begrip in de Inkomstenbelasting.⁴⁸ De directeur-grotoaandeelhouder heeft een aanmerkelijk belang in de vennootschap waar hij ook arbeidswerkzaamheden voor verricht. De DGA wordt in de loonbelasting per fictie aangemerkt als werknemer.⁴⁹ De directeur-grotoaandeelhouder is echter niet verzekeringsplichtig voor de werknemersverzekeringen.⁵⁰

Ondernemers vertegenwoordigen qua fiscale faciliteiten en sociale zekerheid het andere uiterste in het spectrum. Een ondernemer is niet verzekeringsplichtig voor de werknemersverzekeringen. Fiscale faciliteiten zoals de zelfstandigenaftrek en MKB-winstvrijstelling zijn slechts voor ondernemers toegankelijk.⁵¹ Een ondernemer in de Inkomstenbelasting is degene voor rekening van wie een onderneming wordt gedreven.⁵² Wat onder een onderneming wordt verstaan is niet gedefinieerd in de Inkomsten-

---

⁴⁴Aerts, 2007, p. 173

⁴⁵Aerts, 2007, p. 181

⁴⁶Aerts, 2007, p. 179

⁴⁷Met de invoering Wet uitbreiding rechtsgevolgen VAR krijgen opdrachtgevers de zekerheid dat inhouding en afdracht van loonbelasting en premies werknemersverzekeringen achterwege kan blijven. (Kamerstukken II, 2003-2004, 29 677, nr. 3, p.3). Tenzij de opdrachtgever redelijkerwijs duidelijk kan zijn dat de arbeid in dienstbetrekking wordt verricht. (Kamerstukken II, 2003-2004, 29 677, nr. 3, p.1)

⁴⁸Van den Dool en Heithuis, 2009

⁴⁹Art. 4 onderdeel d Wet LB 1964. Deze fictie is opgenomen om te verzekeren dat de DGA in de fiscaliteit in dienstbetrekking werkzaam is. De DGA heeft in het arbeidsrecht een arbeidsovereenkomst met het lichaam waarin de aandelen gehouden worden, omdat er formeel sprake is van een gezagsverhouding tussen het lichaam en de DGA. Als de DGA echter ervoor zou kiezen om zichzelf geen loon te betalen, dan wordt niet voldaan aan de looneis van een arbeidsovereenkomst. Door de fictie die is opgenomen in de Loonbelasting wordt een DGA voor fiscale doeleinden echter altijd aangemerkt als werknemer.

⁵⁰Art. 6, eerste lid, onderdeel d van de Ziektewet, artikel 6, eerste lid, onderdeel d, van de Wet op de arbeidsgeschiedheidsverzekering en artikel 6, eerste lid, onderdeel d, van de Werkloosheidswet jo. Art. 2 lid 1 onderdeel a Regeling Aanwijzing Directeur-Grotoaandeelhouder.

⁵¹Alhoewel voor specifieke faciliteiten uiteraard additionele voorwaarden kunnen gelden.

⁵²Art. 3.4 Wet IB 2001. Daarnaast wordt als eis gesteld dat de ondernemer rechtstreeks wordt verbonden voor verbintenissen betreffende de onderneming. Deze eis is opgenomen om tot uitdrukking te brengen dat voor ondernemerschap meer vereist is dan het ter beschikking stellen van kapitaal. Deze eis houdt bijv. in dat een ondernemer extern aansprakelijk moet zijn jegens crediteuren. (V-N Wet Inkomstenbelasting 2001, commentaar artikel 3.4, aantekening 5.1) Ik zal deze

belasting, maar in de jurisprudentie wordt een onderneming omschreven als een duurzame organisatie van kapitaal en arbeid die is gericht op deelname aan het maatschappelijk verkeer met het oogmerk om winst te behalen.⁵³ Bij de beoordeling of sprake is van een onderneming zijn de volgende factoren van belang:⁵⁴

- de duurzaamheid en de omvang van de werkzaamheden
- de grootte van de brutobaten;
- de winstverwachting;
- het lopen van (ondernemings)risico;
- de beschikbare tijd;
- de bekendheid die naar buiten aan de werkzaamheid wordt gegeven;
- het aantal opdrachtgevers; en
- het spraakgebruik

De ondernemer kenmerkt zich ten opzichte van de dienstbetrekking door de zelfstandigheid in juridisch en economisch opzicht.⁵⁵

Resultaatgenieters zijn werkzaam als werknemer noch ondernemer.⁵⁶ De resultaatgenieter wordt in de Inkomstenbelasting als zelfstandige beschouwd. Het is mogelijk dat de resultaatgenieter tegelijkertijd voor de sociale verzekeringen werkzaam is in fictieve dienstbetrekking.⁵⁷ De afbakening tussen resultaatgenieters en ondernemers wordt met name gevormd door de duurzaamheid van de werkzaamheden.⁵⁸

In tabel 2.2 staat een overzicht van de rijkweidte van de definities uit tabel 2.1 naar de indeling van fiscaal juridische categorieën die D. van Vuuren en Bosch hanteren. Een zelfstandige zonder personeel is afhankelijk van de gehanteerde definitie werkzaam als DGA, fictieve werknemer, resultaatgenieter en/of als ondernemer zonder personeel.⁵⁹ Het CBS hanteert geen fiscaal-juridische criteria en een zelfstandige zonder personeel in de meest ruime zin kan dus werkzaam zijn als fictieve werknemer, DGA, resultaatgenieter en ondernemer.

De SER sluit door de aansluiting bij de criteria van de VAR:WUO aan bij de ondernemer zonder personeel en beschouwt de DGA en de resultaatgenieter dus niet als zelfstandige zonder personeel. De op deze wijze gedefinieerde zelfstandige zonder personeel is van werknemers af te bakenen door de zelfstandigheid in juridisch en economisch opzicht en van zelfstandigen die fiscaal-juridisch als resultaatgenieter werkzaam zijn door de duurzaamheid van de werkzaamheden.

Een zelfstandige zonder personeel kan onder de definitie van het EIM werkzaam zijn als resultaatgenieter, IB-ondernemer of DGA.⁶⁰ Het EIM baseert zijn onderzoek namelijk op personen die zijn ingeschreven bij de KvK.⁶¹

2.2.4 Conclusie

Deze paragraaf heeft de belangrijkste visies op het begrip zelfstandige zonder personeel uiteengezet. In de meest ruime zin is een zelfstandige simpelweg een persoon die voor eigen rekening en risico werkzaamheden uitoefent: ongeacht op welke wijze deze persoon de werkzaamheden uitoefent en wat de fiscaal-juridische kwalificatie is. Dit is de definitie die het CBS hanteert. Zelfstandigen zonder personeel

---

voorwaarde niet verder inhoudelijk behandelen.

⁵³V-N Wet Inkomstenbelasting 2001, commentaar artikel 3.4, aantekening 5.1

⁵⁴HR 21 april 1993, BNB 1993/185

⁵⁵Niessen en Pieterse, 2003, §5.2

⁵⁶De resultaatgenieter is een restcategorie. Een bron van inkomen dat niet aangemerkt kan worden als loon of als winst uit onderneming wordt geclassificeerd als resultaat uit een werkzaamheid. Dit volgt uit de rangorderegeling ex Art. 2.14 Wet IB 2001

⁵⁷Tenzij opdrachtnemer en opdrachtgever ervoor kiezen om de arbeidsverhouding aan te merken als (fictieve) dienstbetrekking voor de loonbelasting op basis van Art. 4, onderdeel f, Wet LB 1964 jo. art. 2g Uitv.besluit LB 1965. Als voor deze optie gekozen wordt is de resultaatgenieter voor de Loonbelasting een pseudo-werknemer.

⁵⁸Freudenthal, 2002, p. 119-125

⁵⁹D. van Vuuren en Bosch, 2010, tabel 1, p. 683

⁶⁰Zie ook D. van Vuuren en Bosch (2010, tabel 2, p. 684)

⁶¹Zie Vroonhof en N. de Vries (2010). In bijvoorbeeld EIM (2008) wordt echter ook de resultaatgenieter niet onder de zelfstandigen zonder personeel geschaard.

Tabel 2.2: Fiscaal juridisch bereik van definities

Fiscaal-juridische classificatie	EIM	SER	CBS
Ondernemer met personeel	◦	◦	◦
Ondernemer zonder personeel	●	●	●
Resultaatgenieter	●	◦	●
Fictieve werknemer met sociale zekerheid	◦	◦	●
DGA NV/BV	●	◦	●
Werknemer met sociale zekerheid	◦	◦	◦

in de meest ruime zin zijn zeer heterogeen. Op deze wijze gedefinieerd is het lastig om zelfstandigen zonder personeel te beschouwen als aparte categorie werkenden. Te meer omdat zelfstandigen zonder personeel zich alleen van andere zelfstandigen onderscheiden doordat zij geen personeel in dienst hebben.

Zelfstandigen zonder personeel kunnen ook gedefinieerd worden als subgroep van de zelfstandigen zonder personeel in de meest ruime zin. In de visie van de SER is alleen de persoon die fiscaal-juridisch kwalificeert als ondernemer én geen personeel in dienst heeft een zelfstandige zonder personeel. Ook op basis van deze definitie is het lastig om zelfstandigen zonder personeel te beschouwen als aparte categorie werkenden, omdat zelfstandigen zich nog steeds alleen onderscheiden van andere zelfstandigen door het niet in dienst hebben van werknemers.

Het EIM hanteert als belangrijkste criteria dat een persoon voornamelijk zijn eigen ‘arbeid’ moet aanbieden. Deze zelfstandigen zonder personeel onderscheiden zich van werknemers door een meer ondernemende houding en net als andere zelfstandigen het werken voor eigen rekening en risico. Werknemers krijgen nog ondersteuning in persoonlijke ontwikkeling zoals training en netwerkmogelijkheden en worden beschermd tegen schokken in het inkomen door marktkrachten. Zelfstandigen zonder personeel hebben een andere set van vaardigheden nodig voor succes dan andere zelfstandigen - administratieve, organisatorische en leiderschapskwaliteiten zijn van minder belang. Bovendien ontbreken (vaak) de conventionele motieven om te ondernemen, zoals winstmaximalisatie en groei. Tenslotte bieden zelfstandigen zonder personeel in tegenstelling tot andere zelfstandigen voornamelijk hun eigen menselijk kapitaal aan.

Ik zal aansluiten bij de definitie die het EIM hanteert. Zoals Vroonhof, Bruins en de Vries terecht aangeven dekt de definitie het beste de lading van de groep zelfstandigen die in beleidsdiscussies de meeste aandacht krijgt: de zichzelf verhurende zelfstandige.⁶²

Er zijn wel vier belangrijke kanttekeningen te plaatsen bij het hanteren van de definitie van het EIM. De eerste algemene kanttekening die eigenlijk geldt voor alle definities is dat onderzoekers en instituties verschillende definities hanteren, waardoor de beschikbare gegevens niet zonder meer onderling vergelijkbaar zijn. Ten tweede zijn de economische criteria om zelfstandigen zonder personeel af te bakenen van andere vormen van kleinschalig ondernemen niet hard. Ten derde kent de definitie geen juridische afbakening. De zelfstandigen zonder personeel kunnen daardoor binnen verschillende fiscale en juridische categorieën vallen. Dit doet echter ook recht aan de werkelijkheid: personen kunnen hun onderneming drijven in de vorm van een persoonlijke onderneming en middels een lichaam met rechtspersoonlijkheid. Ten vierde zijn er geen lange termijn gegevens beschikbaar. Desalniettemin is er in de laatste jaren veel onderzoek verricht naar zelfstandigen zonder personeel, waardoor toch een redelijk beeld kan worden geschetst.

⁶²Vroonhof, Bruins en de Vries, 2010, p. 11

2.3 Aantal en ontwikkeling

2.3.1 Inleiding

Het aantal zelfstandigen zonder personeel in de Nederlandse arbeidsmarkt en de ontwikkeling daarvan kan worden besproken vanuit diverse invalshoeken. De volgende invalshoeken worden in deze paragraaf onderscheiden: *a)* macro (2.3.2); *b)* sectoraal (2.3.3); *c)* inzet van flexibele arbeid (2.3.4) en *d)* fiscaal-juridisch (2.3.5). De macro en sectorale invalshoek onderscheiden zelfstandigen zonder personeel in de meest ruime zin en in enge zin volgens de definitie van het EIM. Tenslotte integreert subparagraaf 2.3.6 de verschillende invalshoeken.

2.3.2 Macro

Een macro invalshoek geeft een geaggregeerd overzicht van het aantal zelfstandigen zonder personeel in de arbeidsmarkt en de ontwikkeling hiervan in de tijd. Tussen 1945 en begin 1980 was er in de meeste geavanceerde economieën sprake van een absolute en relatieve afname van zelfstandig werkzame personen.⁶³ Deze afname van het aantal zelfstandigen blijkt vanaf begin jaren 80 van de vorige eeuw in de meeste landen tot stilstand te zijn gekomen. In de decennia erna is er sprake van een trendbreuk en groeit het aantal zelfstandigen. Het zelfstandig ondernemerschap in Nederland vertoont sinds circa 1985 een continue en krachtige opgaande lijn.⁶⁴

De opleving van het aandeel zelfstandige ondernemers is niet homogeen.⁶⁵ Binnen de opkomst van het zelfstandig ondernemerschap zijn twee revoluties te onderscheiden.⁶⁶ Aan de ene kant van het ondernemersspectrum is er een meer dan proportionele stijging waar te nemen in veel branches van hoogontwikkelde economieën van het aantal zelfstandigen zonder personeel. Aan de andere kant van het ondernemersspectrum is het aantal ambitieuze en/of innovatieve ondernemers in hoogst ontwikkelde landen toegenomen. In aantal is de stijging van het aantal zelfstandigen zonder personeel de dominante ontwikkeling.

De ontwikkeling van het aantal zelfstandigen zonder personeel en het aandeel in de werkzame beroepsbevolking onder een ruime (CBS) en enge (EIM) interpretatie is voor Nederland geïllustreerd in figuur 2.4. Figuur 2.1a toont de ontwikkeling van de samenstelling van de werkzame beroepsbevolking voor Nederland in de periode 1996-2011. De werkzame beroepsbevolking is onderverdeeld in werknemers, zelfstandigen zonder personeel en zelfstandigen met personeel of meewerkende gezinsleden. Figuur 2.1b laat de ontwikkeling zien van het aantal zelfstandigen zonder personeel op basis van de ruime definitie in de periode 1996-2011. Het CBS baseert de cijfers op de enquête beroepsbevolking (EBB).

Het aantal zelfstandigen zonder personeel is toegenomen van 397 duizend in 1996 tot 728 duizend in 2011. Dit is uitgedrukt als percentage van de werkzame beroepsbevolking een stijging van 6,5% naar 10% procent. Het aandeel van zelfstandigen met personeel in de werkzame beroepsbevolking is echter nagenoeg constant gebleven. Ondanks de stijging van het aantal zelfstandigen zonder personeel, vormen werknemers met een aandeel van 85% in 2011 nog steeds verreweg de grootste groep op de arbeidsmarkt.

Het CBS heeft eind 2011 een verfijning aangebracht in de onderverdeling van de werkzame beroepsbevolking. De werkzame beroepsbevolking is sindsdien door het CBS onderverdeeld in werknemers, zelfstandigen zonder personeel die arbeid of diensten aanbieden, zelfstandig zonder personeel die producten verkopen of grondstoffen aanbieden en zelfstandigen met personeel. In figuur 2.1c staat de verfijnde indeling van de werkzame beroepsbevolking weergegeven. Het CBS telt in het eerste kwartaal van 2012 749 duizend zelfstandigen zonder personeel, waarvan 574 duizend zelfstandigen zonder personeel eigen diensten aanbieden, tegenover 175 duizend zelfstandigen die voornamelijk producten verkopen of grondstoffen aanbieden. De totale groep zelfstandigen zonder personeel vormt 12% van de werkzame beroepsbevolking. De zelfstandige zonder personeel die slechts zijn eigen arbeid of diensten aanbiedt heeft

---

⁶³Blumberg en de Graaf, 2004, p. 104

⁶⁴Hartog en Wennekers, 2009, p. 23

⁶⁵Hartog en Wennekers, 2009, p. 3

⁶⁶Hartog en Wennekers, 2009, p. 16-22

een aandeel in de werkzame beroepsbevolking van 10%. De zelfstandige zonder personeel die slechts zijn eigen arbeid of diensten aanbiedt vormt daarmee de belangrijkste groep van de zelfstandigen.

Een deel van de zelfstandigen zonder personeel in de reeksen van het CBS hebben personeel in dienst, zijn zelf werkzaam in loondienst, verkopen producten of wenden kapitaal aan in de onderneming. Vroonhof, Bruins en de Vries berekenen aan de hand van inschrijvingen in het handelsregister van de KvK het aantal zelfstandigen zonder personeel onder de definitie van het EIM en de ontwikkeling daarvan in de periode 2000-2009.⁶⁷ De uitkomst van deze berekening is weergegeven in figuur 2.1d. Het aantal zelfstandigen zonder personeel onder de enge interpretatie is toegenomen van 183 duizend in 2000 naar 353.000 duizend in 2009. Het aandeel in de werkzame beroepsbevolking van zelfstandigen zonder personeel is toegenomen van 2,7% in 2000 tot 4,8% in 2009. Bijna een op de 20 personen in de werkzame beroepsbevolking werkte in 2009 dus als zelfstandige zonder personeel. De snelheid waarmee het aantal zelfstandigen zonder personeel toeneemt lijkt in de afgelopen decennia niet te zijn afgenomen.⁶⁸

Er kan een kanttekening geplaatst worden bij het gebruik van de gegevens van de KvK voor de vaststelling van het aantal zelfstandigen zonder personeel en de ontwikkeling daarvan. Inschrijving in het handelsregister is alleen verplicht voor ondernemingen.⁶⁹ Een zelfstandige zonder personeel hoeft geen onderneming te drijven in de zin van de Handelsregisterwet, waardoor het aantal zelfstandigen zonder personeel door de gehanteerde berekeningswijze kan worden onderschat. Ook bij de groei van het aantal zelfstandigen zonder personeel na 2007 kan een kanttekening geplaatst worden. De inschrijvingsplicht bij de KvK is door de Handelsregisterwet 2007 aangescherpt, waardoor onder andere vrije beroepsbeoefenaren zich vanaf 1 januari 2008 moeten inschrijven bij de KvK. Deze wetswijziging heeft er voor gezorgd dat er nieuwe ondernemingen in het handelsregister bij kwamen, waarvan het merendeel volgens de KvK al actief was voor 2009.⁷⁰ Naar schatting van de KvK gaat het om circa 140.000 ondernemingen. Volgens de KvK zijn de zelfstandigen zonder personeel binnen deze nieuwe inschrijvingen vrij sterk vertegenwoordigd.

2.3.3 Sectoraal

Een sectoraal perspectief zoomt in op het belang van zelfstandigen zonder personeel in bepaalde sectoren. Er zijn echter voor zover ik weet geen betrouwbare gegevens beschikbaar over het aantal zelfstandigen zonder personeel op sectoraal niveau. Wel kan het belang van bedrijven zonder personeel op sectoraal niveau betrouwbaar vastgesteld worden op basis van gegevens uit het handelsregister van de KvK. Het percentage bedrijven zonder personeel ten opzichte van het totale aantal bedrijven in een sector is voor 2009 weergegeven in figuur 2.2a.⁷¹ Uit de figuur kan afgeleid worden dat bedrijven zonder personeel relatief aanwezig zijn in de sectoren bouwnijverheid, onderwijs en zakelijke en financiële dienstverlening.

⁶⁷De berekening is als volgt uitgevoerd. Allereerst is per sector het aantal zelfstandigen zonder personeel in 2009 bepaald op basis van B. van den Mevissen en Tijmsmans (2009). Vervolgens is de ontwikkeling van het aantal ondernemingen met één werkzaam persoon in de periode 2000-2009 vastgesteld. De ontwikkeling van het aantal ondernemingen in sectoren is gecombineerd met het percentage in de desbetreffende sector dat als zelfstandige zonder personeel is aan te merken, waardoor per sector de ontwikkeling van het aantal zelfstandigen zonder personeel in de periode 2000-2009 bepaald kan worden. Het EIM veronderstelt wel dat binnen de sector de verhouding zelfstandigen zonder personeel versus overige ondernemers niet is veranderd. Volgens de sectordeskundigen verklaart de ontwikkeling van de omvang van de sectoren grotendeels de ontwikkeling van het aantal zelfstandigen zonder personeel en is de aanname daarom reëel.

⁶⁸De procentuele toename van het aantal zelfstandigen zonder personeel is voor 2000-2001: 3,28% , 2001-2002: 10,58% , 2002-2003: 1,91%, 2003-2004: 8,45%, 2004-2005: 4,76%, 2005-2006: 8,26%, 2006-2007: 8,02%, 2007-2008: 15,19% en 2008-2009: 8,28%

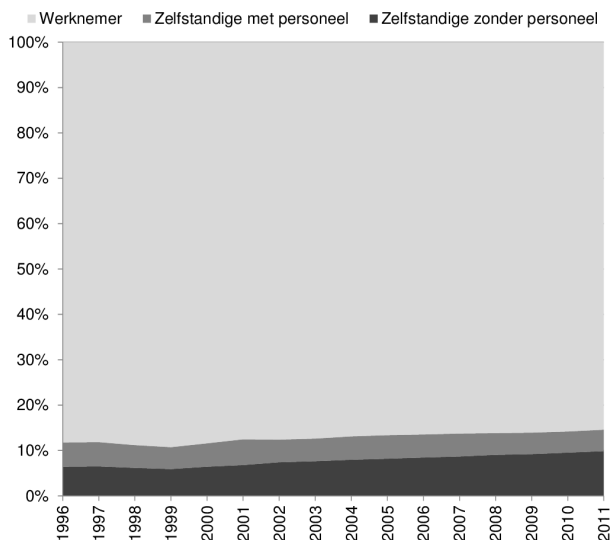
⁶⁹Art. 1 lid 1 onderdeel j Handelsregisterwet 2007 jo. Art. 5 Handelsregisterwet 2007. De inschrijvingsplicht geldt overigens alleen voor de ondernemingen die worden gedreven in de in Art. 5 Handelsregisterwet 2007 nader genoemde (rechts-)vormen. Er is sprake van een onderneming in de zin van de Handelsregisterwet als sprake is van een voldoende zelfstandig optredende organisatorische eenheid waarin door voldoende inbreng van arbeid of middelen, diensten of goederen worden geleverd of een werk tot stand wordt gebracht ten behoeve van derden waarmee het halen van een materieel voordeel wordt beoogd. (Art. 8 Handelsregisterwet 2007 jo. Art. 2 lid 1 Handelsregisterbesluit 2008) Als het bedrijf naar het oordeel van de KvK onvoldoende omvang van activiteiten of omzet heeft, dan is geen sprake van een onderneming. (Art. 8 Handelsregisterwet 2007 jo. Art 2 lid 2 Handelsregisterbesluit 2008)

⁷⁰Kamer van Koophandel, 2009, p. 8

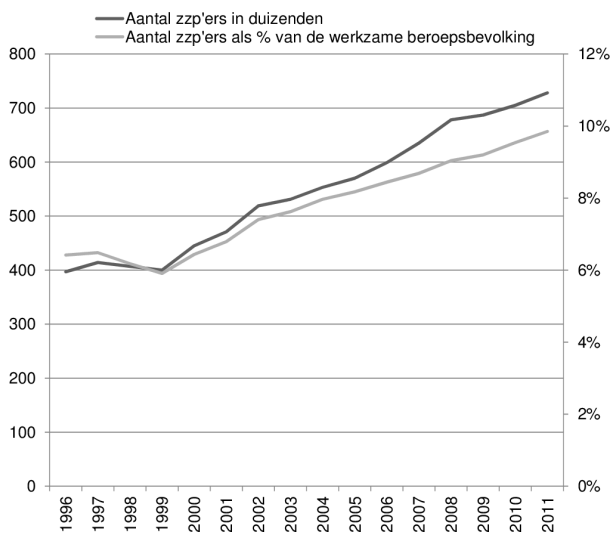
⁷¹De sectoren delfstoffenwinning, energievoorziening, waterbedrijven en afvalbeheer, openbaar bestuur en overheidsdiensten, huishoudens en extraterritoriale organisaties ontbreken vanwege het geringe aantal bedrijven in die sector. Sectoren met minder dan 2.000 bedrijven zijn uitgesloten.

Figuur 2.1: Aantal zelfstandigen zonder personeel in de werkzame beroepsbevolking

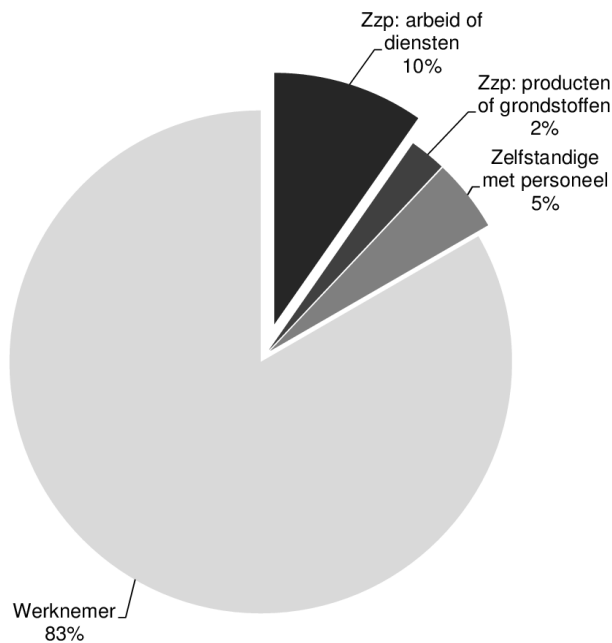
(a) Samenstelling van de werkzame beroepsbevolking in de periode 1996-2011 (CBS)

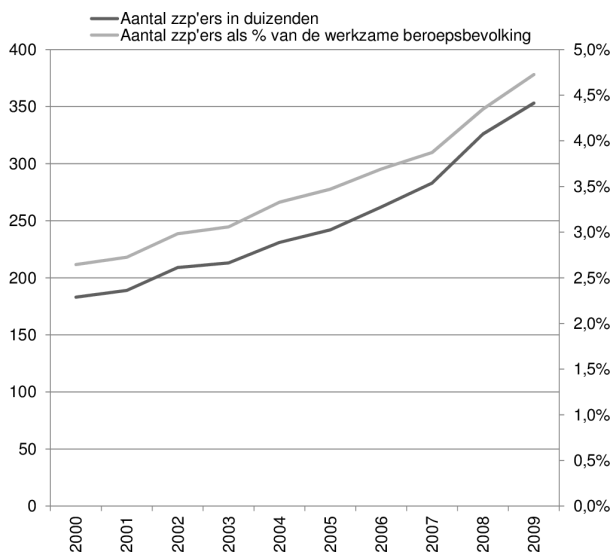
(b) Aantal zelfstandigen zonder personeel in de periode 1996-2011 (CBS)

(c) Onderverdeling van de werkzame beroepsbevolking in 1e kwartaal van 2012 (CBS)

(d) Aantal zelfstandigen zonder personeel in de periode 2000-2009 (EIM)

De sectoren waarin bedrijven zonder personeel voorkomen worden gekenmerkt door het arbeidsintensieve karakter, een relatief grote vraag naar arbeid, lage toetredingsdrempels en een sterke behoefte aan flexibiliteit in de personeelsinzet.⁷²

Van den Born laat zien dat het grootste gedeelte van de groei van het aantal bedrijven zonder personeel in de periode 1993-2006 (+100.000) toegerekend kan worden aan de sector professionele dienstverlening (+70.000).⁷³ De sector professionele dienstverlening bestaat uit beroepen als advocaten, accountants, consultants en architecten. Andere sectoren zoals de bouw (+40.000), gezondheidszorg (+7.300) en cultuur (+6300) nemen ook een belangrijk aandeel in de groei van het aantal bedrijven zonder personeel voor hun rekening. Het aantal bedrijven in de agrarische sector (-35.000) en de retail sector (-5.000) is echter in deze periode gedaald. In de periode 2006-2009 is het aandeel bedrijven zonder personeel met 32% gestegen tot 471.000 en 56% van alle bedrijven bestaat in 2009 uit bedrijven met één werkzaam persoon.⁷⁴ Sectoren met een sterke groei in deze periode waren onder andere de bouwnijverheid, horeca en zorg.

Vroonhof, Bruins en de Vries geven een overzicht van het aantal zelfstandigen zonder personeel naar sector en de mutatie per sector in de periode 2002-2009 onder de enge interpretatie op basis van inschrijvingen in het handelsregister van de KvK.⁷⁵ De cijfers zijn echter niet nauwkeurig en dienen als indicatief beschouwd te worden.⁷⁶ Dit overzicht van het aantal zelfstandige zonder personeel naar sector is weergegeven in figuur 2.2b.⁷⁷ Uit de figuur kan afgeleid worden dat zelfstandigen zonder personeel onder de definitie van het EIM vooral actief zijn in sectoren zoals zorg, interim-management en organisatieadvies, bouwnijverheid en de brede categorie overige dienstverlening. Deze sectoren zijn in absolute aantallen ook het hardst gegroeid in de periode 2000-2009.

2.3.4 Inzet van flexibele arbeid

De zelfstandige zonder personeel speelt een rol bij de inzet van flexibele arbeid van ondernemingen.⁷⁸ Het aantal en inzet van zelfstandigen zonder personeel kan dus beschouwd worden als onderdeel van de totale inzet van flexibele arbeid door ondernemingen. In de Nederlandse economie is het aandeel van flexwerk in procenten van de totale werkgelegenheid gegroeid van ongeveer 20% in 1996 naar bijna 25% in 2010.⁷⁹ Dit cijfer is gebaseerd op flexibele arbeid van uitzendkrachten, oproepkrachten, zelfstandigen zonder personeel en tijdelijke contracten met of zonder uitzicht op een vast contract en overig vast dienstverband met wisselende uren.

De groei van het aandeel flexwerkers in de economie kan grotendeels worden verklaard door de toename van tijdelijke contracten waarbij uitzicht is op een vast contract en de groei van het aantal zelfstandigen zonder personeel. Het aandeel van tijdelijke contracten waarbij uitzicht is op een vast contract is gestegen van een aandeel van 3% in 1996 tot 6% in 2010. Het aandeel zelfstandigen zonder personeel is gestegen van 6% in 1996 tot bijna 10% in 2010. De andere vormen van flexwerk blijven echter redelijk stabiel over de tijd. Door de groei van zelfstandigen zonder personeel is daarom vooral de samenstelling van de flexibele schil veranderd.⁸⁰

2.3.5 Fiscaal-juridisch

Een fiscaal-juridisch perspectief toont hoe de zelfstandigen zonder personeel fiscaal-juridisch geclassificeerd worden. D. van Vuuren en Bosch laten de onderverdeling van de werkzame beroepsbevolking per

---

⁷²B. van den Mevissen en Tijsmans, 2009, p. 5

⁷³Van den Born, 2009, p. 40

⁷⁴B. van den Mevissen en Tijsmans, 2009, p. 5

⁷⁵Vroonhof, Bruins en de Vries, 2010

⁷⁶Vroonhof, Bruins en de Vries, 2010, p. 6

⁷⁷De sectoren openbaar bestuur en openbare voorzieningsbedrijven ontbreken in het overzicht vanwege het geringe aantal bedrijven in die sectoren.

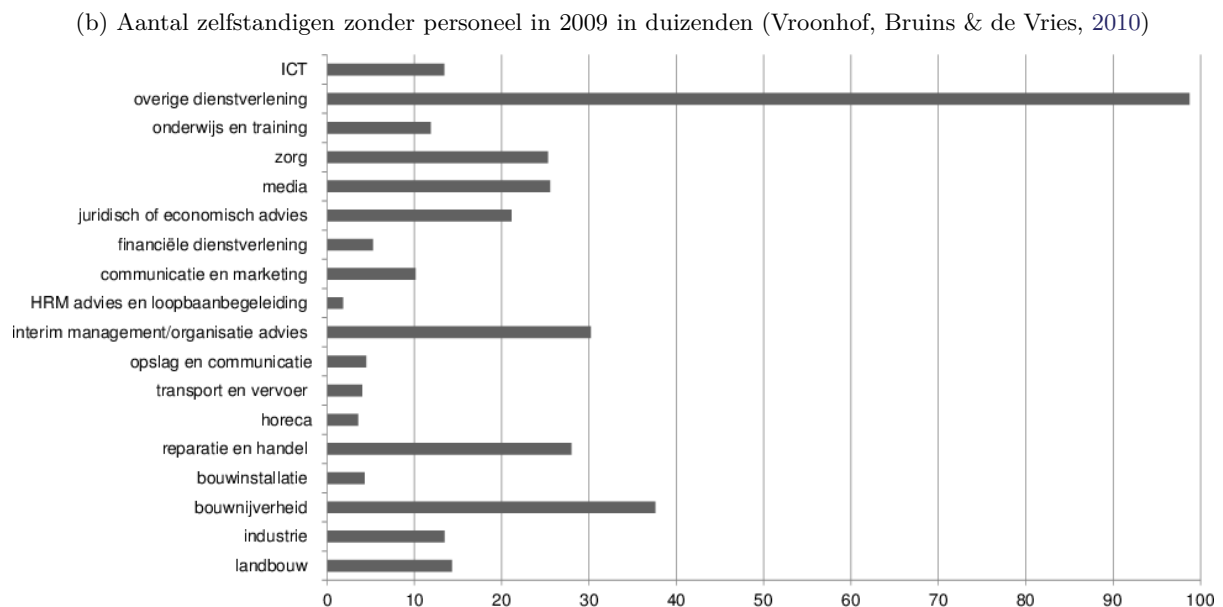
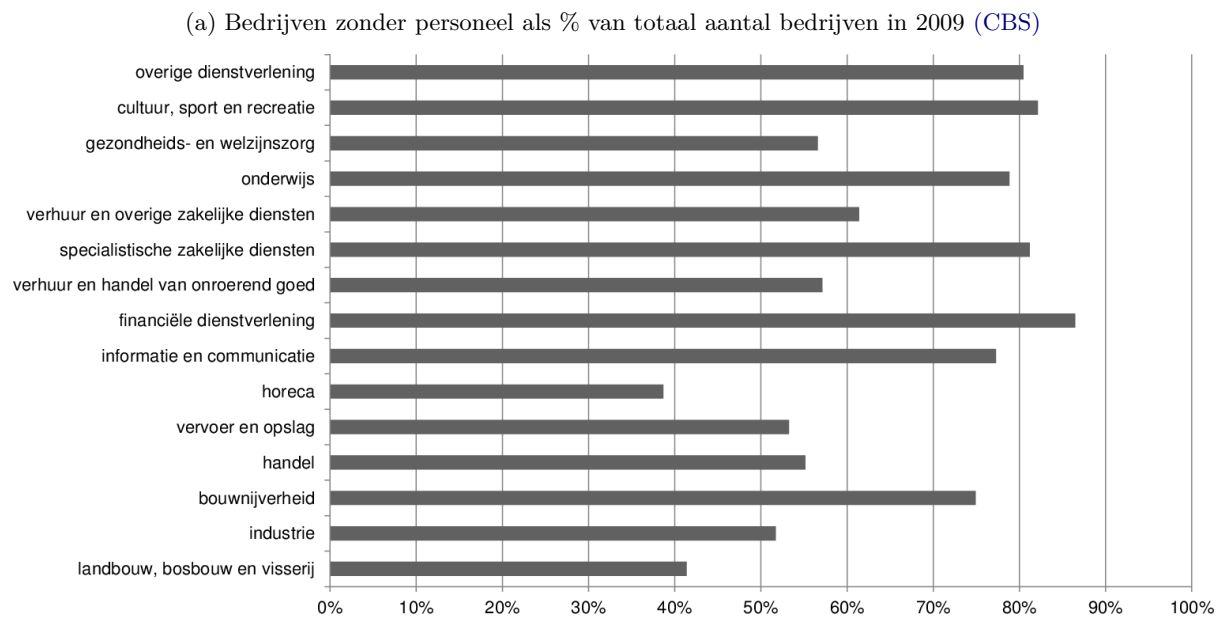
⁷⁸Zie subparagraaf 2.7.2

⁷⁹De Beer, Dekker en Olsthoorn, 2011, p. 60

⁸⁰SER (2010, p. 179-180) trekt eenzelfde conclusie.

Figuur 2.2: Zelfstandigen en bedrijven zonder personeel naar sector

definitie zien op basis van de indeling van de werkzame beroepsbevolking naar fiscaal-juridische categorieën. Zij gebruiken gegevens van het CBS, de Enquête Beroepsbevolking, het EIM, SEO en twee administratieve bestanden: het Sociaal Statistisch Bestand Zelfstandigen (SSB-zelfstandigen) en het Inkomenspanelonderzoek(IPO). Personen die in meerdere categorieën vallen zijn (meestal) ingedeeld in de voor hen belangrijkste categorie. De personen in categorie DGA zijn gelijk verdeeld over de andere fiscaal juridische categorieën, omdat de statistische bestanden geen uitsluitel geven over de verdeling van de DGA over deze categorieën. Tabel 2.3 geeft de onderverdeling van de werkzame beroepsbevolking per definitie weer. Bij de ondernemers zonder personeel is een onderscheid gemaakt tussen degenen die werkzaamheden verrichten die ook in loondienst zouden kunnen worden verricht (2b), en degenen die dat niet doen (2a). Het onderscheid tussen deze twee groepen ondernemers zonder personeel stemt overeen met de enge interpretatie van het EIM⁸¹ en SEO.⁸² De SER beschouwt de totale groep ondernemers als zelfstandigen zonder personeel.

Tabel 2.3: Onderverdeling werkzame beroepsbevolking op basis van fiscaal juridische criteria in de periode 2006-2007 (in duizenden)

	SEO	EIM	CBS/EBB	SSB	IPO	CPB/EBB	Synthese
1* Ondernemer met personeel			323				323
2a* Ondernemer zonder personeel, geen loondienstwerkzaamheden				829	823	881	273
2b* Ondernemer zonder personeel, loondienstwerkzaamheden			586				254
3* Resultaatgenieter en fictieve werknemer	350	245					
4* met sociale zekerheid						28	44
6* Werknemer met sociale zekerheid			6.131				6.131
Totaal werkzame beroepsbevolking			7.040				

* De 200.000 dga's uit categorie vijf zijn verdeeld over deze klassen

Uit de administratieve gegevens van het SSB en IP blijkt dat ongeveer 825.000 personen winst uit onderneming genieten, waarbij de personen die naast hun baan een eigen bedrijf hebben meegenomen zijn. Zelfstandigen zonder personeel zijn relatief weinig resultaatgenieter of fictieve werknemer. Zelfstandige zonder personeel hebben vaak ook een vaste aanstelling die dan telt als eerste werkring. Daarnaast zijn de werkzaamheden meer incidenteel van aard. Dit blijkt uit het feit dat er in 2008 in totaal 461.000 resultaatgenieters waren die een gemiddeld bruto inkomen hadden van 3.000 euro.⁸³ Deze 461.000 resultaatgenieters zijn overigens zeer divers en verrichten niet allemaal arbeidswerkzaamheden. Zo zijn personen die een vermogensbestanddeel ter beschikking stellen aan gelieerde personen die een onderneming drijven of aan een gelieerde aanmerkelijk belang BV ook resultaatgenieter.^{84,85} Ongeveer 254 duizend ondernemers zonder personeel verrichten in 2006 vergelijkbare werkzaamheden als werknemers, tegenover 273 duizend ondernemers zonder personeel die wezenlijk andere werkzaamheden verrichten.

Leufkens, Lok en Otten onderzoeken (onder andere) voor het jaar 2008 de indeling naar sociaaleconomische categorieën van personen met de werkring zelfstandige zonder personeel.⁸⁶ Leufkens e.a. onderscheiden de categorieën werknemer, directeur-groootaandeelhouder, overige inkomsten uit arbeid, zelfstandige met winst uit onderneming en de niet actieven. De niet actieven bestaan uit personen met een uitkering, pensioen, alimentatie of studiefinanciering. Personen worden in een sociaaleconomische

⁸¹Onder andere B. van den Mevissen en Tijsmans (2009)

⁸²Berden e.a., 2010

⁸³SER, 2010, p. 55

⁸⁴Art. 3.91 Wet IB 2001

⁸⁵SER, 2010, p. 55

⁸⁶Leufkens e.a., 2011, p. 32-33

categorie ingedeeld aan de hand van de voornaamste bron van inkomen in een jaar. De gegevens uit de enquête beroepsbevolking zijn hiervoor verrijkt met inkomensgegevens. Van de personen die aangeven het meeste tijd te besteden aan de werkring zelfstandige zonder personeel heeft ruim 80% in 2008 winstaangifte gedaan. Meer dan 10% is echter voornamelijk afhankelijk van loon of een uitkering. In totaal wordt 5% van de personen niet aangemerkt als ondernemer, ondanks dat deze personen aangeven zelfstandig te zijn en aan deze werkzaamheden ook de meeste tijd te hebben besteed. Slechts 4,2% van de zelfstandigen ontving loon als DGA.

2.3.6 Conclusie

Het belang van zelfstandigen zonder personeel in de arbeidsmarkt neemt toe. Het aantal zelfstandigen zonder personeel is in de afgelopen decennia zowel op basis van een ruime definitie als een enge definitie toegenomen. Zelfstandigen zonder personeel zijn niet alleen in aantal gegroeid, maar vormen bovendien een steeds groter aandeel in de werkzame beroepsbevolking. In absolute omvang zijn er in 2009 onder de definitie van het EIM ruim 350.000 zelfstandigen zonder personeel, wat neerkomt op ongeveer 4% van de werkzame beroepsbevolking. De omvang van deze groep werkenden is daarmee groot genoeg om ze als aparte categorie te bestuderen, separaat van werknemers en andere zelfstandigen.

De groei van zelfstandigen zonder personeel vindt niet uniform over de sectoren in de economie plaats, maar in sectoren die worden gekenmerkt door het arbeidsintensieve karakter, een relatief grote vraag naar arbeid, lage toetredingsdrempels en een sterke behoefte aan flexibiliteit in de personeelsinzet. De inzet van flexibele arbeid door onderneming is in de afgelopen decennia toegenomen, maar deze groei wordt voornamelijk veroorzaakt door de groei in het aantal zelfstandigen zonder personeel. Door de groei van het aantal zelfstandigen zonder personeel is vooral de samenstelling van de flexibele schil veranderd.

De meeste zelfstandigen zonder personeel in de meest ruime zin zijn te classificeren als ondernemer zonder personeel. Van de groep ondernemers zonder personeel in 2006 verrichten ongeveer 254 duizend vergelijkbare werkzaamheden als werknemers, tegenover 273 duizend ondernemers zonder personeel die wezenlijk andere werkzaamheden verrichten. De SER beschouwt deze totale groep ondernemers als zelfstandige zonder personeel, terwijl het EIM slechts aansluit bij de ondernemers zonder personeel die vergelijkbare werkzaamheden als werknemers verrichten.

In mindere mate zijn zelfstandigen zonder personeel te classificeren als DGA en resultaatgenieter. Personen besteden weinig tijd en/of halen een lage omzet aan / uit werkzaamheden die geclassificeerd worden als resultaat uit een werkzaamheid. Desondanks wordt een klein percentage van de zelfstandigen zonder personeel niet aangemerkt als ondernemer, terwijl deze personen zelf aangeven zelfstandig te zijn en aan de werkzaamheden de meeste tijd te hebben besteed.

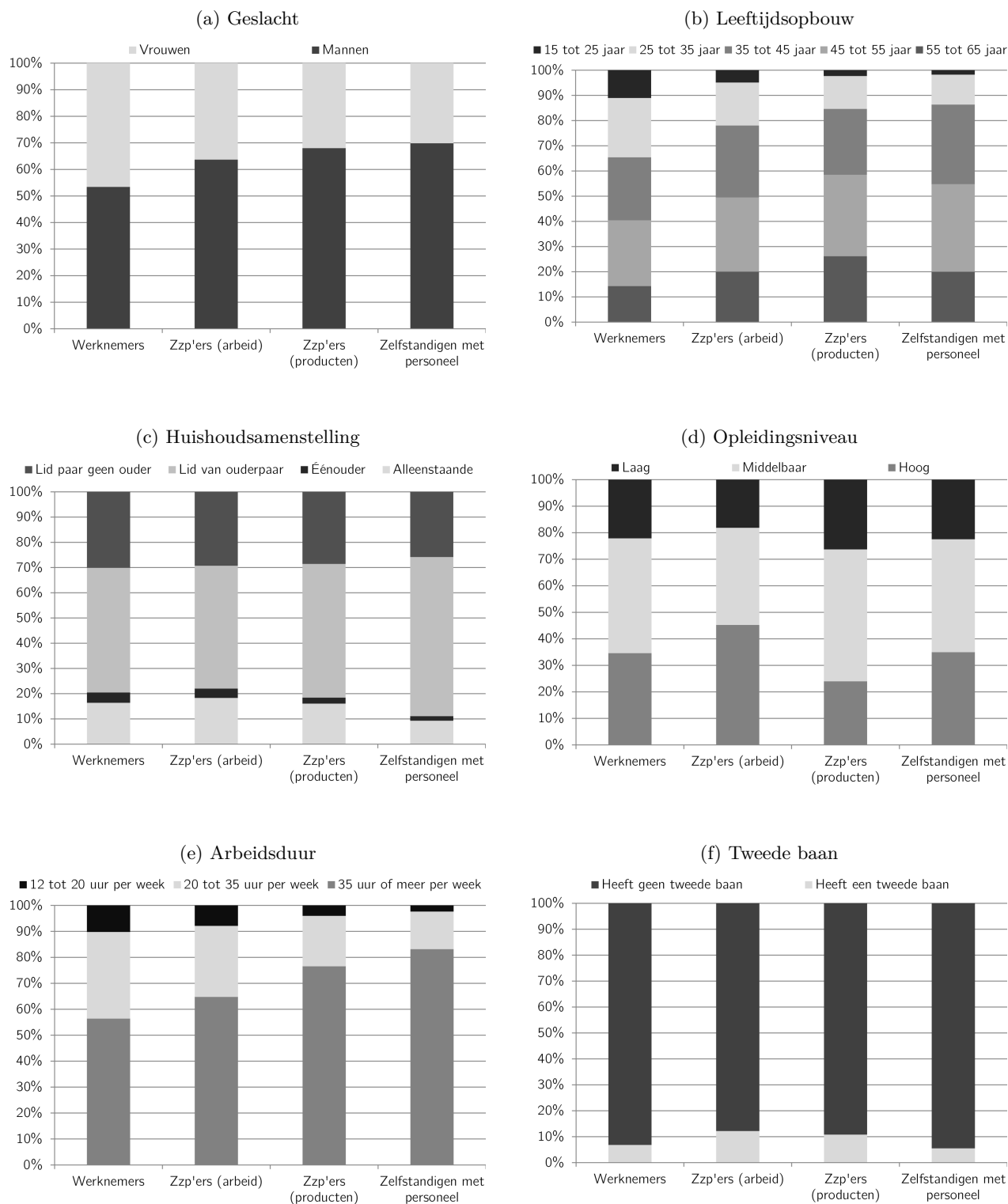
2.4 Kenmerken

Deze paragraaf vergelijkt zelfstandigen zonder personeel met zelfstandigen met personeel en werknemers op geslacht, leeftijdsopbouw, huishoudsamenstelling, opleidingsniveau, arbeidsduur en de aanwezigheid van een tweede baan. De cijfers zijn voornamelijk afkomstig van het CBS, omdat deze op deze aspecten de meest volledige dataset heeft.⁸⁷ Het CBS deelt sinds eind 2011 de werkzame beroepsbevolking onder in werknemers, zelfstandigen zonder personeel die diensten aanbieden of hun eigen arbeid, zelfstandigen zonder personeel die voornamelijk producten of grondstoffen aanbieden en zelfstandigen met personeel. De gegevens over de kenmerken van het CBS zijn per kenmerk weergegeven in figuur 2.3. Ik zal de gegevens van het CBS waar nodig verdiepen met gegevens uit het zzp-panel.⁸⁸ Het zzp-panel is een representatief panel van zelfstandigen zonder personeel op basis van de definitie van het EIM.

⁸⁷Zie ook J. Mevissen en van den Berg, 2011, p. 268

⁸⁸Zie Vroonhof en N. de Vries (2010)

Figuur 2.3: Kenmerken van werknemers, zzp'ers(arbeid), zzp'ers (producten) en zelfstandigen met personeel (1e kwartaal 2012, CBS)

Geslacht Figuur 2.3a geeft de man/vrouw verhouding weer. Voor werknemers is de verdeling tussen man en vrouw redelijk evenwichtig. Zelfstandigen zonder personeel die voornamelijk arbeid leveren zijn echter voor meer dan 60% man. De zelfstandigen zonder personeel die voornamelijk producten leveren en zelfstandigen met personeel bestaan voor 70% uit mannen. De man/vrouw verdeling in het zzp-panel is 65% man en 35% vrouw.⁸⁹

Leeftijdsopbouw Figuur 2.3b toont de leeftijdsopbouw. Zelfstandigen zijn in het algemeen oververtegenwoordigd in de hogere leeftijdsklassen. De leeftijdsopbouw van de groepen zelfstandigen is redelijk homogeen. Zelfstandigen zonder personeel die voornamelijk producten leveren zijn iets vaker tussen 55 en 65 jaar en zelfstandigen met personeel zijn iets vaker van middelbare leeftijd (25-55). De zelfstandigen zonder personeel uit het zzp-panel zijn ook oververtegenwoordigd in de hogere leeftijdsklassen. Slechts 2% van de zelfstandigen zonder personeel is jonger dan 24 en 12% tussen de 25-34. Van de werknemers valt respectievelijk 11% en 24% in deze leeftijdsklassen.⁹⁰

Huishoudsamenstelling Figuur 2.3c laat de huishoudsamenstelling zien. De huishoudsamenstelling van werknemers en zelfstandigen zonder personeel is redelijk vergelijkbaar. Zelfstandigen zonder personeel die voornamelijk hun arbeid leveren voeren vaker zonder partner een huishouden. Zelfstandigen met personeel voeren verreweg het minst alleen een huishouding.

Opleidingsniveau Figuur 2.3d schetst de verdeling naar opleidingsniveau (laag, middelbaar, hoog). Meer dan 40% van de zelfstandigen zonder personeel die voornamelijk arbeid leveren zijn hoogopgeleid (HBO of Universitair). Dit is het hoogste percentage van alle groepen in de werkzame beroepsbevolking. Iets meer dan 30% van de werknemers en zelfstandigen met personeel is hoogopgeleid. 20% van de zelfstandigen zonder personeel die voornamelijk producten leveren is hoogopgeleid. Ook het opleidingsniveau van zelfstandigen zonder personeel in het zzp-panel is hoog.⁹¹ De helft is hoogopgeleid, een derde middelbaar en circa 17% laagopgeleid.

Arbeidsduur Figuur 2.3e omschrijft de arbeidsduur in uren per week. Zelfstandigen zonder personeel die voornamelijk arbeid leveren werken langer dan werknemers. Meer dan 60% van deze zelfstandigen zonder personeel werkt meer dan 35 uur per week, tegenover ongeveer 55% voor werknemers. Zelfstandigen met personeel werken het langst. Meer dan 80% werkt 35 uur of meer per week. Werknemers werken het meest tussen de 12 en 20 uur per week. Het CBS rekent personen die minder dan 12 uur per week werken niet tot de werkzame beroepsbevolking, dus het is onduidelijk in welke mate deze arbeidsduur voorkomt onder de groepen in de werkzame beroepsbevolking. Van de zelfstandigen zonder personeel uit het zzp-panel besteedt 48% meer dan 40 uur per week aan de onderneming.⁹² Er blijkt een verband te bestaan tussen het opleidingsniveau en de arbeidsduur. Hoger opgeleide zelfstandigen zonder personeel werken vaker in deeltijd.⁹³ Ruim de helft van de middelbaar en lager opgeleide zelfstandigen zonder personeel besteedt meer dan 40 uur per week aan de onderneming, terwijl 39% van de hoger opgeleiden zoveel tijd aan de onderneming besteedt. 39% van de hoger opgeleiden zelfstandigen zonder personeel besteedt 20 tot 40 uur aan de onderneming, tegenover 32% van de middelbaar en lager opgeleiden.

Tweede baan Figuur 2.3f beeldt het percentage af dat een tweede baan heeft. De aanwezigheid van een tweede baan houdt in dat een persoon naast de hoofdbaan als werknemer of zelfstandige nog een tweede baan als werknemer of zelfstandige heeft. Zelfstandigen zonder personeel hebben iets vaker een tweede baan dan werknemers of zelfstandigen met personeel. Iets meer dan 10% van de zelfstandigen zonder personeel heeft een tweede baan, tegenover 7% en 6% van respectievelijk werknemers en zelfstandigen

⁸⁹Vroonhof en N. de Vries, 2010, p. 17

⁹⁰Vroonhof, N. de Vries en Liebrechts, 2011, p. 17-18

⁹¹Vroonhof en N. de Vries, 2010, p. 19

⁹²Vroonhof en N. de Vries, 2011, p. 16

⁹³Vroonhof en N. de Vries, 2011, p. 16

met personeel. Van de zelfstandigen zonder personeel in het zzp-panel geeft ruim 10% aan inkomen te genereren uit een baan of een dienstbetrekking en ongeveer 2,5% uit een andere onderneming.⁹⁴

2.5 Transities

Deze paragraaf bestudeert de transities van personen in de arbeidsmarkt van en naar de status zelfstandige zonder personeel. De statussen in de arbeidsmarkt die in deze paragraaf worden onderscheiden naast zelfstandige zonder personeel zijn werknemer, zelfstandige met personeel en inactiviteit.⁹⁵

Transities naar de status zelfstandige zonder personeel

De meeste startende ondernemers beginnen als zelfstandige zonder personeel. Van Essen laat zien dat 82% van de ondernemers in 2003 en 90,9% in 1999 als zelfstandige zonder personeel start.⁹⁶ Ruim 70% van de zelfstandigen zonder personeel start uit loondienst. Andere veelvoorkomende starterssituaties zijn uitkeringsgerechtigde (7%), schoolverlater (5%) en ondernemer met personeel (6%).⁹⁷ In tijden van dalende economische groei besluiten meer zelfstandigen in loondienst te werken en minder werknemers om als zelfstandige aan de slag te gaan. Het aantal zelfstandigen neemt vooral toe bij aanvang en aan het einde van hoogconjunctuur.⁹⁸

Transities vanuit de status zelfstandige zonder personeel

Eenzijds is voor veel starters het zzp-schap een tijdelijke fase. De helft van de zelfstandigen zonder personeel die in 2001-2003 zijn begonnen is namelijk na zes jaar hiermee gestopt.⁹⁹ Het percentage dat stopt als zelfstandige zonder personeel is het hoogst in de eerste jaren na de start en neemt geleidelijk af. In het eerste jaar stopt ongeveer 18% van de starters en dit neemt na 6 jaar af tot ongeveer 8%. Dit is consistent met een leerproces, waarin zelfstandigen zonder personeel tijd nodig hebben om hun eigen vaardigheden en marktmogelijkheden te leren kennen. Anderzijds bestaat een groot gedeelte van de onderneming van zelfstandigen zonder personeel voor lange tijd. Zo bestaat 40% van de ondernemingen van zelfstandigen zonder personeel in het zzp-panel langer dan 10 jaar.¹⁰⁰

Het stoppen als zelfstandige zonder personeel impliceert niet dat een persoon is gefaald als zelfstandige: het kan ook een goede opstap betekenen naar een bepaalde baan, met name voor zwakke groepen op de arbeidsmarkt, zoals arbeidsgehandicapten, migranten en ouderen. Van de zelfstandigen zonder personeel die stoppen met ondernemen maakt namelijk meer dan de helft (61%) de transitie (terug) naar werknemer, terwijl 39% naar inactiviteit vloeit.¹⁰¹ Als de zelfstandige zonder personeel vanuit werkloosheid is gestart dan vindt deze bij het stoppen in 41% van de gevallen na het ondernemerschap een betaalde baan.

De transitie van zelfstandige zonder personeel naar zelfstandige met personeel komt relatief weinig voor. Één op de drie respondenten in het onderzoek van J. Mevissen en van den Berg sluit niet uit in de toekomst personeel aan te nemen, maar slechts 1,6% heeft hiervoor concrete plannen.¹⁰² 89% van de ondervraagde zelfstandige zonder personeel in het onderzoek van Langman Economen geeft aan niet van plan te zijn om ooit personeel aan te nemen.¹⁰³ Van Essen laat zien dat tussen de 70% en 80%

---

⁹⁴Vroonhof en N. de Vries, 2010, p.31

⁹⁵Zie ook Posthumus en Wilthagen (2010). Posthumus en Wilthagen analyseren de transities en combinaties tussen zorg, scholing, werk en inactiviteit voor zelfstandigen zonder personeel en werknemers op basis van de theorie van de transitionele arbeidsmarkt.

⁹⁶Van Essen, 2008, p.11

⁹⁷J. Mevissen en van den Berg, 2011, p. 269

⁹⁸Zwinkels, Ooms en Sanders, 2009, p. 65

⁹⁹Bosch, 2011, p. 97

¹⁰⁰Vroonhof en N. de Vries, 2010, p. 21

¹⁰¹Bosch, 2011, p. 99

¹⁰²J. Mevissen en van den Berg, 2011, p. 270

¹⁰³Langman Economen, 2008, p. 11

van de ondernemers zonder personeel onder de ruime definitie tussen 1983 en 2003 na vier jaar nog geen personeel heeft aangenomen.¹⁰⁴ Zelfstandigen zonder personeel zijn dus in overgrote meerderheid niet van plan om personeel aan te nemen en uit de empirie blijkt dat zelfstandigen zonder personeel ook daadwerkelijk voornamelijk eenpitter blijven.

2.6 Bedrijfsvoering

Bedrijfsvoering is de wijze waarop een onderneming wordt geëxploiteerd. De bedrijfsvoering van zelfstandigen zonder personeel kenmerkt zich door de lage kapitaalbehoefte, het op eigen rekening en risico aanbieden van voornamelijk het eigen menselijk kapitaal en het niet in dienst hebben van personeel. Deze combinatie van kenmerken maakt zelfstandigen zonder personeel flexibel, zorgt ervoor dat zelfstandigen zonder personeel net als andere ondernemers moeten investeren in het behoud en vergroten van de marktpositie en dat het ophalen van kapitaal bij investeerders minder belangrijk is. Deze paragraaf gaat dieper in op enkele aspecten van de bedrijfsvoering die door deze combinatie van kenmerken afwijken bij zelfstandigen zonder personeel. Het betreft de rechtsvormkeuze, omzet en tarief, de werklocatie, investering in scholing, markt en marktpositie.

Rechtsvorm

Zelfstandigen zonder personeel zijn relatief vrij om de onderneming te drijven met behulp van een BV of als persoonlijke onderneming. Grotere ondernemingen die kapitaal bij derden willen ophalen zullen om commerciële redenen ervoor moeten kiezen om de onderneming te drijven als NV/BV.¹⁰⁵ Deze overweging speelt niet bij zelfstandigen zonder personeel, omdat deze een lage kapitaalbehoefte hebben.

Zelfstandigen zonder personeel drijven in overgrote meerderheid een persoonlijke onderneming. De verdeling van rechtsvormen onder ondernemingen met één werknemer is weergegeven in tabel 2.4. De eenmanszaak is met 83% veruit de meest gekozen vorm. Een minderheid van 14% kiest voor de BV. Dit percentage zou in de toekomst door de invoering van de flexibele BV kunnen toenemen.¹⁰⁶ De zelfstandigen zonder personeel in het onderzoek van Bangma e.a. kiezen ook in grote meerderheid (84%) voor de eenmanszaak.¹⁰⁷

Folkeringa, Tan en Ruis laten zien dat het besteedbare inkomen van DGA's veel hoger is dan het besteedbare inkomen van zelfstandigen. Het besteedbare inkomen van DGA's is bijvoorbeeld in 2006 41.220 euro en dat van zelfstandigen 24.360 euro. Folkeringa, Tan en Ruis schrijven dit toe aan een selectie-effect: ondernemers met grotere bedrijven en hogere winsten kiezen voor de BV rechtsvorm uit fiscale overwegingen en risicobeperking.

Omzet en tarief

Zelfstandigen zonder personeel kunnen werken met vooraf afgesproken prijzen, op uurbasis of een combinatie van beide. 55% van de zelfstandigen zonder personeel in het zzp-panel hanteert het meest een vaste prijs en 41% factureert het meest per uur.^{108,109} De behaalde omzet van zelfstandigen zonder personeel bestaat dan uit het gehanteerde uurtarief maal het aantal declarabele uren, plus het totale verkregen bedrag uit lump-sum opdrachten.

De verdeling van de omzet van zelfstandigen zonder personeel wordt in figuur 2.4a weergegeven.¹¹⁰ De omzet van zelfstandigen zonder personeel is zeer heterogeen. Veel zelfstandigen zonder personeel hebben

---

¹⁰⁴Van Essen, 2008, p. 11

¹⁰⁵Zie ook Crawford en Freedman (2010, p. 1029). Winton (1993) laat zien dat op theoretische gronden de verwachting is dat een persoonlijke onderneming moeilijkheden heeft om kapitaal op te halen bij investeerders.

¹⁰⁶Voor meer informatie over de flexibele BV verwijst ik naar de [Rijksoverheid](#)

¹⁰⁷Bangma e.a., 2010, p.11

¹⁰⁸5% geeft niet aan of kan niet aangeven welke factureringwijze het meest gehanteerd wordt.

¹⁰⁹Vroonhof en N. de Vries, 2010, p.21

¹¹⁰Vroonhof en N. de Vries, 2011, p. 14

een lage omzet van 20.000 euro of minder. Deze lagere omzetten worden ook grotendeels gerealiseerd door zelfstandigen zonder personeel die in deeltijd werken. Hoge omzetten worden ook door zelfstandigen zonder personeel gerealiseerd. Deze zelfstandigen zonder personeel werken echter veel minder vaak in deeltijd. Vanaf 50.000 euro omzet geeft minder dan de helft nog aan dat zij minder dan 40 uur per week werken. De verdeling van de omzet van zelfstandigen zonder personeel naar klassen is volgens N. de Vries e.a. overigens redelijk stabiel over de jaren, dus het gekozen jaartal is niet van grote invloed op de omzetverdeling.^{111,112}

Tabel 2.4: Rechtsvormen van ondernemingen met minimaal en maximaal één werknemer

Rechtsvorm	Aantal	Percentage
Eenmanszaak	441.990	83%
BV	76.602	14%
Vof	6.963	1%
Overig (stichting, maatschap etc.)	9.263	2%
Totaal	534.818	100%

Bron: B. van den Mevissen en Tijsmans, 2009, p.9

Bouma en Frouws geeft inzicht in de (omgerekende) uurtarieven van opdrachtnemers.¹¹³ Figuur 2.4b geeft de verdeling van uurtarieven weer. Meer dan de helft werkt met een (omgerekend) uurtarief lager dan 20 euro. Het uurtarief blijkt sterk te variëren per sector.¹¹⁴ In de postsector hebben de respondenten bijvoorbeeld allemaal een uurtarief onder de 10 euro. Een dergelijk uurtarief komt ook relatief veel voor in de maatschappelijke dienstverlening en horeca. Bijna geen van de respondenten die werkzaam zijn in de sectoren bouw, onderwijs en kunst en cultuur hanteert een uurtarief onder de 10 euro.

Vroonhof, N. de Vries en Liebrechts bespreekt de prijsstelling van zelfstandigen zonder personeel in 2010.¹¹⁵ De helft van de zelfstandigen zonder personeel hanteert marktconforme tarieven. 13% heeft een tarief dat iets boven het marktgemiddelde ligt. Het aandeel prijsvechters is 30%. Bepaalde zelfstandigen zonder personeel bieden iets specifiek aan en exploiteren hun specialisme commercieel en hanteren hogere tarieven. Een klein aandeel van 4% van de zelfstandigen zonder personeel opereert aan de bovenkant van de markt.¹¹⁶ Vroonhof, N. de Vries en Liebrechts geven ook aan dat hoogopgeleide zelfstandigen zonder personeel vaker een tarief boven het marktgemiddelde hanteren (23%) dan middelbaar en lager opgeleide zelfstandigen zonder personeel (11%).¹¹⁷

Werklocatie

Zelfstandigen zonder personeel zijn niet gebonden aan één werkplek. Desondanks werkt het merendeel van de zelfstandigen zonder personeel vanuit (een bedrijfsruimte aan) huis. Twee derde van de zelfstandigen zonder personeel in het zzp-panel kiest hiervoor.¹¹⁸ Van de zelfstandigen zonder personeel werkt 15% vanuit een extern kantoor of bedrijfsruimte en 18% voornamelijk vanuit wisselende locaties, zoals op locaties van de opdrachtgever.

¹¹¹Zie N. de Vries e.a. (2012, p. 13)

¹¹²Deze stabiliteit van de verdeling van de omzet naar klassen in de jaren impliceert overigens niet dat zelfstandigen zonder personeel geen schokken ervaren in het inkomen: de omvang van de klassen is daarvoor te groot.

¹¹³Bouma en Frouws, 2011, p. 46

¹¹⁴Bouma en Frouws, 2011, p. 47

¹¹⁵Vroonhof en N. de Vries, 2011, p. 18

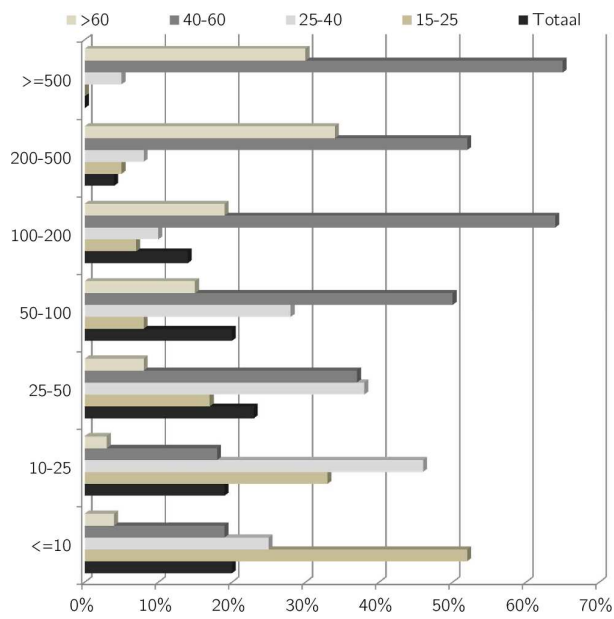
¹¹⁶Slechts 2% van de zelfstandigen zonder personeel weet niet hoe de prijsstelling is ten opzichte van de rest van de markt.

¹¹⁷Vroonhof, N. de Vries en Liebrechts, 2011, p. 18

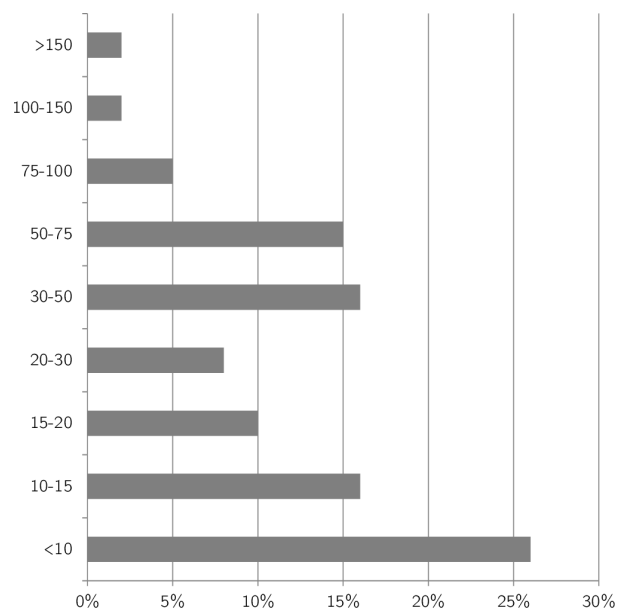
¹¹⁸Vroonhof en N. de Vries, 2011

Figuur 2.4: Omzet en gehanteerde tarieven

(a) Omzetverdeling naar klassen in duizenden euro's in 2010, gespecificeerd naar arbeidsduur in uren per week (Bron: Vroonhof en N. de Vries, 2010, p. 24)

(b) Verdeling van gehanteerde tarieven per uur van opdrachtnemers in 2011 in euro's (Bron: Bouma en Frouws, 2011, p. 46)

Scholing

Zelfstandigen zonder personeel bieden voornamelijk hun menselijk kapitaal aan. Om deze reden is scholing een belangrijke investering van zelfstandigen zonder personeel. Van de door B. van den Mevissen en Tijmsmans ondervraagde zelfstandigen zonder personeel geeft het grootste gedeelte (75%) aan op de één of andere manier in het afgelopen jaar zichzelf te hebben bijgeschoold: de helft heeft opleidingen, trainingen, cursussen of workshops gevolgd en een kwart (22%) heeft congressen, symposia, seminars, fabrieksbezoeken, leveranciersbijeenkomsten en/of vakbeurzen bezocht.

Deze cijfers impliceren ook dat meer dan één op de vier zelfstandigen zonder personeel (26%) geen activiteiten hebben ontplooid die gericht zijn op het verkrijgen of behouden van kennis en vaardigheden. De zelfstandigen zonder personeel die geen scholing hebben gevolgd geven aan dat het niet nodig is om scholing te volgen, omdat zij door hun eigen werkzaamheden genoeg leren. Daarnaast geven deze zelfstandigen zonder personeel aan een gebrek aan tijd te hebben of reeds voldoende scholing te hebben gevolgd.

Het bedrag dat aan scholing wordt besteed is bij de meeste zelfstandigen zonder personeel beperkt. Meer dan de helft (61%) geeft minder dan 1.000 euro uit. Hoogopgeleiden zelfstandigen zonder personeel geven meer uit aan scholing dan laagopgeleiden. Zelfstandigen zonder personeel in de zakelijke en financiële dienstverlening geven het meeste uit aan scholing. Een kwart van de zelfstandigen zonder personeel in deze sectoren geven zelfs meer dan 2.000 euro uit aan scholing. Uit de beschikbare data kan opgemaakt worden dat zelfstandigen zonder personeel minder investeren in formele training dan werknemers.¹¹⁹

Markt

Een zelfstandige zonder personeel kan voornamelijk de particuliere markt bedienen of de zakelijke markt, die bestaat uit de overheid en het bedrijfsleven. Gemiddeld genomen bedient 33% van de zelfstandigen zonder personeel overwegend de particuliere markt, 10% heeft ongeveer evenveel particulieren als zakelijke klanten en 56% werkt voornamelijk voor zakelijke klanten.¹²⁰ Als specifiek gekeken wordt naar de zakelijke markt dan blijkt dat zelfstandigen zonder personeel voornamelijk werken voor het bedrijfsleven (71%), in mindere mate voornamelijk voor de overheid (17%) en het minst evenveel voor de overheid en het bedrijfsleven (11%). Er zijn grote verschillen per sector. Zo bedient meer dan 90% van de zelfstandigen in de ICT sector voornamelijk de zakelijke markt tegenover bijvoorbeeld 20% van de zelfstandigen in zorg en welzijn.

Marktpositie: strategie, acquisitie, netwerk en samenwerking

B. van den Mevissen en Tijmsmans geven aan dat zelfstandigen zonder personeel (in hun onderzoek) weinig bezig zijn met hun marktpositie.¹²¹ Zelfstandigen zonder personeel hebben volgens B. van den Mevissen en Tijmsmans dezelfde strategieën als ondernemingen met personeel om hun positie op de afzetmarkt te behouden of te verbeteren.¹²² Zelfstandigen zonder personeel gebruiken het meest verbreding (meer klanten) en specialisatie en veel minder vaak innovatie en diversificatie.

Ruim de helft van de zelfstandigen zonder personeel verkrijgt hun opdrachten via een zakelijk netwerk dat bestaat uit huidige of voormalige collega's en/of opdrachtgevers. Mond op mond reclame is ook een belangrijke vorm van het verwerven van opdrachten. De andere belangrijke kanalen om aan opdrachten te komen zijn het benadering van potentiële opdrachtgevers (45%), het samenwerken met collega-zzp'ers of netwerkorganisaties (37%), via contacten in de privé sfeer (37%) en tenslotte door te adverteren (27%). Hoogopgeleiden maken vaker gebruik van een zakelijk netwerk, collega zelfstandigen zonder personeel en benaderen vaker zelf opdrachtgevers. Bemiddelingsbureaus worden ook in zekere mate gebruikt voor het

¹¹⁹ van den Born, 2009, p. 71

¹²⁰ Deze en de volgende paragraaf zijn gebaseerd op Vroonhof en N. de Vries (2011, p. 20-22)

¹²¹ Deze paragraaf is gebaseerd op B. van den Mevissen en Tijmsmans (2009, p.11-14, p. 60-61)

¹²² B. van den Mevissen en Tijmsmans, 2009, p. 61

verwerven van opdracht, voornamelijk door hoogopgeleiden. 22% van de hoger opgeleide zelfstandigen zonder personeel maken gebruik van bemiddelingsbureaus, tegenover 14% gemiddeld.

Een zakelijk netwerk wordt gebruikt om opdrachten te verwerven en samen te werken met andere zelfstandigen zonder personeel.¹²³ De omvang van het netwerk verschilt sterk per sector. De respondenten in het onderzoek van B. van den Mevissen en Tijsmans die werkzaam zijn in de zakelijke dienstverlening geven aan over een groot netwerk te beschikken (100-1000 contacten). De respondenten die werkzaam zijn in de zorg geven daarentegen aan dat hun netwerk bestaat uit 10-15 mensen. Deze netwerken zijn hecht en er wordt binnen deze netwerken regelmatig een beroep elkaar gedaan.

Minimaal 40% van de zelfstandigen zonder personeel geeft aan wel eens met andere zelfstandige zonder personeel samen te werken.¹²⁴ De meeste samenwerking van zelfstandigen zonder personeel komt tot stand vanwege uitwisseling van capaciteit. 44% van de zelfstandigen zonder personeel geeft aan werk of opdrachten te ontvangen, 30% geeft te kennen gespecialiseerd werk uit te besteden en 22% rapporteert dat ze eigen werk uitbesteden. Acquisitie, samen inschrijven op aanbesteding en netwerkvorming worden iets minder vaak genoemd als reden voor samenwerking.

Veel zelfstandigen zonder personeel hebben een vast netwerk van MKB-bedrijven.¹²⁵ Dit vaste netwerk met MKB-bedrijven kan beschouwd worden als een soort verticaal samenwerkingsverband waarbij de MKB-bedrijven stelselmatig de zelfstandigen zonder personeel inschakelen. Dit soort samenwerkingsvormen komt vooral voor in de bouw, industrie en zakelijke dienstverlening. Vier op de tien zelfstandigen zonder personeel in deze sectoren heeft een dergelijk samenwerkingsverband.¹²⁶

2.7 Positie van zelfstandigen zonder personeel

2.7.1 Inleiding

Er bestaan twee ideaaltypische beelden in de literatuur wat betreft de positie van zelfstandigen zonder personeel in de arbeidsmarkt.¹²⁷

Enerzijds bestaat het beeld dat zelfstandigen zonder personeel tegen wil en dank ondernemer zijn. Zelfstandigen werken in deze visie dus als zelfstandige zonder personeel uit 'nood', omdat ze geen andere opties hebben. Deze zelfstandigen zonder personeel zijn niet in staat in loondienst te werken, ondanks dat ze dit prefereren, bijvoorbeeld omdat ze te oud worden bevonden door potentiële werkgevers. Deze negatieve visie beschouwt zelfstandige zonder personeel als 'afhankelijk', wat inhoudt dat ze een maatschappelijk zwakke positie hebben. Deze zelfstandigen zonder personeel werken vaak voor één of enkele opdrachtgever(s) en opereren daarmee in het schemergebied tussen werknemerschap en zelfstandig ondernemerschap. Zelfstandigen zonder personeel worden in de negatieve visie gemarginaliseerd door bedrijven die gebruik maken van zelfstandige arbeid om arbeidskosten te drukken.

Anderzijds is er het positieve beeld van een zelfstandige zonder personeel als een 'echte' zelfstandige ondernemer. Zelfstandigen zonder personeel kiezen in deze visie bewust voor het zelfstandig ondernemerschap vanwege de mogelijkheden voor ontwikkeling, autonomie, creativiteit en vrijheid.¹²⁸ Het werken als zelfstandige zonder personeel zou ook groepen op de arbeidsmarkt aanspreken die hun arbeid op een flexibele wijze aan willen bieden. Zo zouden vrouwen met jonge kinderen arbeid beter kunnen combineren met zorg.¹²⁹ Zelfstandigen zonder personeel bieden bedrijven in deze visie voornamelijk voordelen in flexibiliteit en innovatie en er ligt minder de nadruk op kostenbesparingen.

De relevantie van het positieve en negatieve beeld van zelfstandigen zonder personeel wordt bepaald door zowel het perspectief van bedrijven die zelfstandigen zonder personeel inhuren als zelfstandigen

¹²³Deze tekst is grotendeels gebaseerd op B. van den Mevissen en Tijsmans (2009, p.11-14, p.33-34, p. 60-61)

¹²⁴Vroonhof en N. de Vries, 2010, p.38

¹²⁵Pleijster en van der Valk, 2007, p. 47-48

¹²⁶Pleijster en van der Valk, 2007, p. 48

¹²⁷Zie bijvoorbeeld F. Dekker (2012), van den Born (2009, p.36-37)

¹²⁸Van den Born, 2009, p. 36

¹²⁹Van Es en D. van Vuuren, 2010, p. 131

zonder personeel die hun arbeid aanbieden. Subparagraaf 2.7.2 behandelt de vraag naar zelfstandigen zonder personeel en 2.7.3 het aanbod. Tenslotte geeft subparagraaf 2.7.4 aan wat de relevantie is van beide visies voor zelfstandigen zonder personeel in de Nederlandse arbeidsmarkt.

2.7.2 Vraag naar zelfstandigen zonder personeel

Volgens Abraham en Taylor besteden bedrijven werkzaamheden uit a) vanwege de variantie van de output; b) om op de loonkosten te besparen en c) vanwege de beschikbaarheid van gespecialiseerde vaardigheden die de aannemer bezit.¹³⁰

Flexibiliteit

Bedrijven die een volatiele vraag hebben naar hun producten of diensten hebben een bepaalde behoefte aan flexibiliteit in de inzet van arbeid in het productieproces. Deze behoefte aan flexibiliteit wordt door ondernemingen gedeeltelijk gerealiseerd extern gerealiseerd door het aanhouden van een ‘flexibele’ schil van werknemers op flexibele arbeidscontracten en zelfstandigen zonder personeel rondom een kern van werknemers met een vast contract.¹³¹ Algemeen wordt aangenomen dat globalisering, technologische ontwikkeling en de toenemende rol van kennis leidt tot meer concurrentie en een grotere behoefte aan (externe numerieke) flexibiliteit in ondernemingen.¹³² Op het niveau van de onderneming is er onderscheid te maken tussen een defensieve en offensieve strategische reactie op deze gewijzigde omstandigheden.¹³³ Bij een defensieve strategie reageren ondernemingen door kostenbesparing, numerieke externe flexibilisering en outsourcing. Externe numerieke flexibiliteit is de aanpassing van het aantal arbeidskrachten om in te spelen op korte termijn fluctuaties in de vraag vanuit de markt.¹³⁴ In de defensieve strategie is leidend dat de inzet van zelfstandige zonder personeel goedkoper is, vooral omdat alleen betaald wordt bij daadwerkelijke inzet. Bij een offensieve strategie reageren ondernemingen door het opzetten van een netwerkstructuur waarbij naar behoefte gebruik kan worden gemaakt van de expertise in het netwerk. De kostenoverwegingen spelen een beperktere rol in de offensieve strategie.

Van den Born betoogt dat zelfstandigen zonder personeel niet alleen in de flexibele schil van bedrijven opereren, maar ook in de kern.¹³⁵ Door de opkomst van de creatieve kenniseconomie zou het belang van innovatie en flexibiliteit groter worden zijn en creatieve productie zou plaatsvinden in tijdelijke projectorganisaties waarbij zelfstandigen zonder personeel voordelen bieden.¹³⁶ Volgens Vroonhof en N. de Vries passen zelfstandigen zonder personeel meer en sneller vernieuwingen en nieuwe kennis toe en zorgen zij voor verspreiding van de innovaties.¹³⁷ In dynamische en snel veranderende werkomgevingen brengen zelfstandigen zonder personeel binnen organisaties en teams dan nieuwe kennis en ideeën in. Bedrijven kunnen met behulp van een netwerk van zelfstandigen zonder personeel gericht teams samenstellen en een innovatieve mix van werknemers en zelfstandigen zonder personeel creëren.

Het onderhandelen met personen binnen de flexibele schil brengt echter brengt positieve transactiekosten met zich mee.¹³⁸ Transactiekosten vormen een belangrijke remming op de flexibilisering van organisaties.¹³⁹ Transactiekosten zijn te specificeren in zoekkosten, contractkosten, motiveringskosten en monitoringskosten.¹⁴⁰ Zoekkosten bestaan voor de opdrachtgever uit het zoeken naar geschikte en

---

¹³⁰ Abraham en Taylor, 1993

¹³¹ R. Dekker en Kösters, 2011, p.252

¹³² R. Dekker en Kösters, 2011, p. 253

¹³³ R. Dekker en Kösters, 2011, p.252

¹³⁴ De Beer e.a., 2011, p. 59

¹³⁵ Van den Born, 2009, p. 252-257

¹³⁶ Van den Born, 2009, p.16-17

¹³⁷ Vroonhof en N. de Vries, 2011, p.29

¹³⁸ Zie Richman en Macher (2008, p. 4-5) voor een uitleg over transactiekosten. Richman en Macher betoogt dat transactiekostentheorie veel wordt gebruikt in de sociale wetenschap en behoorlijk wordt ondersteund door empirisch onderzoek.

¹³⁹ De Beer e.a. (2011, p. 62) laat zien dat transactiekosten ervoor zorgen dat flexibilisering boven een bepaald niveau hogere kosten met zich mee brengt dan baten.

¹⁴⁰ Berden e.a., 2010, p. 17-18

beschikbare zelfstandigen zonder personeel. Zelfstandigen zonder personeel maken ook kosten om opdrachten te vinden en binnen te halen. Als een bedrijf werkzaamheden uitbesteedt, dan zal per keer onderhandeld moeten worden met de zelfstandige zonder personeel over prijs en de te leveren prestaties. Bij werknemers vinden contractonderhandelingen voor het merendeel van de werknemers eenmalig plaats, vaak op basis van een CAO. Het ontbinden van een contract is voor vaste werknemers daarentegen kostbaar. Het motiveren van zelfstandigen zonder personeel kost naar verwachting minder, omdat ze voor eigen rekening en risico werken en daarom sterkere prikkels hebben om goed en doelmatig werk te leveren. Het monitoren van de voortgang van werkzaamheden van zelfstandigen zonder personeel kost meer inspanning, omdat deze vrijer zijn in de uitvoering van de werkzaamheden.

Transactiekosten in freelance markten kunnen substantieel zijn.¹⁴¹ Dit wordt geïllustreerd door vergoedingen voor de diensten van bemiddelingsbureaus die 20% tot 40% bedragen van de totale vergoeding van de freelancer.¹⁴² Bemiddelingsbureaus en uitzendbureaus spelen een belangrijke rol in het reduceren van transactiekosten door het bij elkaar brengen van vraag en aanbod van arbeidskracht. Deze intermediairs compileren informatie over projecten die uitgevoerd moeten worden en onderhandelen deals tussen opdrachtgevers en zelfstandigen zonder personeel.¹⁴³ Voor opdrachtgevers zijn bemiddelingsorganisaties een methode om de risico te reduceren van het inhuren van een freelancer die niet goed presteert. Bemiddelingsorganisaties zijn gespecialiseerd in het screenen van zelfstandigen zonder personeel.¹⁴⁴ Ze hebben meer informatie over de reputatie van de zelfstandige zonder personeel of kunnen deze makkelijker verkrijgen. Recentelijk nemen online reputatie mechanismen deze rol over van bemiddelingsbureaus, alhoewel nog geen online reputatie systeem dominant is in een industrie.

Gespecialiseerde kennis en ervaring

Organisaties besteden ook werkzaamheden uit die niet in huis aanwezig zijn, of waarvan het niet effectief is om zelf uit te voeren.¹⁴⁵ Zelfstandigen zonder personeel beschikken over de kennis en ervaring om deze werkzaamheden uit te voeren en kunnen naar behoefte worden ingezet. Het uitbesteden van werkzaamheden gebeurt vooral voor als transactiekosten laag zijn en ondernemings specifieke kennis van weinig belang is.¹⁴⁶ Daarnaast moet het voordeel van een vast contract als ‘commitment device’ voor investering in menselijk kapitaal voor werkgever en werknemer klein zijn.¹⁴⁷

Werkzaamheden kunnen uitbesteed worden aan zowel een zelfstandige zonder personeel als aan een grotere organisatie. Het uitbesteden aan zelfstandigen zonder personeel gebeurt volgens Van den Born vooral in markten waar schaal- en synergievoordelen klein zijn. Van den Born betoogt ook dat in de laatste decennia het voordeel van grotere bedrijven ten opzichte van kleinere bedrijven door informatie technologie kleiner is geworden. Processen zijn meer gestandaardiseerd. Standaardisatie vindt bijvoorbeeld plaats bij software als Windows, Office, boekhoudpakketten, et cetera. Door de miniaturisatie van technische oplossingen kunnen activiteiten die vroeger door grote teams met veel kapitaal uitgevoerd moesten worden, nu door een individu gedaan worden. Hierdoor is het belang van ondernemings specifieke kennis afgenomen.

Kostenoverwegingen

Kostenoverwegingen kunnen ook een reden zijn om werk uit te besteden. Kostenoverwegingen kunnen spelen bij organisaties die ‘efficiency wages’ betalen, ofwel lonen die boven het marktgemiddelde liggen.¹⁴⁸ Bedrijven betalen efficiency wages uit diverse overwegingen, zoals het verminderen van de omloopfactor en het verhogen van de motivatie van werknemers. Deze overwegingen spelen voornamelijk bij werknemers in de ‘kern’ en minder bij werknemers die makkelijk te monitoren zijn, makkelijk vervangbaar

---

¹⁴¹ Van den Born, 2009, p. 42-43

¹⁴² Van den Born, 2009, p. 69

¹⁴³ Van den Born, 2009, p. 66-68

¹⁴⁴ Van den Born, 2009, p. 72-74

¹⁴⁵ Abraham en Taylor, 1993, p.7

¹⁴⁶ Cörvers, Euwals en de Grip, 2011, p. 25-26

¹⁴⁷ Zie Cörvers e.a., 2011, p. 25-26

¹⁴⁸ Abraham en Taylor, 1993, p 3-4.

zijn of werk uitvoeren dat niet centraal is voor de doelen van de organisatie. Abraham en Taylor geeft het voorbeeld van een schoonmaker.¹⁴⁹ Bedrijven zouden ervoor kiezen om deze werkzaamheden uit te besteden, omdat het lastig is om lonen binnen de organisatie te differentiëren.

Bedrijven kunnen zelfstandigen zonder personeel ook inhuren om instituties te ontwijken als ontslagbescherming, minimumloon, secundaire arbeidsvoorwaarden, CAO-overeenkomsten, et cetera.¹⁵⁰ Als de CAO-lonen hoger zijn dan de loonkosten van zelfstandigen zonder personeel bespaart het inhuren van zelfstandigen zonder personeel de werkgever loonkosten. Sociale zekerheidsvoorzieningen kunnen duur zijn voor werkgever én werknemer. De werkgever draagt het risico van ziekte van de werknemer en kan daarom ervoor kiezen om personen met een hoog risico op ziekte en arbeidsongeschiktheid niet in dienst te nemen. Personen met een laag risico op werkloosheid, ziekte en arbeidsongeschiktheid kunnen ook zelf ervoor kiezen om te werken als zelfstandige zonder personeel en zich niet tegen deze risico's te verzekeren. De sociale zekerheid kan dus leiden tot averechtse selectie in het voordeel van werkgever of werknemer. Bedrijven schakelen liever zelfstandigen in dan werknemers als de productiviteit van een persoon lager is dan het minimumloon, waardoor de arbeidskosten lager zijn bij zelfstandigen waar (vooralsnog) geen minimumtarieven gelden.

Empirisch

In hoeverre spelen de argumenten voor de inhuur van zelfstandigen zonder personeel mee bij de keuze van bedrijven? Taal bevraagt bedrijven naar de belangrijkste reden voor de inhuur van zelfstandigen zonder personeel en geeft de volgende lijst in volgorde van belang:¹⁵¹

1. kennis en ervaring van zelfstandige zonder personeel (25%);
2. flexibiliteit personeelsvoorziening (24%);
3. opvang pieken productieproces (17%);
4. opvang tekort gekwalificeerd personeel (16%);
5. opvang tekort personeel door ziekte (4%) ;
6. lagere (loon)kosten zelfstandige zonder personeel (3%) en
7. andere redenen (11%)

Flexibiliteit is veruit de belangrijkste reden voor inhuur. Een vorm van flexibiliteit blijkt voor 61% (2, 3, 4, 5) van de bedrijven de belangrijkste reden te zijn voor de inhuur van zelfstandigen zonder personeel. De kennis en ervaring van zelfstandigen zonder personeel is ook een belangrijke factor. 25% van de bedrijven geeft aan dat dit de belangrijkste reden is geweest voor de inhuur van een zelfstandige zonder personeel. Ook Cörvers e.a. geven aan dat flexibiliteit en gespecialiseerde kennis de belangrijkste redenen zijn voor bedrijven om zelfstandigen zonder personeel in te huren.¹⁵²

Weinig bedrijven (3%) geven aan dat lagere (loon)kosten de belangrijkste reden vormde voor de inhuur. In onderzoek naar de redenen voor het gebruik van de overeenkomst van opdracht van Bouma en Frouws komt echter naar voren dat 16% van de ondervraagde bedrijven aangeeft de kosten te willen drukken en 9% zegt de risico's te willen beperken.¹⁵³ Alhoewel dit percentage in absolute zin nog laag is, geeft dit toch aan dat kostenoverwegingen meespelen. Voor deze bedrijven is flexibiliteit ook de belangrijkste reden voor de inzet: 66% van de bedrijven geeft aan dat dit de belangrijkste reden is.¹⁵⁴ Als de productie sterk fluctueert kunnen overwegingen van flexibiliteit en kosten samengaan, omdat zelfstandigen zonder personeel alleen betaald hoeven te worden bij daadwerkelijke inzet.

De argumentatie van Van den Born dat zelfstandigen zonder personeel ingezet worden in de kern en gebruikt worden voor innovatie wordt ook empirisch ondersteund. Deze reden speelt alleen minder vaak. D. Vries verricht onderzoek naar het inschakelen van zelfstandigen zonder personeel door bedrijven

---

¹⁴⁹ Abraham en Taylor, 1993, p.4

¹⁵⁰ Zie Van Es en D. van Vuuren (2010, p.133-134) voor een toelichting op de institutionele redenen voor het inhuren van zelfstandigen zonder personeel.

¹⁵¹ Taal, 2010

¹⁵² Cörvers e.a., 2011, p. 26

¹⁵³ Bouma en Frouws, 2011, p 30.

¹⁵⁴ Bouma en Frouws, 2011, p 30

voor innovatieprocessen.¹⁵⁵ Van de innoverende bedrijven schakelt 42% externe partijen in.¹⁵⁶ Als een externe partij wordt ingeschakeld dan is dat in één van de drie gevallen een zelfstandige zonder personeel. Zelfstandigen zonder personeel blijken ingeschakeld te worden vanwege mankracht (36%), kennis (37%) en middelen (18%).¹⁵⁷ Mankracht en capaciteiten zijn uitvoerende werkzaamheden zoals ontwikkelingen, ontwerpen en uitvoeren van innovatieprocessen. Middelen zijn zaken als software of websites. Van de zelfstandigen zonder personeel in het zzp-panel geeft 36% aan dat zij worden ingeschakeld door derden bij innovatieprocessen, waarvan één op de vier te kennen geeft af en toe, 8% regelmatig en 4% vaak te worden ingeschakeld.¹⁵⁸

2.7.3 Aanbod van zelfstandigen zonder personeel

De validiteit van de positieve en negatieve visie op het zzp-schap is vanuit de aanbodzijde nader te onderzoeken met twee vragen. De eerste meer algemene vraag is: wat zijn voor zelfstandigen zonder personeel de positieve en negatieve kanten aan het zzp-schap en hoe wordt het zzp-schap per saldo beleefd? De tweede meer specifieke vraag die in het verlengde ligt van de eerste vraag is: in welke mate zijn zelfstandigen zonder personeel ‘afhankelijk’? De term afhankelijk wordt gehanteerd als een verzamelterm voor zelfstandigen zonder personeel met een maatschappelijk zwakke positie.

Positieve en negatieve aspecten zzp-schap

De motieven om zelfstandig te ondernemen blijken voor zelfstandigen zonder personeel in de Nederlandse arbeidsmarkt divers, maar overwegend positief te zijn. Zo blijkt uit een cohort onderzoek van Bruins onder startende ondernemers in 2008 dat positieve redenen als uitdaging, ontplooiing en autonomie doorslaggevend zijn geweest voor de keuze.¹⁵⁹ Net iets meer dan 90% van de zelfstandigen geeft namelijk aan te zijn gestart vanwege de uitdaging van het starten van een eigen bedrijf, 80% vanuit de wens om eigen baas te zijn en meer dan 70% vanwege de mogelijkheid om specifieke werkzaamheden te kunnen verrichten. Bovendien geeft ongeveer 40% aan een ‘gat’ in de markt te hebben ontdekt. Negatieve factoren spelen ook een rol, alhoewel in mindere mate: 40% geeft aan ontevreden te zijn over de baan in loondienst, 10% zegt te zijn gestart vanwege dreigende werkloosheid, 15% vanwege het niet kunnen vinden van een baan en rond de 25% geeft aan te zijn gestart uit nood door omstandigheden. B. van den Mevissen en Tijmsmans geven op basis van hun onderzoek onder zelfstandigen zonder personeel aan dat de belangrijkste motieven voor het zzp-schap de mogelijkheid is om a) zelf in zekere mate te kunnen beslissing hoe de werkzaamheden uitgevoerd en ingericht worden, inclusief de flexibiliteit in werktijden en werkplek en b) de kennis en vaardigheden verder te ontplooien.¹⁶⁰

Financiële motieven blijken ook voor een groot aantal zelfstandigen een rol te hebben gespeeld in de keuze voor het zelfstandig ondernemerschap. Meer dan 50% van de starters in het cohort onderzoek van Bruins geeft aan dat de mogelijkheid om meer geld te verdienen dan in loondienst een rol heeft gespeeld en ongeveer 45% zegt dat de beschikbaarheid van financiële middelen meespeelde. Pleijster en van der Valk rapporteren op basis van groeps gesprekken met zelfstandigen zonder personeel dat financiële overwegingen vooral belangrijk zijn wanneer voor het zelfstandig ondernemerschap wordt gekozen uit nood’, door bijvoorbeeld ontslag, faillissement van het bedrijf van de werkgever of onenigheid met de werkgever.¹⁶¹

Zelfstandigen zonder personeel geven in het algemeen aan dat niet financiële redenen van meer gewicht zijn dan financiële.¹⁶² Deze constatering kan echter enigszins genuanceerd worden op basis van de daadwerkelijke keuzes die werkenden maken. PWC bepaalt op basis van paneldata met een econometrisch

---

¹⁵⁵D. Vries, 2011

¹⁵⁶D. Vries, 2011, p. 9

¹⁵⁷D. Vries, 2011, p. 10

¹⁵⁸Vroonhof en N. de Vries, 2011, p. 29-30

¹⁵⁹Bruins, 2009

¹⁶⁰B. van den Mevissen en Tijmsmans, 2009, p. 7-8

¹⁶¹Pleijster en van der Valk, 2007, p. 55-66

¹⁶²Cörvers e.a., 2011, p.

model wat personen bruto zouden verdienen als ze zouden switchen van werknemer naar zelfstandige en visa versa, rekening houdend met individuele kenmerken. Vervolgens berekent PWC wat personen netto over zouden houden op basis van een simulatie van het fiscale bruto-netto traject. Uit het onderzoek van PWC blijkt dat in 2008 bijna alle werknemers en een groot gedeelte van de ondernemers netto het beste af is in de huidige situatie.¹⁶³

Mannen en vrouwen verschillen in de motieven om zelfstandig ondernemer te worden. Financiële redenen zijn relatief belangrijk voor mannen, terwijl levensstijl en familieomstandigheden belangrijker zijn voor vrouwen.¹⁶⁴ De arbeidspositie van de vrouw is voor vrouwen belangrijker dan voor mannen.¹⁶⁵ Vrouwen zijn relatief vaak zelfstandige zonder personeel wanneer ze een partner hebben, vooral als de partner niet werkt en mogelijk huishoudelijke of gezinstaken op zich neemt. Het zelfstandig ondernemerschap biedt vrouwen ook meer mogelijkheden bieden voor flexibele arbeidstijden, schoolvakanties en zorg voor kinderen.¹⁶⁶

De motieven voor het zelfstandig ondernemerschap verschillen ook tussen hoogopgeleiden en laagopgeleiden. Hoogopgeleiden bieden zich namelijk relatief vaak aan als zelfstandige zonder personeel vanwege het vooruitzicht op onafhankelijkheid en financiële motieven (opportunity-driven), terwijl laagopgeleiden vaker geen alternatieve mogelijkheden zien (necessity-driven).¹⁶⁷ Dit wordt bevestigd door de empirie: laagopgeleiden maken volgens Smits, Kooiman, Kösters en De Vries vaak de transitie naar werkloosheid of inactiviteit.¹⁶⁸ De kans om weer aan het werk te komen is ook het laagst voor laagopgeleiden.¹⁶⁹ Hoogopgeleide zelfstandigen zonder personeel uit het onderzoek van van den Born bevestigen dat voor hoogopgeleiden positieve redenen de doorslag geven. Deze zelfstandigen zonder personeel geven aan dat extra flexibiliteit en meer autonomie de belangrijkste redenen waren voor de keuze om zelfstandig ondernemer te worden. De betere financiële beloning werd door 30% van de zelfstandigen zonder personeel als reden genoemd.¹⁷⁰ De nadelen die deze zelfstandigen zonder personeel noemen zijn een minder voorstelbaar inkomen, een onduidelijk carrièreperspectief, het ontbreken van secundaire arbeidsvoorwaarden en meer administratieve rompslomp. Zelfstandigen zonder personeel met een hogere omzet (meer dan 80.000) ondervinden deze nadelen minder. Zij blijken in staat de commerciële verzekeringstarieven te betalen en de administratie uit te besteden.¹⁷¹

Het zelfstandig ondernemen brengt echter ook onzekerheid en druk met zich mee, wat Blanchflower treffend als volgt verwoordt: “The self-employed work under a lot of pressure, report that they find their work stressful and that they come home from work exhausted. Further, they report being constantly under strain, that they lose sleep over worry and place more weight on work than they do on leisure.”¹⁷² Ook Evers, de Muijnck en Overweel geven de volgende (niet volledige lijst van) soortgelijke negatieve aspecten van zelfstandig ondernemerschap: het krijgen van voldoende werk, de werkbelasting, financiële verplichtingen en de gezondheid, in die zin dat er bij ziekte geen vervanging en inkomen is.¹⁷³ Evers e.a. geven echter aan dat er sterke verschillen per branche zijn.

Nederlanders ervaren meer in het algemeen een relatief sterke behoefte aan zekerheid en de onzekerheid van het zelfstandig ondernemen is volgens R. Dekker en Kösters dan ook een belangrijke remmende factoren in de stijging van het aantal zelfstandigen zonder personeel.¹⁷⁴ De sterke behoefte van zekerheid uit zich bijvoorbeeld in de hoge verzekeringsgraad van Nederlanders. De risico's zijn echter niet gelijkmatig verdeeld over de bevolking en er zijn individuele verschillen in risico-aversie. Vrouwen blijken sterker de neiging te hebben om onzeker te zijn in relatie tot werk.¹⁷⁵ Personen met een hoger niveau van menselijk kapitaal, geoperationaliseerd op basis van opleidingsniveau, inkomen en/of ervaring, zijn

¹⁶³PWC, 2009

¹⁶⁴Van Es en D. van Vuuren, 2010, p. 130-131

¹⁶⁵R. Dekker en Kösters, 2011, p.251

¹⁶⁶Van Es en D. van Vuuren, 2010, p. 130-131

¹⁶⁷Van Es en D. van Vuuren, 2010, p.131

¹⁶⁸Smits e.a., 2012, p. 14

¹⁶⁹Smits e.a., 2012, p. 14

¹⁷⁰Van den Born, 2009, p. 18

¹⁷¹Van den Born, 2009, p. 18

¹⁷²Blanchflower, 2004, Summary

¹⁷³Evers e.a., 2002, p. 14

¹⁷⁴R. Dekker en Kösters, 2011, p. 252

¹⁷⁵R. Dekker en Kösters, 2011, p. 254

ook minder onzeker en zien meer kansen in de markt.¹⁷⁶ De conventionele wijsheid is dat ondernemers minder risico-avers zijn dan werknemers. Uit empirisch onderzoek van Caliendo, Fossen en Kritikos blijkt inderdaad dat startende zelfstandigen een lagere mate van risico-aversie hebben.¹⁷⁷ De mate van risico-aversie lijkt echter geen rol te spelen voor personen die vanuit werkloosheid als zelfstandige starten. Deze hogere mate van risicobereidheid van zelfstandigen lijkt echter niet zozeer op te gaan voor zelfstandigen zonder personeel, alhoewel er naar mijn weten weinig empirisch onderzoek naar is verricht. De zelfstandigen zonder personeel uit het zzp-panel blijken bijvoorbeeld niet bijzonder goed te scoren op risicobereidheid.¹⁷⁸

Het onderzoek van F. Dekker laat zien dat er een negatief verband is tussen leeftijd en de mate van ervaren werkzekerheid. Werkzekerheid is de zekerheid van het vinden en creëren van betaald werk op dit moment en in de toekomst.¹⁷⁹ Mogelijk is de perceptie van oudere werkenden dat zij over weinig alternatieven beschikken om aan een baan te komen en daarom kiezen voor het zzp-schap. De empirie laat zien dat een dergelijke perceptie tot op zekere hoogte gerechtvaardigd is. Volgens Smits e.a. is de kans om aan het werk te komen het laagst voor inactieven die ouder zijn dan 45 jaar.¹⁸⁰

De meeste zelfstandigen zonder personeel geven aan te kiezen voor het zzp-schap vanwege de autonomie, flexibiliteit en mogelijkheden tot ontplooiing en uitvoering van specifieke werkzaamheden. Vooral voor hoogopgeleide zelfstandigen zonder personeel kan het zelfstandig ondernemerschap ook de mogelijkheid bieden om meer te verdienen dan in loondienst. Voor sommige zelfstandigen zonder personeel overheersen echter negatieve motieven. Deze zelfstandigen zonder personeel kunnen geen baan in loondienst vinden of raken hun baan (bijna) kwijt. Financiële overwegingen spelen in dit geval mogelijk in negatieve zin: het zzp-schap biedt dan de ‘enige’ mogelijkheid om in het inkomen te voorzien. Deze overweging speelt mogelijk vaker bij laagopgeleiden, die vaak naar inactiviteit stromen en bij oudere werknemers, die geen werk meer kunnen vinden in loondienst. Het zelfstandig ondernemerschap kent ook nadelen zoals de druk van het binnenhalen van opdrachten, een minder voorspelbaar inkomen, geen inkomen bij ziekte, meer stress en hogere werkbelasting. Het zzp-schap wordt per saldo door zelfstandigen zonder personeel echter positief beleefd: Van den Born geeft aan dat consequent uit empirisch onderzoek blijkt dat zelfstandigen zonder personeel in het algemeen veel gelukkiger in hun leven zijn dan werknemers.¹⁸¹

Afhankelijke zelfstandigen zonder personeel

De tweede meer specifieke vraag zoomt in op de onderkant van de arbeidsmarkt, waar zelfstandigen zonder personeel minder vaak tevreden zijn over het zzp-schap en vaker aangeven uit ‘nood’ als zelfstandige te werken. De afhankelijke zelfstandige zonder personeel voldoet aan meerdere van de volgende op basis van de literatuur opgestelde criteria: *a)* weinig werkzekerheid *b)* matige financiële positie; *c)* een gering aantal opdrachtgevers, waarvan vaak ook de voormalig werkgever; *d)* hoge omzet bij de grootste opdrachtgever *e)* langdurige overeenkomsten; *f)* beperkte autonomie; *g)* werken op basis van bemiddelingsconstructies en *h)* een gebrek aan sociale zekerheid.¹⁸²

Het is geenszins de bedoeling om de indruk te wekken dat deze criteria uitputtend zijn of dat op basis van deze criteria een duidelijke afscheiding kan worden gemaakt tussen zelfstandigen die ‘afhankelijk’ zijn en diegenen die dat niet zijn. In de praktijk zal namelijk veeleer sprake zijn van een continuüm van ‘afhankelijkheid’. Desalniettemin kan op basis van de criteria een beeld geschetst worden van de maatschappelijke positie van zelfstandigen zonder personeel aan de onderkant van de arbeidsmarkt.

F. Dekker vergelijkt de werkzekerheid van zelfstandigen zonder personeel met reguliere werknemers

---

¹⁷⁶R. Dekker en Kösters, 2011, p. 254

¹⁷⁷Caliendo e.a., 2009

¹⁷⁸N. de Vries e.a., 2012

¹⁷⁹F. Dekker, 2012, p. 40

¹⁸⁰Zie Smits e.a. (2012). De kans om aan het werk te komen is het laagst voor zowel werklozen, inactieven die ouder zijn dan 45 jaar als voor laagopgeleiden.

¹⁸¹Van den Born, 2009, p.286 - 287

¹⁸²Román, Congregado en Millán, 2009; D. van Vuuren en Bosch, 2010; Aerts, 2007, p. 10-19; ILO, 2003; Vroonhof, N. de Vries en Liebrechts, 2011, p.31; F. Dekker, 2012; Boot, 2012

en zelfstandigen met personeel.¹⁸³ De werkzekerheid van mensen met een vaste baan is hoog: deze personen hebben meestal over een jaar nog werk. F. Dekker vindt dat zelfstandigen met personeel naar eigen zeggen significant meer werkzekerheid ervaren dan werkenden in loondienst en zelfstandigen zonder personeel. Zelfstandigen zonder personeel ervaren geen significant grotere mate van werkzekerheid dan werkenden in loondienst, maar scoren ook niet slechter dan reguliere werknemers. F. Dekker concludeert dat zelfstandigen zonder personeel een echte 'tussencategorie' zijn: ze zijn qua werkzekerheid noch preciaire werknemers, noch echte zelfstandige ondernemers.

Vroonhof, Tissing e.a. laten aan de hand van enquêtes zien dat in 2008 slechts 1,2% van de zelfstandigen zonder personeel is gedwongen / aangezet door de voormalig werkgever, dezelfde werkzaamheden verrichten en op vergelijkbare wijze worden aangestuurd.¹⁸⁴

Vroonhof, N. de Vries en Liebrechts verrichten voor het jaar 2010 onderzoek naar economische afhankelijkheid van zelfstandigen zonder personeel in het zzp-panel en daaruit blijkt dat afhankelijkheid redelijk beperkt is.¹⁸⁵ Vroonhof, N. de Vries en Liebrechts onderzoeken de dimensies: keuze voor zelfstandigheid, aantal opdrachtgevers, duur en omvang van de belangrijkste overeenkomst, de inzet via intermediairs en de ervaren autonomie.

Ongeveer 12% van de geënquêteerde zelfstandigen zonder personeel zou op dit moment liever in dienstbetrekking werken, indien vrij gekozen kon worden.¹⁸⁶ 90% beoordeelt de stap naar het zelfstandig ondernemerschap als positief.¹⁸⁷ Slechts 6% van de zelfstandigen zonder personeel werkt voor één of twee opdrachtgevers.¹⁸⁸ Het omzetaandeel bij de belangrijkste opdrachtgever is met 29% beperkt.¹⁸⁹ Daarentegen is de duur van de belangrijkste opdracht erg lang. 50% van de ondervraagden heeft doorlopende overeenkomsten en ruim 20% opdrachten die langer lopen dan een half jaar.¹⁹⁰ Gemiddeld één op de vijf zelfstandigen zonder personeel heeft wel eens werkzaamheden of omstandigheden geaccepteerd terwijl zij deze liever hadden geweigerd.¹⁹¹ Bij slechts 5% van de werktijden worden de werktijden opgelegd door de opdrachtgever. Één op de tien ondervraagde zelfstandigen zonder personeel heeft in 2010 gewerkt via een of meerdere intermediairs en één op de vijf zelfstandigen zonder personeel heeft in dat jaar wel eens gewerkt voor één of meerdere andere zelfstandigen zonder personeel.¹⁹²

Boot bekritiseert de twee hiervoor besproken studies, omdat de respondenten zijn getrokken uit een databestand dat is gebaseerd op inschrijvingen in de KvK.¹⁹³ Niet alle zelfstandigen zonder personeel zijn echter ingeschreven bij de KvK. Uit onderzoek van Bouma en Frouws blijkt dat van de opdrachtnemers met slechts één opdrachtnemer 21% is ingeschreven bij de KvK en met 2 of 3 opdrachtgevers 65%. Van de opdrachtnemers die 11 of meer opdrachtgevers hebben staat 80% ingeschreven bij de KvK. Het onderzoek van Bouma en Frouws laat dus zien dat meer afhankelijke opdrachtnemers zich relatief minder inschrijven bij de KvK. De respondenten in Bouma en Frouws zijn dan ook (iets) minder positief over het zzp-schap. 9% van de opdrachtnemers ziet die overeenkomst niet als vrije keuze en 21% zou liever werker als werknemer dan als opdrachtgever.¹⁹⁴ Twee andere indicatoren duiden ook op een grotere afhankelijkheid: 65% van de opdrachtnemers mogen zich niet door een willekeurig ander persoon laten vervangen en 56% is verplicht de aanwijzingen van de opdrachtgever op te volgen.¹⁹⁵ Zoals ook de FNV terecht aangeeft speelt zzp-schap tegen wil en dank mogelijk wel in bepaalde sectoren zoals de thuiszorg, post, koeriersdiensten en vervoer.¹⁹⁶

De financiële positie van zelfstandigen zonder personeel is zeer heterogeen. De vermogenspositie van

---

¹⁸³F. Dekker, 2012

¹⁸⁴Vroonhof, Tissing e.a., 2008

¹⁸⁵Vroonhof, N. de Vries en Liebrechts, 2011

¹⁸⁶Vroonhof, N. de Vries en Liebrechts, 2011, p. 37

¹⁸⁷Vroonhof, N. de Vries en Liebrechts, 2011, p. 33

¹⁸⁸Vroonhof, N. de Vries en Liebrechts, 2011, p. 39

¹⁸⁹Vroonhof, N. de Vries en Liebrechts, 2011, p. 40

¹⁹⁰Vroonhof, N. de Vries en Liebrechts, 2011, p. 41

¹⁹¹Vroonhof, N. de Vries en Liebrechts, 2011, p. 41-42

¹⁹²Vroonhof, N. de Vries en Liebrechts, 2011, p. 43-44

¹⁹³Boot, 2012

¹⁹⁴Bouma en Frouws, 2011, p. 55

¹⁹⁵Bouma en Frouws, 2011, p. 42

¹⁹⁶Brief van de FNV van 5 februari 2008 aan de vaste Tweede Kamercommissie voor SZW, Kenmerk: 217.72.06

zelfstandigen zonder personeel is volgens Otten in 2009 ondanks de crisis respectabel.¹⁹⁷ Meer dan de helft van de zelfstandigen zonder personeel heeft een positie saldo van bezittingen en schulden van 139.000 euro of meer, tegenover 209.000 voor zelfstandigen met personeel en 51.000 voor werknemers. De gemiddelde zelfstandige zonder personeel heeft een positief saldo van vermogen van 310.000 euro, tegenover 498.000 voor zelfstandigen met personeel en 132.000 voor werknemers.

Een significant percentage van de zelfstandigen zonder personeel fungeert wat inkomen betreft aan de onderkant van de arbeidsmarkt. Zo genereert ongeveer 1 op de 12 zelfstandigen zonder personeel in het zzp-panel een omzet tot 25.000 euro met een arbeidsduur van meer dan 40 uur per week.¹⁹⁸ Het minimuminkomen van werknemers op basis van een volledige werkweek is ongeveer 20.000 euro.¹⁹⁹ Omdat van de omzet nog kosten van de bedrijfsvoering afgaan, verdient een significant percentage van de zelfstandigen zonder personeel uit het zzp-panel dus minder dan het minimumloon.

Volgens Otten maken zelfstandigen zonder personeel van de werkenden het vaakst deel uit van een huishouden waarvan het inkomen onder de lage-inkomensgrens ligt.²⁰⁰ De lage-inkomensgrens ligt voor een eenpersoonshuishouden in prijzen van 2010 op het koopkrachtbedrag van 940 euro per maand. Het inkomen van meerpersoonshuishoudens wordt vergelijkbaar gemaakt met behulp van een equivalentiefactor. In 2010 heeft 14% van de zelfstandigen zonder personeel, 12% van de zelfstandigen met personeel en 3% van de werknemers een inkomen dat onder de lage-inkomensgrens ligt.²⁰¹ Bij de zelfstandigen met personeel vormen negatieve inkomsten uit de bedrijfsvoering de belangrijkste oorzaak van de lage inkomens.

De meeste zelfstandigen zonder personeel zijn wat betreft hun huishoudinkomen niet hoofdzakelijk aangewezen op de inkomsten uit het zzp-schap. Het inkomen dat zelfstandigen zonder personeel verwerven met het zzp-schap vormt gemiddeld 60% van het totale huishoudinkomen en gemiddeld 88% van het persoonlijke inkomen van de zelfstandige zonder personeel zelf.^{202,203} Bijna driekwart van de zelfstandigen zonder personeel verwerft uitsluitend inkomen uit het zzp-schap. De zelfstandigen die neveninkomsten hebben, kennen de volgende bronnen van inkomsten: 11% van de zelfstandigen zonder personeel combineert het zzp-schap met een baan in loondienst, 10% heeft een uitkering (pensioen, WW, WIA) en 5% heeft nog andere inkomsten uit bijvoorbeeld een andere onderneming. De zelfstandigen zonder personeel die neveninkomsten hebben geven aan dat het zzp-inkomen gemiddeld 45% van hun persoonlijk inkomen vormt. Voor deze zelfstandigen zonder personeel is het zzp-schap dus niet de voornaamste bron van inkomsten.

De matige financiële positie van een significant percentage zelfstandigen zonder personeel weerspiegelt zich in een gebrek aan dekking tegen de volgende risico's: werkloosheid, ziekte, arbeidsongeschiktheid en ouderdom. Het risico van werkloosheid is voor zelfstandigen zonder personeel onverzekerbaar en is inherent aan het werken als zelfstandige zonder personeel. De zelfstandige zonder personeel moet dan echter wel in staat zijn om perioden van weinig of geen werk te overbruggen. B. van den Mevissen en Tijsmans bevragen zelfstandigen zonder personeel naar de buffer die ze hebben aangelegd om periode van weinig werk te kunnen opvangen. Vier op de vijf zelfstandigen zonder personeel geeft aan financiële reserves te hebben aangelegd, maar de buffer is vaak niet afdoende om schokken op te vangen die langere tijd aanhouden. Bijna een kwart van de zelfstandigen zonder personeel geeft aan langer dan een jaar te kunnen leven van de aangelegde buffer. Er is een significante samenhang van opleidingsniveau (en dus waarschijnlijk inkomensniveau) en de lengte van de periode van inactiviteit die volgens de respondent in het onderzoek door de aangelegde buffer kan worden opgevangen.

Veel zelfstandigen zonder personeel blijken zich niet te hebben verzekerd tegen het risico op ziekte, arbeidsongeschiktheid en ouderdom.²⁰⁴ Volgens Otten betaalt in 2009 slechts een kwart van de zelfstandigen zonder personeel premie voor een vrijwillige arbeidsongeschiktheidsverzekering. Deze cijfers

---

¹⁹⁷Otten, 2012, p. 282

¹⁹⁸Vroonhof en N. de Vries, 2011, p. 14

¹⁹⁹SER, 2010, p.192

²⁰⁰Otten, 2012, p. 281

²⁰¹Otten, 2012, p. 281

²⁰²Vroonhof en N. de Vries, 2011, p. 15

²⁰³Deze paragraaf is gebaseerd op Vroonhof, N. de Vries en Liebrechts (2011, p. 45)

²⁰⁴SER, 2010, p. 100, 107

variëren weinig in de tijd. Dit percentage is ook laag onder de zelfstandigen zonder personeel in het zzp-panel.²⁰⁵ Slechts 36% geeft aan zich verzekerd te hebben tegen inkomensderving als gevolg van langdurige arbeidsongeschiktheid en 20% geeft aan dit gedaan te hebben bij inkomensderving wegens ziekte.

Uit cijfers van het Verbond van Verzekeraars blijkt dat in 2007 net iets minder dan de helft (47%) van alle ondernemers een arbeidsongeschiktheidsverzekering heeft afgesloten.²⁰⁶ Bij zelfstandigen met lagere inkomens is gemiddeld genomen vaker geen verzekering afgesloten. Zelfstandigen geven voornamelijk aan zich niet te verzekeren vanwege de hoge kosten van een dergelijke verzekering. De verzekeringsgraad van zelfstandigen die ook werken in loondienst is lager: de werknemersverzekeringen bieden in dat geval al partiële dekking tegen het wegvallen van inkomen door arbeidsongeschiktheid of ziekte. Ook de inkomens- en zekerheidspositie van partner en familie is voor zelfstandigen een reden om zich niet te verzekeren. Blijkbaar vangen partners het inkomensrisico door arbeidsongeschiktheid van elkaar op. Tenslotte geven zelfstandigen zonder personeel aan in plaats van een verzekering een buffer te hebben aangelegd om schokken op te vangen, alhoewel het de vraag is of deze buffer afdoende is om schokken voor langere perioden op te vangen.

Eenzelfde beeld kan worden geschetst wat betreft pensioenopbouw. Het Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid geeft aan dat de huidige groep gepensioneerde zelfstandigen, voor zover zij kan overzien, op life time-basis een vervangingsinkomen hebben dat vergelijkbaar is met dat van werknemers.²⁰⁷ Het eventueel tekort aan pensioeninkomen van werknemers lijkt te worden gecompenseerd door een hoger vermogen. Het Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid geeft ook aan dat de jaarcijfers een ander beeld laten zien en wijst hiervoor twee mogelijke oorzaken voor aan.²⁰⁸ Ten eerste zijn de life-time cijfers gebaseerd op gedeeltelijk andere zelfstandigen, omdat de data van pensioenopbouw op life time-basis ook meer kapitaalintensieve ondernemingen meeneemt. Ten tweede is de conjuncturele situatie van de data van life-time pensioenopbouw uit 2008 anders dan de data op jaarbasis uit 2009 en 2010. De jaarcijfers duiden dat de pensioensituatie van 17% tot 25% van de zelfstandigen zonder personeel aanzienlijk slechter is dan dat van werknemers.

Zelfstandigen die weinig of niet sparen voor de oude dag, geven aan dat zij pensioen te duur vinden, liever investeren in het eigen bedrijf of er het geld niet voor over hebben.²⁰⁹ Er blijken ook gedragseconomische verklaringen voor de lage pensioenopbouw van sommige zelfstandigen zonder personeel. Zo blijken personen een laag pensioenbewustzijn te hebben. Personen maken soms een inadequate inschatting van het bedrag dat benodigd is voor een bepaalde levensstandaard na pensionering. Veel mensen hebben bovendien tijdinconsistente voorkeuren: zij willen wel sparen voor de oude dag, maar niet nu. Personen schuiven daardoor het sparen voor de oude dag constant naar een later tijdstip door, met als gevolg een lager dan gewenste pensioenopbouw.²¹⁰

Er is een minderheid van de zelfstandigen zonder personeel die aan de onderkant van de arbeidsmarkt opereren die een maatschappelijk zwakke positie hebben. Deze zelfstandigen zonder personeel voldoen aan meerdere van de volgende criteria van afhankelijke zelfstandigen: ze verdienen minder dan het minimumloon voor werknemers, hebben beperkte autonomie en flexibiliteit, hebben geen sociale zekerheid, bouwen weinig tot geen pensioen op, werken langere tijd voor één opdrachtgever en halen hier het grootste gedeelte van hun omzet vandaan. Deze zelfstandigen zonder personeel hebben vaak geen buffer om voor langere tijd een periode van werkloosheid of ziekte te overbruggen.

Dat deze afhankelijke zelfstandigen van de andere zelfstandigen te onderscheiden zijn wordt onderschreven door het onderzoek van Bouma en Frouws die schrijven: ‘Er lijkt een tweedeling te zijn van personen die op eigen initiatief op basis van een opdrachtovereenkomst zijn gaan werken en personen die

---

²⁰⁵ Vroonhof en N. de Vries, 2010, p.28

²⁰⁶ Verbond van Verzekeraars, 2007

²⁰⁷ Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, 2013, p.2-3

²⁰⁸ Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, 2013, p.2-3

²⁰⁹ Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, 2013, p.14-19

²¹⁰ Het is onduidelijk in welke mate deze inzichten uit de gedragseconomie opgaan voor zelfstandigen. De onderzoeken in de gedragseconomie maken namelijk meestal gebruik van studenten. Fréchette (2009) bespreekt onderzoeken waarin professionals (waaronder zelfstandigen) wel zijn meegenomen en geeft aan dat het gedrag van professionals in de praktijk niet significant verschilt van het gedrag wat in de gebruikelijke experimenten wordt aangetroffen. Dit wijst erop dat de gedragseconomische effecten ook voor zelfstandigen zonder personeel opgaan.

niét uit eigen vrije wil op basis van een opdrachtovereenkomst werken.’²¹¹

2.7.4 Conclusie

Het lijkt erop dat er een kern van waarheid zit in zowel het beeld van de zelfstandige zonder personeel die werkzaam is tegen ‘wil en dank’ als het beeld van een zelfstandige zonder personeel als ‘echte’ zelfstandige ondernemer. Het volgens F. Dekker overheersende beeld van een bewust naar autonomie en vrijheid zoekende zelfstandige is inderdaad empirisch het meest relevant voor zelfstandigen zonder personeel in de Nederlandse arbeidsmarkt.²¹²

Bedrijven blijken zelfstandigen zonder personeel zowel in te huren vanwege kostenoverwegingen, de beschikbaarheid van gespecialiseerde vaardigheden en flexibiliteit. Flexibiliteit en beschikbaarheid van gespecialiseerde vaardigheden zijn empirisch het meest belangrijk. Zelfstandigen zonder personeel kiezen voor het zzp-schap vanwege autonomie, flexibiliteit, mogelijkheden tot ontplooiing en uitvoering van specifieke werkzaamheden.

Een minderheid werkt als zelfstandige zonder personeel uit ‘nood’, bijvoorbeeld omdat ze geen geschikte baan in loondienst kunnen vinden. Deze groep bestaat onder andere uit ouderen die werkloos zijn en laagopgeleiden. Mogelijk spelen kostenoverwegingen van bedrijven hierin een doorslaggevende rol. Deze zelfstandigen zonder personeel kunnen namelijk goedkoper zijn dan werknemers, onder andere omdat er geen minimum tarief betaald hoeft te worden en er alleen betaald hoeft te worden bij daadwerkelijke inzet.

Een kleine groep zelfstandigen zonder personeel opereert aan de onderkant van de arbeidsmarkt. Deze zelfstandigen zonder personeel hebben een maatschappelijk zwakke positie, in de zin dat ze minder verdienen dan het minimumloon voor werknemers, beperkte autonomie en flexibiliteit hebben, geen buffer hebben om een periode van ziekte of werkloosheid te overbruggen, niet verzekerd zijn tegen ziekte of arbeidsongeschiktheid, weinig tot geen pensioen opbouwen, langere tijd werken voor één opdrachtgever en ook het grootste gedeelte van hun omzet bij één opdrachtgever realiseren.

2.8 Inkomen

Deze paragraaf behandelt twee aspecten van het inkomen van zelfstandigen zonder personeel. Ten eerste vergelijkt subparagraaf 2.8.1 het inkomen van zelfstandigen zonder personeel met zelfstandigen met personeel en werknemers. Ten tweede beschouwt subparagraaf 2.8.2 het inkomen van werknemers en zelfstandigen zonder personeel vanuit het perspectief van de levenscyclus van een individu.

2.8.1 Inkomensvergelijking

Personen hebben een verschillende verdien capaciteit als werknemer en als zelfstandig ondernemer. Zo zijn er individuele kenmerken waardoor sommige personen meer kunnen verdienen als zelfstandige dan als werknemer en vice versa - zo blijkt de omzet van zelfstandigen zonder personeel onder andere af te hangen van sociaal kapitaal (20,7%), motivatie (5,2%), bedrijfsstrategie (2,8%) en persoonlijkheid (1,1%).²¹³

Parker geeft aan dat standaard economische theorie voorspelt dat personen werken als zelfstandige of werknemer totdat de relatieve opbrengsten gelijk zijn - nadat rekening is gehouden met heterogeniteit in individuen en baaneigenschappen, inclusief niet monetaire beloning en risico.²¹⁴ Parker schrijft dat weinig studies gelijke relatieve opbrengsten in de inkomsten van zelfstandigen en werknemers vinden.

---

²¹¹Bouma en Frouws, 2011, p. 27

²¹²F. Dekker, 2012, p.39

²¹³Van den Born, 2009, p. 21

²¹⁴Parker, 2004, p. 16-17

Het is namelijk zoals ook Parker en Folkeringa en Vroonhof constateren om diverse redenen lastig om het inkomen van zelfstandigen (en dus ook zelfstandigen zonder personeel) en werknemers te vergelijken.²¹⁵ Ten eerste zijn er diverse inkomensbegrippen in gebruik, zoals het primair, bruto, persoonlijk, besteedbaar, en fiscaal inkomen.^{216,217,218,219,220} Ten tweede wordt het inkomen van zelfstandigen onderschat doordat zelfstandigen vaker de belasting ontduiken. Werknemers blijken minder goed in staat te zijn om de belasting te ontduiken omdat informatie over hun inkomen door derden aan de belastingdienst wordt gerapporteerd. Zo laten Kleven, Knudsen, Kreiner en Saez (2011) door middel van een experiment dat is uitgevoerd in Denemarken zien dat slechts 0,3% van de personen waarvan het inkomen door derden wordt gerapporteerd de belasting ontduiken, terwijl 37% van de personen die zelf hun inkomen moeten aangeven de belasting ontduiken. Ten derde vertekenen secundaire arbeidsvoorwaarden van werknemers de inkomensvergelijking. Het betreft bijvoorbeeld een auto van de zaak. Over dit type inkomensbestanddelen zijn naar mijn weten weinig gegevens beschikbaar. Ten vierde is het inkomen van zelfstandigen meer dan werknemers afhankelijk van ontwikkelingen en dynamiek in de markt, waardoor inkomensverschillen tussen werknemers en zelfstandigen in de tijd variëren.²²¹

Er zijn aanwijzingen dat de standaard economische theorie (gedeeltelijk) voor Nederland opgaat. Zo laat PWC op basis van paneldata zien dat in 2008 bijna alle werknemers en een groot gedeelte van de ondernemers netto het beste af is in de huidige situatie.²²² PWC laat ook zien dat sommige ondernemers bruto meer hadden kunnen verdienen in loondienst.²²³

Het lijkt er op dat zelfstandigen zoals ook Van den Born aangeeft in het algemeen niet veel meer bruto verdienen dan werknemers.²²⁴ Van den Born geeft ter ondersteuning het voorbeeld van de zelfstandige zonder personeel met de hoogste omzet, de interim manager, die gemiddeld 120.000 euro omzet. Na aftrek van alle kosten, sociale verzekeringen en pensioenvoorzieningen resteert niet veel meer dan wat een goede manager verdient, zo'n 80.000 tot 90.000 euro. Deze vergelijking neemt dan nog niet de bonussen, opties en / of aandelen mee, die vaak onderdeel uitmaken van het beloningspakket van managers.

Er is ook empirisch bewijs was deze stelling ondersteunt. Otten koppelt CBS-gegevens over inkomen en vermogen aan de Enquête Beroepsbevolking (EBB) en rapporteert aan de hand van deze gegevens de ontwikkeling van het persoonlijk inkomen van zelfstandigen zonder personeel in vergelijking met werknemers en zelfstandigen met personeel van 2005 tot en met 2010.²²⁵ Otten geeft aan dat het mediane persoonlijk inkomen van zelfstandigen zonder personeel laag is in vergelijking met werknemers en zelfstandigen met personeel.²²⁶ Zelfstandigen met personeel hebben in de periode 2005-2010 in elk jaar een twee keer zo hoog inkomen en werknemers verdienen krap 40% meer.

Leufkens e.a. vergelijken voor het jaar 2008 het gemiddelde persoonlijk inkomen van zelfstandigen zonder personeel, zelfstandigen met personeel, flexibele werknemers en vaste werknemers, onder andere gespecificeerd naar arbeidsduur.²²⁷ De bevindingen van Leufkens e.a. voor het gemiddeld persoonlijke inkomen naar wekelijkse arbeidsduur is weergegeven in tabel 2.5.

Zelfstandigen met personeel verdienen met afstand het meest van alle groepen. Werknemers met een

---

²¹⁵Zie onder andere Parker (2004, p. 15-16) en Folkeringa en Vroonhof (2002, p.5-7).

²¹⁶Het **primair inkomen** is de som van de inkomensontvangsten uit arbeid, onderneming en vermogen.

²¹⁷Het **bruto-inkomen** is het primair inkomen verhoogd met de bruto ontvangen overdrachten, die bestaan uit uitkeringen inkomensverzekeringen (WW, AOW, WIA), sociale voorzieningen (bijstandsuitkering), gebonden overdrachten (huursubsidie) en ontvangen inkomensoverdrachten (alimentatie).

²¹⁸Het persoonlijke inkomen is de som van alle inkomstenontvangsten minus betaalde premies inkomensverzekeringen. Zie bijvoorbeeld Otten (2012, p. 281).

²¹⁹Het **besteedbaar inkomen** is het bruto inkomen verminderd met betaalde inkomensoverdrachten, premies inkomensverzekeringen, premies ziektekostenverzekeringen en belastingen op inkomen en vermogen.

²²⁰Het fiscale inkomen is het inkomen uit loon, winst, AOW, vroegpensioen, arbeidsongeschiktheid, bijstand en werkloosheid, na aftrek van premies voor pensioenopbouw in de 2e pijler en het werknemersdeel van de sociale premies gerelateerd aan werkloosheid en arbeidsongeschiktheid. Zie Waaijers en Lever (2013)

²²¹Folkeringa en Vroonhof, 2002, p. 5-7

²²²PWC, 2009

²²³PWC, 2009

²²⁴Van den Born, 2009, p.19

²²⁵Otten, 2012

²²⁶Otten, 2012, p. 281

²²⁷Leufkens e.a., 2011

flexibel dienstverband verdienen het minst. Volgens Leufkens e.a. is dat te verklaren doordat werknemers met een flexibel dienstverband veelal jong en/of laagopgeleid zijn, wat het inkomen drukt. Zelfstandigen zonder personeel verdienen gemiddeld minder dan werknemers met een vast dienstverband. Zelfstandigen zonder personeel verdienen gemiddeld alleen meer dan werknemers bij een wekelijkse arbeidsduur tot 20 uur.

De spreiding van inkomens is groter bij zelfstandigen dan bij werknemers. Van de zelfstandigen zonder personeel, zelfstandigen met personeel en werknemers heeft namelijk respectievelijk 5%, 14% en 2% een persoonlijk inkomen dat hoger is dan 100.000 euro. Zowel 4% van de zelfstandigen met personeel als zelfstandigen zonder personeel heeft in 2008 een negatief persoonlijk inkomen.

Tabel 2.5: Gemiddeld persoonlijk inkomen naar arbeidsduur en positie in de werkring, in duizenden euro's, 2008

	Totaal	12 tot 20 uur	20 tot 28 uur	28 tot 35 uur	35 uur of meer
Zelfstandigen, zonder personeel	33,7	17,1	20,5	28,3	38,7
Zelfstandigen, met personeel	58,1		35,5	54,6	60,1
Werknemers, vast	36,2	15,4	22,5	32	43,6
Werknemers, flexibel	18,5	10,3	14,8	18,6	26,6

Bron: Leufkens e.a., 2011, p. 31

Het tot nog toe gepresenteerde empirisch bewijs maakt echter geen correctie voor heterogeniteit in individuen en baaneigenschappen, inclusief niet monetaire beloning en risico. Dat zelfstandigen zonder personeel in het algemeen echter niet veel meer verdienen dan werknemers wordt gestaafd door de waargenomen inkomensverandering van personen die de transitie werknemer - zelfstandige zonder personeel maken. Leufkens e.a. constateren een toename van het persoonlijk inkomen na de transitie werknemer-zelfstandige zonder personeel van gemiddeld 13%, maar voeren dit voornamelijk terug op het niet of in mindere mate afdragen van premies inkomensverzekeringen. De inkomensverbetering is daarmee voornamelijk het gevolg van het opschroeven van het inkomensrisico. Dit wordt duidelijk als het primair inkomen als uitgangspunt wordt genomen. Het primair inkomen is na de overstap 3% lager. Dit effect wordt echter weer deels teniet gedaan door een sterkere groei van het primaire inkomen van zelfstandigen zonder personeel in de jaren na de overstap. Deze constatering sluit uiteraard niet uit dat sommige personen wel een veel hoger primair inkomen kunnen verdienen als zelfstandige zonder personeel dan als werknemer en vice versa.

Op basis van de beschikbare gegevens valt op te maken dat *a*) er aanwijzingen zijn dat de meeste personen netto het beste af zijn onder de huidige status in de arbeidsmarkt (zelfstandige zonder personeel of werknemer); *b*) sommige ondernemers bruto meer hadden kunnen verdienen in loondienst; *c*) het mediane en gemiddelde persoonlijke inkomen van zelfstandigen zonder personeel lager is dan dat van werknemers en zelfstandigen met personeel; *d*) werknemers met een flexibel dienstverband van de groepen op de arbeidsmarkt het laagste gemiddelde persoonlijke inkomen hebben; *e*) er sterkere spreiding is in het gemiddelde persoonlijke inkomen van zelfstandigen dan in het inkomen van werknemers en *f*) de resultaten met enige terughoudendheid geïnterpreteerd dienen te worden, omdat de inkomensvergelijking tussen werknemers en zelfstandigen lastig is.

2.8.2 Inkomen over de levenscyclus

Volgens Guvenen zijn er twee verschillende visies op de natuur van het inkomensproces in de literatuur.²²⁸ In de eerste visie hebben individuen een individueel-specifiek inkomensprofiel, maar zijn ze onderworpen aan tijdelijke schokken. In de tweede visie hebben individuen een vergelijkbaar inkomensprofiel over de levenscyclus en zijn ze onderworpen aan zowel grote en persistente schokken als tijdelijke schokken.

²²⁸Guvenen, 2009

Eerste visie: Heterogene inkomensprofielen

De eerste visie kan zoals Teulings aangeeft worden beschreven door vergelijking 2.1.²²⁹

$$(2.1) \quad i = q.t + e$$

In vergelijking 2.1 wordt inkomen i verklaard door een tijdstrend t , een variabele q die de inkomensgroei van het individu met haar leeftijd beschrijft en een tijdelijke schok e . Vergelijking 2.1 wijdt de permanente verschillen in inkomen toe aan het rendement op ervaring.

Guvenen vindt ondersteuning dat heterogeniteit in inkomensgroei van individuen een belangrijke verklarende factor is in het inkomenspatroon.²³⁰ In Nederland is er ook belangrijke heterogeniteit in inkomensprofielen, zoals Waaijers en Lever laten zien. Waaijers en Lever construeren een synthetische levensloop van personen op basis van paneldata in de periode 1999-2005 en rapporteren onder andere het inkomen, het inkomen omgerekend naar een fulltime werkweek en de deeltijdfactor van personen over de levenscyclus. Waaijers en Lever hanteren een fiscaal inkomensbegrip.

Het inkomen over de levenscyclus is weergegeven in figuur 2.5. Figuur 2.5a laat de ontwikkeling van het inkomen over de levenscyclus van personen in het 1e, 5e en 9e inkomensdecil zien. Het inkomen van personen in het 1e inkomensdecil neemt amper toe over de levenscyclus, omdat deze personen bijna geen loon- of winstinkomen hebben en voornamelijk afhankelijk zijn van sociale zekerheid en bijstand. Het inkomen in de 5e decil en 9e decil neemt toe tot ongeveer het 55e levensjaar tot respectievelijk 30.000 euro en 60.000 euro.

Figuur 2.5c illustreert het mediane inkomen van autochtone personen naar opleidingsniveau. Hogeropgeleiden hebben na het 25e levensjaar een hoger inkomen. Het inkomen van hogeropgeleiden stijgt ook veel sneller. Het rendement op ervaring is blijkbaar groter.

Figuur 2.5b schetst de inkomensontwikkeling over de levenscyclus voor mannen, vrouwen zonder kinderen en vrouwen met kinderen. Over het algemeen hebben mannen een hoger inkomen dan vrouwen en vrouwen zonder kinderen een hoger inkomen dan vrouwen met kinderen. Het inkomen van vrouwen met kinderen daalt bovendien tussen het 25 en 35e levensjaar.

Volgens Parker zijn er redenen om aan te nemen dat het rendement op scholing en de inkomensontwikkeling over de levenscyclus voor zelfstandigen en werknemers van elkaar afwijken. Parker geeft aan dat *a*) succes van zelfstandigen afhankelijk van andere factoren dan formele scholing en formele scholing kan zelfs een houding aanleren die de kans op succes als zelfstandige zelfs verlaagt en *b*) zelfstandigen niet de opbrengsten van de investering in hun menselijk kapitaal delen met een werkgever.²³¹

Parker schrijft dat er bepaalde empirische regelmatigheden zijn te detecteren, ondanks heterogeniteit in uitkomsten van studies. Ten eerste zijn de opbrengsten van scholing lager voor zelfstandigen dan voor werknemers. Ten tweede is de inkomensontwikkeling over de levenscyclus vlakker voor zelfstandigen dan voor werknemers. Het is echter onduidelijk in welke mate deze constatering opgaan voor zelfstandigen zonder personeel in de Nederlandse arbeidsmarkt, omdat er naar mijn weten weinig specifiek onderzoek naar is verricht.

De verschillen in inkomen tussen mannen, vrouwen zonder kinderen, vrouwen met kinderen en het opleidingsniveau kunnen (deels) worden verklaard door de ontwikkeling van de deeltijdfactor over de levenscyclus. Een deeltijdfactor is een gewogen factor van de arbeidsduur per week en het aantal gewerkte weken per jaar.

Figuur 2.6 toont de mediane deeltijdfactor van autochtone werknemers over de levenscyclus. Figuur 2.6a schetst de inkomensontwikkeling over de levenscyclus naar opleidingsniveau. Opvallend is dat hogeropgeleiden later toetreden tot de arbeidsmarkt, maar ook later uittraden.

In figuur 2.6b is de mediane deeltijdfactor weergegeven voor mannen, vrouwen met kinderen en vrouwen zonder kinderen. Mannen en vrouwen stromen beiden toe tot de arbeidsmarkt tot ongeveer hun 25e levensjaar. Een mannelijke werknemer heeft vanaf zijn 25e een fulltime werkweek. Vrouwelijke

---

²²⁹Teulings, 2008

²³⁰Guvenen, 2009

²³¹Parker, 2004, p. 20-21

werknemers zonder kinderen werken bijna fulltime tot ongeveer het 40e levensjaar. De deeltijdfactor van vrouwelijke werknemers zonder kinderen neemt na het 40e levensjaar gestaag af tot ongeveer het 60e levensjaar.

Een vrouwelijke werknemer met kinderen werkt op haar 25e echter ongeveer 4 dagen per week en op haar 35e ongeveer 3 dagen per week. Er is ook een significant percentage vrouwen met kinderen dat rond deze periode niet werkt en dus geen persoonlijke inkomsten heeft. Van de vrouwen met kinderen heeft rond de 10% in het 25e levensjaar geen persoonlijk inkomen tot ongeveer 20% in het 35e levensjaar.²³² De arbeidsduur van vrouwen met kinderen neemt in de leeftijdsfase 40-55 wel weer langzaam toe. Deze vrouwen gaan dus meer werken naarmate de kinderen ouder worden.

Vanaf het 60e levensjaar vertoont de deeltijdfactor voor zowel mannen als vrouwen, laag als hoogopgeleiden vanwege pensionering een abrupte vermindering. De gemiddelde pensioenleeftijd van werknemers is in 2012 volgens het CBS ruim 63 jaar.²³³ De leeftijd waarop werknemers met pensioen gaan blijkt vanaf 2007 gestaag te stijgen. Van 2000 tot en met 2006 was de gemiddelde leeftijd namelijk nog 61 jaar. Steeds maar werknemers werken bovendien door tot hun 65e levensjaar.

Er is naar mijn weten ook weinig bekend over de ontwikkeling van de deeltijdfactor van zelfstandigen zonder personeel over de levenscyclus. Er is wel in het zzp-panel gevraagd naar de verwachte pensioneringsleeftijd van zelfstandigen zonder personeel.²³⁴ De verwachte pensioneringsleeftijd is 66,6 jaar. Ruim driekwart van de zelfstandigen zonder personeel verwacht de werkzaamheden bovendien geleidelijk af te bouwen. Uit paragraaf 2.4 is ook duidelijk dat zelfstandigen zonder personeel over het algemeen een langere arbeidsduur hebben dan werknemers. Hieruit zou voorzichtig opgemaakt kunnen worden dat zelfstandigen zonder personeel een hogere deeltijdfactor hebben dan werknemers en deze minder snel en later in de levenscyclus daalt.

Als het inkomen van werknemers worden herrekend naar een fulltime werkweek dan blijkt dat het inkomen van werknemers in het algemeen over de gehele levenscyclus blijft stijgen. Figuur 2.7 geeft het inkomen van werknemers weer omgerekend naar een fulltime werkweek. Figuur 2.7a schetst het inkomen op basis van een fulltime werkweek van het 1e, 5e en 9e deciel. Het inkomen van personen in het 9e deciel blijft over de levenscyclus sterk stijgen en het inkomen van personen in het 5e stijgt ook, alhoewel minder sterk. In het 1e deciel blijft het inkomen redelijk constant.

Figuur 2.7b toont de ontwikkeling van het inkomen naar opleidingsniveau. Vooral opvallend is dat het inkomen van WO-opgeleiden zeer sterk over de gehele levenscyclus stijgt. De stijging van het inkomen van HBO-opgeleiden is ook sterker dan dat van lageropgeleiden.

Figuur 2.7c demonstreert de ontwikkeling van het inkomen voor mannen, vrouwen zonder kinderen en vrouwen met kinderen. De inkomensontwikkeling van vrouwen houdt relatief gelijke tred met dat van mannen. Uitzondering hierop vormt het inkomen van vrouwen met kinderen dat tussen het 25e en 35e levensjaar minder sterk stijgt.

Op basis van deze subparagraaf is uiteindelijk op te maken dat er belangrijke heterogeniteit in inkomensprofielen van personen is doordat *a*) personen in het 1e inkomensdeciel nauwelijks in inkomen erop vooruitgaan over de levenscyclus, het 5e inkomensdeciel een matige inkomensgroei ken het 9e inkomensdeciel een sterke inkomensgroei; *b*) het inkomen van hogeropgeleiden over de levenscyclus sneller groeit dan dat van lageropgeleiden; *c*) het inkomen van mannen sneller groeit dan dat van vrouwen, en dat van vrouwen zonder kinderen sneller dan dat van vrouwen met kinderen; *d*) de inkomensontwikkeling voor een belangrijk deel verklaard wordt door de ontwikkeling van de deeltijdfactor over de levenscyclus, want mannen blijven over het grootste gedeelte van hun levenscyclus voltijd werken, terwijl vrouwen zonder kinderen vanaf hun 40e levensjaar minder gaan werken en vrouwen met kinderen vooral tussen hun 25e en 35e minder werken en *e*) het rendement op ervaring en scholing lager is voor zelfstandigen dan voor werknemers en dat het inkomen een vlakkere groei kent over de levenscyclus.

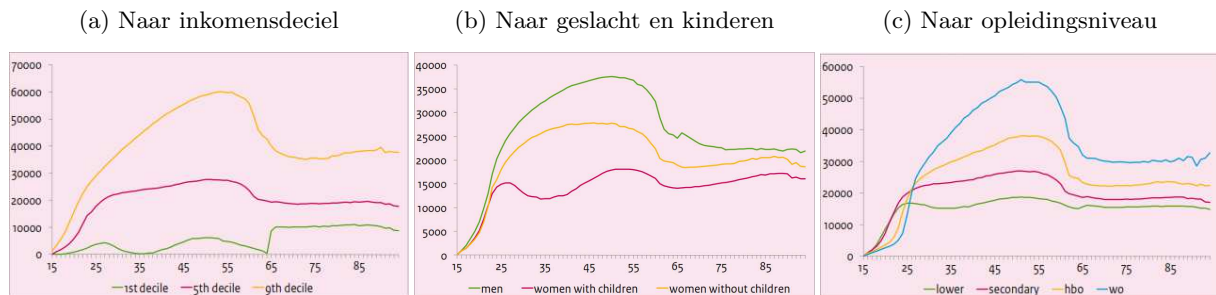
²³² Waaijers en Lever, 2013, Figuur 3.2

²³³ CBS, 2012a

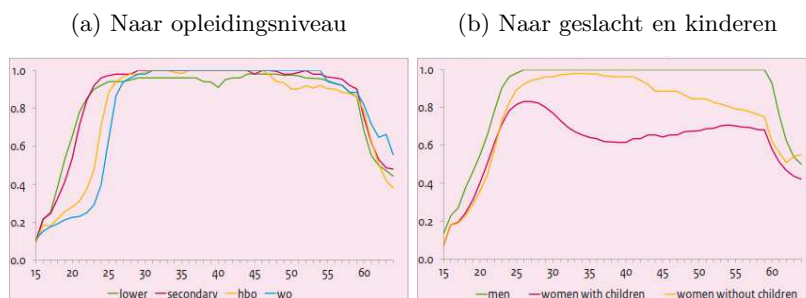
²³⁴ Vroonhof en N. de Vries, 2011, p. 40-41

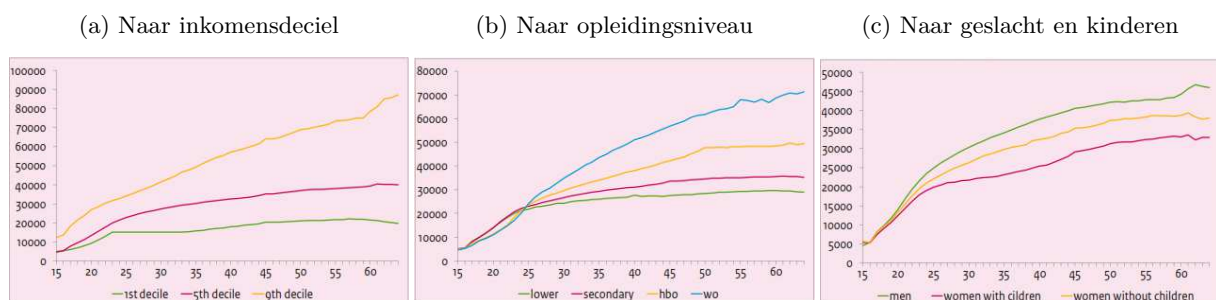
Figuur 2.5: Fiscale inkomen van personen over de levenscyclus, in euro's, per jaar (Bron: Waaijers en Lever, 2013, p. 31)

Figuur 2.6: Gewogen deeltijdfactor van werknemers over de levenscyclus (Bron: Waaijers en Lever, 2013, p. 22)

Figuur 2.7: Fiscale inkomen van werknemers herrekend naar een fulltime werkweek over de levenscyclus, in euro's, per jaar (Bron: Waaijers en Lever, 2013, p. 35)

Tweede visie: mix van tijdelijke en permanente schokken

Meghir en Pistaferri vindt empirisch bewijs dat de individuele inkomensgroei van mensen goed geschat kan worden met een mix van tijdelijke en permanente schokken. Deze visie worden beschreven door vergelijking 2.2.²³⁵

$$(2.2) \quad \Delta i = u + \Delta e$$

In vergelijking 2.2 is i de logaritme van het inkomen en zijn u en e stochastische variabelen met respectievelijk variantie σ_u^2 en σ_e^2 , Δ is de eerste verschilfunctie en u en e meten respectievelijk de permanente en tijdelijke schokken. De tijdelijke schokken zijn binnen een jaar uitgewerkt en een permanente schok zal doorwerken gedurende de rest van de werkzame carrière.

Tijdelijke schokken in het inkomen voor werknemers zijn bijvoorbeeld overwerk, stukwerk en bonussen. Deze schokken tenderen in het algemeen weer naar het gemiddelde. Permanente schokken in het inkomen zijn bijvoorbeeld baanmobiliteit, lange-termijn werkloosheid, promoties en demoties of een schok in het menselijk kapitaal door bijvoorbeeld arbeidsongeschiktheid. Teulings laat zien dat de permanente schok in drie onafhankelijke componenten ontleed kan worden:²³⁶

$$(2.3) \quad u = i + \beta f + \delta m$$

waarin i de schokken weergeeft in de waarde van het algemeen menselijk kapitaal, f de bedrijfsspecifieke schokken en m combinatiespecifieke schokken van een specifieke werknemer in het specifieke bedrijf waarvoor de werknemer werkzaam is. β en δ meten de mate waarin de schok in het loon van de werknemer tot uiting komt. f en m meten samen de ontwikkeling van de waarde van het bedrijfsspecifieke menselijke kapitaal. Zelfstandigen zonder personeel hebben echter geen vaste werkgever. Veel zelfstandigen zonder personeel verrichten echter wel voornamelijk werkzaamheden voor een vast netwerk van bedrijven. De permanente schok is dan voor veel zelfstandigen zonder personeel te ontleden in:

$$(2.4) \quad u = i + \sum_{b=1}^n \beta_b f_b + \delta_b m_b$$

waarin i een algemene schok is in het menselijk kapitaal en b een index die een specifiek bedrijf aanduidt in het netwerk van zelfstandigen zonder personeel. f_b geeft de bedrijfsspecifieke schokken weer in het netwerk van zelfstandigen zonder personeel en β_b de mate waarin de schok van het specifieke bedrijf tot uiting komt in de omzet van zelfstandigen zonder personeel.

Het is volgens mij niet onderzocht hoe groot de tijdelijke en permanente schokken zijn voor zelfstandigen zonder personeel en/of werknemers in de Nederlandse arbeidsmarkt. Er is wel internationaal onderzoek wat hiervoor als indicatie kan dienen. Tabel 2.6 geeft de omvang van de schokken weer voor werknemers in de Verenigde Staten, waarbij (voor zover mogelijk) de voor de werknemer voorspelbare schokken in het inkomen eruit gefilterd zijn. De omvang van de schokken is opmerkelijk genoeg volgens Teulings internationaal redelijk gelijk.

Tabel 2.6: Permanente en tijdelijke inkomensschokken per opleidingsgroep

Opleidingsniveau	Laag	Middelbaar	Hoog
Tijdelijke schok	23%	16%	7%
Permanente schok	18%	17%	21%

Bron: Teulings (2008) op basis van Meghir en Pistaferri (2004)

Er is wel een belangrijk verschil waar te nemen in relevantie van schokken tussen opleidingsniveaus van de Amerikaanse werknemer. Voor lageropgeleiden zijn de tijdelijke schokken belangrijker en voor

²³⁵Teulings, 2008, p. 13

²³⁶Teulings, 2008, p. 17

hogeropgeleiden zijn de permanente schokken gewichtiger. De schokken zijn het kleinst voor middelbaar opgeleiden: deze worden het meeste beschermd door vaste contracten. Hoogopgeleiden lopen meer het risico op een permanente terugval van inkomen doordat bijv. overnacht hun menselijk kapitaal waardeeloos wordt door de aankomst van een nieuwe technologie.²³⁷ In de kenniseconomie moeten hoogopgeleiden zich (meer dan lageropgeleiden) namelijk specialiseren in een bepaalde innovatie.²³⁸ Voor zelfstandigen zonder personeel is deze notie bijzonder relevant, omdat veel zelfstandigen zonder personeel hoogopgeleid zijn.

Het verschil tussen opleidingsgroepen houdt verband met het concept van een duale arbeidsmarkt waarin lager opgeleiden meer aangewezen zijn op onzekere banen met minder ontslagbescherming. Het concept van een duale arbeidsmarkt gaat ook in bepaalde mate op voor de Nederlandse arbeidsmarkt. Zo geven Cörvers e.a. aan dat er veel werknemers (vooral oudere mannen) werkzaam zijn op basis van een vast contract: meer dan 40% van de Nederlandse werknemers werkt meer dan 10 jaar voor dezelfde werkgever.²³⁹ Tegelijkertijd is de Nederlandse arbeidsmarkt relatief flexibel omdat er relatief veel tijdelijke contracten zijn, voornamelijk onder jongeren en er veel personen werken als zelfstandigen zonder personeel. Uit paragraaf 2.7 blijkt dat een fractie van deze zelfstandigen zonder personeel (voornamelijk laagopgeleide) opereren aan de onderkant van de arbeidsmarkt en zijn te karakteriseren als afhankelijke zelfstandigen zonder personeel.

De gezamenlijke omvang van de tijdelijke en permanente schokken lijkt voor zelfstandigen zonder personeel groter te zijn dan voor werknemers. Zo laten Albarrán, Carrasco en Martínez-Granado zien wat het relatieve belang is van tijdelijke en permanente inkomensschokken op de ontwikkeling van de inkomensongelijkheid voor werknemers en zelfstandigen in Spanje. De data is afkomstig van de Spanish Family Expenditure Survey, een panel dat loopt in de periode 1986-1997. De resultaten van Albarrán e.a. zijn gebaseerd op zelfstandigen, maar zijn ook indicatief voor zelfstandigen zonder personeel, omdat het percentage zelfstandigen zonder personeel is hun dataset met 75,2% hoog is.

Albarrán e.a. vinden dat zelfstandigen meer inkomensrisico lopen dan werknemers. Tijdelijke inkomensschokken zijn voor zelfstandigen veel belangrijker dan de permanente schokken. De relatieve contributie van de tijdelijke schok is rond de 80% en relatief constant in de onderzochte periode.²⁴⁰ De variantie van de tijdelijke schokken voor zelfstandigen is pro-cyclisch.²⁴¹ Voor werknemers verklaart de permanente schok beter de evolutie van het inkomen. De relatieve contributie van de tijdelijke schok daalt van 55% in de periode 1986-89 tot rond de 40% in de periode 1996-97.

Werkgevers blijken werknemers te verzekeren tegen bedrijfsspecifieke schokken (β en δ zijn dus laag). Guiso, Pistaferri en Schivardi onderzoeken de allocatie van tijdelijke en permanente idiosyncratische schokken in het bedrijfsresultaat tussen werkgevers en werknemer.²⁴² Om de allocatie van risico's te berekenen combineren Guiso e.a. data van Italiaanse ondernemingen met data over de sociale zekerheid voor hun werknemers.

Guiso e.a. vinden empirisch bewijs dat onderneming hun werknemers volledig verzekeren tegen tijdelijke schokken. De variatie in compensatie van loon van werknemers na tijdelijke schokken is namelijk economisch zeer klein en de hypothese dat tijdelijke schokken significant afwijken van nul kan niet worden verworpen. De verzekering van het inkomen tegen permanente schokken in het bedrijfsresultaat is niet volledig, maar wel substantieel. De gemiddelde werker heeft een standaarddeviatie van schokken in de groei van compensatie van 12%, en het delen van risico met de onderneming draagt slechts 1,8% hieraan bij. Als geen verzekering zou worden geboden door de onderneming tegen schokken in het bedrijfsresultaat dan zou de standaarddeviatie van de groei in compensatie 40% zijn.

Zelfstandigen zonder personeel nemen daarentegen volgens Berden e.a. het risico van overcapaciteit over van werkgevers.²⁴³ Het inkomen van zelfstandigen zonder personeel fluctueert daardoor veel meer met de golven van de conjunctuur dan werknemers, die voor zover ze hun baan behouden, in goede en

---

²³⁷Van den Born, 2009, p. 140

²³⁸Teulings, 2010, p. 6

²³⁹Cörvers e.a., 2011, p. 9

²⁴⁰Albarrán e.a., 2009, p. 19

²⁴¹Albarrán e.a., 2009, p. 18

²⁴²Guiso e.a., 2005

²⁴³Berden e.a., 2010, p. 11

slechte tijden een relatief vast inkomen ontvangen. Deze schokken worden overigens ook in zekere mate ervaren door werknemers die werkzaam zijn op basis van een flexibel contract.

Empirisch zou deze bewering gestaafd kunnen worden door te laten zien dat het inkomen (bruto, primair, besteedbaar of fiscaal) van Nederlandse zelfstandigen zonder personeel veel meer fluctueert met de economische conjunctuur. Uit de tijdreeksen van Folkeringa en Vroonhof, Folkeringa, Tan en Ruis en Otten blijkt inderdaad dat op de lange termijn het inkomen van zowel zelfstandigen in het algemeen als zelfstandigen zonder personeel in het bijzonder meer samenhangt met de economische conjunctuur dan het inkomen van werknemers.²⁴⁴

Folkeringa en Vroonhof beschrijven de ontwikkeling van onder andere het besteedbaar inkomen van zelfstandigen en werknemers in de periode 1977-1998.²⁴⁵ Zelfstandigen in Nederland blijken op de langere termijn een meer dan tweemaal zo hoog niveau van inkomensgelijkheid te hebben dan werknemers.²⁴⁶ Het niveau van de inkomensongelijkheid is relatief ongevoelig voor het gehanteerde inkomensbegrip.

Het besteedbare inkomen van werknemers daalt in reële termen in het begin van de jaren 80 ten gevolge van een economische recessie en loonmatiging. Vanaf 1985 stijgt het besteedbare inkomen van werknemers weer. Het inkomensniveau van werknemers verandert niet veel in de periode 1990-1998.

In de jaren tachtig stijgt het besteedbare inkomen van zelfstandigen enorm, onder andere door de economische groei die vanaf 1983 inzet.²⁴⁷ Het besteedbare inkomen van zelfstandigen daalt vanaf 1990 echter ook weer sterk. Folkeringa en Vroonhof spreken het vermoeden uit dat een toenemend aantal starters deze ontwikkeling deels verklaren.²⁴⁸ Uit de tijdreeks van Folkeringa en Vroonhof blijkt dat rond 1998 het gemiddelde inkomen van zelfstandigen is gedaald tot een niveau dat net onder het gemiddelde inkomensniveau van werknemers ligt.

Folkeringa, Tan en Ruis geven aan dat het gemiddelde besteedbare inkomen van zelfstandigen verder daalt tot en met het jaar 2003.²⁴⁹ De daling van het gemiddelde besteedbare inkomen van zelfstandigen in de periode 1990-2003 is in reële termen 32%, ofwel 2,2% per jaar. In de jaren van hoogconjunctuur 2004-2006 stijgt het inkomen van zelfstandigen echter weer.²⁵⁰ Op de langere termijn hangt het inkomen van zelfstandigen dus veel sterker dan het inkomen van werknemers samen met de economische conjunctuur.

Deze constatering lijkt ook op te gaan voor zelfstandigen zonder personeel. Volgens Otten stijgt namelijk het mediane persoonlijke inkomen van zelfstandigen zonder personeel in de periode 2005-2007 naar 25.600 euro per jaar, maar zakt deze tijdens de economische crisis in 2009 in tot 23.500. In 2010 blijft het mediane inkomen laag, ondanks dat de mediane arbeidsduur onveranderd is. Volgens het CPB fungeren zelfstandigen zonder personeel in de economische crisis van 2009 als een soort buffer op de arbeidsmarkt, waardoor de stijging van de werkloosheid onder werknemers gematigd is.²⁵¹

Dat de inkomensontwikkeling van zelfstandigen als proxy kan worden genomen voor zelfstandigen zonder personeel wordt verder bevestigd als ingezoomd wordt op de effecten van de kredietcrisis in 2009 op de financiële situatie van zelfstandigen zonder personeel. Bangma e.a. bevragen het effect van de kredietcrisis eind 2009 op de financiële situatie van zelfstandigen zonder personeel aan de hand van enquêtes onder ruim tien duizend zelfstandigen zonder personeel.²⁵² Belangrijke beperking in de studie is dat personen die starten of stoppen als zelfstandige geen deel uitmaken van het onderzoek. Deze keuze zal de effecten van de crisis waarschijnlijk onderschatten, omdat het in de lijn der verwachting ligt dat personen die het hardst getroffen worden door de crisis het eerst zullen stoppen als zelfstandige.

De omzetontwikkeling staat in 2009 sterk onder druk, alhoewel de effecten van de kredietcrisis zeer heterogeen zijn. Er zijn 16% meer zelfstandigen zonder personeel die hun omzet zien dalen, dan zelfstandigen zonder personeel die de omzet zien stijgen. De gemiddelde omzetzijging is ongeveer 6%, wat

²⁴⁴Folkeringa, Tan en Ruis, 2009; Folkeringa en Vroonhof, 2002; Otten, 2012

²⁴⁵Folkeringa en Vroonhof, 2002

²⁴⁶Gemeten door de Gini-coëfficiënt.

²⁴⁷Folkeringa en Vroonhof, 2002, p. 5-6

²⁴⁸Folkeringa en Vroonhof, 2002, p.5-6

²⁴⁹Folkeringa, Tan en Ruis, 2009, p.26

²⁵⁰Folkeringa, Tan en Ruis, 2009, p.26

²⁵¹CPB, 2009

²⁵²Bangma e.a., 2010

overeenkomt met de gemiddelde omzetzakking in het hele MKB.

De tarieven staan ook onder druk. Het uitgangspunt van tarieven is dat deze jaarlijks stijgen, bijvoorbeeld vanwege inflatiecorrectie of verhoogde productiviteit door meer ervaring. Twee derde van de zelfstandigen zonder personeel voert echter geen tariefwijziging door. 20% van de zelfstandigen zonder personeel verhoogt de tarieven en 14 % verlaagt de tarieven.

Het aantal opdrachtgevers in de crisis is niet beduidend afgenomen. De omzetzakking komt voor een belangrijk deel door gemiddeld kleinere opdrachten. Wanbetaling neemt in 2009 ook sterk toe: dit wordt aangegeven door één op de drie zelfstandigen zonder personeel. De gemiddelde debiteurentermijn is ook toegenomen.

De effecten van de crisis uiteten zich bij de zelfstandigen zonder personeel in het zzp-panel vooral in een vermindering van het gemiddelde aantal declarabele uren per week.²⁵³ Als gevolg van de recessie is het aantal niet-declarabele uren circa 6 uur hoger: voor de recessie declareerden zelfstandigen personeel gemiddeld 34 uur, terwijl dit aantal op 28 uitkomt in 2011.

Werknemers worden niet alleen door de werkgever, maar ook door wettelijke regelingen partieel beschermd tegen schokken in het inkomen. De sociale zekerheid beschermt volgens Teulings echter voornamelijk tegen tijdelijke schokken in het inkomen. Werknemers (met een vast contract) worden tegen werkloosheid beschermd door ontslagbescherming en tegen de gevolgen van werkloosheid door de WW. Zelfstandigen zijn in tegenstelling tot werknemers niet collectief verzekerd tegen eventuele werkloosheid. Voor zelfstandigen is het bovendien onmogelijk om op de private markt hier een verzekering voor af te sluiten.

De WW biedt inderdaad voor de meeste personen voornamelijk bescherming tegen tijdelijke schokken in het inkomen door werkloosheid. Zo laat Ours zien dat de gemiddelde duur van een WW-uitkering in 2001 7,5 maand bedraagt.²⁵⁴ De gemiddelde uitkeringsduur neemt echter sterk toe over de levenscyclus. Zo bedraagt de gemiddelde uitkeringsduur van 15-25 jarigen 2,7 maanden, die van 45-54-jarigen 7,4 maanden en die van 55-64 jarigen 25 maanden.

Deze lange gerealiseerde uitkeringsduur van 55-64 jarigen is te verklaren doordat personen vanaf 57,5 jaar in 2001 recht kunnen hebben op een WW-uitkering tot 65 jaar. In de instroomjaren 2004-2008 is hetzelfde patroon waar te nemen: Geertjes laat zien dat de werkhervatting binnen een jaar afneemt van ongeveer 80% voor een twintiger tot 20% voor een zestiger.²⁵⁵ Voor oudere personen die ook rechten hebben opgebouwd op een langere uitkeringsduur zou de WW daarom mogelijk partieel tegen langere schokken bescherming bieden: deze personen hebben recht opgebouwd op een langere potentiële uitkeringsduur en zijn minder goed in staat om een nieuwe baan te vinden dan jongere personen.

Ook Ours geeft aan dat de maximale duur van de uitkering waarschijnlijk verband houdt met de gerealiseerde duur van een uitkering en haalt ter ondersteuning onderzoek onder werklozen in Leiden aan uit een periode toen er nog geen leeftijdsafhankelijk verschil bestond in potentiële WW-uitkeringsduur.²⁵⁶ Uit het onderzoek komt naar voren dat er geen verschil bestaat in de snelheid waarmee WW-ers een baan vinden in de leeftijdscategorieën 17-30 jaar en 31-45 jaar.

Werknemers worden tegen tijdelijke schokken in het inkomen ten gevolge van ziekte beschermd door de loondoorbetalingsverplichting van de werkgever of door de Ziektewet. Zelfstandigen zonder personeel moeten in beginsel zelf de risico's van ziekte dragen of hier op de private markt een verzekering voor afsluiten. Als zelfstandigen zonder personeel zich niet verzekeren tegen ziekte dan lopen zij uiteraard meer inkomensrisico.

Werknemers worden echter ook beschermd tegen permanente schokken in het inkomen ten gevolge van arbeidsongeschiktheid door de WIA / WAO. Zelfstandigen zonder personeel moeten in beginsel dit risico zelf dragen of op de private markt hier een verzekering voor afsluiten. Veel zelfstandigen zonder personeel hebben zich echter niet tegen het risico van arbeidsongeschiktheid verzekerd. Deze zelfstandigen lopen dus ook een groter risico op een permanente schok in het inkomen.

---

²⁵³N. de Vries e.a., 2012, p. 27

²⁵⁴Ours, 2003, p. 9

²⁵⁵Geertjes, 2013, p. 38

²⁵⁶Ours, 2003, p. 10

Uit deze subparagraaf is uiteindelijk te concluderen dat *a)* de inkomensgroei goed is op te splitsen in tijdelijke en permanente schokken; *b)* de tijdelijke en permanente schokken tezamen relatief omvangrijk zijn; *c)* tijdelijke schokken in het inkomen belangrijker zijn voor lageropgeleiden; *d)* permanente schokken in het inkomen omvangrijk zijn voor alle opleidingsgroepen, maar belangrijker voor hogeropgeleiden; *e)* de tijdelijke schokken voor zelfstandigen zonder personeel omvangrijker zijn, omdat werknemers door de werkgever, de sociale zekerheid en ontslagbescherming worden beschermd, terwijl zelfstandigen zonder personeel het risico op overcapaciteit van opdrachtgevers overnemen en in beginsel niet door de sociale zekerheid worden beschermd.

Relevantie van beide visies

Volgens Teulings is het moeilijk om empirisch de twee modellen te onderscheiden. Huggett, Gustavo en Amir laten zien dat tussen de 60% en 70% van de variatie in het levensinkomen te verklaren is door variatie in initiële condities in het menselijk kapitaal.²⁵⁷ Het elimineren van heterogeniteit in leervermogen maakt het leeftijdsprofiel van ongelijkheid redelijk vlak. Personen moeten dan wel hun initiële condities kennen. Als personen echter hun initiële condities moeten leren, dan ervaren ze alsnog niet voorspelbare schokken in het inkomen. Uit schattingen van Guvenen blijkt bijvoorbeeld dat personen slechts ongeveer 60% van hun leervermogen kunnen voorspellen en de andere 40% leren personen door toepassing van bayesian updating over de levenscyclus.²⁵⁸

Teulings geeft terecht aan dat er voor beide modellen wat te zeggen is. Het is echter onwaarschijnlijk dat alle permanente inkomensverschillen te wijten zijn aan vooraf bekende verschillen in de groei van het inkomen met leeftijd. Teulings merkt terecht op dat het erop lijkt dat de permanente (en tijdelijke) schokken de meeste dynamiek verklaren binnen brede opleidingssubgroepen zoals afgestudeerden met hoger onderwijs, voortijdig gestopte middelbare scholieren en gediplomeerden van de middelbare school. Bovendien verklaren deze inkomensschokken beter de inkomensdynamiek van zelfstandigen zonder personeel die veel meer inkomensrisico lopen dan werknemers en meer afhankelijk zijn van de ontwikkelingen op de markt.

2.9 Conclusie

De arbeidsmarkt wordt volgens de Beer e.a. in het algemeen omschreven als de plaats waar vragers naar arbeid en aanbieders van arbeid elkaar ontmoeten.²⁵⁹ Dit hoofdstuk analyseert zelfstandigen zonder personeel in de Nederlandse arbeidsmarkt en heeft daarbij een tweeledige doelstelling.

De eerste doelstelling is het rechtvaardigen dat zelfstandigen zonder personeel beschouwd kunnen worden als aparte categorie werkenden. Deze thesis beschouwt een zelfstandige zonder personeel als een zichzelf verhurende zelfstandige, oftewel ‘arbeid’ moet het voornaamste product van de onderneming zijn. Verder mag de zelfstandige geen personeel in dienst hebben, geen mede-ondernemers hebben of geen ondersteuning van familieleden hebben die bestaat uit dezelfde vakmatige activiteiten, en die meer dan 15 procent uitmaakt van de omzet. Deze definitie is afkomstig van het EIM.

Zelfstandigen zonder personeel en werknemers zijn van elkaar te onderscheiden doordat *a)* zelfstandigen zonder personeel werken voor eigen rekening en risico; *b)* zelfstandigen zonder personeel een meer ondernemende houding hebben; *c)* werknemers van hun werkgever nog ondersteuning ontvangen in persoonlijke ontwikkeling zoals training en netwerkmogelijkheden en *d)* werknemers door hun werkgever nog beschermd worden tegen schokken in het inkomen

Zelfstandigen zonder personeel zijn te onderscheiden van andere zelfstandigen doordat *a)* voor succes een andere set van vaardigheden is vereist dan bij andere vormen van zelfstandig ondernemerschap;

²⁵⁷Huggett e.a. (2009) en besproken in Meghir en Pistaferri (2011, p. 81-84). Meghir en Pistaferri bespreken de recente ontwikkelingen in de literatuur die handelt over hoe de dynamiek van inkomsten de consumptie van personen over de levenscyclus beïnvloed. Aan bod komt ook de verklaringskracht van heterogene inkomensprofielen ten opzichte van tijdelijke en permanente schokken op de ontwikkeling van het inkomen.

²⁵⁸Guvenen, 2007

²⁵⁹De Beer e.a., 2006, §4.1

b) de conventionele motieven voor zelfstandig ondernemerschap zoals winstmaximalisatie en groei bij zelfstandigen zonder personeel vaak ontbreken en c) zelfstandigen zonder personeel in tegenstelling tot andere zelfstandigen voornamelijk hun eigen menselijk kapitaal aanbieden

Deze zelfstandigen zonder personeel zijn in opkomst in de Nederlandse arbeidsmarkt. Het aandeel in de werkzame beroepsbevolking van zelfstandigen zonder personeel is toegenomen van 2,7% in 2000 tot 4,8% in 2009. De omvang van deze groep werkenden is daarmee groot genoeg om ze als aparte categorie te bestuderen.

De tweede doelstelling is het in kaart brengen van zelfstandigen zonder personeel. De verkregen informatie vormt de basis voor het construeren van de synthetische huishoudens. Zelfstandigen zonder personeel zijn in vergelijking met werknemers vaker man, ouder, zijn hoger opgeleid, hebben een langere arbeidsduur, voeren vaker alleen een huishouding en hebben iets vaker een tweede baan.

Het zzp-schap is voor veel personen een tijdelijke fase. In de eerste jaren na de start als zelfstandig ondernemer vloeien veel personen weer terug naar het werknemerschap of naar inactiviteit. De transitie naar zelfstandige met personeel komt onder zelfstandigen zonder personeel weinig voor: dit stemt overeen met het ontbreken van groeimotieven onder zelfstandigen zonder personeel.

De bedrijfsvoering van zelfstandigen zonder personeel wijkt op bepaalde aspecten af van andere zelfstandige ondernemers. Zo zijn zelfstandigen zonder personeel relatief vrij om de onderneming te drijven met behulp van een BV of als persoonlijke onderneming: de persoonlijke onderneming is in de praktijk in overgrote meerderheid de gekozen ondernemingsvorm. De zelfstandigen zonder personeel die voor een BV/NV kiezen zijn te lokaliseren aan de bovenkant van de inkomensverdeling.

Er bestaan twee ideaaltypische beelden betreffende de positie van de zelfstandige zonder personeel in de Nederlandse arbeidsmarkt. Enerzijds bestaat het beeld van de zelfstandige zonder personeel die werkzaam is tegen 'wil en dank'. Anderzijds bestaat het beeld van 'echte' zelfstandige ondernemers, die bewust kiezen voor het zzp-schap vanwege flexibiliteit en autonomie.

Het positieve beeld is in Nederland empirisch het meest relevant. Bedrijven blijken zelfstandigen zonder personeel namelijk voornamelijk in te huren vanwege flexibiliteit en beschikbaarheid van gespecialiseerde kennis en vaardigheden en in mindere mate vanwege kostenoverwegingen. Zelfstandigen zonder personeel kiezen voornamelijk voor het zzp-schap vanwege autonomie, flexibiliteit, mogelijkheden tot ontplooiing en uitvoering van specifieke werkzaamheden.

Een minderheid werkt als zelfstandige zonder personeel uit 'nood', omdat bijvoorbeeld geen werk in loondienst gevonden kan worden. Aan de onderkant van de arbeidsmarkt opereert bovendien een groep zelfstandigen zonder personeel die zijn te karakteriseren als afhankelijk: deze zelfstandigen zonder personeel hebben een maatschappelijk zwakke positie. Zo verdienen deze zelfstandigen zonder personeel vaak minder dan het minimumloon voor werknemers, bouwen ze geen pensioen op, zijn ze niet verzekerd tegen ziekte en arbeidsongeschiktheid en zijn ze afhankelijk van één of enkele opdrachtgevers.

Personen hebben een verschillende verdien capaciteit als werknemer en als zelfstandig ondernemer. De meeste personen zijn waarschijnlijk netto het beste af onder de huidige status van werknemer of zelfstandige zonder personeel. Sommige ondernemers hadden bruto meer kunnen verdienen in loondienst. Het mediane en gemiddelde persoonlijke inkomen van zelfstandigen zonder personeel is lager dan dat van werknemers en er is ook een sterkere spreiding in het inkomen.

Er zijn twee verschillende visies op de natuur van het inkomensproces. In de eerste visie hebben individuen een individueel-specifiek inkomensprofiel en zijn ze alleen onderworpen aan tijdelijke schokken. Inkomensprofielen kunnen heterogeen zijn door opleidingsniveau, geslacht, aanwezigheid van kinderen, et cetera. In de tweede visie hebben individuen een vergelijkbaar inkomensprofiel over de levenscyclus, maar zijn ze onderworpen aan zowel grote en persistente schokken als tijdelijke schokken.

Personen blijken in Nederland inderdaad een heterogeen inkomensprofiel te hebben. Zo groeit het inkomen van personen in het 9e inkomensdecil zeer sterk, het 5e inkomensdecil matig en in het 1e inkomensdecil nauwelijks. Bovendien groeit het inkomen van hogeropgeleiden sneller dan dat van lageropgeleiden, het inkomen van mannen sneller dan dat van vrouwen en dat van vrouwen zonder kinderen sneller dan dat van vrouwen met kinderen. Er is weinig bekend over de inkomensontwikkeling

van zelfstandigen zonder personeel. Wel lijkt het erop dat het rendement op ervaring en scholing lager is voor zelfstandigen dan voor werknemers en dat het inkomen een vlakkere groei kent over de levenscyclus.

De inkomensgroei van personen blijkt ook goed te schatten met een mix van grote persistente en tijdelijke schokken. Het inkomensrisico van de verschillende opleidingsgroepen blijkt relatief omvangrijk te zijn. Zelfstandigen zonder personeel ervaren meer inkomensrisico dan werknemers. Het inkomensrisico van zelfstandigen zonder personeel bestaat voor een belangrijk deel uit tijdelijke schokken, doordat ze het risico op overcapaciteit van bedrijven overnemen. Werknemers worden tegen tijdelijke schokken beschermd door de werkgever, sociale zekerheid en ontslagbescherming.

Het inkomensproces lijkt dus verklaard te worden door zowel individu-specifieke inkomensprofielen als door permanente en tijdelijke schokken. De permanente en tijdelijke schokken lijken echter de meeste dynamiek verklaren binnen brede opleidingssubgroepen zoals afgestudeerden met hoger onderwijs, voortijdig gestopte middelbare scholieren en gediplomeerden van de middelbare school. Bovendien sluit de permanente en tijdelijke schokken beter aan bij de dynamiek van het inkomensproces van zelfstandigen zonder personeel die veel meer inkomensrisico ervaren dan werknemers en afhankelijk zijn van de markt.

Hoofdstuk 3

Instituties

3.1 Inleiding

Instituties zijn systemen van sociale regels die sociale interacties structureren.¹ Deze regels zijn zowel formeel (wetten of constituties) als informeel (tradities, sociale normen). Deze paragraaf beschouwt instituties als regelgeving in de fiscaliteit of sociale zekerheid die een niet verwaarloosbaar effect heeft op het arbeidsinkomen van zelfstandigen zonder personeel en werknemers in de periode 2008-2012.

De resterende opzet van dit hoofdstuk is als volgt. Paragraaf 3.2 behandelt de verdere afbakening van de instituties die dit hoofdstuk beschrijft. Paragraaf 3.3 beschrijft instituties die specifiek betrekking hebben op werknemers. Paragraaf 3.4 behandelt de instituties die specifiek betrekking hebben op zelfstandigen zonder personeel. Paragraaf 3.5 bespreekt algemene instituties. Paragrafen 3.3, 3.4 en 3.5 geven tezamen de instituties die een rol spelen bij de modellering van de effectieve gemiddelde belastingdruk in hoofdstuk 4. Paragraaf 3.6 neemt de belangrijkste veranderingen door in instituties in de periode 2008-2012. Deze bespreking vormt een referentiekader bij de duiding van de belastingen, subsidies en sociale zekerheid die verantwoordelijk zijn voor de veranderingen in de effectieve gemiddelde belastingdruk door de jaren heen.

3.2 Afbakening

Deze paragraaf bakent de te bespreken instituties af door *a*) eisen te stellen aan de bespreking van instituties en *b*) het bereik van werknemers en zelfstandigen zonder personeel te beperken

Ik zal alleen instituties bespreken die *a*) passen in de bedrijfsvoering van zelfstandigen zonder personeel of bij de wijze waarop werknemers hun werkzaamheden uitvoeren en dus ook *b*) niet uitsluitend gelden voor samenwerkingsverbanden, meewerkende familieleden (>15% omzet) of ondernemers die personeel in dienst hebben; *c*) van toepassing zijn of kunnen zijn op voldoende zelfstandigen zonder personeel of werknemers; *d*) een significante invloed hebben op het inkomen van werknemers en/of zelfstandigen zonder personeel en ook *e*) het verschil in bruto-netto traject tussen werknemers en zelfstandigen zonder personeel significant beïnvloeden. Er zijn zoveel instituties in de fiscaliteit en sociale zekerheid dat ik alleen bij gereede twijfel bij het opnemen van instituties zal onderbouwen waarom ik een bepaalde institutie niet verder behandel.

Ik zal voor het restant van deze thesis het bereik van de werknemer beperken. Ten eerste neem ik aan dat personen maximaal één werkgever hebben. Ten tweede dat betaling van loon eenmaal aan het eind van het jaar plaatsvindt. Ten derde dat het beloningspakket geen financiële vermogenstitels bevat en vergelijkbare aanspraken. Ten vierde dat een werknemer geen negatieve inkomsten (negatief loon) heeft. Ten vijfde dat een werknemer geen overheidswerknemer is. Deze aannames maken het makkelijker om de

---

¹Hodgson, 2006, p.2

omvang van de te bespreken instituties voor werknemers te beperken en ook om de effectieve gemiddelde belastingdruk in hoofdstuk 4 te simuleren.

Ten vijfde zal ik bepaalde onderdelen van het (potentiële) beloningspakket niet behandelen. Ik zal deze afwegen maken aan de hand van het relatieve aandeel van een bepaald onderdeel in de arbeidskosten. Arbeidskosten zijn de totale omvang van de kosten van het inzetten van arbeid in de onderneming en bepalen (wat betreft het kostenaspect) de relatieve aantrekkelijkheid van het inzetten van zelfstandigen zonder personeel of werknemers.

Het CBS houdt een statistische indeling van de arbeidskosten van werknemers bij. Het CBS verdeelt de arbeidskosten voor werknemers onder in lonen, wettelijke sociale premies, contractuele sociale premies, toegerekende sociale premies en overige kosten. Er is relatief veel data beschikbaar over de samenstelling van de arbeidskosten. De inhoud van de arbeidsovereenkomst is namelijk gebonden aan eventuele CAO-bepalingen en aan (veel) wettelijke bepalingen.² CAO-bepalingen bevatten bepalingen die voorwaarden stellen over andere de hoogte van het loon, eventuele bonussen en diverse secundaire arbeidsvoorwaarden zoals een reiskostenvergoeding.

Tabel 3.1 toont het relatieve belang van de verschillende categorieën arbeidskosten en de gemiddelde absolute deviatie over de sectoren. De omvang van de categorieën arbeidskosten is (waarschijnlijk ook door CAO-bepalingen) relatief homogeen tussen de sectoren. De gemiddelde absolute deviatie is voor de verschillende categorieën van de arbeidskosten hoe dan ook relatief laag.

Lonen zijn alle betalingen in geld en natura, met uitzondering van loon bij ziekte en ontslagvergoedingen. Lonen vormen met ongeveer 77% aandeel verreweg het belangrijkste onderdeel van de arbeidskosten van werkgevers. De categorie lonen is overigens vrij breed, want van het loon betalen werknemers hun deel van de pensioenpremie en (eventueel) premies werknemersverzekeringen.

Tabel 3.1: Contributie van categorieën arbeidskosten en sectorale spreiding in % in 2008 (Bron: CBS)

Arbeidskosten	Contributie	Gemiddelde absolute deviatie
Lonen	76,8	2,0
Wettelijke sociale premies	8,5	1,2
Contractuele sociale premies	7,5	1,4
Toegerekende sociale premies	4,1	1,3
Overige kosten	3,1	0,7

De wettelijke sociale premies zijn de premies die werkgevers verschuldigd zijn op grond van de sociale verzekeringswetten WIA, ZVW en de WW. Deelname aan deze sociale verzekeringswetten is voor alle werknemers verplicht. De contributie van de wettelijke sociale premies zijn met ongeveer 9% contributie qua omvang na lonen het belangrijkste.

De contractuele sociale premies zijn de werkgeversbijdrage die verband houden met een pensioenverzekering, ziekteverzuimverzekering, sociale fondsen en premies voor aanvullende invaliditeits- en werkloosheidsverzekeringen. De totale contributie aan een pensioenverzekering bestaat uit een gedeelte van de werkgever die door het CBS is geclassificeerd onder pensioenverzekering en een gedeelte voor de werknemer die onder de categorie lonen staat.

De toegerekende sociale premies zijn het loon bij ziekte en de ontslagvergoedingen. De toegerekende sociale premies bedragen tezamen iets meer dan 4% en vormen daarmee een bescheiden aandeel in de arbeidskosten. De werknemer is in bepaalde mate beschermd tegen het opzeggen van de arbeidsovereenkomst.³ Onvrijwillig ontslag is mogelijk via de [kantonrechter](#) of het [UWV](#), maar gaat mogelijk

²De Wet op de collectieve arbeidsovereenkomst (Wet cao) en de Wet op het algemeen verbindend en het onverbindend verklaring van bepalingen van collectieve arbeidsovereenkomsten (Wet Avv) regelen verplichtstelling van een collectieve arbeidsovereenkomst voor een individuele werkgever die valt onder de reikwijdte van de CAO.

³Zie bijvoorbeeld Aerts (2007) De werknemer is bijvoorbeeld niet beschermd tegen ontslag op staande voet of als de werknemer nog in de proeftijd is

gepaard met een ontslagvergoeding. De ontslagvergoeding speelt blijkbaar niet een hele belangrijke rol in de samenstelling van de arbeidskosten en zal ik in de rest van deze thesis daarom ook niet verder beschouwen.

Overige kosten zijn divers en omvatten de opleidingskosten,, kosten van werving en selectie van personeel, werkgeversbijdragen in de exploitatiekosten van kantines en van culturele en medische voorzieningen en eindheffingen op bepaalde loonbestanddelen. Eventuele loonkostensubsidies en afdrachtsverminderingen zijn in mindering gebracht op de overige kosten. De overige kosten bedragen ongeveer 3% van de arbeidskosten. Ik zal de instituties die verband houden met de overige kosten niet verder behandelen vanwege de geringe contributie aan totale arbeidskosten. Van de eindheffingsbestanddelen neem ik de spaarloonregeling wel mee, omdat veel werknemers hieraan deelnamen.

Ik zal ook voor het restant van deze thesis het bereik van de zelfstandige zonder personeel beperken. In hoofdstuk 2 heb ik de zelfstandige zonder personeel geduid. Ten eerste zal ik het fiscaal-juridische bereik beperken van zelfstandigen zonder personeel. De tot nu toe gehanteerde definitie van het EIM heeft een fiscaal-juridische bereik van ondernemer, resultaatgenieter (met of zonder sociale zekerheid) en DGA.⁴ Uit de bespreking van zelfstandigen zonder personeel in de arbeidsmarkt blijkt dat weinig zelfstandigen zonder personeel zijn aan te merken zijn als DGA (ongeveer 10%) of als resultaatgenieter. Om deze reden beschouw ik alleen fiscale ondernemers als zelfstandige zonder personeel. Ten tweede dat personen werken als zelfstandige zonder personeel of als werknemer. Uit hoofdstuk 2 blijkt namelijk dat slechts een minderheid van de zelfstandigen zonder personeel opereert als hybride ondernemer: een persoon die in loondienst werkzaam is en als zelfstandige zonder personeel. Ten derde dat de zelfstandige zonder personeel zijn omzet aan het einde van het jaar realiseert. Ten vierde dat een zelfstandige zonder personeel geen verlies realiseert. De aard van de bedrijfsvoering van de zelfstandige zonder personeel zorgt ervoor dat zelfstandigen zonder personeel geen verlies draaien of slechts een klein verlies. Zelfstandigen zonder personeel hebben namelijk geen personeel in dienst die in goede en slechte tijden moeten worden doorbetaald en ook weinig contractuele verplichtingen waaraan in goede en slechte tijden zal moeten worden voldaan.

Ten vijfde zal ik bepaalde onderdelen van het (potentiële) beloningspakket niet behandelen. Ik zal deze afweging maken aan de hand van een bespreking van de arbeidskosten van zelfstandigen zonder personeel. De arbeidskosten van zelfstandigen zonder personeel voor een opdrachtgever zijn in beginsel de totale gefactureerde kosten van de zelfstandige zonder personeel. Er is echter weinig data beschikbaar om de instituties voor zelfstandigen zonder personeel verder af te bakenen. Partijen zijn namelijk relatief vrij om de overeenkomst naar eigen inzicht vorm te geven. Ze zijn niet gebonden zijn aan eventuele CAO-bepalingen en veel minder aan wettelijke bepalingen. Er is bijvoorbeeld in beginsel geen wetgeving die de opdrachtgever *a)* een verbod tot opzegging van de overeenkomst oplegt; *b)* een opzegtermijn voorschrijft; *c)* verplicht een schadevergoeding bij opzeggen van de overeenkomst toe te kennen aan de zelfstandige zonder personeel ; *d)* een minimumtarief uit te betalen; *e)* verlof bij zwangerschap te geven en *f)* verplicht te betalen tijdens ziekte.⁵ Ik neem in het restant van deze thesis aan dat de betaling aan de zelfstandige zonder personeel uitsluitend bestaat uit geld (en dus niet in natura of door bepaalde risico's te dragen voor de zelfstandige zonder personeel).

3.3 Instituties voor werknemers

Deze paragraaf behandelt de instituties die betrekking hebben op de afwijking tussen de fiscale en de werkelijke inkomsten van werknemers, de pensioenopbouw, de systematiek van de loonheffing, het minimumloon, de doorbetaling van het loon tijdens ziekte en de werknemersverzekeringen. Deze paragraaf bespreekt ook de volgende werknemersfaciliteiten: de spaarloonregeling en de levensloopregeling.

---

⁴Zie paragraaf 2.2

⁵Uiteraard mogen partijen zich niet feitelijk gedragen als werkgever/werknemer, want dan gaan partijen een arbeidsovereenkomst aan. Indien namelijk voldaan is aan de voorwaarden van een arbeidsovereenkomst dan gaan partijen een arbeidsovereenkomst aan, ongeacht de benaming die ze zelf aan de overeenkomst geven. (Aerts, 2007, p. 135-136)

3.3.1 Werkelijke versus fiscale inkomsten

De fiscale inkomsten van werknemers wijken af van de werkelijke inkomsten uit een dienstbetrekking vanwege ten minste vijf redenen. Ten eerste blijven immateriële voordelen, zoals een mooi uitzicht vanuit de werkplek, onbelast. Ten tweede betaalt de werkgever voor zaken waar de werknemer profijt van heeft, zoals de eindheffing op de inleg op de spaarloonregeling en de werknemersverzekeringen. Deze betalingen vormen geen inkomsten. Ten derde zijn er loonbestanddelen in natura die forfaitair worden belast. Het meest belangrijke voorbeeld hiervan voor de meeste werknemers is het voordeel uit privé-gebruik van de auto van de zaak.⁶ De hoogte van het fiscale voordeel van de auto van de zaak is afhankelijk van de cataloguswaarde van auto, het type auto en hoe zuinig die rijdt. Ik heb gegevens over het werkelijke privé voordeel noch het fiscale voordeel van de auto van de zaak.

Ten vierde zijn kosten die gemaakt worden ter uitvoering van een dienstbetrekking niet per se aftrekbaar van het fiscale loon. De hoofdregel is namelijk dat loon alles is wat een werknemer ontvangt op grond van zijn dienstbetrekking.⁷ Op basis van de werkkostenregeling en de vrije vergoedingen / verstrekkingen kunnen bepaalde vergoedingen / verstrekkingen (gedeeltelijk) onbelast worden gedaan. De werkgever kan kiezen voor toepassing van één van de twee systemen.⁸

In de loonbelasting bestaat er van oudsher een systeem waarbij vergoedingen / verstrekkingen gedeeltelijk of volledig onbelast vergoed of verstrekt kunnen worden. Vergoedingen en verstrekkingen zijn onbelast als zij geacht worden te strekken tot bestrijding van kosten die door de werknemer gemaakt worden ten behoeve van een behoorlijke vervulling van de dienstbetrekking en deze vergoedingen/verstrekkingen niet als beloningsvoordeel worden ervaren. Voor bepaalde categorieën van verstrekkingen/-vergoedingen zoals consumpties tijdens werktijd geldt een normbedrag dat tot het loon gerekend moet worden.⁹

Vanaf 1 januari 2011 geldt een (optioneel) nieuw fiscaal systeem voor vergoedingen en verstrekkingen: de werkkostenregeling.¹⁰ De hoofdregel is dat het fiscale loon (exclusief eindheffingsbestanddelen) voor 1,4% (2012) mag worden gebruikt voor onbelaste vergoedingen en verstrekkingen. Ook blijft het mogelijk om bepaalde zaken onbelast te vergoeden of verstrekken door gerichte vrijstellingen toe te passen. Op het moment van schrijven is het de planning dat de werkkostenregeling het systeem van vrije vergoedingen en verstrekkingen vanaf 2015 vervangt.¹¹

Ik zal in de rest van deze thesis aannemen dat het fiscale inkomen van werknemers gelijk is aan het werkelijke inkomen: ik laat vergoedingen, verstrekkingen, immateriële inkomsten en loonbestanddelen in natura buiten beschouwing.

3.3.2 Loonheffing

Via de loonheffingen worden door werkgevers premies werknemersverzekeringen en volksverzekeringen, loonbelasting en de inkomensafhankelijke bijdrage Zorgverzekeringswet geïncasseerd en afgedragen.¹²

Het loon voor de loonbelasting en premies volksverzekeringen is in beginsel in de periode 2008-2012 ook het loon voor de werknemersverzekeringen, en inkomensafhankelijke bijdrage zorgverzekeringswet. Er zijn echter tot en met 2012 enkele discoördinatiepunten tussen de loonbegrippen.¹³ Deze discoördinatiepunten zijn voor de in dit hoofdstuk afgebakende werknemer en loonbestanddelen als volgt:¹⁴

---

⁶ Art. 13bis Wet op de loonbelasting 1964

⁷ Art. 10 lid 1 Wet LB 1964

⁸ Zie voor verdere toelichting Belastingdienst (2012, p.33-34)

⁹ Zie de [belastingdienst](#)

¹⁰ Zie voor meer informatie Belastingdienst (2012)

¹¹ Zie de [rijksoverheid](#)

¹² Kamerstukken II 2009-2010, 32131, nr 3, tabel 1, p. 3

¹³ Per 1 januari 2013 is er door de Wet Uniformering Loonbegrip een volledig uniform loonbegrip voor de heffing van loonbelasting /premië volksverzekeringen, premies werknemersverzekeringen en inkomensafhankelijke bijdrage zorgverzekeringswet

¹⁴ Belastingdienst, 2012, p. 30-31

- Het loon uit vroegere dienstbetrekking is wanneer het pensioen, VUT-uitkeringen of vergelijkbare uitkeringen betreft geen loon voor de werknemersverzekeringen.
- Het werknemersdeel van de premie ww is alleen loon voor de werknemersverzekeringen.
- De vergoeding van de inkomensafhankelijke bijdrage Zvw is uitsluitend loon voor de loonbelasting en premies volksverzekeringen.¹⁵
- Het bedrag dat een werknemer spaart in een levensloopregeling is slechts loon voor de werknemersverzekeringen.
- De uitkering uit een levensloopregeling is alleen geen loon voor de werknemersverzekeringen.
- Loon waarop eindheffing wordt toegepast is geen loon voor de werknemersverzekeringen en de Zvw.

Tabel 3.2 geeft het bruto-netto traject in de loonheffing weer voor een werknemer. Dit bruto-netto traject geeft schematisch weer hoe de diverse loongrondslagen (werknemersverzekering, zorgbijdrage en loonbelasting en premies volksverzekeringen) vanuit het brutoloon berekend kunnen worden tezamen met de af te dragen belasting en in te leggen pensioenpremie.

De afgedragen loonbelasting en premies volksverzekeringen zijn een voorheffing op de inkomstenbelasting.¹⁶ De inkomstenbelasting sluit aan bij het loonbegrip uit de loonbelasting, maar wijkt ook op enkele punten af: zo bestaat er in de inkomstenbelasting een reisaftrek en zijn de eindheffingsbestanddelen uitgesloten.¹⁷ Ik zal verder geen aandacht besteden aan het afwijkende loonbegrip in de inkomstenbelasting. De berekening van de verschuldigde loonbelasting en premies volksverzekeringen houdt rekening met zes van de twaalf heffingskortingen.¹⁸ In deze thesis zal ik de af te dragen belasting en premies volksverzekeringen over het belastbaar loon daarom berekenen in de inkomstenbelasting.

Tabel 3.2: Bruto-netto traject werknemer

(1)	Loon in geld ¹	+	
(A)	Brutoloon	=	1
(B)	Pensioengevend loon ²	=	A
(2)	Werknemersdeel pensioenpremie	-	
(C)	Grondslag voor de WN-VZ ³	=	B - 2
(3)	Inleg levensloop werknemer	-	
(4)	Inleg levensloop werkgever	-	
(5)	Uitkering levensloop	+	
(6)	Werknemersdeel WW	-	
(D)	Grondslag Zvw ⁴	=	C - 3 - 4 + 5 - 6
(7)	Vergoeding Zvw-bijdrage	+	
(E)	Grondslag voor de LB /VV ⁵	=	D + 7
(8)	LB en premies VV	-	o.b.v. E
(9)	Zvw-bijdrage	-	o.b.v. D
(F)	Netto uit te betalen	=	1 - 2 - 3 + 5 - 6 + 7 - 8 - 9

Werkgeverslasten buiten loonstrook:

(10)	Eindheffing spaarloon	
(11)	Werkgeversdeel premies werknemersverzekeringen	o.b.v. C
(12)	Werkgeversdeel pensioenpremie	o.b.v. B

¹Inclusief doorbetaling van loon en WAO/WIA, ZW en WW uitkering. ²Hoogte van pensioengevend loon is afhankelijk van pensioenregeling ³LB = Loonbelasting, vv = Volksverzekeringen

⁴wn-verz = Werknemersverzekeringen ⁵Zvw = Zorgverzekeringwet

⁶Bron: bewerking van Belastingdienst (2012)

¹⁵Zie subparagraaf 3.5.1

¹⁶Art. 3. 81

¹⁷Afdeling 3.3 Wet inkomstenbelasting 2001

¹⁸Belastingdienst (2012, p. 237) Voor meer informatie over heffingskortingen verwijst ik naar subparagraaf 3.5.5

3.3.3 Minimumloon

Het overeengekomen loon mag niet liggen onder een niveau van het minimumloon of minimumjeugdloon.^{19,20} Het minimumloon sluit aan bij de geldelijke inkomsten uit hoofde van de dienstbetrekking. Het minimumloon bedraagt voor werknemers vanaf 23 jaar per 1 juli 2012 per maand 1264,80 euro.²¹ Het minimumloon per uur is afhankelijk van de gebruikelijke arbeidsduur per volledige werkweek in een bedrijf. Het minimumloon bij een gebruikelijk werkweek van 36, 38 en 40 uur bedraagt respectievelijk 9,33, 8,84 en 8,40 per uur. Op jaarbasis bedraagt het minimumloon ongeveer 20.000 euro.²² Het overeengekomen loon moet daarnaast uiteraard voldoen aan eventuele CAO-bepalingen die betrekking hebben op de minimale hoogte van het loon. Deze thesis neemt aan dat het minimumloon en CAO-bepalingen niet van toepassing zijn.

3.3.4 Doorbetaling van loon tijdens ziekte

Tijdens ziekte moet de werkgever in beginsel het loon doorbetalen. De werkgever is verplicht om minimaal gedurende 104 weken aan de werknemer loon door te betalen in ziekte.²³ De hoofdregel is dat de werkgever ten minste 70% van het loon doorbetaalt. Cijfers van het CBS laten zien dat het ziekteverzuim voor bedrijven in 2010 ongeveer 4,2% is. De distributie van dit ziekteverzuim is echter onduidelijk: zijn een paar werknemers heel lang ziek of worden de kosten van het ziekteverzuim veroorzaakt door veel werknemers die kort ziek zijn? Ik neem de doorbetaling bij ziekte niet op. Er zijn weinig gegevens over de doorbetaling bij ziekte en er is geen speciale fiscale behandeling voor.

3.3.5 Pensioenopbouw

De pensioenopbouw bestaat uit het afdekken van diverse risico's: ouderdom, nabestaanden (risico overlijden van belastingplichtige) en/of arbeidsongeschiktheidspensioen. Ik zal in de rest van deze thesis alleen het ouderdomspensioen bespreken.²⁴

De fiscaal gefaciliteerde pensioenopbouw bestaat uit drie pijlers en bestaat voor werknemers uit:

- 1e pijler: Basisvoorziening in de vorm van de AOW. De AOW bespreek ik in subparagraaf 3.5.3
- 2e pijler: Arbeidsgerelateerde pensioenopbouw. Verplichte deelname aan een pensioenregeling.
- 3e pijler: Vrijwillig lijfrenteregime. Voor een fiscale beschrijving van de derde pijler verwijs ik naar subparagraaf 3.5.4.

De werkgever is niet verplicht om met zijn werknemer een pensioenovereenkomst te sluiten, behoudens voor bepalingen uit een collectieve arbeidsovereenkomst van toepassing zijn²⁵ of verplicht moet worden deelgenomen aan een beroepspensioenregeling²⁶ of een bedrijfstakpensioenregeling.²⁷ De facto heeft 91% van de werknemers een pensioenregeling.²⁸

¹⁹Wet minimumloon en minimumvakantiebijslag

²⁰Ook prestatiebeloning mag niet leiden tot een beloning die lager is dan het minimumloon.

²¹Stcrt. 2012, 9951, Regeling aanpassing wettelijk minimumloon per 1 juli 2012

²²SER, 2010, p.192

²³Art. 7:629 BW, Wet uitbreiding loondoorbetalingsverplichting bij ziekte (Wvlbz) en Wet verlenging loondoorbetalingsverplichting bij ziekte (Wvlbz)

²⁴Cijfers van het CBS laten zien dat het ouderdomspensioen financieel gezien veruit de belangrijkste vorm van pensioenopbouw is. De bruto uitkeringen van ouderdomspensioen bedraagt bijna 19.000 miljoen, tegenover 566 miljoen voor invaliditeitspensioen en 4.500 voor weduwnaar/weduwenspensioen

²⁵Een collectieve arbeidsovereenkomst kan bepalingen over pensioen bevatten die van toepassing zijn op een individuele werkgever en zijn werknemers.

²⁶De overheid kan op grond van de Wet Verplichte Beroepspensioenregeling (Wvb) een hele beroepsgroep verplichten aan een beroepspensioenregeling deel te nemen. Die verplichting wordt opgelegd als een beroepspensioenvereniging daarom vraagt en deze vereniging een representatieve meerderheid vertegenwoordigt van de beroepsbeoefenaren in die sector.

²⁷Op grond van de Wet betreffende verplichte deelneming in een bedrijfstakpensioenfonds 2000 (Wet Bpf 2000) kan de minister van SZW het deelnemen in een bedrijfstakpensioenfonds (bpf) verplicht stellen voor alle of bepaalde groepen van personen in een bedrijfstak indien het georganiseerde bedrijfsleven binnen een bedrijfstak dat naar zijn oordeel een belangrijke meerderheid vertegenwoordigt dat aanvraagt.

²⁸CBS, 2012b

Werknemers kunnen pensioen opbouwen bij een bedrijfstakpensioenfonds, ondernemingspensioenfonds, beroepspensioenfonds,²⁹ een verzekeraar of een premiepensioeninstelling. De bedrijfstakpensioenfondsen zijn veruit het belangrijkste qua aantal deelnemers: 80% van de Nederlandse werknemers neemt hieraan deel.³⁰

Een pensioenregeling is (onder voorwaarden) fiscaal gefaciliteerd. De pensioenpremies van de werknemer zijn aftrekbaar voor en de pensioenpremie die door de werkgever worden bijgedragen vormen geen belastbaar loon.³¹ Belastingheffing vindt plaats bij uitkering van de pensioenuitspraak als loon uit vroegere dienstbetrekking.³² De waarde van de pensioenaanspraken worden bovendien niet belast met vermogensrendementsheffing.³³

Er zijn in de loonbelasting drie opbouwsystemen voor pensioen: eindloonstelsel, middelloonstelsel en beschikbare-premiesysteem.³⁴ Het eindloonstelsel en middelloonstelsel sluiten aan bij een op te bouwen recht op pensioen. Het beschikbare-premie systeem sluit niet aan bij een pensioenaanspraak, maar bij een toegezegde premie waarmee pensioenrechten kunnen worden aangekocht of worden gestort in een spaar- of beleggingsverzekering met pensioenclausule. Uit het Statistische Bulletin maart 2009 van de DNB komt naar voren dat in 2008 ongeveer 87% een middelloon regeling had, 5% een beschikbare premieregeling en 1,2% een eindloonregeling.

De opbouw op basis van het eindloonstelsel, middelloonstelsel bedraagt per dienstjaar respectievelijk niet meer dan 2% , 2,25% van het pensioengevend loon.³⁵ Een beschikbare premieregeling wordt tijdevenredig opgebouwd en wordt actuarieel vastgesteld per leeftijdsklasse van (ten hoogste) vijf jaar met bepaalde voorschriften over de hoogte van de rekenrente en loopbaanontwikkeling.³⁶

Uit cijfers van de DNB blijkt dat in 2011 deelnemers aan pensioenregeling diverse opbouwpercentages hebben: 11% van de deelnemers tussen 1,5-1,75%, 26% tussen 1,75-2%, 48% tussen 2-2,25% en 15% groter of gelijk aan 2,25%. Ook blijkt dat in de periode 2000-2012 de opbouwpercentages zijn gedaald. Door de economische crisis zouden de opbouwpercentages in de toekomst nog verder kunnen dalen.

De AOW-uitkering moet bij de bepaling van de fiscaal gefaciliteerde pensioenopbouw worden inbegrepen.³⁷ De pensioenopbouw vindt plaats over de pensioengrondslag, wat gelijk is aan het pensioengevend loon (omgerekend naar een volledige werktijd) minus een franchise. Uit cijfers van de DNB blijkt dat de hoogte van de franchise bij meer dan 50% van de deelnemers in 2011 gekoppeld aan de enkelvoudige AOW-samenwonende en voor bijna 28% een vast (geïndexeerd) gedrag.

Er is weinig (publieke) informatie over de hoogte en verdeling van de pensioenpremie tussen werkgevers en werknemers. Banga geeft aan dat in 2008 de gemiddelde pensioenpremie (werknemer en werkgever tezamen) aan pensioenfondsen zo'n 11,5% bedroeg van het brutoloon.³⁸ Werkgevers betalen ongeveer 78% van de totale pensioenpremie en deze verdeling blijkt relatief stabiel over de jaren.

Werknemers die wettelijk verplicht zijn deel te nemen aan een pensioenregeling bij een bedrijfstakpensioenfonds of een beroepspensioenregeling betalen een doorsneepremie: dit is een premie die voor alle deelnemers een gelijk bedrag of een gelijk percentage bedraagt van het loon dat voor de pensioenberekening in aanmerking wordt genomen.³⁹ De doorsneepremie bevoordeelt oudere werknemers: actuarieel betalen jongeren namelijk minder premie dan ouderen voor eenzelfde pensioenaanspraak. Dit

²⁹Op het moment van schrijven zijn 11 beroepsgroepen verplicht deel te nemen aan een beroepspensioenregeling: Apothekers, fysiotherapeuten, medisch specialisten, loodsen, kunstenaars, roeiers in het Rotterdamse havengebied, tandartsen en tandartsspecialisten, huisartsen, dierenartsen, verloskundigen en notarissen. (zie: [Unie van Beroepspensioenfondsen](#)) Het Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid (2013, p. 36) geeft aan dat op basis van cijfers van de pensioenfederatie op dit moment ongeveer 48.000 beroepsgenoten deelnemen aan een beroepspensioenfonds. Ik zal het beroepspensioen vanwege het relatief lage aantal deelnemers niet verder inhoudelijk behandelen.

³⁰Zie AON Hewitt

³¹Art. 11 lid 1 onderdeel c; onderdeel j Wet op de loonbelasting 1964

³²Tenzij de voorwaarden in Hoofdstuk IIB van de Wet op de loonbelasting worden geschonden.

³³De pensioenaanspraak valt op basis van de rangorderegeling (Art. 2.14 Wet IB 2001) in box 1.

³⁴Hoofdstuk IIAB Pensioenregelingen Wet op de loonbelasting 1964

³⁵Art. 18a lid 1; lid 2 Wet op de loonbelasting 1964

³⁶Art. 18a lid 3 Wet op de loonbelasting 1964

³⁷Art. 18a lid 8 onderdeel a Wet op de loonbelasting 1964

³⁸Banga, 2009

³⁹Art. 8 Wet Bpf 2000

komt doordat de premies bij jongere werknemers langer kunnen renderen.

Een pensioenaanspraak is het opgebouwde recht op pensioen van een (voormalig) werknemer. Het fiscale kader zou het mogelijk moeten maken om in een opbouwperiode van 40 jaar fiscaal gefaciliteerd een oudedagsvoorziening op te bouwen van 70% van het laatstgenoten inkomen (vervangingsinkomen).⁴⁰ Fiscaal gezien mag het ouderdomspensioen niet uitgaan boven 100% van het pensioengevend loon op het tijdstip van ingang.⁴¹ Tabel 3.3 toont diverse cijfers betreffende de pensioenaanspraak. Het vervangingspercentage is de pensioenaanspraak uitgedrukt als percentage van het huidige inkomen. Het vervangingspercentage in de 1e en 2e pijler bereikt in de praktijk niet het gewenste 70%, maar slechts ongeveer 60%. Wel blijkt het vervangingspercentage toe te nemen met de leeftijd.

Tabel 3.3: Pensioenaanspraak van personen naar leeftijd in 2009, 1e en 2e pijler tezamen, in euro's

	Inkomen	Opgebouwd	Vervangingsratio	Te bereiken	Te bereiken vervangingsratio
Totaal	26.486	8.400	32%	19.600	74%
30 jarigen	28.158	4.100	15%	21.400	76%
40 jarigen	32.985	7.800	24%	22.100	67%
50 jarigen	34.355	12.400	36%	21.300	62%
60 jarigen	29.048	16.000	55%	18.300	63%

Bron: CBS

Werknemers kunnen ook pensioen opbouwen in de derde pijler. Tenslotte is het ook nog mogelijk om pensioen op te bouwen via het eigen huis en een spaarrekening.

3.3.6 Werknemersverzekeringen

De werknemersverzekeringen zijn een collectie verplichte verzekeringen voor werknemers die het risico op ziekte, arbeidsongeschiktheid en werkloosheid dekken en bestaat uit respectievelijk de Ziektewet (ZW), Wet werk en inkomen naar arbeidsvermogen (WIA) en de Werkloosheidswet (WW).⁴² De werknemersverzekeringen zijn een complex geheel van regelgeving en ik zal daarom alleen de hoofdlijnen bespreken.

De premies over de werknemersverzekeringen zijn verschuldigd over het premieloon. De uitkering wordt berekend op basis van het dagloon: het loon dat een persoon gemiddeld per dag verdiende in het jaar voor de aanvang van de ziekte. Het dagloon is in beginsel gelijk aan het premieloon, omdat wordt aangesloten bij het loon waarover het laatst premies worden betaald. De werknemersverzekeringen beperken het premie- en dagloon per 1 januari 2012 tot een maximum van 50.064 euro.⁴³ Er zijn ook een aantal kortingen en vrijstellingen waar een werkgever (mogelijk) aanspraak op kan maken en die de te betalen werknemersverzekeringen verlagen, zoals een premiekorting voor oudere werknemers. Ik behandel deze kortingen en vrijstellingen op de premies in de werknemersverzekeringen echter niet.⁴⁴

WW

De WW verzekert werknemers tegen het inkomensrisico ten gevolge van werkloosheid.⁴⁵ Een werknemer die werkloos raakt heeft onder voorwaarden recht op een werkloosheidsuitkering. De werknemer moet onder andere 5 uur of meer van de arbeidsuren per week verliezen, direct beschikbaar zijn voor betaald werk, niet door eigen schuld werkloos zijn geworden en minimaal 26 van de 36 weken voorafgaand aan de

⁴⁰Dietvorst, 2010, p. 17

⁴¹Artt. 18a:18c Wet LB 1964

⁴²Wet financiering sociale verzekeringen (wfsv)

⁴³Belastingdienst (2012, Tabel 21, p. 282)

⁴⁴Voor een overzicht verwijs ik naar Belastingdienst (2012, p. 46-48)

⁴⁵SCW, 2012, p. 21-22

werkloosheid als werknemer arbeid hebben verricht. De uitkering duurt even lang als het arbeidsverleden in jaren, maar bedraagt minimaal 3 en maximaal 38 maanden. De hoogte van de uitkering is de eerste twee maanden 75% van het dagloon en daarna 70%.⁴⁶

De premie voor de WW bestaat uit de volgende delen: algemeen werkloosheidsfonds (AWF), sectorfonds (SFN) en een opslag op de sectorpremies als bijdrage in de kosten voor kinderopvang en ZW / WGA. De premie voor het AWF bestaat uit een deel voor de werkgever en een deel voor de werknemer. Bij de premieheffing voor de WW geldt een franchise van 17.229 euro: over de voet van het inkomen wordt dus geen ww-premie geheven. Het werknemersdeel is 0%, dus de werknemer betaalt feitelijk geen premie. Het werkgeversdeel is 4,55%. De hoogte van de sectorpremie is afhankelijk van het werkloosheidsrisico in de sector waarin het bedrijf werkzaam is. Voor bepaalde sectoren geldt een hoog en een laag percentage, waarbij het lage percentage onder andere geldt voor vaste werknemers. De gemiddelde sectorpremie is 2,27%. Het deel van de kinderopvang is verwerkt in een vaste opslag op de sectorpremie van 0,5%.

WAO / WIA

De WAO en de WIA dekken het inkomensrisico ten gevolge van arbeidsongeschiktheid (gedeeltelijk) af voor verzekerden.⁴⁷ De WIA uitkering vervangt de WAO uitkering per 1 januari 2006.⁴⁸ De WAO uitkering geldt vanaf dat tijdstip alleen nog voor bestaande gevallen.

Werknemers kunnen in aanmerking komen voor de WIA na ziekte/arbeidsongeschiktheid van 104 weken. In deze periode rust de verplichting tot doorbetaling van het loon bij de werkgever. Na de 104 weken is de toegang van de WIA uitkering afhankelijk van de mate van arbeidsongeschiktheid. Onder de 35% arbeidsongeschiktheid is er geen recht op een WIA-uitkering. Verzekerden die meer dan 80% arbeidsongeschikt zijn en weinig tot geen kans meer hebben op herstel komen in aanmerking voor een uitkering op basis van de Regeling Inkomensvoorziening Volledig Arbeidsongeschikten (IVA). De IVA uitkering is 75% van het dagloon.⁴⁹ Een IVA uitkering loopt (in beginsel) tot de AOW-leeftijd.⁵⁰

De overige verzekerden komen in aanmerking voor een uitkering op basis van de Werkhervatting Gedeeltelijk Arbeidsgeschikten (WGA). De WGA uitkering bestaat uit twee fases. De eerste fase is de loongerelateerde uitkering. Deze fase duurt tussen de 3 en 38 maanden. De eerste twee maanden is de uitkering in beginsel 75% van het dagloon en daarna 70%. De tweede fase bestaat uit een beoordeling van de verdien capaciteit met daaraan gekoppeld de hoogte van de uitkering: de uitkering is een percentage van het minimumloon of een aanvulling op het huidige inkomen.

De premies voor de WAO / WIA bestaan uit een basispremie WAO/WIA, uniforme premie WAO en een gedifferentieerde premie WGA. De werkgever betaalt de basispremie WAO samen met de basispremie IVA en WGA (WIA). Deze totale premie bedraagt in 2012 samen 5,05%.⁵¹ De gedifferentieerde WGA premie wordt berekend op werkgeversniveau door een rekenpercentage plus opslag waarbij de opslag gelijk is aan de uitkomst van een correctiefactor $\times$ (individuele werkgeversrisico - gemiddelde risico).⁵² De correctiefactor is gelijk aan (rekenpercentage - minimum premie grote werkgevers) / gemiddeld risico. Het rekenpercentage varieert per jaar en bedraagt op 1 januari 2012 0,55% procent.⁵³

ZW

De ziektewetuitkering is in beginsel een uitkering voor personen die ziek worden maar geen werkgever (meer) hebben, zoals uitzendkrachten, oproepkrachten of stagiairs.⁵⁴ De ziektewetuitkering duurt maxi-

---

⁴⁶SCW, 2012, p. 21-22

⁴⁷SCW, 2012

⁴⁸SCW, 2012, p. 15-16

⁴⁹SCW, 2012, p. 18

⁵⁰ElsevierFiscaal, 2011

⁵¹SCW, 2012, p. 2

⁵²Belastingdienst, 2012

⁵³SCW, 2012, p. 2

⁵⁴SCW, 2012, p. 20

maal 2 jaar. De hoogte van de ziekte-uitkering is in beginsel 70% van het dagloon. Er is geen aparte ZW-premie. De zw-uitkeringen worden gefinancierd door de premies ww-awf en sectorpremie.

3.3.7 Spaarloonregeling

De spaarloonregeling faciliteerde het sparen op een geblokkeerde rekening uit het bruto loon tot een bedrag van 613 euro per jaar.^{55,56} De spaarloonregeling is per 1 januari 2012 afgeschaft.⁵⁷ De belastingplichtige mocht ook in een kalenderjaar niet gebruik maken van zowel de spaarloonregeling als de levensloopregeling en moest dus kiezen tussen de twee faciliteiten.⁵⁸

Het bedrag dat op een geblokkeerde spaarrekening stond was vrijgesteld van heffing in box 3.⁵⁹ De werkgever was over de inleg 25% eindheffing verschuldigd.⁶⁰ Na 48 maanden kon het bedrag netto worden uitgekeerd: er was dus geen loonbelasting of premies voor de sociale verzekeringen verschuldigd over de uitkering van het spaarloon.⁶¹

Van de werknemers nam 43% deel aan de spaarloonregeling. Deelname aan de spaarloonregeling hing relatief sterk samen met het opleidingsniveau (en waarschijnlijk dus inkomensniveau). Zo nam meer dan 50% van de hoogopgeleiden deel aan de spaarloonregeling. Deelnemers aan de spaarloonregeling spaarde niet het fiscale maximale bedrag van 613 per jaar: zo bedroeg de gemiddelde inleg per spaarloonregeling in 2008 volgens Siebeling 313 euro.⁶²

3.3.8 Levensloopregeling

De levensloopregeling was een faciliteit voor werknemers die fiscaal het sparen voor een periode van (extra) verlof faciliteerde.⁶³ De levensloopregeling is per 1 januari 2012 afgeschaft.⁶⁴

De belastingplichtige mocht in een kalenderjaar niet gebruik maken van zowel de spaarloonregeling als de levensloopregeling en moest dus kiezen tussen de twee faciliteiten.⁶⁵ Op de levensloopregeling was de omkeerregeling van toepassing: inleg op de levensloop was aftrekbaar van het fiscale loon en de onttrekking aan het levenslooptegoed vormde belastbaar loon. Per kalenderjaar mochten werknemers maximaal 12% van het loon in dat jaar inleggen.⁶⁶ Inbreng op het levenslooptegoed was daarnaast beperkt tot 210% van het loon.⁶⁷ Het levenslooptegoed werd niet in de vermogensrendementsheffing betrokken.⁶⁸ De levensloopspaarder verkreeg elk jaar waarin gespaard werd voor de levensloopregeling 201 euro (2011) levensloopverlofkorting.⁶⁹ De opgebouwde levensloopkorting werd verrekend met de uitkering van het levenslooptegoed.

De levensloopregeling werd door ruim de helft van de deelnemers gebruikt voor vervroegde uittrekking

---

⁵⁵ Artt. 31 lid 1 onderdeel e, 32 Wet LB 1964

⁵⁶ Ik zal steeds refereren naar de wettekst zoals die op 31-12-2011 gold.

⁵⁷ Ik verwijs voor het overgangsrecht naar de [belastingdienst](#).

⁵⁸ Art. 19g lid 5 Wet LB 1964 Wettekst 2011

⁵⁹ Art. 5.11 Wet IB 2001

⁶⁰ Art. 31 lid 2 onderdeel c Wet LB 1964

⁶¹ Het spaarloon mocht eerder worden opgenomen voor een van de genoemde gronden in Art. 32 lid 1 Wet IB 2001. Bovendien geeft de Studiecommissie Belastingstelsel (2010, p. 72) aan dat de wetgever (voor 2010) tweemaal vroegtijdig de spaarloonregeling heeft gedeblokkeerd.

⁶² Siebeling, 2009

⁶³ Art. 19g lid 1 onderdeel a Wet LB 1964; Art. 19g lid 2 Wet LB 1964. Ik zal steeds refereren naar de wettekst zoals die op 31-12-2011 gold.

⁶⁴ De levensloopregeling staat per 1 januari 2012 nog slechts open voor bestaande deelnemers die een levenslooptegoed hadden van meer dan 3.000 euro op 31-12-2011. Ik verwijs voor het overgangsrecht naar de [belastingdienst](#).

⁶⁵ Art. 19g lid 5 Wet LB 1964

⁶⁶ Art. 19g lid 1 onderdeel b Wet LB 1964

⁶⁷ Art. 19g lid 1 onderdeel b Wet LB 1964

⁶⁸ Het levenslooptegoed behoort op grond van de rangorde regeling (Art. 2.14 Wet IB 2001) niet tot de rendementsgrondslag, omdat het levenslooptegoed nog in de toekomst inkomen kan genereren dat wordt belast als inkomen uit werk en woning.

⁶⁹ Art. 22ca Wet LB 1964; Art 8.18a Wet IB 2001

of deeltijdpensioen.⁷⁰ De hogere inkomensklassen maakte vooral gebruik van de levensloopregeling: de gemiddelde inleg in 2008 bedroeg 2.900 euro. Ik zal de levensloopregeling niet verder behandelen. De levensloopregeling werd namelijk weinig gebruikt: slechts ongeveer 5% van de werknemers nam volgens Kösters deel aan de levensloopregeling.⁷¹ Bovendien tonen Goudswaard en Caminada aan dat de spaarloonregeling fiscaal voordeliger is tot een inkomen van 35.000 euro.⁷² Boven de 35.000 euro kan de levensloopregeling fiscaal een groter voordeel opleveren als aanzienlijke bedragen worden gespaard, maar het fiscale voordeel blijft gering.

3.4 Instituties voor zelfstandigen zonder personeel

Deze paragraaf behandelt instituties voor zelfstandigen zonder personeel die betrekking hebben op de afwijking van de werkelijke versus de fiscale winst uit onderneming, de verzekeringen voor zelfstandige zonder personeel, de pensioenopbouw, kleine ondernemersregeling, urencriterium, investeringsaftrek, mkb-winstvrijstelling en het fiscale traject omzet-belastbare winst uit onderneming.

3.4.1 Werkelijke versus fiscale winst uit onderneming

De fiscale winst uit onderneming wijkt vanwege ten minste zes redenen af van de werkelijke winst uit een onderneming.

Ten eerste blijven bepaalde inkomsten zoals de tevredenheid en autonomie van het zelfstandig ondernemerschap onbelast. Ten tweede zijn er bepaalde materiële opbrengsten die niet belast worden in de fiscaliteit. In de fiscaliteit zijn er bij het bepalen van de winst namelijk diverse vrijstellingen, zoals het voordeel dat wordt verkregen door het prijsgeven van niet voor verwezenlijk vatbare rechten door schuldeisers.⁷³ Ten derde komen diverse zakelijke kosten niet in aftrek van de winst. Zo zijn kosten die verband houden met misdrijven niet aftrekbaar.⁷⁴ Ten vierde zijn bepaalde onttrekkingen of stortingen in natura forfaitair gewaardeerd, zoals het gebruik van een woning en auto.⁷⁵ Ten vijfde, en in het verlengde van de vierde reden, heeft een ondernemer de mogelijkheid om de belasting te ontwijken door bepaalde kosten met een privé element af te trekken als bedrijfskosten. De mogelijkheid van een ondernemer om deze kosten op te voeren is echter aan belangrijke grenzen gebonden. De wetgever beperkt de aftrekbaarheid van diverse categorieën kosten die een gemengd karakter hebben, zoals voedsel, drank, genotmiddelen en kosten die verband houden met congressen en dergelijke.⁷⁶ Deze gemengde kosten zijn niet, forfaitair of alleen boven een bepaald bedrag aftrekbaar. Ten zesde heeft een ondernemer de mogelijkheid om belasting te ontduiken door bepaalde inkomsten niet op de te geven. Deze mogelijkheid is er voor het merendeel van de werknemers niet of nauwelijks.

Ik zal in de rest van deze thesis aannemen dat het fiscale winst uit onderneming gelijk is aan het werkelijke inkomen: ik laat belastingontwijking, belastingontduiking, immateriële voordelen, vrijstellingen, niet aftrekbare kosten en onttrekkingen/stortingen in natura buiten beschouwing.

3.4.2 Verzekeringen

Er zijn in beginsel geen publiekrechtelijke voorzieningen voor zelfstandigen zonder personeel die het risico op arbeidsongeschiktheid, werkloosheid en ziekte afdekken.⁷⁷

⁷⁰Studiecommissie Belastingstelsel, 2010, p. 80

⁷¹Kösters, 2007, p. 12

⁷²Goudswaard en Caminada, 2006

⁷³Artt. 3.11:3.13 Wet IB 2001

⁷⁴Artt. 3.14:3.18 Wet IB 2001

⁷⁵Art. 3.19:3.20 Wet IB 2001. Zie voor toelichting op privé gebruik van de auto subparagraaf ??

⁷⁶Artt. 3.15:3.17 Wet IB 2001

⁷⁷Voor 1 augustus 2004 waren zelfstandigen verplicht verzekerd tegen arbeidsongeschiktheid op grond van de Wet Arbeidsongeschiktheidsverzekering Zelfstandigen (WAZ)

Er zijn echter enkele publieke voorzieningen die het inkomensverlies van zelfstandigen (zonder personeel) in het algemeen dekken: de reguliere bijstand (WWB), besluit bijstandsverlening zelfstandigen (BBZ)⁷⁸ en een inkomensuitkering voor oudere zelfstandigen (IOAZ)⁷⁹. De Bbz is in principe in de vorm van een lening die renteloos en rentedragend kan zijn.

Zelfstandigen zonder personeel moeten het risico op werkloosheid zelf dragen, omdat het risico op werkloosheid onverzekerbaar wordt geacht. Het risico op ziekte en arbeidsongeschiktheid kan zelf gedragen worden of afgedekt worden door een arbeidsongeschiktheidsverzekering af te sluiten bij een verzekeraar. De premies op deze arbeidsongeschiktheidsverzekering zijn aftrekbaar van de inkomsten uit onderneming en de uitkeringen vormen belastbaar inkomen.^{80,81}

De premies van een particuliere verzekering zijn afhankelijk van diverse variabelen en omvatten beroepsklasse, leeftijd, inkomensdekking, wachttijd en arbeidsongeschiktheids criterium.⁸² De verzekeraars hebben daarnaast niet de verplichting om iemand te accepteren en kunnen een medisch onderzoek uitvoeren. In tegenstelling tot de premies werknemersverzekeringen is een particuliere verzekering dus maatwerk. Dat maakt het zeer lastig om een werknemersverzekeringen te vergelijken met een private verzekering op aspecten als premie en hoogte van uitkering van inkomen.

In paragraaf 2.7 heb ik besproken dat zelfstandigen zich in het algemeen niet verzekeren tegen het risico op ziekte en / of arbeidsongeschiktheid. Deze zelfstandigen zonder personeel kiezen daar onder andere uit prijsoverwegingen voor. Deze overweging speelt met name bij zelfstandigen zonder personeel met een lager inkomen. Volgens de Jong e.a. vermindert de aanwezigheid van de publieke voorzieningen namelijk de noodzaak voor ondernemers tot 25.000 euro om zich particulier te verzekeren.⁸³

Naast een particuliere verzekering zijn er twee regelingen waar zelfstandigen zonder personeel onder voorwaarden gebruik van kunnen maken. Ten eerste is er voor startende zelfstandigen die voorheen in loondienst werkzaam de mogelijkheid om een ziekteverzekering en/of WIA-verzekering bij het UWV af te sluiten. Ten tweede bestaat er voor zelfstandigen die vanwege medische redenen geweigerd worden bij een particuliere verzekeraar een vangnetregeling: een regeling waarvoor personen zonder medische keuring wordt geaccepteerd. Volgens de Jong e.a. maken relatief weinig zelfstandigen gebruik van deze regelingen.⁸⁴

3.4.3 Pensioenopbouw

Het fiscaal gefaciliteerde stelsel van pensioenopbouw bestaat uit drie pijlers. Voor zelfstandigen zonder personeel is dit:

- 1e pijler: Basisvoorziening in de vorm van de AOW. De AOW bespreek ik in subparagraaf 3.5.3.
- 2e pijler: Verplichte deelname aan een pensioenregeling, een nabijfregeling voor startende zelfstandigen die voorheen in dienstbetrekking werkzaam waren, de fiscale oudedagsreserve en de stakingslijfrente.
- 3e pijler: Vrijwillig lijfrenteregime. Voor een fiscale beschrijving van de derde pijler verwijs ik naar subparagraaf 3.5.4.

Het verschil in de pensioenopbouw van werknemers en zelfstandigen zonder personeel zit in de tweede pijler. De arbeidsrelatie tussen opdrachtgever en zelfstandige zonder personeel voorziet in tegenstelling tot bij werknemers niet in een pensioenregeling: een zelfstandige zonder personeel moet in beginsel zelf in zijn oudedagsvoorziening voorzien. Zelfstandigen zonder personeel in bepaalde bedrijfstakken zijn echter verplicht tot deelname aan een bedrijfstakpensioenregeling⁸⁵ of beroepspensioenregeling. Daarnaast

---

⁷⁸Zie de rijksoverheid

⁷⁹Zie de rijksoverheid

⁸⁰Zie ook Dietvorst, 2010, p. 39

⁸¹Art. 3.100; 3.124, eerste lid, onderdeel c Wet IB 2001

⁸²de Jong, von Meyenfeldt, Tsiachristas en Franken, 2009, p. 38

⁸³de Jong e.a., 2009, p. 29

⁸⁴de Jong e.a., 2009, p. 30

⁸⁵Het betreft op het moment van schrijven zelfstandigen in onderstaande bedrijfstakken: natuursteenbedrijf, terrazzo-bedrijf, vloerenbedrijf, stukadoorsbedrijf, afbouwbedrijf, schildersbedrijf, afwerkingsbedrijf en het glaszetbedrijf.

kan de werknemer die de transitie maakt naar zelfstandige vrijwillig eventueel zijn pensioenregeling voortzetten.⁸⁶

De fiscale oudedagsreserve (FOR) biedt alleen ondernemers de mogelijkheid om ten laste van de ondernemingswinst een voorziening in het ondernemingsvermogen op te bouwen.⁸⁷ Deelname aan de fiscale oudedagsreserve is vrijwillig. Om toegang te krijgen tot de fiscale oudedagsreserve moet een ondernemer voldoen aan het urencriterium en jonger zijn dan 65 jaar aan het begin van het kalenderjaar.

De fiscale oudedagsreserve is gebaseerd op de omkeerregel: dotaties aan de FOR zijn aftrekbaar en afnemingen van de FOR vallen vrij in de belastbare winst. De stand van de oudedagsreserve geeft weer op welk bedrag een fiscale claim rust. Dotatie aan de FOR is gelimiteerd tot 12% van de jaarwinst met een maximum van 11.882 euro (2012).⁸⁸ Daarnaast is de dotatie gelimiteerd tot het bedrag waarmee het ondernemingsvermogen aan het eind van het kalenderjaar de stand van de FOR aan het begin van het kalenderjaar te boven gaat.⁸⁹ De limitering van de dotatie tot het ondernemingsvermogen heeft tot gevolg dat de FOR voor zelfstandigen zonder personeel een weinig interessante faciliteit is: zelfstandigen zonder personeel gebruiken immers weinig kapitaal in de onderneming.

De stakingslijfrente is een faciliteit waarbij een zelfstandige zonder personeel de winst die wordt behaald bij staking van de onderneming kan omzetten in een lijfrente.⁹⁰ Deze faciliteit is voor zelfstandigen zonder personeel van weinig belang, omdat zelfstandigen zonder personeel weinig ondernemingsvermogen hebben en bijgevolg weinig stakingswinst.

Slechts weinig zelfstandigen zonder personeel kunnen in de tweede pijler een adequate oudedagsvoorziening opbouwen. Zelfstandigen zonder personeel kunnen tenslotte - net als ieder ander met belastbaar inkomen in box 1 - fiscaal gefaciliteerd pensioen opbouwen via het lijfrenteregime in de derde pijler.

Ik heb al belicht in paragraaf 2.7 dat een significant aantal zelfstandigen zonder personeel niet of nauwelijks pensioen opbouwt. Ik verwijs voor informatie daaromtrent dan ook naar die paragraaf. De vraag blijft - hoe zorgen zelfstandigen zonder personeel dan voor hun pensioenopbouw? Er zijn hiervoor ook diverse mogelijkheden naast de hiervoor genoemde faciliteiten, zoals door het eigen huis en een spaarrekening.

Het zzp-panel geeft inzicht in de bronnen die zelfstandigen zonder personeel kiezen om pensioen op te bouwen.⁹¹ Bijna één op de drie zelfstandigen zonder personeel in het zzp-panel heeft een lijfrente afgesloten bij een verzekeraar en een één op de vijf heeft een oudedagsvoorziening bij een pensioenfonds en een evenredig gedeelte doet aan banksparen. Uit het zzp-panel blijkt dat voor veel zelfstandigen zonder personeel (64%) het pensioen van eerdere werkzaamheden in loondienst ook een belangrijke pensioenbron is. Meer dan de helft spaart door geld in eigen beheer apart te zetten (spaarrekening, aandelen, etc.). Ook het pensioen van de partner is een bron van pensioenopbouw. Zelfstandigen zonder personeel blijken dus diverse bronnen in te zetten voor pensioenopbouw. Zelfstandigen zonder personeel zetten in 2009 gemiddeld genomen 7,4% van het jaarinkomen opzij voor de oudedag en de zelfstandige zonder personeel die spaart zet gemiddeld 15,6% opzij. Oudere zelfstandigen zonder personeel blijken significant meer te sparen.

3.4.4 Kleine Ondernemersregeling

De kleine ondernemersregeling is een faciliteit in de omzetbelasting die de te betalen omzetbelasting vermindert of zelfs kwijtscheldt als de verschuldigde omzetbelasting na aftrek van voorbelasting minder

---

⁸⁶De Pensioenwet biedt de pensioenuitvoerder de mogelijkheid om deelnemers aan een collectieve pensioenregeling na het einde van hun dienstverband hun deelname aan de collectieve pensioenregeling gedurende een periode van maximaal drie jaar vrijwillig voort te zetten. (Art. 54 PW.) Ik zal deze nablijfregeling niet verder beschouwen, omdat Dietvorst (2010, p. 22) in 2010 schrijft dat niet meer dan 5.000 tot 7.5000 zelfstandigen zonder personeel gebruik maken van de nablijfregeling en lange niet alle pensioenfonds de mogelijkheid aanbieden.

⁸⁷Art. 3.67 tot en met 3.73 Wet IB 2001

⁸⁸Art. 3.68 lid 1 Wet IB 2001.

⁸⁹Art. 3.68 lid 2 Wet IB 2001

⁹⁰Zie voor toelichting op deze faciliteit Dietvorst (2010)

⁹¹Vroonhof en N. de Vries, 2011, pp. 31-42

dan 1883 euro (2012) bedraagt.⁹² De kleine ondernemingsregeling vermindert de te betalen omzetbelasting onder de 1883 euro met een factor 2,5. De omzetbelasting wordt kwijtgescholden als minder dan 1346 euro verschuldigd is aan omzetbelasting. Het voordeel uit de kleine ondernemingsregeling wordt opgeteld bij de winst uit onderneming in het desbetreffende jaar.

3.4.5 Urencriterium

Het urencriterium is een voorwaarde die vereist is voor toegang tot bepaalde ondernemersfaciliteiten. Tabel 3.4 geeft aan voor welke ondernemersfaciliteiten die relevant zijn voor zelfstandigen zonder personeel het urencriterium is vereist. Het urencriterium stelt de volgende twee cumulatieve normen:

- absolute norm; de ondernemer moet minimaal 1.225 uur per jaar aan de onderneming besteden.⁹³
- relatieve norm; de tijd die de ondernemer aan de onderneming besteedt, moet groter zijn dan 50% van de gesommeerde tijd die de belastingplichtige besteedt aan het verwerven van box 1 inkomen.⁹⁴

Alle uren die de belastingplichtige feitelijk besteedt aan het drijven van de onderneming tellen in beginsel mee: woon-werkverkeer, bijscholing, klantenwerving en klantenbinding.⁹⁵ Starters hoeven niet te voldoen aan de relatieve norm. Een ondernemer is aan te merken als starter als die in een of meer van de 5 voorgaande kalenderjaren geen ondernemer was.⁹⁶ Ongeveer 75% van de ondernemers voldoet aan het urencriterium.⁹⁷

Tabel 3.4: Ondernemersfaciliteiten waarvoor urencriterium vereist is, 2008-2012

	2008	2009	2010	2011	2012
MKB-winstvrijstelling	•	•	◦	◦	◦
Fiscale Oudedagsreserve	•	•	•	•	•
Ondernemersaftrek	•	•	•	•	•
Investeringsaftrek	◦	◦	◦	◦	◦

3.4.6 Investeringsaftrek

De investeringsaftrek is een collectie van voorzieningen die verband houden met investeringen en waarbij de ondernemer een deel van het investeringsbedrag additioneel ten laste van de fiscale winst mag brengen.⁹⁸ Deze aftrek van de fiscale winst gaat niet ten koste van het afschrijvingspotentieel van het bedrijfsmiddel waarover investeringsaftrek is geclaimd: het bedrijfsmiddel blijft voor de kostprijs op de balans staan. Bepaalde investeringen zijn uitgesloten van de investeringsaftrek.⁹⁹ Investeringen die niet ten minste 450 euro bedragen zijn uitgesloten.¹⁰⁰ Verder zijn onder andere de personenauto's, woonhuizen en gronden in beginsel aangewezen als bedrijfsmiddelen die zijn uitgesloten van de investeringsaftrek.¹⁰¹ De investeringsaftrek bestaat uit de onderdelen die hieronder zijn opgesomd. Het budgettaire beslag van de onderdelen is in miljoenen vermeld om een indicatie te geven van het belang van de faciliteit.¹⁰²

⁹² Art. 25 Wet OB 1968

⁹³ Art. 3.6 lid 1 Wet IB 2001

⁹⁴ Art. 3.6 lid 1 sub a Wet IB 2001

⁹⁵ Vording, 2004

⁹⁶ Art. 3.6 lid 1 sub b Wet IB 2001

⁹⁷ Studiecommissie Belastingstelsel (2010, p.39) geeft aan dat van de ongeveer 800.000 IB-ondernemers ruim 600.000 voldoen aan het urencriterium.

⁹⁸ De investeringsaftrek is geregeld in art. 3.40 tot en met 3.51 Wet IB 2001

⁹⁹ Art. 3.44, 3.45, 3.46 Wet IB 2001

¹⁰⁰ Art. 3.45 lid 1 onderdeel a Wet IB 2001.

¹⁰¹ Art. 3.45 lid 1 onderdeel b Wet IB 2001

¹⁰² Studiecommissie Belastingstelsel, 2010, p. 46-57

- de kleinschaligheidsinvesteringsaftrek (337 mln)
- de energie-investeringsaftrek (298 mln)
- de milieu-investeringsaftrek (111 mln)
- de research en development aftrek (RDA) (vanaf 2012)

De milieu-investeringsaftrek strekt tot het stimuleren van investeringen in het belang van het Nederlandse milieu. De energie-investeringsaftrek is bedoeld om het doelmatig gebruik van energie te stimuleren.¹⁰³ De Research en Development aftrek is ingevoerd per 1 januari 2012 en is gericht op de speur- en ontwikkelingsinvesteringen die niet zien op arbeid, maar op bijvoorbeeld investeringen in apparatuur en materialen. De kleinschaligheidsinvesteringsaftrek is een generieke aftrekpost voor investeringen. Dit houdt in dat er in tegenstelling tot de milieu-investeringsaftrek en de energie-investeringsaftrek geen bijzondere voorwaarden worden gesteld aan de aard van de investering. Op de regel dat personenauto's zijn uitgesloten van de investeringsaftrek geldt per 1 januari 2010 voor de kleinschaligheidsinvesteringsaftrek een uitzondering voor zeer zuinige auto's en nulmissieauto's (elektrische auto's).¹⁰⁴

Voor de zelfstandigen zonder personeel die vooral hun eigen arbeid aanbieden is de investeringsaftrek door de aard van de bedrijfsvoering van weinig belang. Door de uitzondering voor zeer zuinige auto's kan een zelfstandige zonder personeel echter alsnog toegang krijgen tot de kleinschaligheidsinvesteringsaftrek en zo mogelijk fiscaal voordeel hebben boven werknemers die in een auto rijden van een onderneming die niet in aanmerking komt voor de investeringsaftrek. Ik heb er desondanks voor gekozen om de investeringsaftrek niet verder te behandelen, omdat deze investering naar verwachting te weinig verschil maakt in de effectieve belastingdruk om de toegenomen complexiteit van de analyse te rechtvaardigen.

3.4.7 Ondernemersaftrek

De ondernemersaftrek is een aftrekpost op de winst voor ondernemers en bestaat uit een collectie van faciliteiten.¹⁰⁵ De faciliteiten van de ondernemersaftrek die voldoen aan de gestelde voorwaarden voor bespreking zijn de zelfstandigenaftrek en startersaftrek.¹⁰⁶ De zelfstandigenaftrek is een (nominaal) bedrag dat aftrekbaar is van de winst uit onderneming.¹⁰⁷ De hoogte van de zelfstandigenaftrek was tot 2012 afhankelijk van de winst en kende een degressief verloop. Met ingang van 1 januari 2012 is de zelfstandigenaftrek een vast bedrag.

De zelfstandigenaftrek kent een bijzondere bepaling voor starters (startersaftrek). Starters hebben recht op een verhoging van de zelfstandigenaftrek.¹⁰⁸ Een starter is een ondernemer die een of meer van de vijf voorafgaande kalenderjaren geen ondernemer was en waarbij in die periode niet meer dan tweemaal de zelfstandigenaftrek is toegepast.¹⁰⁹ De zelfstandigenaftrek van ondernemers die de pensioengerechtigde leeftijd hebben bedraagt 50% van de zelfstandigenaftrek.

De zelfstandigenaftrek is voor niet starters per 1 januari 2010 aangescherpt: de zelfstandigenaftrek kan vanaf dan niet meer worden verrekend met andere inkomensbestanddelen in box 1, zoals loon.¹¹⁰ Het eventueel niet gerealiseerde gedeelte van de zelfstandigenaftrek is te verrekenen met winstinkomens uit de volgende negen jaar.¹¹¹

¹⁰³Art. 3.42 lid 1 en 2 Wet IB 2001

¹⁰⁴Art. 3.45 lid 2 onderdeel b Wet IB 2001

¹⁰⁵Artt. 3.74-3.79 Wet IB 2001.

¹⁰⁶Het budgettaire beslag van de andere faciliteiten is beperkt. Volgens Studiecommissie Belastingstelsel (2010, p. 40) is het budgettaire beslag van 2010 in miljoenen euro's als volgt: a) zelfstandigenaftrek: 1.188; b) startersaftrek: 68; c) meewerkaftrek: 10; d) stakingsaftrek: 15; e) startersaftrek bij arbeidsongeschiktheid: 14 en f) aftrek voor speur- en ontwikkelingswerk (per 1 januari 2011 ingevoerd) Speur en ontwikkelingswerk is bijvoorbeeld technisch-wetenschappelijk onderzoek of ontwikkelingswerk van technisch nieuwe fysieke producten of productieprocessen en is minder relevant voor de meeste zelfstandigen zonder personeel die voornamelijk zichzelf verhuren.

¹⁰⁷Art. 3.76 Wet IB 2001

¹⁰⁸Art. 3.79 lid 3 Wet IB 2001

¹⁰⁹Art. 3.76 lid 3 Wet IB 2001

¹¹⁰Art. 3.79 lid 5 Wet IB 2001

¹¹¹Art. 3.79 lid 6 en 9 Wet IB 2001.

3.4.8 Mkb-winstvrijstelling

De mkb-winstvrijstelling is een aftrekpost op de winst, nadat de winst is verminderd met de ondernemersaftrek.^{112,113} Ondernemers kunnen de mkb-winstvrijstelling van 2007 tot en met 2009 alleen toepassen als ze voldoen aan het urencriterium. Vanaf 2010 is de mkb-winstvrijstelling toegankelijk voor alle ondernemers. De mkb-winstvrijstelling stelt vanaf het moment van invoering in 2007 tot 2010 10% van de winst vrij en in de periode 2010-2012 12%.

3.4.9 Traject omzet-belastbare winst uit onderneming

Het traject omzet-belastbare winst uit onderneming dat deze thesis hanteert geeft tabel 3.5 weer. De werkelijke inkomsten zijn conform de aanname in deze paragraaf gelijk aan de fiscale inkomsten: er vindt dus geen fiscale correctie plaats op het commerciële exploitatieresultaat. De fiscale oudedagsreserve en investeringsaftrek zijn niet opgenomen. Het voordeel uit de kleine ondernemersregeling in de omzetbelasting wordt opgeteld bij de winst uit onderneming.

Tabel 3.5: Traject omzet-belastbare winst uit onderneming

Omzet	+
Kosten (incl. verzekeringskosten)	-
Verlaging verschuldigde omzetbelasting	+
Winst uit onderneming	=
Ondernemersaftrek	-
MKB-winstvrijstelling	-
Belastbare winst uit onderneming	=

3.5 Algemeen

Deze paragraaf beschrijft instituties die niet specifiek van toepassing zijn op zelfstandigen zonder personeel of werknemers, maar desalniettemin een belangrijk invloed uitoefenen op de te betalen belasting. In concreto bespreekt deze paragraaf de inkomensafhankelijke zorgverzekeringswet, belastbare inkomsten uit eigen woning, de AOW, het lijfrenteregime, de verschuldigde inkomstenbelasting en premies volksverzekeringen, de toeslagen en de eenheid van belastingheffing in de diverse belastingwetten.

3.5.1 Inkomensafhankelijke bijdrage Zorgverzekeringswet

De Inkomensafhankelijke bijdrage Zorgverzekeringswet (hierna: ZVW-bijdrage) is een premie die verschuldigd is door personen die verzekerd zijn tegen ziektekosten over hun bijdrage-inkomen.^{114,115} Het bijdrage-inkomen is het gezamenlijke bedrag van inkomsten uit onder andere loon, pensioen, lijfrente-uitkering en belastbare winst uit onderneming.¹¹⁶

De ZVW-bijdrage is een percentage van het bijdrage-inkomen. Het bijdrage-inkomen is in 2012 maximaal 50.064 euro.¹¹⁷ De verschuldigde ZVW-bijdrage wordt bij werknemers ingehouden op het loon

¹¹²Art. 3.79a Wet IB 2001

¹¹³De mkb-winstvrijstelling is voor ondernemers een relatief belangrijke faciliteit: het budgettaire beslag is volgens Studiecommissie Belastingstelsel (2010) in 2009 665 miljoen euro.

¹¹⁴Art. 41 Zorgverzekeringswet

¹¹⁵Ik zal steeds refereren naar de wettekst zoals die gold op 31-12-2012. De systematiek van heffing van de ZVW-bijdrage is door de invoering van de Wet Uniformering Loonbegrip namelijk in 2013 ingrijpend veranderd.

¹¹⁶Art. 42 en 43 Zorgverzekeringswet

¹¹⁷Art. 5.1 Regeling Zorgverzekering

door de werkgever. De werkgever vergoedt vervolgens de ZVW-bijdrage aan de werknemer.¹¹⁸ De ZVW-bijdrage sluit voor het loonbegrip aan bij het loonbegrip uit de loonbelasting, exclusief de vergoeding inkomensafhankelijke bijdrage zorgverzekeringswet van de werkgever.¹¹⁹ De vergoeding is wel onderdeel van het fiscale loon. Zelfstandigen, pensioengerechtigden en lijfrente-uitkeringsgerechtigden moeten zelf de ZVW-bijdrage afdragen en hebben geen recht op vergoeding.^{120,121}

Er is in 2012 een hoog tarief van 7,1% en een laag tarief van 5%.¹²² Het hoge tarief is onder andere van toepassing voor werknemers en AOW-gerechtigden en het lage tarief voor zelfstandigen, pensioengerechtigden, lijfrente-uitkeringsgerechtigden.¹²³

3.5.2 Belastbare inkomsten uit eigen woning

De belastbare inkomsten uit eigen woning zijn de inkomsten uit eigen woning verminderd met de aftrekbare kosten van eigen woning.¹²⁴ De belastbare inkomsten uit eigen woning zijn tussen partners vrij toerekenbaar.¹²⁵

De inkomsten uit eigen woning bestaan uit het eigenwoningforfait, een forfaitair voordeel van het bewonen van de eigen woning, vermeerderd met het voordeel uit een kapitaalverzekering, spaarrekening of beleggingsrecht eigen woning.¹²⁶

Een kapitaalverzekering, spaarrekening of beleggingsrecht eigen woning zijn faciliteiten die belastingplichtigen de facto in staat stellen om (tot een bepaald bedrag) te sparen ter aflossing van de eigen woning met vermogensrendementsvrijstelling, terwijl de rente op de lening aftrekbaar blijft.^{127,128,129}

De aftrekbare kosten met betrekking tot een eigen woning is het gezamenlijke bedrag van de rente van schulden die behoren tot de eigenwoningschuld (hypotheekrente) en de periodieke betaling op grond van de rechten van erfpacht, opstal en beklemming met betrekking tot de eigen woning.^{130,131} De eigenwoningschuld is het deel van de hypotheek waarvan de rente aftrekbaar is: deze is beperkt door onder andere de eigenwoningreserve, het bedrag dat ontstaat uit overwaarde bij verkoop van woning(en). De aflosperiode met renteaftrek is in beginsel gemaximeerd op 30 jaar.¹³²

Personen waarvan het eigenwoningforfait hoger is dan de aftrekbare kosten uit eigen woning bijvoorbeeld doordat hun hypotheek afgelost is, hebben in beginsel recht op de aftrek geen of kleine eigen woning schuld.¹³³ De aftrek geen of kleine eigenwoningschuld is (meestal) gelijk aan het verschil tussen het eigenwoningforfait en de aftrekbare kosten uit de eigen woning. Per saldo zijn de belastbare inkomsten uit eigen woning dan nihil.

---

¹¹⁸ Art. 46 Zorgverzekeringswet.

¹¹⁹ Kamerstukken II 2009-2010, 32131, nr 3, tabel 1, p. 3

¹²⁰ Art. 46 Zorgverzekeringswet jo. Art. 5.4 Regeling Zorgverzekeringswet

¹²¹ De verplichting tot vergoeding van de ZVW-bijdrage geldt niet voor loon uit vroegere dienstbetrekking. (Art. 46 Zorgverzekeringswet jo. Art. 5.4 Regeling Zorgverzekeringswet)

¹²² Hoog tarief: Art. 5.2 lid 1, Regeling Zorgverzekeringswet, Laag tarief: Art. 5.2 lid 2 onderdeel b

¹²³ Als hoofdregel geldt dat het hoge tarief van toepassing is als de ZVW-bijdrage wordt vergoed en het lage tarief als de ZVW-bijdrage niet wordt vergoed. De AOW-uitkering vormt een uitzondering.

¹²⁴ Art. 3.110 Wet IB 2001. Ik refereer steeds naar de wettekst zoals die op 31-12-2012 gold, tenzij anders is aangegeven.

¹²⁵ Art. 2.17 lid 2 Wet IB 2001 jo. Art. 2.17 lid 5 Wet IB 2001

¹²⁶ Art. 3.110 Wet IB 2001. De hoogte van het eigenwoningforfait volgt uit art. 3.112 Wet IB 2001

¹²⁷ Mits uiteraard aan de voorwaarden ex Artt. 3.116-3.119 wordt voldaan.

¹²⁸ Vermogensrendementsvrijstelling volgt uit de rangorderegeling (Art. 2.14 Wet IB 2001)

¹²⁹ Voor hypotheekleningen die zijn afgesloten per 1 januari 2013 is de betaalde rente op leningen alleen aftrekbaar als de lening gedurende de looptijd volledig en (ten minste) annuïtair wordt afgelost. De kapitaalverzekering, spaarrekening en beleggingsrecht eigen woning zijn per 1 januari niet meer af te sluiten op nieuwe hypotheekleningen. (Artt. 3.110; 3.116:3.119; 3.119c; Wet IB 2001 Wettekst 01-01-2013)

¹³⁰ Art. 3.120 Wet IB 2001

¹³¹ Ook kosten van geldleningen als aankoopkosten, meegefinancierde financieringskosten en kosten voor onderhoud of verbouwing van de woning zijn aftrekbaar (Art. 3.120 lid 1 onderdeel a Wet IB 2001)

¹³² Art. 3.120 lid 2 Wet IB 2001

¹³³ Art. 3.123a Wet IB 2001

3.5.3 Algemene Ouderdomswet

De Algemene Ouderdomswet (AOW) is een verplichte ouderdomsverzekering.¹³⁴ Iedere inwoner van Nederland wordt dan ook voor de AOW als verzekerde aangemerkt en heeft als gevolg recht op een uitkering. Het recht op AOW wordt opgebouwd naar rato van de tijd dat iemand tussen zijn 15e en 65e levensjaar in Nederland verblijft. Elk jaar wordt dus 2% van de rechten op AOW opgebouwd. De uitkering van de AOW gaat tot en met 2012 in op het 65e levensjaar en stopt als de uitkeringsgerechtigde overlijdt.¹³⁵ De uitkeringshoogte van de AOW is gekoppeld aan de huishoudsamenstelling. De AOW-uitkering vormt belastbaar inkomen.

3.5.4 Lijfrenteregime

Het lijfrenteregime is voor iedereen die box 1 inkomen heeft en een pensioentekort. Voor de meeste zelfstandigen zonder personeel is het lijfrenteregime de facto de enige mogelijkheid om fiscaal gefaciliteerd pensioen op te bouwen. Werknemers kunnen uiteraard (in geval van een pensioentekort) ook gebruik maken van deze faciliteiten en hebben dus de facto meer mogelijkheden tot opbouw van een oudedagsvoorziening dan zelfstandigen zonder personeel.

De betaalde lijfrentes voor een oudedagsvoorziening zijn onder voorwaarden aftrekbaar als uitgaven voor inkomensvoorziening in de inkomstenbelasting. De uitgaven voor inkomensvoorzieningen is het verzamelbedrag van de premies voor lijfrente en gelijkgestelde bedragen die betaald zijn voor een lijfrentespaarrekening of beleggingsrecht.¹³⁶

Bij een lijfrente-verzekering verkrijgt een persoon een recht in de toekomst op een (levenslang) uit te keren bedrag per periode. De lijfrente aanspraak en aanwas is niet belast met vermogensrendementsheffing.¹³⁷ Te zijner tijd is bij uitkering loonbelasting, premies volksverzekeringen en inkomensafhankelijke zorgbijdrage verschuldigd. Opmerkelijk is dat personen die pensioen opbouwen door middel van een pensioenregeling geen zvw-bijdrage betalen over de pensioenpremie, omdat het bijdrage inkomen van de zorgverzekeringswet aansluit bij het belastbaar loon, terwijl de premies voor uitgaven aan inkomensvoorzieningen niet aftrekbaar zijn van het bijdrage inkomen. De facto resulteert dit in een hogere belastingdruk op lijfrentes dan op werknemerspensioen.

De lijfrentespaarrekening en lijfrentebeleggingsrecht bestaan sinds 2008. Bij banksparen en het beleggingsrecht spaart / belegt de zelfstandige zonder personeel via een geblokkeerde spaarrekening / beleggingsrekening. Een persoon draagt bij een lijfrentespaarrekening of lijfrentebeleggingsrekening zelf het langlevens risico. Het fiscale kader voor deze varianten is in hoofdlijnen vergelijkbaar met de lijfrente-verzekering.¹³⁸ In de jaren na introductie heeft het gebruik van banksparen een vlucht genomen: eind 2010 bedroeg het saldo op bankspaarrekening 4,7 miljard euro en deze trend blijkt ook in de jaren erna zich voort te zetten.¹³⁹

De hoogte van de fiscaal gefaciliteerde premieaftrek bestaat uit de jaarruimte, de reserveringsruimte en de stakingsruimte.¹⁴⁰ Ik zal alleen de jaarruimte verder toelichten. Bij de berekening van de jaarruimte wordt aangesloten bij het inkomen en de pensioenaangroei van het voorafgaande kalenderjaar. Vergelijking 3.1 geeft de fiscaal gefaciliteerde jaarruimte weer ¹⁴¹

$$(3.1) \quad \text{premieaftrek} = (0,17 \times \text{premiegrondslag}) - 7,5A - F - BS - S$$

¹³⁴De Anw is ook een verplichte ouderdomsverzekering. De Anw voorziet in uitkeringen bij overlijden van een verzekerde aan de man of vrouw met wie de verzekerde was gehuwd of ongehuwd samenwoonde. Ik zal deze echter niet inhoudelijk behandelen

¹³⁵Art.8b AOW

¹³⁶Om voor premie-aftrek in aanmerking te komen moet er sprake zijn van een lijfrente in de zin van art. 1.7 Wet IB 2001 of voldoen aan de voorwaarden voor een lijfrentespaarrekening of een lijfrentebeleggingsrecht in de zin van art. 3.126a Wet IB 2001.

¹³⁷Dit volgt uit de rangorderegeling van art. 2.14 Wet IB 2001

¹³⁸Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, 2013, p. 37

¹³⁹Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, 2013, p. 37

¹⁴⁰Artt. 3.127 lid 1, lid 2 Wet IB 2001. Onder andere de premies voor een arbeidsongeschiktheidsverzekeringen zijn echter niet gebonden aan een maximum bedrag

¹⁴¹Artt. 3.127 lid 1, lid 3, lid 4, lid 5 Wet IB 2001.

De maximale gefaciliteerde jaarruimte voor premieaftrek is 17 % vermenigvuldigd met de premiegrondslag. De premiegrondslag bestaat onder andere uit de winst uit onderneming voor toevoeging aan en afnemering van de oudedagsreserve en voor de ondernemersaftrek en het belastbare loon verminderd met een franchise bedrag van 11.829 euro in 2012.¹⁴² De hoogte van de franchise is in tegenstelling tot pensioenopbouw bij een pensioenregeling niet afgestemd op de arbeidsduur.¹⁴³ De premiegrondslag bedraagt in 2012 maximaal 162.457 euro, waardoor de maximale jaarruimte voor premieaftrek 27.618 euro bedraagt.^{144,145} De gefaciliteerde premieaftrek wordt nog verminderd met de termen A, F, BS en S. De term A staat voor de aangroei van pensioenaanspraken van de belastingplichtige,¹⁴⁶ F voor de dotatie aan de fiscale oudedagsreserve, BS staat voor het bedrag aan spaarloon dat is opgenomen ter voldoening van vrijwillig te betalen premies ingevolge een pensioenregeling,¹⁴⁷ en S voor de stakingswinst die eventueel in het voorgaande kalenderjaar in aanmerking is genomen.¹⁴⁸

Caminada geven inzicht in het gebruik van de derde pijler. Het verdient opmerking dat de cijfers enigszins gedateerd zijn: het laatste (geschatte) jaar is 2003.¹⁴⁹ In ieder geval is in 2003 naar schatting zo'n 18,8 miljard aan pensioenpremies afgetrokken, tegenover 3,3 miljard aan lijfrentepremies. Zelfstandigen blijken disproportioneel gebruik te maken van de premieaftrek en trekken gemiddeld twee keer zoveel af als werknemers. Zelfstandigen claimden bijvoorbeeld in 1999 zo' 36 % van de totale premieaftrek en maakten toen slechts zo'n 6,6% van het aantal personen met een inkomen uit. De verdeling tussen de drie pijlers is volgens Universiteit van Tilburg (op basis van verschillende bronnen) grofweg 50-40-10.¹⁵⁰

3.5.5 Verschuldigde inkomstenbelasting en premies volksverzekeringen

De verschuldigde inkomstenbelasting is het totaalbedrag aan belasting over de belastbare inkomsten uit werk en woning, aanmerkelijk belang en sparen en beleggen, verminderd met het bedrag aan heffingskorting voor de inkomstenbelasting.¹⁵¹ In deze thesis is alleen de inkomsten uit werk en woning opgenomen.¹⁵² De looninkomsten van werknemers en de inkomsten uit de onderneming van zelfstandigen zonder personeel worden allebei belast als inkomsten uit werk en woning. De inkomsten uit werk en woning worden daarnaast onder andere gevormd door de belastbare inkomsten uit eigen woning en de uitgaven voor inkomensvoorzieningen.¹⁵³ Het belastingtarief van de inkomstenbelasting is progressief en bestaat uit 4 schijven.

Over de inkomsten uit werk en woning zijn bovendien premies volksverzekeringen verschuldigd. De premies volksverzekeringen bestaan uit de AOW, Anw en de Awb. De AOW, Anw en de Awb hebben elk een eigen tarief en zijn verschuldigd over het inkomen dat in de 1e en 2e schijf valt. De tariefstructuur van de belasting en premies volksverzekeringen is weergegeven in tabel 3.6. AOW-gerechtigden (65+ in 2012) zijn geen AOW-premie verschuldigd. Inkomen dat met de omkeerregeling pas in de toekomst wordt belast is daardoor tegen een hoger tarief aftrekbaar dan dat het in de toekomst wordt belast (tariefvoordeel): dit is een van de redenen dat pensioenopbouw fiscaal aantrekkelijk is. Per 1 januari 2011 is echter een houdbaarheidsbijdrage ingevoerd waardoor bovengrens van de tweede tariefschijf nog maar voor 75% van de inflatie wordt gecorrigeerd en deze is van toepassing op personen die geboren zijn voor 1 januari 1946.¹⁵⁴ Door de invoering van de houdbaarheidsbijdrage vallen AOW-gerechtigden sneller

---

¹⁴²Art. 3.127 lid 3 Wet IB 2001.

¹⁴³Zie ook Universiteit van Tilburg, 2009, p. 10

¹⁴⁴Art. 3.127 lid 3 Wet IB 2001.

¹⁴⁵0,17 × 162457

¹⁴⁶Art. 3.127 lid 4 onderdeel a Wet IB 2001

¹⁴⁷Art. 3.127 lid 1 Wet IB 2001.

¹⁴⁸Art. 3.127 lid 5 Wet IB 2001

¹⁴⁹Caminada, 2000

¹⁵⁰Universiteit van Tilburg, 2009, p. 22

¹⁵¹Art. 2.7 Wet IB 2001

¹⁵²h3 Wet IB 2001

¹⁵³Ik behandel niet de overige inkomsten en aftrekposten die onder de reikwijdte van de inkomsten uit werk en woning vallen, zoals de persoonsgebonden aftrekposten, de belastbare periodieke uitkeringen en resultaat uit overige werkzaamheden (Art. 3.1 Wet IB 2001)

¹⁵⁴Art. 2.10a Wet IB 2001

in de derde schijf met een hoger gecombineerd tarief, waardoor het tariefvoordeel geleidelijk aan belang inboet. Ik hou in het restant van deze thesis geen rekening met het effect van de houdbaarheidsbijdrage.

Tabel 3.6: Tariefstructuur inkomstenbelasting en premies volksverzekeringen (2012)

<65	Van	Tot en met	IB	AOW	Anw	AWBZ	Totaal
1e schijf	0	18.945	1,95%	17,90%	1,10%	12,15%	33,10%
2e schijf	18.945	33.863	10,80%	17,90%	1,10%	12,15%	41,95%
3e schijf	33.863	56.491	42%	0%	0%	0%	42,00%
4e schijf	56.491	-	52%	0%	0%	0%	52,00%
>=65							
1e schijf	0	18.945	1,95%	0%	1,10%	12,15%	15,20%
2e schijf	18.945	33.863*-34.055	10,80%	0%	1,10%	12,15%	24,05%
3e schijf	33.863*-34.055	56.491	42%	0%	0%	0%	42,00%
4e schijf	56.491	-	52%	0%	0%	0%	52,00%

*Houdbaarheidsbijdrage (geboren op of na 1 januari 1946)

De heffingskorting is een korting op de inkomstenbelasting en/of premie volksverzekeringen die personen over hun arbeidsinkomen moeten betalen.^{155,156} Het arbeidsinkomen voor de heffingskortingen omvat zowel het bedrag aan winst uit onderneming voor toepassing van de ondernemersaftrek en de MKB-winstvrijstelling als het loon dat uit tegenwoordige arbeid wordt genoten.¹⁵⁷

De totale heffingskorting bestaat uit een heffingskorting voor de IB, AOW, AWBZ en ANW, waarbij de omvang van elke heffingskorting gelijk is aan het tarief van de heffingskorting ten opzichte van de gecombineerde inkomensheffing (tarief van de IB en de premies volksverzekeringen tezamen).¹⁵⁸ De verschuldigde inkomstenbelasting kan ook worden verminderd met het nog niet verrekenende deel van de heffingskorting van volksverzekeringen.¹⁵⁹ AOW-gerechtigden hebben geen recht op de heffingskorting voor de AOW, omdat ze geen AOW-premie verschuldigd zijn.¹⁶⁰

De heffingskorting wordt verleend over het gezamenlijke bedrag van de standaardheffingskorting.¹⁶¹ De standaardheffingskorting bestaat uit een aantal elementen, waarvan ik de meest relevante voor deze thesis samen met een beschrijving weergeef in tabel 3.7.

De gecombineerde heffingskorting is niet hoger dan het bedrag dat aan gecombineerde inkomensheffing is verschuldigd.¹⁶² De heffingskorting kan echter als de belastingplichtige een partner heeft en aan bepaalde voorwaarden voldoet toch worden uitbetaald.¹⁶³ AOW-gerechtigden hebben overigens wel volledige heffingskorting over het bedrag van de standaardheffingskorting dat bestaat uit de doorwerkbonus, de ouderenkorting en de alleenstaande ouderenkorting.¹⁶⁴

¹⁵⁵Hoofdstuk 8 Wet IB 2001

¹⁵⁶Er wordt met een aantal heffingskorting al rekening gehouden in de loonbelasting.

¹⁵⁷Pensioenuitkeringen vallen niet onder het arbeidsinkomen, want dat is loon uit vroegere dienstbetrekking.

¹⁵⁸Artt. 8.3:8.6 Wet IB 2001

¹⁵⁹Art. 2.7 lid 2 Wet IB 2001

¹⁶⁰Art. 12 lid 1 Wet financiering sociale verzekeringen

¹⁶¹Art. 8.2 Wet IB 2001

¹⁶²Artt. 8.1 lid 1 onderdeel b; Art. 8.8 Wet IB 2001

¹⁶³Art. 8.9 Wet IB 2001

¹⁶⁴Art. 8.7 Wet IB 2001

Tabel 3.7: Elementen standaardheffingskorting (Artt. 8.12:8.22 Wet IB 2001)

Algemene heffingskorting	Bedraagt 2033 euro voor iedere belastingplichtige.
Alleenstaande ouderenkorting	Voor belastingplichtigen die gerechtigd zijn tot een AOW-uitkering voor alleenstaanden of alleenstaande ouders.
Alleenstaande ouderkorting*	Voor alleenstaande ouders met een kind jonger dan 18 dat in belangrijke mate door de ouder wordt onderhouden.
Arbeidskorting	Bedraagt percentage van het arbeidsinkomen met een maximumbedrag. Voorheen verhoging voor oudere belastingplichtigen.
Doorwerkbonus	Voor oudere belastingplichtigen met arbeidsinkomen. Hoogte is afhankelijk van leeftijd en arbeidsinkomen.
Inkomensafhankelijke combinatiekorting*	Voor minstverdienende partner in een huishouden met een kind van 12 jaar of jonger. Hoogte is afhankelijk van arbeidsinkomen.
Ouderenkorting	Voor belastingplichtigen die AOW-gerechtigde leeftijd hebben bereikt. Hoogte is afhankelijk van verzamelinkomen.

* De aanvullende alleenstaande ouderkorting is met ingang van 2011 vervallen en samengevoegd met de alleenstaande ouderkorting.

* De combinatiekorting en aanvullende combinatiekorting zijn met ingang van 2009 vervallen en vervangen door in de inkomensafhankelijke combinatiekorting.

3.5.6 Toeslagen

Toeslagen dragen bij in de kosten voor de zorgverzekering, het huurhuis, het onderhouden van kinderen en de kinderopvang. De bijbehorende regelingen zijn respectievelijk zorgtoeslag,¹⁶⁵ huurtoeslag,¹⁶⁶ kindgebonden budget¹⁶⁷ en kinderopvangtoeslag.¹⁶⁸ Het kindgebonden budget vervangt vanaf 2009 de kindertoeslag.

De toeslagen zijn inkomensafhankelijk en worden toegekend op huishoudniveau.¹⁶⁹ Toeslagen werken daardoor de facto als een soort inkomensafhankelijke subsidie. Voor de bepaling van het inkomen (draagkracht) wordt aangesloten bij het begrip verzamelinkomen uit de inkomstenbelasting.¹⁷⁰ Het verzamelinkomen is het gezamenlijke bedrag van het inkomen uit werk en woning, aanmerkelijk belang en belastbare inkomen uit sparen en beleggen.¹⁷¹

Het kindgebonden budget is afhankelijk van de leeftijd van de kinderen, de hoeveelheid kinderen die een huishouden heeft en de hoogte van het huishoudinkomen.¹⁷² Het kindgebonden budget is in 2012 voor ouders met 1 kind maximaal 1.017 euro, 2 kinderen 1.553, 3 kinderen 1.736 en daarna wordt het kindgebonden budget met 106 euro per kind verhoogd. De huurtoeslag is afhankelijk van de hoogte van de huur, de leeftijd, het huishoudinkomen, het soort huurhuis, de huishoudsamenstelling en de omvang van het vermogen. De huurtoeslag is in 2012 maximaal 3.600 euro per jaar. De zorgtoeslag is alleen afhankelijk van het huishoudinkomen. De maximale hoogte in 2012 van de zorgtoeslag is 828 euro per jaar voor een alleenstaande en voor partners 1.742 euro per jaar.

3.5.7 Eenheid van belastingheffing: individu of huishouden?

Het Nederlandse belastingstelsel is grotendeels geïndividualiseerd: de werknemersverzekeringen, inkomstenbelasting en premies volksverzekeringen en inkomensafhankelijke zorgbijdrage sluiten in beginsel aan bij het inkomen op individueel niveau. De heffingskortingen in de inkomstenbelasting, toeslagen en de gezamenlijke inkomensbestanddelen grijpen echter aan bij de aanwezigheid van een partner en/of kinderen.

De hoofdregel voor fiscaal partnerschap is geregeld in de AWR en omvat gehuwden, geregistreerde partners en samenwonende volwassenen die een notarieel samenlevingscontract zijn aangegaan.¹⁷³ De inkomstenbelasting kent afwijkende regels. Samenwonenden zijn in de inkomstenbelasting ook onder andere fiscaal partner als ze samen een kind hebben of samen eigenaar zijn van een woning die voor beiden het hoofdverblijf is.¹⁷⁴ Voor 1 januari 2011 was het fiscale partnerbegrip in de inkomstenbelasting voor samenwonenden ruimer en konden samenwonende volwassenen (mits voldaan aan voorwaarden omtrent duur van samenwoning) opteren voor fiscaal partnerschap.¹⁷⁵ Ik zal aannemen dat personen die samenwonen fiscaal partner zijn.

De inkomensafhankelijke combinatiekorting en de alleenstaande ouderkorting zijn heffingskortingen die aansluiten bij de aanwezigheid van een partner en kind. Partners mogen in de inkomstenbelasting de gemeenschappelijke inkomensbestanddelen en de gezamenlijke grondslag sparen en beleggen onderling vrij verdelen.¹⁷⁶ De gemeenschappelijke inkomensbestanddelen bestaan uit de belastbare inkomsten uit eigen woning, het inkomen uit aanmerkelijk belang voor vermindering met de persoonsgebonden aftrek (niet opgenomen) en de persoonsgebonden aftrek (niet opgenomen). De toeslagen worden toegekend op basis van het huishoudinkomen. De huurtoeslag wordt zelfs toegekend op basis van het inkomen van alle

---

¹⁶⁵Wet op de zorgtoeslag

¹⁶⁶Wet op de huurtoeslag

¹⁶⁷Wet op het kindgebonden budget

¹⁶⁸Wet kinderopvang

¹⁶⁹De bepalingen uit de Algemene wet inkomensafhankelijke regelingen zijn van toepassing.

¹⁷⁰Art. 2 lid 1 onderdeel j Algemene Wet inkomensafhankelijke regelingen jo. Art. 2.18 Wet IB 2001

¹⁷¹Art. 2.18 Wet IB 2001

¹⁷²Het kindgebonden budget en de zorgtoeslag zijn per 1 januari 2013 ook afhankelijk van de omvang van het vermogen

¹⁷³Art. 5a AWR

¹⁷⁴Art. 1.2 Wet IB 2001, Wettekst per 1 januari 2012

¹⁷⁵Art. 1.2 Wet IB 2001, Wettekst voor 1 januari 2012

¹⁷⁶Art. 2.17 lid 2, 3 en 4 Wet IB 2001

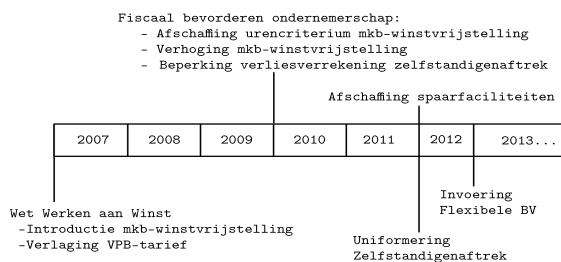
personen die in een bepaalde woning samenwonen.

Eventueel niet gerealiseerde heffingskorting bij een persoon kan in een huishouden met fiscaal partnerschap onder voorwaarden alsnog worden uitbetaald.¹⁷⁷ De verhoging van de gecombineerde heffingskorting bij de minstverdienende partner wordt echter sinds 2009 afgebouwd. De uitbetaling van de heffingskorting van de gecombineerde heffingskorting vindt in 2012 plaats tot het niveau van 73 1/3 % van de algemene heffingskorting vermeerderd met de voor de belastingplichtige geldende arbeidskorting, inkomensafhankelijke combinatiekorting en ouderschapverlofkorting.¹⁷⁸

3.6 Tijdlijn

Deze paragraaf zet de belangrijkste wijzigingen in instituties in de periode 2007-2012 uiteen. Er zijn te veel wijzigingen in de instituties om integraal te bespreken. Ik bespreek niet wijzigingen in het stelsel van toeslagen en heffingskortingen en bepaalde wijzigingen in de sociale zekerheid, zoals de invoering van een [ZEZ-uitkering](#) voor vrouwelijke zelfstandigen.¹⁷⁹ Figuur 3.1 toont het chronologische overzicht van de wijzigingen in de instituties van 2007 tot en met 2012.

Figuur 3.1: Tijdlijn van wijzigingen in instituties in de periode 2007-2012

Wet Werken aan winst In de Wet Werken aan Winst wordt de fiscale wetgeving aangepast aan de doelstelling uit de nota Werken aan Winst, waarin de overheid ter verbetering van het Nederlandse vestigingsklimaat een laag tarief wil in de vennootschapsbelasting en een brede grondslag. Als tegenhanger in de Inkomstenbelasting van de verlaging van de Vennootschapsbelasting is de MKB-winstvrijstelling geïntroduceerd. De MKB-winstvrijstelling stelde in 2007 10% van de winst vrij van belastingheffing.

Fiscaal bevorderen ondernemerschap In de notitie fiscaal bevorderen ondernemerschap bij het belastingplan 2009 wordt het belang van het fiscaal bevorderen van ondernemerschap onderschreven, waarbij de vraag is gesteld of een andere verdeling van de ondernemersfaciliteiten onderzocht kan worden zodat deze meer dan nu bijdragen aan het starten en doorgroeien van ondernemingen.¹⁸⁰ De MKB-winstvrijstelling wordt per 1 januari 2010 verhoogd naar 12% en de voorwaarde dat voldaan moet zijn aan het urencriterium verval, zodat ook hybride en deeltijdondernemers toegang krijgen tot de MKB-winstvrijstelling.^{181,182} Bovendien wordt de verrekening van de zelfstandigenaftrek beperkt, zodat de zelfstandigenaftrek niet langer verrekend kan worden met ander inkomen, maar alleen met winstinkomen.

¹⁷⁷ Art. 8.9 Wet IB 2001

¹⁷⁸ Art. 8.9 lid 1 Wet IB 2001

¹⁷⁹ Bijvoorbeeld de invoering van de doorwerkbonus in 2009. (Stb. 2008, 565)

¹⁸⁰ Kamerstukken II 2008-2009, 31 704, nr. 3, p. 86 e.v.

¹⁸¹ Kamerstukken II 2009-2010, 32 128, nr. 2

¹⁸² Kamerstukken II 2009-2010, 32 128, nr. 3, p. 8-12

In 2012 vormt de wetgever de zelfstandigenaftrek om tot een vast bedrag aan aftrek, wat betekent dat de zelfstandigenaftrek niet langer progressief is.¹⁸³

Afschaffing spaarfaciliteiten De spaarfaciliteiten voor werknemers bestond uit de levensloopregeling en de spaarloonregeling en deze zijn beide per 1 januari 2012 afgeschaft. De levensloopregeling faciliteerde het sparen voor een periode van (extra) verlof.¹⁸⁴ De spaarloonregeling stelde werknemers in staat om fiscaal voordelig te sparen.¹⁸⁵

Flexibele BV Sinds 1 oktober 2012 zijn de regels voor het oprichten van een [besloten vennootschap](#) versoepeld.¹⁸⁶ Zo is geen minimum startkapitaal van 18.000 Euro meer nodig. Ook zijn de verplichte bankverklaring en de accountantsverklaring vervallen. Daarnaast heeft de ondernemer meer vrijheid om de statuten in te richten naar zijn wensen. Deze versoepelingen van het BV recht zorgen ervoor dat het makkelijker en goedkoper is om een BV op te richten.

2013... Er zijn ook belangrijke maatregelen genomen die ingaan in 2013 of die genomen worden in 2013. Deze maatregelen kunnen de resultaten in deze thesis minder relevant maken voor de huidige situatie. Ik noem in het bijzonder de wet uniformering loonbegrip¹⁸⁷ en wijs op het [regeerakkoord](#) van het kabinet Rutte-Asscher en het [woonakkoord](#). In de toekomst zullen er ongetwijfeld nog wijzigingen plaatsvinden in het fiscale stelsel die relevant zijn voor zelfstandigen zonder personeel. In het bijzonder noem ik hier de mogelijkheid dat de zelfstandigenaftrek afgeschaft wordt en bijvoorbeeld wordt vervangen door een omzetcriterium met een glijdende schaal. Daarnaast kan er gedacht worden aan revisies op grotere schaal, zoals de invoering van een ondernemingswinstbelasting of een winstbox.

3.7 Conclusie

Dit hoofdstuk handelt over instituties, wat in deze thesis wordt gedefinieerd als regelgeving in de fiscaliteit of sociale zekerheid die een niet verwaarloosbaar effect heeft op het arbeidsinkomen van zelfstandigen zonder personeel en werknemers in de periode 2008-2012.

Werknemers Het fiscale inkomen van werknemers wijkt af van het werkelijke inkomen, onder andere doordat de belastingwetgeving bepaalde inkomensbestanddelen niet in de heffing betreft en bepaalde kosten die gemaakt zijn bij de uitvoering van de dienstbetrekking niet aftrekbaar zijn. De belastingheffing van werknemers vindt plaats via de loonheffing: de gezamenlijke afdracht door werkgevers van de premies werknemersverzekeringen, inkomensafhankelijke bijdrage zorgverzekeringswet en premies loonbelasting en volksverzekeringen. Werknemers hebben betrekkelijk weinig fiscale faciliteiten. Met de spaarloonregeling en levensloopregeling konden werknemers fiscaal gefaciliteerd sparen, maar deze faciliteiten zijn allebei per 1 januari 2012 afgeschaft. De sociale zekerheidspositie van werknemers is daarentegen goed geregeld. Werknemers zijn verplicht verzekerd tegen arbeidsongeschiktheid, werkloosheid door de WA-O/WIA en de WW. Daarnaast krijgen ze doorbetaald tijdens ziekte. Het inkomen op de oude dag is voor het merendeel van de werknemers goed geregeld via een pensioenregeling. Een pensioenregeling wordt fiscaal gefaciliteerd door vrijstelling van de vermogensaanwas en het verschuiven van het heffingsmoment naar de pensioenuitkering. Pensioenregelingen worden in de regel gefinancierd met een doorsneepremie: een premie die voor elke deelnemer hetzelfde is. Tenslotte is het loon van een werknemer gebonden aan het minimumloon en eventuele CAO-bepalingen.

¹⁸³Kamerstukken II 2011-2012, 33 003, nr. 2. De uniformering van de zelfstandigenaftrek moet gezien worden in de context van de focus op doorgroei van ondernemingen, omdat de zelfstandigenaftrek door de uniformering geen hogere marginale belastingdruk meer oplevert bij stijgende winsten van IB-ondernemingen. (Kamerstukken II 2011-2012, 33 003, nr. 3, p. 13)

¹⁸⁴Art. 19g lid 1 onderdeel a Wet LB 1964; Art. 19g lid 2 Wet LB 1964. Wettekst 31-12-2011

¹⁸⁵Artt. 31 lid 1 onderdeel e, 32 Wet LB 1964 Wettekst 31-12-2011

¹⁸⁶Stb. 2012, 299

¹⁸⁷Stb. 2012, 45

Zelfstandigen zonder personeel De fiscale winst uit onderneming van zelfstandigen zonder personeel wijkt af van de werkelijke winst uit onderneming, onder andere doordat bepaalde bestanddelen buiten de reikwijdte van de belastingwetgeving vallen, de belastingwetgeving bepaalde bestanddelen vrijstelt, bepaalde privé kosten opgevoerd kunnen worden als zakelijke kosten en omdat bepaalde kosten niet in aftrek worden toegestaan. De belastingwetgeving heeft diverse faciliteiten voor ondernemers: mkb-winstvrijstelling, ondernemersaftrek, investeringsaftrek, kleine ondernemersregeling. Belangrijkste voorwaarden voor toepassing van (een aantal van) deze faciliteiten is het uren criterium: een ondergrens van uren die een ondernemer aan zijn onderneming moet besteden. Voor zelfstandigen zonder personeel is de investeringsaftrek minder interessant, omdat deze in de regel niet voldoende investeren in de onderneming om deze aftrekpost toe te kunnen passen. De sociale zekerheidspositie van zelfstandigen zonder personeel kenmerkt zich door keuzevrijheid. Een zelfstandige zonder personeel heeft geen tot weinig verplichte instituties die inkomensverlies ten gevolge van arbeidsongeschiktheid, werkloosheid of ziekte afdekken. Ook moeten zelfstandigen zonder personeel in de regel via het vrijwillige lijfrenteregime hun pensioen opbouwen, hiervoor zelf sparen of hun eigen woning als pensioenvoorziening gebruiken.

Algemeen Belangrijke instituties voor zowel werknemers als zelfstandigen zonder personeel zijn (onder andere) de AOW, belastbare inkomsten uit eigen woning, het lijfrenteregime, de inkomensafhankelijke bijdrage zorgverzekeringswet, de inkomstenbelasting en premies volksverzekeringen en toeslagen. De AOW is een universele uitkering voor de oude dag. De belastbare inkomsten uit eigen woning betreft de inkomsten van de eigen woning van de belastingplichtige in de heffing van het inkomen uit werk en woning in de inkomstenbelasting. De belastbare inkomsten uit eigen woning is de facto voor belastingplichtigen een aftrekpost op (onder andere) het inkomen uit een onderneming of dienstbetrekking die bestaat uit de betaalde hypotheekrente. Het lijfrenteregime is een algemene oudedagsvoorziening voor personen met een pensioentekort: de vermogensaanwas is vrijgesteld en uitkering vormen belastbaar inkomen. De inkomensafhankelijke bijdrage zorgverzekeringswet is een belasting op grond van de zorgverzekeringswet over onder andere het winstinkomen, lijfrente- en pensioenuitkeringen en looninkomsten. De inkomstenbelasting en premies volksverzekeringen bestaan in deze thesis uit de verschuldigde belasting op het belastbare inkomen uit werk en woning verminderd met de heffingskortingen. De heffingskortingen in deze thesis zijn de algemene heffingskorting, de arbeidskorting, de doorwerkbonus, de ouderenkorting, de alleenstaande ouderenkorting, de alleenstaande ouderkorting en de inkomensafhankelijke combinatiekorting. De toeslagen zijn een tegemoetkoming in de kosten en omvatten de kinderopvangtoeslag, het kindgebonden budget, de huurtoeslag en de zorgtoeslag.

Wijzigingen De belangrijkste wijzigingen in instituties zijn de uitbreiding van de MKB-winstvrijstelling, het vervallen van het uren criterium voor toepassing van de mkb-winstvrijstelling en de uniformering van de zelfstandigenaftrek. Daarnaast zijn de spaarfaciliteiten van werknemers afgeschaft. Het is ook gemakkelijker geworden om een BV op te richten door de invoering van de flexibele BV.

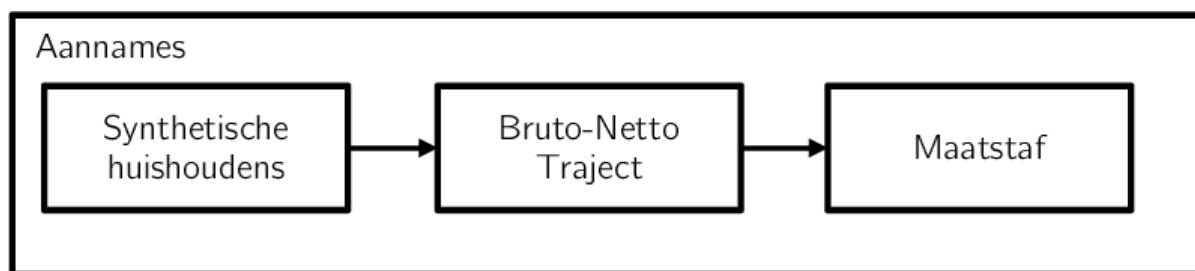
Hoofdstuk 4

Model

4.1 Inleiding

Deze paragraaf specificeert het model waarmee de effectieve gemiddelde belastingdruk wordt gesimuleerd.¹ Het model bestaat uit de onderdelen synthetische huishoudens, bruto-netto traject, maatstaven en aannames. Figuur 4.1 geeft dit weer. Synthetische huishoudens zijn fictieve huishoudens op basis waarvan de maatstaven worden berekend. De maatstaven worden gevormd door de effectieve gemiddelde belastingdruk zonder inkomensrisico, effectieve gemiddelde belastingdruk met inkomensrisico, discriminatie en de marginale effectieve belastingdruk op pensioenopbouw. Het bruto-netto traject is de koppeling tussen de maatstaven en de synthetische huishoudens: het bruto-netto traject neemt een synthetisch huishouden als invoer en berekent op de maatstaf.

Figuur 4.1: Opzet model

De resterende opzet van het hoofdstuk is als volgt. Paragraaf 4.2 definieert de maatstaven. Paragraaf 4.3 maakt de aannames. Paragraaf 4.4 definieert en construeert de synthetische huishoudens. Paragraaf 4.5 licht beknopt het bruto-netto traject toe. Paragraaf 4.6 concludeert.

4.2 Maatstaven

De maatstaven bestaan uit de effectieve gemiddelde belastingdruk zonder inkomensrisico (4.2.1), effectieve gemiddelde belastingdruk met inkomensrisico (4.2.2), discriminatie (4.8) en de marginale effectieve belastingdruk op pensioenopbouw (4.2.4). De discriminatie en effectieve marginale belastingdruk op

¹Het model programmeer ik in VBA met de database Microsoft Access als opslag van invoer, uitvoer en gegevens van de instituties. Ik zal de code niet in deze thesis toelichten. Geïnteresseerden kunnen een e-mail sturen naar mail@kgoedee.nl Het model is geschreven voor eigen gebruik en niet voor snelheid of schone code. Ik heb geen handleiding of documentatie beschikbaar.

pensioenopbouw zijn geen maatstaven die de effectieve gemiddelde belastingdruk simuleren, maar deze worden in deze thesis gebruikt ter ondersteuning van de analyse van de effectieve gemiddelde belastingdruk. Deze maatstaven isoleren het effect van respectievelijk de omvang van het fiscale voordeel of nadeel van het werken als zelfstandige zonder personeel (werknemer) ten opzichte van werknemer (zelfstandige zonder personeel) en pensioenopbouw.

4.2.1 Effectieve gemiddelde belastingdruk zonder inkomensrisico

De effectieve gemiddelde belastingdruk zonder inkomensrisico (hierna: effectieve gemiddelde belastingdruk) is in het algemeen het verschil tussen het bruto en netto inkomen, uitgedrukt als fractie of percentage van het bruto inkomen.² Vergelijking 4.1 definieert de effectieve gemiddelde belastingdruk, waarin B staat voor het bruto inkomen van het huishouden en N voor het netto inkomen van het huishouden.

$$(4.1) \quad AETR = \frac{B - N}{B}$$

Bruto inkomen Het bruto huishoudinkomen is het geaggregeerde inkomen van de huishoudleden. Het is lastig om op individueel niveau een vergelijkbaar bruto inkomen te definiëren voor zelfstandigen zonder personeel en werknemers. Het inkomen van zelfstandigen zonder personeel en werknemers is namelijk anders opgebouwd doordat de relatie zelfstandige zonder personeel-opdrachtgever anders is dan werknemer-werkgever.

De beloning van de zelfstandige zonder personeel bestaat uit een tarief per declarabel uur, met eventueel een maximaal aantal declarabele uren, of een lumpsum. De zelfstandige zonder personeel bezit in de regel zelf de productiemiddelen (computer, gereedschap) en de kantooruimte en betaalt zelf voor aanschaf, gebruik, onderhoud of reparatie. Daarnaast draagt de zelfstandige zonder personeel zelf de scholingskosten, trainingskosten, reiskosten en andere kosten die gemaakt worden bij uitvoering van de werkzaamheden. De zelfstandige zonder personeel neemt bovendien (gedeeltelijk) het risico op overcapaciteit of werkloosheidsrisico over van de werkgever en zal indien hij risico-avers is hier een vergoeding voor willen ontvangen.

De werknemer ontvangt zijn beloning in diverse vormen, zoals geld, verplichte verzekeringen die de werkgever betaalt, een pensioenregeling, doorbetaling van ziekte en in de vorm van scholing en training. Daarnaast betaalt de werkgever de kantooruimte, reiskosten en bezit en betaalt in de regel de productiemiddelen. De werkgever draagt bovendien (gedeeltelijk) het risico op overcapaciteit.³

Het bruto inkomen voor werknemers en zelfstandigen zonder personeel wordt in deze thesis gedefinieerd in vergelijking 4.3, waarin T staat voor de belastingheffing op een inkomenscategorie, I voor het inkomen in geld, iab voor de inkomensafhankelijke bijdrage en P_{verz} voor de premie werknemersverzekering die de werkgever (eventueel) betaalt. Ik zal aannemen dat een eventuele pensioenpremie volledig wordt betaald door de werknemer. Voor de zelfstandige zonder personeel bestaat het bruto inkomen in deze thesis simpelweg uit de totale ontvangen beloning in geld. De omzet van een zelfstandige zonder personeel is gelijk aan de brutowinst. Ik neem de kosten van een zelfstandige zonder personeel namelijk niet op. De kosten van de zelfstandige zonder personeel bevatten diverse componenten (scholingskosten, betaling productiemiddelen) die een werkgever draagt in de relatie werkgever-werknemer. Door deze bestanddelen niet op te nemen voor zowel werknemers als zelfstandigen zonder personeel is het inkomen beter vergelijkbaar.

$$(4.2) \quad B = \begin{cases} I + T_{spaarloon} + T_{iab} + P_{verz} & \text{voor werknemers} \\ I & \text{voor zzp'ers} \end{cases}$$

²Zie bijvoorbeeld Zoutman, Jacobs en Jongen (2011). De effectieve gemiddelde belastingdruk is abstracter geformuleerd de geheven belasting op de toegevoegde waarde van een economische beslissing/activiteit, uitgedrukt als fractie (of percentage) van de toegevoegde waarde van de economische beslissing/activiteit. (Heady, 2004, p. 2) Deze maatstaf is niet bruikbaar in de praktijk: er zijn onvoldoende gegevens over de toegevoegde waarde en bovendien kunnen bedrijven en personen belasting afwentelen op elkaar en anderen, zoals consumenten. Zo'n exercitie is al snel ondoenlijk.

³Flexwerkers zijn uiteraard inzetbaar om vraagfluctuaties op te vangen.

Netto inkomen Het netto inkomen is het totaal te besteden huishoudinkomen. Het netto inkomen van het huishouden is gelijk aan de geaggregeerde netto inkomens van de individuele huishoudleden, verhoogd met de toeslagen. Het netto inkomen van de individuele huishoudleden is het bruto inkomen na aftrek van de belasting. De belasting op individueel niveau omvat in ieder geval de inkomensafhankelijke bijdrage zorgverzekeringswet, de eindheffing van de werkgever op de inleg in de spaarloonregeling en de inkomstenbelasting over het inkomen dat niet onder de omkeerregeling in de inkomstenbelasting/loonbelasting valt. De verlaging van de af te dragen omzetbelasting door de kleine ondernemersregeling is een subsidie.

Er zijn (ten minste) drie kwesties waar de categorisatie als belasting twijfelachtig is, de inkomenscomponent zeer lastig te modelleren is en/of de toegevoegde waarde van het modelleren van de belasting gering is in het licht van de doelstelling van deze thesis om vooral het verschil in effectieve gemiddelde belastingdruk van zelfstandigen zonder personeel en werknemers te simuleren.

Ten eerste of het netto inkomen inclusief of exclusief btw (en andere indirecte belastingen) moet worden gedefinieerd.⁴ In principe beperkt de btw de koopkracht. Dit pleit voor opname. Anderzijds betalen personen die geen arbeidsinkomen genieten ook btw over hun consumptie. Dit pleit tegen opname. Voor de vergelijking van zelfstandigen zonder personeel en werknemers lijkt het niet noodzakelijk om de btw op te nemen. Het effectieve btw tarief varieert namelijk niet met het inkomen en er is geen reden om aan te nemen dat de consumptiebundel van zelfstandigen zonder personeel en werknemers verschilt.⁵ Hetzelfde geldt voor diensten van de overheid tegen prijzen die lager zijn dan de kostprijs en daardoor indirect de koopkracht beïnvloeden, zoals volkshuisvestingssubsidies, onderwijsvoorzieningen, openbaarvervoervoorzieningen, culturele voorzieningen, etc.⁶

Ten tweede wat de fiscale subsidiëring is van de eigen woning. Bij een perfect elastische woningmarkt is de hypotheekrenteaftrek een volledige subsidie die gekoppeld is aan arbeid. Zoutman e.a. geven echter aan dat het voordeel van de hypotheekrenteaftrek minder is als het huisaanbod niet perfect elastisch is (wat empirisch zo is), omdat huishoudens door de hogere vraag naar woningen een hogere prijs voor een gegeven koopwoning moeten betalen.⁷ Ik zal deze verandering van de woningprijs niet meenemen: het gaat immers niet principieel om de hoogte van de effectieve gemiddelde belastingdruk, maar om het verschil tussen dat van werknemers en zelfstandigen zonder personeel.

Ten derde wat de netto inkomenscomponent van de premies voor werknemersverzekeringen en pensioenregelingen of lijfrenteverzekeringen is. Volgens Zoutman e.a. kunnen de premies voor werkloosheid, arbeidsongeschiktheid en ouderdom beschouwd worden als *a*) belasting en *b*) als betaling voor (mogelijke) inkomsten in de toekomst.⁸ De categorisering van een premie als belasting of als betaling voor mogelijke inkomsten in de toekomst is afhankelijk van de mate waarin individuele voordelen van de premies zijn gekoppeld aan de hoogte van de premies op individueel niveau. De aanspraken op basis van de (werknemers)verzekeringen en pensioen vormen namelijk een financiële titel, een aanspraak in de toekomst die gekoppeld is aan ziekte, werkloosheid, arbeidsongeschiktheid of ouderdom.⁹ Zolang de premie van deze financiële titel gelijk is aan de waarde, is er slechts sprake van een marktconforme transactie. Slechts het deel van de premie waar geen waarde in de vorm van een aanspraak tegenover staat, is een impliciete belasting (subsidie).

Het verschil tussen de hoogte van de premie en de waarde van de aanspraak voor een verzekering is strikt genomen geen belasting: de bate vloeien immers niet naar de overheid. Voor de aanbieders van arbeid (werknemers en zelfstandigen zonder personeel) is dit semantische verschil irrelevant: zij zien alleen dat hun premies niet terugkeren in de vorm van een aanspraak. Er is dan ook geen reden om andere terminologie te hanteren voor financiële titels bij verzekeringsmaatschappijen.

De premies kinderopvang zijn te categoriseren als belasting: de uitkering is in de vorm van de kinderopvangtoeslag die openstaat voor personen met zowel winst- als looninkomen. Voor de andere

---

⁴Zie ook Immervoll (2002, p.13)

⁵Bettendorf, Cnossen en van Ewijk, 2012

⁶SCP, 2007

⁷Zoutman e.a., 2011, p. 38

⁸Zoutman e.a., 2011, p. 37

⁹Ewijk, 2005

werknemersverzekeringen, de pensioenpremies en lijfrentepremies ligt de waarheid tussen de twee opties in.¹⁰

De pensioenregelingen zijn gebaseerd op solidariteit en kennen dan ook een herverdelingscomponent tussen (onder andere) man/vrouw, generaties, verschillende inkomensgroepen en beroepen. Door de doorsneepremie betalen jongeren meer premie dan actuariel neutraal is voor de bijbehorende aanspraak. Mannen, personen met een hoger inkomen hebben en fysiek minder zware beroepen hebben een gemiddeld hogere levensverwachting en daardoor meer profijt van een pensioenaanspraak dan de premies die ze ervoor hebben betaald.

De werknemersverzekeringen herverdelen echter weer onder andere van de hogere inkomens naar lagere inkomens.¹¹ De lagere inkomens maken relatief veel meer gebruik van de WW en de WIA/WAO. Zoals Zoutman e.a. aangeven is het onduidelijk wat het netto effect is van de herverdeling binnen de collectieve regelingen. Een ander component van de impliciete belasting in een pensioenregeling is het verschil tussen de marktrente en de interne rentevoet van het omslagstelsel.¹² Het is mogelijk dat een pensioenregeling een hogere (lagere) interne rentevoet heeft en daardoor de impliciete effectieve belastingdruk verlaagt (verhoogt).

Voor verzekeringsmaatschappijen geldt hetzelfde concept: in de regel vormen de uitvoeringskosten tussen pensioenuitvoerders op de langere termijn het grootste verschil in waardeaan groei op een financiële titel en daarmee de hoogte van de uiteindelijke aanspraak. ABP beargumenteert bijvoorbeeld in 2007 dat collectieve pensioenregelingen aantrekkelijker zijn omdat de uitvoeringskosten lager zijn: ze geven aan dat de gemiddelde uitvoeringskosten van collectieve pensioenfondsen 3,5% bedragen, tegenover 25,7% bij individuele pensioenverzekeraars.¹³ Het is wel heel goed mogelijk dat dit verschil in recente jaren door toegenomen concurrentie op de verzekeringsmarkt geringer is geworden.

De verplichte deelname aan een pensioenregeling kan ervoor zorgen dat personen meer/minder sparen dan het geval zou zijn bij vrije keuze.¹⁴ Als vrije markten perfect werken (wat empirisch niet het geval is), dan kunnen werknemers deze gedwongen pensioenbesparingen zelf compenseren door te sparen/lenen. Als zij hiertoe niet in staat zijn dan vergroot verplichte deelname de impliciete belasting. Anderzijds kan het collectieve pensioenstelsel voor risicodeling met toekomstige generaties zorgen, die in een vrije markt niet tot stand zou komen. Dit vermindert het risico in een pensioenregeling en bijgevolg de impliciete belasting. Een verplichte pensioenregeling en verzekeringen kan daarentegen een mechanisme aanbieden voor agenten met imperfecte rationaliteit die bijv. hyperbolisch verdisconteren om zich te committeren aan een voorgenomen pensioeninleg of verzekering. Dit zou de impliciete belasting weer verlagen.

Er kunnen ook diverse vormen van marktfalen optreden op de verzekerings- en pensioenmarkt. Zo kunnen er problemen zijn door hoge transactiekosten, imperfecte competitie of asymmetrische informatie. Als zelfstandigen zonder personeel, door bijv. de hoge prijs, zichzelf niet verzekeren, dan is het bij marktfalen onjuist om de prijs van een vergelijkbare verzekering of pensioenregeling te gebruiken om de effectieve gemiddelde belastingdruk te bepalen. De verhouding tussen de premie en aanspraak is dan immers niet meer actuariel neutraal. Naast deze problematiek is het in het algemeen lastig om de prijs te bepalen voor een vergelijkbare verzekering en pensioenregeling voor zelfstandigen zonder personeel: de vrije markt houdt namelijk rekening met diverse karakteristieken en de premie is dan ook sterk afhankelijk van de feitelijke situatie.

Ten slotte is er een verschil in belastingdruk tussen het aftrekken van de premies en wanneer de uitkeringen belast worden. In het algemeen geldt dat de uitkering op grond van een verzekering, pensioenregeling of lijfrente-uitkering maximaal ongeveer 70% van het inkomen bedraagt en door het progressieve karakter van de inkomstenbelasting is de uitkering effectief belast tegen een lager tarief dan waartegen de premie aftrekbaar is. Bovendien geldt er een vermogensvrijstelling voor pensioenen en verzekeringen: dit verlaagt de effectieve gemiddelde belastingdruk ten opzichte van vermogen dat gespaard wordt voor de oude dag via box 3.

---

¹⁰Ewijk, 2005, p.27; Zoutman e.a., 2011

¹¹Zoutman e.a., 2011; Waaijers en Lever, 2013

¹²Ewijk, 2005

¹³ABP, 2007

¹⁴Ewijk, 2005, p.27

Deze aspecten zijn te complex om te modelleren in deze thesis. Zelfstandigen zonder personeel sluiten in deze thesis geen verzekeringen af en doe niet aan pensioenopbouw. Deze thesis beschouwt alleen twee opties voor de premies werknemersverzekeringen (excl. premies voor de kinderopvang). De eerste optie is het buiten beschouwing laten van deze premies en de tweede is het integraal van deze premies beschouwen als belasting. Het netto inkomen is dan gedefinieerd als

$$(4.3) \quad N = \begin{cases} B - T_{iab} - T_{ib} - T_{kinderopvang} - T_{eindhaffing} + T_{kor} + T_{toeslagen} & \text{optie 1} \\ B - T_{iab} - T_{ib} - T_{kinderopvang} - T_{eindhaffing} - T_{ww} - T_{wia} + T_{kor} + T_{toeslagen} & \text{optie 2} \end{cases}$$

waarin B staat voor het bruto inkomen, T staat voor belasting, iab voor de inkomensafhankelijke zvw-bijdrage, kor voor de kleine ondernemersregeling, ib voor de inkomstenbelasting en premies volksverzekeringen, ww voor de premies die worden geïncasseerd via de ww-premie (excl. kinderopvang) en wia voor de premies die verschuldigd zijn op grond van de WAO/WIA.

De invloed van pensioenopbouw op de verschuldigde belasting als werknemer/zelfstandige zonder personeel zal ik apart beschouwen via de marginale effectieve belastingdruk op pensioenopbouw (4.2.4). De maatstaf geeft antwoord op de vraag: wat is de belasting / subsidie op het doorschuiven van inkomsten naar de toekomst? Deze maatstaf laat echter herverdeling, tijdsverschil en de vermogensvrijstelling buiten beschouwing.

4.2.2 Effectieve gemiddelde belastingdruk met inkomensrisico

De vorige paragraaf definieert de effectieve gemiddelde belastingdruk zonder inkomensrisico. Inkomensstromen zijn echter risicovol. Als personen risico-avers zijn (wat empirisch in de regel zo is) dan eisen ze een risicopremie eisen voor het lopen van dit inkomensrisico. Deze thesis maakt de inkomensstromen vergelijkbaar door aan te sluiten bij de zekerheidsequivalent van een inkomensstroom met risico: het inkomensniveau waarbij een persoon (of huishouden) indifferent is tussen een inkomensstroom met risico en één zonder risico.

Vergelijking 4.4 definieert de gecorrigeerde effectieve gemiddelde belastingdruk (RAETR), waarin B staat voor het bruto inkomen en N voor het netto inkomen. Het netto inkomen houdt geen rekening met de premies voor de werknemersverzekeringen.

$$(4.4) \quad RAETR = \frac{CE_B - CE_N}{CE_B}$$

De RAETR meet de fractie van het risico gecorrigeerde bruto inkomen dat een persoon aan belasting betaalt.

Zekerheidsequivalent De zekerheidsequivalent is (als aan bepaalde redelijke voorwaarden is voldaan) gelijk aan het bedrag dat geassocieerd is met een nut dat gelijk is aan het gemiddelde nut voor een gegeven (kans)verdeling van inkomen.¹⁵ De zekerheidsequivalent (CE) is gelijk aan

$$(4.5) \quad CE = \bar{i} \cdot U(\bar{i})^{-1} \left[\sum_{n=1}^N U(I_n) \cdot P_n \right]$$

waarin I het inkomen is, $U(i)$ de utility functie, $U(i) = I$, en $U(\bar{i})^{-1} = \bar{i}$ en $\bar{i}$ is het gemiddelde inkomen.

Utility functie De utility functie van een persoon in deze thesis is een vorm van de in de praktijk meestgebruikte power familie

$$(4.6) \quad U(i) = \begin{cases} \frac{i^\beta}{\beta} & \beta < 1, \beta \neq 0 \\ \log i & \beta = 0 \end{cases}$$

---

¹⁵Sørensen, 2008, p. 196

met $U'(i) = i^{\beta-1} > 0$ en $U''(i) = (\beta - 1) i^{\beta-2} < 0$.¹⁶ De maatstaf van risico-aversie die veel wordt gebruikt is de arrow-pratt coëfficiënt van relatieve risico-aversie (CRRA):¹⁷

$$-\frac{U''(i) i}{U'(i)}$$

Hoe hoger de CRRA, hoe risico-averser een persoon is. De CRRA in 4.6 is

$$-\frac{(\beta - 1) i^{\beta-2} i}{i^{\beta-1}} = 1 - \beta$$

De gespecificeerde utility functie vertoont afnemende absolute risico-aversie, maar constante relatieve risico-aversie.¹⁸ Constante relatieve risico-aversie houdt in dat als bijvoorbeeld zowel het vermogen als de standaarddeviatie met 10% toenemen ook de risico-premie met 10% toeneemt.¹⁹

Inkomensrisico Deze thesis definieert het inkomensrisico als de inkomensschokken binnen een jaar. De inkomensschokken binnen een jaar bestaan uit tijdelijke en permanente schokken. De tijdelijke schokken zijn relatief belangrijk op de korte termijn. De permanente schokken op de lange termijn en zijn ook veel belangrijker vanuit een verzekeringsperspectief: het inkomensschok binnen een jaar is op te vangen, maar een inkomensschok die permanent is over de komende 30 jaar niet. De sociale zekerheid en het belastingstelsel beschermt (werknemers) volgens Teulings echter vooral tegen korte termijn schokken in het inkomen.²⁰

Het is daarom verdedigbaar dat deze thesis de schokken binnen één jaar modelleert. Bovendien blijkt uit de analyse van het inkomen van zelfstandigen zonder personeel in paragraaf 2.8 dat vooral tijdelijke schokken omvangrijker zijn bij zelfstandigen zonder personeel. Daarnaast is het voor deze thesis te complex om schokken op de lange termijn te analyseren. Enkele kwesties die dan opspelen zijn: wat is de distributie van schokken naar de leeftijd, wat is de persistentie, waar komen deze schokken vandaan (arbeidsongeschiktheid of aankomst van een nieuwe technologie waardoor de vaardigheden waardeloos worden) en hoe reageert of verzekert een individu op / zich tegen inkomensschokken. Er zijn namelijk legio mogelijkheden voor zelfstandigen zonder personeel om zich (partieel) tegen inkomensrisico's die ze lopen te verzekeren: het inkomen van een eventuele partner kan gebruikt worden om schokken op te vangen en het vermogen kan risico-vrij gespaard worden. Een individu kan reageren op inkomensschokken in bijvoorbeeld het uurloon/uurtarief door meer te werken.

De inkomensschokken in deze thesis zijn log-normaal verdeeld. Deze aanname is redelijk voor tijdelijke schokken die op de lange termijn weer naar het gemiddelde tenderen.²¹ Deze willekeurige inkomensschok is $\underline{x}$, met een gemiddelde $\mu = 0$ en standaarddeviatie σ . Het gerealiseerde inkomen is dan

$$(4.7) \quad i = \bar{p} \cdot \bar{u} \cdot \underline{x}$$

waarin $\bar{p}$ het gemiddelde uurtarief / uurloon is en $\bar{u}$ het gemiddelde aantal uren. Het is voor zelfstandigen zonder personeel van belang om de inkomensschok op te splitsen in een deel dat toerekenbaar is aan het aantal uren en het uurtarief. De hoogte van de belasting is namelijk gedeeltelijk afhankelijk van de toepassing van het urencriterium, die aansluit bij het aantal gewerkte uren. Het aantal gerealiseerde uren (u) is $\frac{\theta(\underline{x}-1)}{\bar{p}} + \bar{u}$, waarin θ de toerekening van de inkomensschok is aan het aantal uren. θ ligt in het interval $[0, 1]$. Het gerealiseerde uurtarief/uurloon is i/u

Monte Carlo Om het inkomensrisico te modelleren is een methode nodig die het inkomensrisico simuleert die personen ervaren. De methode in deze thesis bestaat uit het gebruiken van een Monte Carlo

¹⁶Norstad, 1999; Wakker, 2008

¹⁷Meyer, 2010

¹⁸Er is empirisch bewijs dat de relatieve risico aversie inderdaad constant is. Zie bijvoorbeeld Chiappori en Paiella (2011)

¹⁹Sørensen, 2008, p.72

²⁰Teulings, 2008

²¹Zie ook hoofdstuk 2. Deze aanname is bovendien redelijk gebruikelijk.

analyse: het n maal simuleren van uitkomsten van onzekere variabelen om zo een reeks van mogelijke uitkomsten te verkrijgen. Hoe groter het aantal simulaties is, hoe dichter de distributie van de Monte Carlo analyse de kansverdeling van de onzekere variabele benadert. Matsumoto, 1997 is het algoritme dat wordt gebruikt in het genereren van de (pseudo) willekeurige getallen. Deze thesis genereert 1500 maal een pseudo willekeurig getal uit een log-normale verdeling.

4.2.3 Discriminatie

De effectieve gemiddelde belastingdruk geeft voor een vergelijkbare verdien capaciteit weer of personen financieel beter af zijn als zelfstandige zonder personeel of als werknemer. De effectieve gemiddelde belastingdruk geeft echter niet duidelijk weer in welke mate personen financieel beter af zijn door de verschillende belastingheffing van werknemers en zelfstandigen zonder personeel. Ik zal daarom ook de discriminatie van het arbeidsinkomen bepalen van zelfstandigen zonder personeel ten opzichte van werknemers en visa versa door te simuleren voor welk bruto inkomen het netto inkomen onder beide arbeidsrelaties vergelijkbaar is en dit uitdrukken als percentage van het bruto inkomen.

Vergelijking 4.8 definieert de discriminatie in het arbeidsinkomen. In vergelijking 4.8 staat B voor bruto inkomen en X_{zzp} en X_{wn} zijn parameters die het bruto inkomen voorstellen van respectievelijk zelfstandigen zonder personeel en werknemers waarvoor de corresponderende netto inkomens gelijk zijn.

$$(4.8) \quad D = \begin{cases} \frac{B_{zzp} - X_{wn}}{B_{zzp}} \times 100 & \text{voor zzp-werknemer} \\ \frac{B_{wn} - X_{zzp}}{B_{wn}} \times 100 & \text{voor werknemer-zzp} \end{cases}$$

Deze maatstaf is overigens alleen gedefinieerd voor een eenpersoonshuishouden. Immers, wiens verdien capaciteit moet als uitgangspunt worden genomen bij twee werkende personen?

4.2.4 Marginale effectieve belastingdruk op pensioenopbouw

De maatstaf marginale effectieve belastingdruk op pensioenopbouw (MAETP) voor een arbeidsrelatie (zzp of werknemer) geeft de belasting of subsidie weer op het verschuiven van inkomen naar de oude dag uitgedrukt als fractie/percentage van de toename van de pensioen/lijfrente premie. Deze maatstaf is een indicator van de relatieve aantrekkelijkheid van pensioenopbouw voor zelfstandigen zonder personeel en werknemers die alleen het tariefverschil tussen deze periode en de oude dag meeneemt: de prijs van een lijfrente-uitkering of pensioenregeling en het tijdsverschil tussen premiebetaling en ontvangst blijven dus buiten beschouwing. Vergelijking 4.9 definieert de marginale effectieve belastingdruk op pensioenopbouw.

$$(4.9) \quad MAETP_{arbeidsrelatie} = \frac{\Delta N_{t=0} - \Delta N_{t=1}}{\Delta premie} \cdot 100$$

In vergelijking 4.9 is $t = 0$ de periode waarin het arbeidsinkomen wordt verdiend en $t = 1$ is de periode waarin de pensioen- en lijfrente-aanspraak daadwerkelijk wordt belast. $t = 1$ is het 65e levensjaar van een persoon waarin een persoon zijn aow, lijfrente en pensioen ontvangt. Personen genieten hun lijfrente-uitkering en pensioenuitkering in de vorm van een annuïteit: elk jaar ontvangen deze personen een vast (geïndexeerd) bedrag. Het langlevensrisico wordt gedragen door de pensioenregeling of verzekeringsmaatschappij. N is het netto inkomen in beide periodes en wordt opgevat exclusief premies werknemersverzekeringen.

$\Delta premie$ is de pensioen- of lijfrentepremie die in periode $t = 0$ fiscaal aftrekbaar is en in periode $t = 1$ wordt belast. De premie is 100 euro en daarvoor verkrijgt een zelfstandige zonder personeel 100 euro extra lijfrente-uitkering en een werknemer 100 euro extra pensioenuitkering. Een zelfstandige zonder personeel of werknemer bouwt naast deze premie geen lijfrente- of pensioenaanspraak op.

$\Delta N_{t=0}$ is het absolute verschil in het netto inkomen in periode $t = 0$ doordat de premies voor de lijfrente of pensioen pas in de toekomst worden belast. De premie is voor zelfstandigen zonder personeel aftrekbaar als uitgaven voor inkomensvoorziening en voor werknemers als pensioenpremie. Het verschil

in netto inkomen in periode $t = 0$ is negatief, doordat er premies worden betaald voor de pensioenregeling of lijfrente-verzekering.

$\Delta N_{t=1}$ is het verschil in netto inkomen in periode $t = 1$ doordat er premies voor de lijfrente-uitkering of pensioen worden verschoven naar deze periode. Het verschil in netto inkomen in periode $t = 1$ is positief, doordat er extra pensioen / lijfrente wordt opgebouwd.

4.3 Aannames

De instituties zijn zeer complex en in integrale vorm niet te modelleren. Om deze reden zal ik de instituties versimpelen, waarbij de afbakening en aannames uit de hoofdstukken 2 en 3 onverminderd geldig blijven. Ik maak de volgende additionele aannames:

- Huishoudens willen hun belastingdruk minimaliseren.
- Op elk inkomensniveau staat de spaarloonregeling voor werknemers open. De uitkering van het spaarloon vindt in hetzelfde jaar plaats als de inleg.
- De kinderopvangtoeslag neem ik niet op, ondanks dat deze financieel voor werkende ouders met kinderen van belang is. De hoogte van de kinderopvangtoeslag is namelijk afhankelijk van te veel parameters en daardoor te complex is om te analyseren in het bereik van deze scriptie.
- De aftrekbare kosten eigen woning bestaan uitsluitend uit de hypothecaire rente.
- De hypothecaire rente is fiscaal volledig aftrekbaar.
- De instituties in de toekomst zijn vergelijkbaar met die van nu.
- Er kan huurtoeslag worden verkregen voor de kale huur, plus een max bedrag aan bepaalde categorieën servicekosten. Ik ga er vanuit dat er geen verschil is in totale huur en het bedrag waarover huurtoeslag kan worden aangevraagd.
- De verschuldigde omzetbelasting bedraagt 19% van de omzet van de zzp'er. De zzp'er maakt onder de aannames in deze thesis geen kosten en er is dus ook geen aftrek van voorbelasting in de omzetbelasting.
- Het aantal aflossingsjaren op de hypothecaire lening is kleiner dan 30.
- Het aantal werkelijke uren komt overeen met het aantal uren dat een ondernemer opgeeft in de belastingaangifte.

4.4 Synthetische huishoudens

Een synthetisch huishouden is te definiëren als een fictief huishouden die geconstrueerd is op basis van hierna beschreven template. Een synthetisch huishouden bestaat uit een collectie van huishoudleden samen met gegevens over de woning en het te simuleren jaar. Vergelijking 4.10 geeft dit weer, waarin L staat voor individuele huishoudleden.

$$(4.10) \quad \{L_1, \dots, L_n, Woning, Jaar\}$$

Het te simuleren jaar moet liggen in het interval 2008-2012. Huishoudens kunnen wonen in een huurwoning, koopwoning of geen woning. Voor een huurwoning hoeft alleen de hoogte van de huur ingevoerd te worden. De parameters van een koopwoning zijn de woningwaarde (WOZ), de hypothecaire lening en het rentetarief.

De individuele huishoudleden hebben de volgende categorieën van parameters: leeftijd, arbeid, pensioen en inkomensrisico. De individuele huishoudleden kennen geen aparte categorie voor vermogen, verzekeringen en inleg op de spaarloonregeling. De meeste instituties zijn in de periode 2008-2012 niet afhankelijk van de omvang van het vermogen. Ik heb geen aparte categorie voor verzekeringen opgenomen omdat werknemers verplicht deelnemen aan de werknemersverzekeringen, met een vastgestelde hoogte van de premie. Zelfstandigen zonder personeel verzekeren zich in deze thesis niet. De inleg in de spaarloonregeling is endogeen in het bruto-netto traject.

De parameter leeftijd is voor kinderen begrenst tussen de 0 en 18 voor kinderen en tussen de 25-65 jaar voor volwassenen. Personen nemen pas deel aan de arbeidsmarkt op 25-jarige leeftijd en pensioneren op 65-jarige leeftijd.

Personen kunnen niet deelnemen aan de arbeidsmarkt, deelnemen als zelfstandige zonder personeel of deelnemen als werknemer. Kinderen nemen niet deel aan de arbeidsmarkt. De volgende parameters zijn er voor zelfstandigen zonder personeel en werknemers: bruto inkomen, uurtarief of uurloon en het aantal werkzame uren. Het aantal werkzame uren kent twee belangrijke categorieën: voltijd (40 uur per week) en deeltijd (20 uur per week). Voor zelfstandigen zonder personeel impliceert dit dat voltijders voldoen aan het uren criterium en deeltijders niet.

Personen kunnen geen pensioenvoorziening opbouwen, werknemers kunnen pensioen opbouwen via hun pensioenregeling en zelfstandigen zonder personeel via een lijfrenteverzekering. De oudedagsvoorzieningen keren alle levenslang vanaf 65 jarige leeftijd een vast bedrag per jaar uit. De parameters voor een lijfrenteverzekering en een pensioenregeling zijn de premie, opbouw en aanspraak. De premies, opbouw en aanspraak moeten vallen binnen de grenzen voor fiscale faciëring in de loonbelasting / inkomstenbelasting. De aanspraak is het gezamenlijke bedrag aan AOW, pensioen of lijfrente-aanspraak.

De categorie inkomensrisico bestaat uit het niveau van inkomensrisico, de risico-aversie en de toerekening van de inkomensschok aan het aantal uren (θ). Het inkomensrisico is de omvang van σ voor de willekeurige schok $\underline{x}$. De risico-aversie is: $CRRRA = 1 - \beta$.

Constructie Deze thesis construeert op basis van de hierboven beschreven template de volgende zes sets van huishoudens, die elk een andere dimensie belichten:

- Standaard
- Huishoudens
- Woningssituatie
- Risico
- Pensioen

Elke set wordt hieronder toegelicht.

Standaard De standaard set huishoudens wordt gevormd door eenpersoonshuishoudens van 50 jarige leeftijd die voltijd en deeltijd werken als zelfstandige zonder personeel of werknemer. De huishoudens leven in 2008, 2010, en 2012. Deze verdeling sluit aan bij de belangrijkste wijzigingen in de inkomstenbelasting voor zelfstandigen zonder personeel en werknemers, maar houdt de analyse nog wel overzichtelijk. De inkomensverdeling is opgesplitst drie inkomensniveaus: laag (van 3 tot en met 20 duizend euro), midden (van 20 tot en met 60 duizend euro) en hoog (van 60 tot en met 180 duizend euro). In het lage, midden en hoge inkomensniveau is er een dichtheid van huishoudens van respectievelijk 100 euro, 300 euro en 1.000 euro. De huishoudens in de standaard set hebben geen inkomensrisico, woning en pensioenbouw.

Huishoudens De tweede set van synthetische huishoudens construeert deze thesis op basis van huishoudkenmerken. Deze huishoudens hebben geen inkomensrisico, woning, pensioenopbouw en leven in 2012. De inkomensverdeling is van 10 duizend euro tot 80 duizend euro voor elk type huishouden met een dichtheid van 100 euro in het inkomensniveau tussen 10 en 30 duizend euro, 300 euro tussen 30 en 60 duizend euro en 1.000 euro boven de 60 duizend euro.

Deze thesis construeert de type huishoudens op basis van de nationale huishoudprognose van het CBS en de verdienerstypes van Keuzenkamp en Mertens.²² Het CBS hanteert in de nationale huishoudprognose zeven huishoudposities: thuiswonend kind, alleenstaande, samenwonende zonder thuiswonende kinderen, samenwonende met thuiswonende kinderen, alleenstaande ouder, overig lid van particulier

---

²²Keuzenkamp en Mertens, 2000

huishouden en instellingbewoner.²³ Deze thesis onderscheidt alleen de volgende huishoudposities: alleenstaande, samenwonende zonder thuiswonende kinderen, samenwonende met thuiswonende kinderen en alleenstaande ouder. De leeftijd van de (samenwonende) volwassene(n) is 50 jaar. De huishoudposities in het CBS worden daarnaast onderscheiden naar de burgerlijke staten ongehuwd, gehuwd, verweduwd en gescheiden.²⁴ Deze thesis neemt aan dat alle huishoudens ongehuwd zijn.

Tabel 4.1 illustreert het belang van de huishoudposities. Alleenstaande huishoudens vormen het grootste aandeel. De huishoudens zonder kinderen vertegenwoordigen samen bijna 66% van alle huishoudens.

Tabel 4.1: Huishoudtype in % van totale huishoudens in 2012 (Bron: CBS)

Type huishouden	%
Eenpersoonshuishouden	36,4
Meerpersoonshuishoudens zonder kinderen	29,4
Huishoudens met kinderen	34,2
Totaal	100,0

Een belangrijke vraag is hoeveel kinderen een huishouden heeft. Uit tabel 4.1 is niet af te lezen wat de huishoudgrootte is. Deze informatie is wel af te lezen uit tabel 4.2, die de huishoudgrootte van Nederlandse bevolking weergeeft voor 2012. Nederlandse huishoudens tellen relatief weinig leden: slechts ongeveer 6% van de Nederlandse huishoudens telt 5 of meer leden. De meeste huishoudens die bestaan uit twee volwassen partners tellen slechts één of twee kinderen. Dit geldt ook voor de alleenstaande ouders. De huishoudens met kinderen hebben in deze thesis dan ook een of twee kinderen die net als bij Heady 6 (voor 1 kind) en 12 jaar zijn (voor twee kinderen).²⁵

Tabel 4.2: Huishoudgrootte in % van totale huishoudens in 2012 (Bron: CBS)

Aantal	1	2	3	4	≥ 5	Totaal
%	36,4	32,8	12,2	13	5,6	100

Huishoudens kunnen hun arbeidsverdeling op diverse wijzen invullen. Een alleenstaande kan voltijd en deeltijd werken als zelfstandige zonder personeel. De samenwonende volwassenen hebben meer keuzes: een partner kan voltijd werken en de ander deeltijd, allebei voltijd, etc. Deze thesis beschouwt alleen de meest voorkomende arbeidsverdeling binnen een huishouden, de zogenaamde verdienertypes.

De verdienertypes zijn op basis van arbeidsduur te onderscheiden in eenverdiener (kostwinnaar), anderhalfverdiener en dubbelverdiener.²⁶ Deze thesis beschouwt het kostwinnaarsmodel niet, omdat deze nog maar weinig voor blijkt te komen. In het anderhalf verdienertype werkt een partner voltijd en de ander deeltijd, waarbij ik aanneem dat de persoon met de voltijdbaan 70% van het huishoudinkomen verdient.²⁷ De dubbelverdieners hebben een vergelijkbaar bruto inkomen en werken allebei voltijd. Bij elk verdienertype is het mogelijk dat de partners werken als zelfstandige zonder personeel of als werknemer.

²³ Overig lid van een particulier huishouden is een een persoon die anders dan als partner, ouder of thuiswonend kind deel uitmaakt van een particulier huishouden, waarbij te denken valt aan iemand die met een broer of zus een huishouden vormt.

²⁴Met uitzondering van thuiswonend kind.

²⁵Heady, 2004

²⁶Deze verdienertypen worden gedefinieerd in Keuzenkamp en Mertens (2000, p.13). Niet alle verdienertypen uit Keuzenkamp en Mertens (2000) zijn opgenomen. Ik laat onder andere de anderhalf verdieners klein weg (partner werkt minder dan 12 uur per week).

²⁷Gebaseerd op hoofdstuk 2

Woonsituatie Deze set huishoudens is geconstrueerd met heterogeniteit in de woonsituatie. De huishoudens zijn eenpersoons, 50 jaar oud en leven in 2012. De huishoudens werken zowel voltijd als deeltijd als zelfstandige zonder personeel en werknemer. De huishoudens hebben geen inkomensrisico en pensioenopbouw. De inkomensverdeling is gelijk aan de set huishoudens die zijn geconstrueerd op basis van huishoudkenmerken.

De huishoudens in deze set wonen respectievelijk in geen woning, een huurwoning of een koopwoning. Het is lastig om goede data te vinden die aansluit bij de invoer van deze thesis: huur en belastbare inkomsten eigen woning opgesplitst in WOZ-waarde, rentetarief en hypothecaire lening als % van het arbeidsinkomen. De data die het dichtst in de buurt komt is de (netto) koopquote voor koopwoningen en (netto) huurquote voor huurwoningen.

Deze koopquote en huurquote zijn gedefinieerd als de verhouding tussen de netto vaste woonuitgaven en het besteedbare huishoudinkomen.²⁸ Voor de huurquote zijn de netto vaste woonuitgaven de bruto basishuur minus de huurtoeslag. Voor de koopquote zijn de netto vaste woonuitgaven de som van rente, aflossing, eigenwoningforfait minus de hypotheekrenteafrek.²⁹ Deze quotes sluiten aan bij de kosten na fiscale subsidiëring en bij het besteedbare inkomen. Helaas sluit deze data dus niet aan bij het arbeidsinkomen en ook niet bij de kosten voor fiscale subsidiëring.

Het Ministerie van Binnenlandse zaken en Koninkrijksrelaties geeft een overzicht van de ontwikkeling van de huurquote en koopquote in de periode 1990-2009. Overigens is het heel goed mogelijk dat de koopquote en huurquote na 2009 anders is. Na deze periode is er veel turbulentie door de economische conjunctuur: het besteedbare inkomen van mensen is door de crisis aangetast en de woningwaarde is flink afgenomen. Het Ministerie van Binnenlandse zaken en Koninkrijksrelaties geeft bovendien aan dat de woonuitgaven tussen huurders en kopers lastig te vergelijken zijn, bijvoorbeeld omdat in de woonuitgaven van kopers aflossingen zijn meegenomen.

De netto huurquote blijkt in de periode 1990-2009 te schommelen rond de 23%.³⁰ De huurquote is niet constant over de inkomensverdeling: huishoudens met een lager inkomen hebben een relatief hogere huurquote. Zo is de huurquote van huishoudens in het laagste inkomensquintiel rond de 30% en dat van huishoudens in het hoogste inkomensquintiel net meer dan 10%. Het merendeel van de huurders (70%) heeft een huurquote dat lager is dan 25%.

De koopquote schommelt veel meer dan de huurquote: in de periode 1990 en 2009 tussen ongeveer 13% en 17%. In 2009 is de koopquote ongeveer 16%.³¹ De maandelijkse hypotheekrente is volatiel en schommelt in de periode 2006-2009 tussen de 3,5% en 5%. De totale hypothecaire schuld per woning bedroeg in 2009 172.000 euro en de gemiddelde woningwaarde op basis van de WOZ-waarde was 294.000 euro. De hypothecaire schuld bedroeg gemiddeld dus ongeveer 60% van de woningwaarde. Ongeveer 85% van de huishoudens met een koopwoning heeft een hypothecaire lening. Bezien naar inkomensverdeling hebben huishoudens met een laag inkomen een hogere koopquote. Huishoudens in het laagste inkomensquintiel hebben een koopquote van meer dan 30% en huishoudens in het hoogste inkomensquintiel net iets meer dan 10%.

Ik zal aannemen dat de huurquote en koopquote ongeveer 25% bedragen van het arbeidsinkomen, met een minimum van 5.000 euro per jaar. Deze percentages liggen dicht of zelfs iets hoger dan de netto koop- en huurquote die uitgaat van het besteedbaar inkomen. Hier zijn echter twee redenen voor. Ten eerste is de fiscale subsidiëring van een koopwoning en huurwoning vrij fors. Ten tweede zou een lager percentage een onrealistisch niveau van woonuitgaven voor de lage en middeninkomens opleveren. Uit een gevoeligheidsanalyse blijkt bovendien dat een hoger of lager percentage wel invloed heeft op de resultaten, maar niet heel significant. Het rentetarief op de hypothecaire lening is 5% en de verhouding tussen de woningwaarde en de hypothecaire lening 60%.

²⁸ Ministerie van Binnenlandse zaken en Koninkrijksrelaties, 2009, p. 10-12

²⁹ En eventuele rijksbijdrage.

³⁰ Ministerie van Binnenlandse zaken en Koninkrijksrelaties, 2009, p. 21-33

³¹ Ministerie van Binnenlandse zaken en Koninkrijksrelaties, 2009, p. 21-33

Inkomensrisico Deze set huishoudens zijn geconstrueerd om inzicht te geven in invloed van inkomensrisico. De huishoudens zijn uitsluitend eenpersoonshuishoudens die bestaan uit voltijd werkende zelfstandigen zonder personeel van 50 jaar, omdat het onduidelijk is wat de precieze verhouding is van het inkomensrisico tussen zelfstandigen zonder personeel en werknemers. Bovendien zijn er voor werknemers allerlei instituties die het inkomensrisico beperken. Als deze set huishoudens ook zou bestaan uit werknemers, dan moeten deze instituties voor een correcte vergelijking ook in de analyse betrokken worden.

Er zijn drie inkomensniveaus: laag (20.000 euro), midden (40.000 euro) en hoog (60.000). De parameterwaarden van het inkomensrisico zijn gebaseerd op de analyse in paragraaf 2.8. Deze thesis neemt aan dat een laag inkomensrisico 10%, gemiddeld 20% en hoog 30% per jaar is. De *sigma* van de willekeurige schok $\underline{x}$ is dan (bij benadering) 0.1, 0.2 en 0.3.³²

De huishoudens zijn risico-neutraal of hebben een lage, gemiddelde of hoge mate van risico-aversie. De gemiddelde mate van risico-aversie komt overeen met het midden van het bereik van empirische studies naar de houding ten opzichte van risico.³³ De CRRA parameter is respectievelijk 0 (risico-neutraal), 2 (laag), 4 (midden) en 6 (hoog). θ is 0.7.

Pensioen Deze set huishoudens is geconstrueerd om inzicht te geven in de invloed van de hoogte van de pensioenaanspraak en het soort arbeidsrelatie op de aantrekkelijkheid van pensioenopbouw. De set huishoudens bestaat uit een eenpersoonshuishouden van werknemers en zelfstandigen zonder personeel die 50 jaar zijn, voltijd werken en leven in 2012. De inkomensverdeling is van 10 duizend tot en met 100 duizend met een dichtheid van 200 euro.

Zelfstandigen zonder personeel hebben een lijfrente-premie van 100 euro en werknemers een pensioenpremie van 100 euro. De groei van de lijfrente en pensioenuitkering is ook 100 euro. Het vervangingsinkomen is in deze set huishoudens 30%, 50% en 70% (inclusief inbouw van AOW), maar bedraagt uiteraard ten minste de AOW-uitkering.

4.5 Bruto-netto traject

Deze thesis definieert diverse maatstaven en construeert sets van huishoudens op basis van een template van een synthetisch huishouden om zo een dimensie te belichten. Deze sets van huishoudens zijn speciaal geconstrueerd voor een maatstaf. De set synthetische huishoudens vormen de invoer en de maatstaven de uitvoer. Het bruto-netto traject berekent de gekozen maatstaf voor een gegeven set van synthetische huishoudens.

De belangrijkste component in het bruto-netto traject is de bepaling van het netto huishoudinkomen voor één synthetisch huishouden op basis van het bruto inkomen van de diverse huishoudleden. Het netto huishoudinkomen bestaat uit de geaggregeerde netto inkomens van de huishoudleden, waarbij het netto inkomen van de huishoudleden is op te vatten inclusief en exclusief premies werknemersverzekeringen.

Het bruto-netto traject bepaalt het inkomen op individueel niveau door voor elk huishoudlid het netto inkomen te bepalen op inkomsten die worden belast in deze periode en op het inkomen dat pas in de toekomst wordt belast: dit geldt (als deze van toepassing is) voor de premie voor de pensioenregeling en lijfrenteverzekering.

Het bruto-netto traject heeft een fiscaal traject dat op basis van de fiscale regelgeving de verschuldigde belasting bepaalt: de zvw-bijdrage, eindheffing spaarloon, inkomstenbelasting, voordeel uit de kleine ondernemersregeling en eventueel premies werknemersverzekeringen en pensioenpremie. Het fiscale traject kent de volgende type inkomsten: het arbeidsinkomen (loon en winst), pensioenuitkering en een lijfrente-uitkering. Het fiscale traject bestaat in hoofdlijnen uit de volgende onderdelen:

- Inkomstenbelasting: de verschuldigde inkomstenbelasting op basis van de belastbare winst uit

---

³²Gebruik makend van $\ln x_t - \ln x_{t-1} \approx x_t - x_{t-1}/x_{t-1}$

³³Sø rensen, 2008, p.74

onderneming, het belastbaar loon, belastbare inkomsten uit eigen woning, verminderd met de heffingskortingen.

- Belastbare inkomsten uit eigen woning: Belastbare inkomsten uit eigen woning op basis van eigenwoningforfait en aftrekbare kosten uit eigen woning.
- Heffingskortingen: De heffingskortingen waar een persoon in een bepaalde belastingaangifte voor in aanmerking komt, inclusief eventuele uitbetaling aan de minstverdienende partner en met inachtneming van de huishoudkenmerken.
- Kleine Ondernemersregeling: Het voordeel uit de kleine ondernemersregeling op basis van de omzet.
- Werknemersverzekeringen: De premies die verschuldigd zijn voor een bepaalde werknemer op grond van de werknemersverzekeringen.
- Winst uit onderneming: de belastbare winst uit onderneming vanuit de omzet, met inachtneming van het voordeel van de kleine ondernemersregeling, het urencriterium, zelfstandigenaftrek en mkb-winstvrijstelling.
- Loon: Het belastbare loon van een werknemer, met inachtneming van de inleg op de spaarloonregeling en eventueel premies werknemersverzekeringen en pensioenpremies. Inclusief eventuele aow-uitkering, pensioen- en lijfrenteuitkering.
- Inleg spaarloon: De inleg op de spaarloonregeling geschiedt volgens de volgende vuistregel. Onder de 6.000 euro inkomsten geen inleg, omdat door de heffingskorting geen inkomstenbelasting is verschuldigd. Tussen de 6.000 en 15.000 euro simuleer ik per 200 euro inleg in de spaarloonregeling of het besteedbare inkomen stijgt of daalt, waarbij de inleg gekozen wordt die het hoogste besteedbare inkomen geeft. Boven de 15.000 euro neem ik aan dat de inleg maximaal is, omdat werknemers bij dit inkomensniveau vrijwel zeker inkomstenbelasting en premies volksverzekeringen verschuldigd zijn en daarom maximale inleg de dominante strategie om het besteedbare inkomen te maximeren.
- Zorgbijdrage: De vergoeding van de zvw-bijdrage als werkgever en de totale verschuldigde zvw-bijdrage op basis van het bijdrage-inkomen.
- Belasting: De belasting die is verschuldigd op het inkomen uit werk en woning.
- Pensioenregeling: Hoogte van de premies die verschuldigd zijn op basis van de pensioenregeling en bijbehorende groei van de aanspraak, met inachtneming van fiscale grenzen.
- Lijfrente: Hoogte van de lijfrente premies voor een bepaalde groei van de aanspraak, met inachtneming van fiscale grenzen.

Het fiscale traject wordt doorlopen voor elk huishoudlid. Er is ook een fiscaal traject op huishoudniveau dat op basis van de individuele huishoudleden de hoogte van de toeslagen voor het huishouden bepaalt.

Het bruto-netto traject aggregereert de individuele netto inkomens en de toeslagen. Aan de hand van deze gegevens berekent het bruto-netto traject de gekozen maatstaf.

Tenslotte slaat het bruto-netto traject alle relevante fiscale gegevens (zelfstandigenaftrek, mkb-winstvrijstelling, etc.), huishoudgegevens (type huishouden, samenstelling, etc.) en de maatstaf op in de database. Tenslotte is het mogelijk om alle informatie over het huishouden, het fiscale traject en de maatstaven te exporteren voor verdere analyse en rapportage.

4.6 Conclusie

Dit hoofdstuk specificeert het model. Deze conclusie licht kort de belangrijkste onderdelen toe.

Effectieve gemiddelde belastingdruk op het inkomen zonder inkomensrisico De effectieve gemiddelde belastingdruk zonder inkomensrisico (AETR) is het verschil tussen het bruto en netto inkomen, uitgedrukt als fractie of percentage van het bruto inkomen.

Bruto inkomen Het bruto inkomen is voor werknemers de som van het bruto loon in geld, eventuele premies werknemersverzekeringen, vergoeding zvw-bijdrage en de eindheffing op de inleg in de spaarloonregeling. Voor zelfstandigen zonder personeel bestaat het inkomen uit geld, zonder eventuele kosten van de bedrijfsvoering in aanmerking te nemen.

Netto inkomen Het netto inkomen is het totaal te besteden huishoudinkomen. Het netto inkomen van het huishouden is gelijk aan de geaggregeerde netto inkomens van de individuele huishoudleden, verhoogd met de toeslagen. Het netto inkomen van de individuele huishoudleden is het bruto inkomen na aftrek van de belasting. De belasting bestaat uit de zvw-bijdrage, inkomstenbelasting en premies volksverzekeringen, de eindheffing op de inleg in de spaarloonregeling. De kleine ondernemersregeling en toeslagen vormen subsidies die het netto inkomen verhogen. De werknemersverzekeringen worden buiten beschouwing gelaten (optie 1) of als belasting beschouwd (optie 2).

Discriminatie De maatstaf discriminatie geeft voor een bepaalde arbeidsrelatie (zfp of werknemer) met een gegeven bruto inkomen weer voor welk bruto inkomen de andere arbeidsrelatie een vergelijkbaar netto inkomen zou opleveren.

Effectieve gemiddelde belastingdruk op het inkomen met inkomensrisico De effectieve gemiddelde belastingdruk op het inkomen met inkomensrisico (RAETR) is $\frac{CE_B - CE_N}{CE_B}$, waarbij CE staat voor de zekerheidsequivalent. Zowel het bruto inkomen als het netto inkomen wordt dus gecorrigeerd voor inkomensrisico door de zekerheidsequivalent van een inkomensstroom te nemen: het bedrag waarvoor een persoon indifferant is tussen een inkomensstroom zonder risico en een met een gegeven risico.

Aannames Dit hoofdstuk maakt een reeks aannames die ervoor zorgen dat de instituties te modelleren zijn, waaronder een integrale toepassing van de aannames uit de hoofdstukken 2 en 3. De belangrijkste additionele aannames zijn dat de instituties in de toekomst vergelijkbaar zijn met die van nu, de kinderopvangtoeslag niet is opgenomen, het minimumloon en cao-bepalingen niet van toepassing zijn en de verschuldigde omzetbelasting 19% van de omzet bedraagt.

Effectieve marginale belastingdruk op pensioenopbouw De maatstaf marginale effectieve belastingdruk op pensioenopbouw (MAETP) voor een arbeidsrelatie (zfp of werknemer) geeft de belasting of subsidie weer op het verschuiven van inkomen naar de oude dag uitgedrukt als fractie/percentage van de toename van de pensioen/lijfrente premie.

Definitie synthetisch huishouden Een synthetisch huishouden bestaat uit een collectie van huishoudleden samen met gegevens over de woning en het te simuleren jaar, dat ligt tussen 2008-2012. De woning kan buiten beschouwing worden gelaten, een huurwoning zijn of een koopwoning. Elk huishoudlid wordt gedefinieerd door de volgende categorieën van parameters: leeftijd, arbeid, pensioen en inkomensrisico.

Constructie synthetische huishoudens Dit hoofdstuk construeert op basis van de definitie van een synthetisch huishouden zes sets van synthetische huishoudens: standaard, huishoudens, woningsituatie, risico en pensioen. Deze sets huishoudens zijn geconstrueerd om via een maatstaf (AETR, MAETP, RAETR, Discriminatie) een bepaalde dimensie te belichten.

Bruto-netto traject Het bruto-netto traject berekent de gekozen maatstaf voor een gegeven set van synthetische huishoudens. Het bruto-netto traject is verantwoordelijk voor het berekenen van het netto huishoudinkomen, de belastingen en toeslagen.

Hoofdstuk 5

Simulatie van de effectieve gemiddelde belastingdruk

5.1 Inleiding

Dit hoofdstuk presenteert de simulatie van de effectieve gemiddelde belastingdruk voor zelfstandigen zonder personeel en werknemers met heterogeniteit in diverse dimensies (wonen, huishouden, inkomensrisico, pensioenopbouw) via de maatstaven effectieve gemiddelde belastingdruk zonder inkomensrisico (zonder en met premies werknemersverzekeringen), discriminatie, effectieve gemiddelde belastingdruk met inkomensrisico en de marginale effectieve belastingdruk op pensioenopbouw.

Het hoofdstuk bestaat uit zes paragrafen die elk een andere dimensie belichten. Tabel ?? geeft een overzicht van de paragrafen die elk gebruik maken van een set maatstaven, een netto inkomen en een set synthetische huishoudens. Deze thesis houdt niet expliciet rekening met interactie tussen de verschillende dimensies: het effect van het variëren van twee dimensies (bijvoorbeeld woningsituatie en huishoudsamenstelling) kan anders zijn dan wanneer een dimensie individueel wordt beschouwd (woningssituatie of huishoudsamenstelling). Deze keuze is vanwege overwegingen van complexiteit verdedigbaar.

Paragraaf 5.2 geeft een algemene bespreking. Deze paragraaf vormt het referentiekader voor de latere variatie in dimensies. Paragraaf 5.3 behandelt heterogeniteit in woningsituatie. Paragraaf 5.4 bespreekt heterogeniteit in huishoudkenmerken. Paragraaf 5.5 bediscussieert heterogeniteit in premies voor de (werknemers)verzekeringen en pensioenopbouw. Paragraaf 5.6 neemt heterogeniteit in inkomensrisico door. Paragraaf 4.6 zet de belangrijkste bevindingen.

Tabel 5.1: Overzicht

Paragraaf	Maatstaf:	Netto inkomen	Synthetische huishoudens
Algemeen	AETR, Discriminatie	Optie 1	Basis
Woonsituatie	AETR	Optie 1	Woonsituatie
Huishouden	AETR	Optie 1	Huishouden
Premies (werknemers)- verzekeringen en pensioenopbouw	MAETP, AETR	Optie 1, Optie 2	Pensioen, Basis
Inkomensrisico	RAETR	Optie 1	Inkomensrisico

Netto inkomen: optie 1 is zonder premies werknemersverzekeringen en onder optie 2 zijn de premies werknemersverzekeringen gekarakteriseerd als belasting

5.2 Algemeen

Deze paragraaf analyseert de algemene verschillen tussen zelfstandigen zonder personeel en werknemers in de effectieve gemiddelde belastingdruk en de ontwikkeling in de periode 2008-2012. De maatstaven die deze paragraaf gebruikt zijn de effectieve gemiddelde belastingdruk zonder inkomensrisico (hierna: effectieve gemiddelde belastingdruk) en premies werknemersverzekeringen en discriminatie.

De effectieve gemiddelde belastingdruk in deze paragraaf gaat uit van een eenpersoonshuishouden die bestaat uit respectievelijk een 50-jarige werknemer en zelfstandige zonder personeel die voltijd en deeltijd werkt. De resultaten zijn voor de deeltijd en voltijd werkende werknemer samengevoegd, omdat er geen verschillen zijn in belastingheffing. Figuur 5.1 geeft de effectieve gemiddelde belastingdruk weer, waarbij de inkomensverdeling voor een duidelijkere weergave is opgesplitst in drie niveaus: van 3 tot en met 20 duizend euro (5.1a), van 20 tot en met 60 duizend euro (5.1b) en van 60 tot en met 180 duizend euro (5.1c). Figuur 5.1 illustreert de effectieve gemiddelde belastingdruk voor 2008, 2010 en 2012.

De discriminatie in de belastingheffing is weergegeven in figuur 5.2, waarbij de inkomensverdeling voor een duidelijkere weergave is opgesplitst in twee niveaus: van 3 tot en met 50 duizend (5.2a) en 50 tot en met 100 duizend euro (5.2b).

De figuren 5.1 en 5.2 tonen tezamen dat *a)* de effectieve gemiddelde belastingdruk het meest verschilt tussen zelfstandigen zonder personeel enerzijds en werknemers anderzijds en dit geldt voor de gehele inkomensverdeling; *b)* over de inkomensverdeling het zzp-schap het meest aantrekkelijk is voor zelfstandigen zonder personeel die minder verdienen dan 10 duizend euro of tussen de 20 en 30 duizend euro; *c)* voor zelfstandigen zonder personeel op de hogere inkomensniveaus het verschil tussen voltijd en deeltijd werken kleiner is; *d)* de effectieve gemiddelde belastingdruk toeneemt tot net boven de 40% voor zelfstandigen zonder personeel met een inkomen boven ongeveer 180.000 euro; *e)* het verschil tussen deeltijd en voltijd zelfstandigen zonder personeel in de periode 2008-2012 het meest is afgenomen en *f)* het verschil in effectieve belastingdruk tussen werknemers en deeltijd zelfstandigen zonder personeel in de periode 2008-2012 het meest is toegenomen.

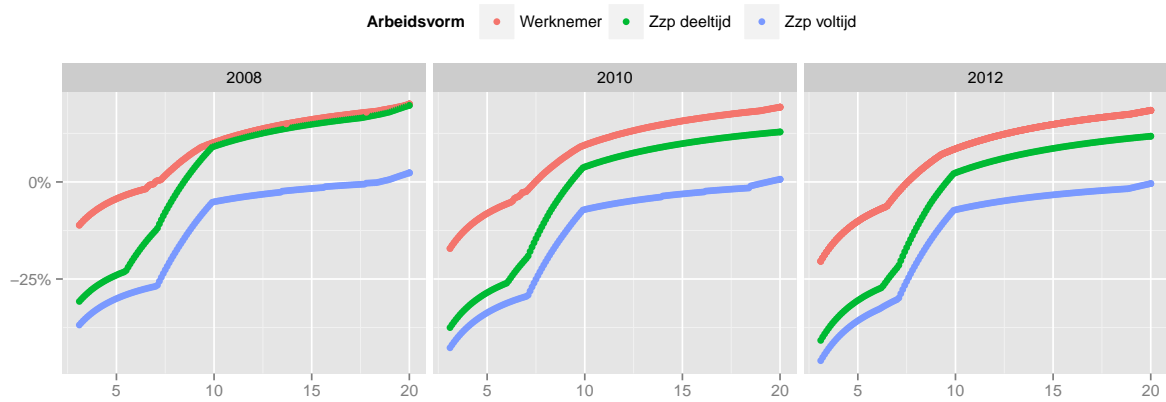
De verschillen in effectieve gemiddelde belastingdruk zijn voornamelijk te verklaren door een tweetal belangrijke ondernemersfaciliteiten: de mkb-winstvrijstelling en zelfstandigenaftrek. Deze faciliteiten stellen een gedeelte van de winst vrij: de mkb-winstvrijstelling stelt in 2012 12% van de winst vrij en de zelfstandigenaftrek 7.280 euro. Deze winstvrijstelling verlagen het belastbare inkomen uit werk en woning voor zelfstandigen zonder personeel, waardoor over een kleiner gedeelte van het bruto inkomen inkomstenbelasting verschuldigd is. Aangezien het tarief van de inkomstenbelasting een toenemende functie is van het individuele arbeidsinkomen, verlagen de winstvrijstellingen de facto dus de verschuldigde inkomstenbelasting en premies volksverzekeringen. Het werken in deeltijd is door deze twee ondernemersfaciliteiten minder interessant voor zelfstandigen zonder personeel: er bestaat dan geen recht op de zelfstandigenaftrek en voorheen de mkb-winstvrijstelling.

Zelfstandigen zonder personeel ondervinden geen nadeel van de winstvrijstellingen in de vorm van een lagere heffingskorting: het arbeidsinkomen voor de heffingskortingen is de winst uit onderneming voor toepassing van de ondernemersaftrek en de MKB-winstvrijstelling. De heffingskortingen verminderen echter wel de relatieve aantrekkelijkheid van het werken als zelfstandige zonder personeel voor de onderkant van de inkomensverdeling. Heffingskortingen verlagen de verschuldigde inkomstenbelasting over het arbeidsinkomen aan de onderkant van de inkomensverdeling tot nihil. De mkb-winstvrijstelling en zelfstandigenaftrek missen effect voor deze inkomensgroep als er door de heffingskortingen sowieso geen belasting hoeft te worden betaald.

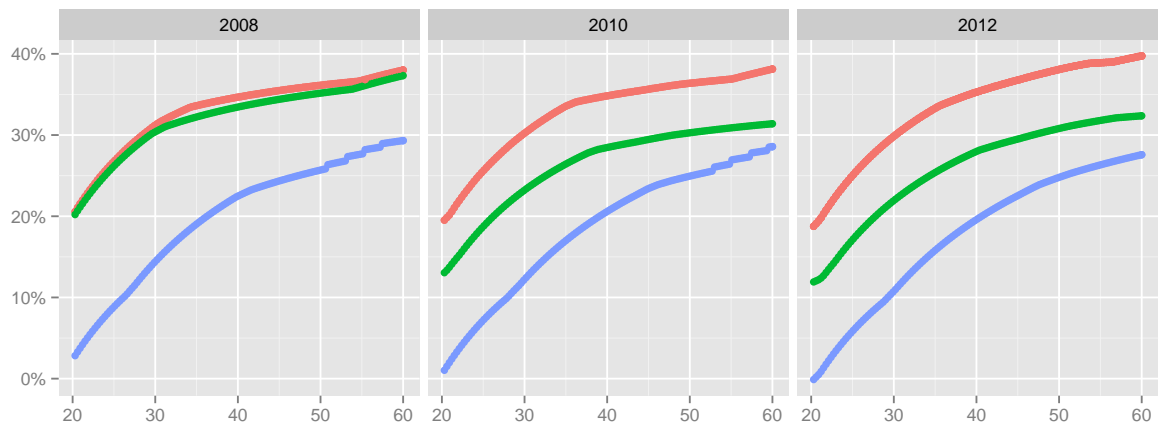
Het voordeel van een lager belastbaar inkomen uit werk en woning zorgt niet alleen voor een lager effectief tarief in de inkomstenbelasting, maar werkt ook door naar de inkomensafhankelijke toeslagen en zvw-bijdrage. Zelfstandigen zonder personeel hebben voor een gegeven bruto inkomen namelijk (mogelijk) recht op een hogere toeslag, omdat de toeslagen aansluiten bij het verzamelinkomen, dat onder andere bestaat uit winst- en looninkomen. Zelfstandigen zonder personeel hebben door de vrijstelling op hun winstinkomen (zelfstandigenaftrek en mkb-winstvrijstelling) voor een gegeven bruto inkomen een lager verzamelinkomen. Huishoudens met zelfstandigen zonder personeel betalen daarnaast minder zvw-bijdrage voor een gegeven bruto inkomen, omdat het bijdrage-inkomen aansluit bij de belastbare winst

Figuur 5.1: Gemiddelde effectieve belastingdruk op het inkomen van zelfstandigen zonder personeel en werknemers voor 2008, 2010 en 2012

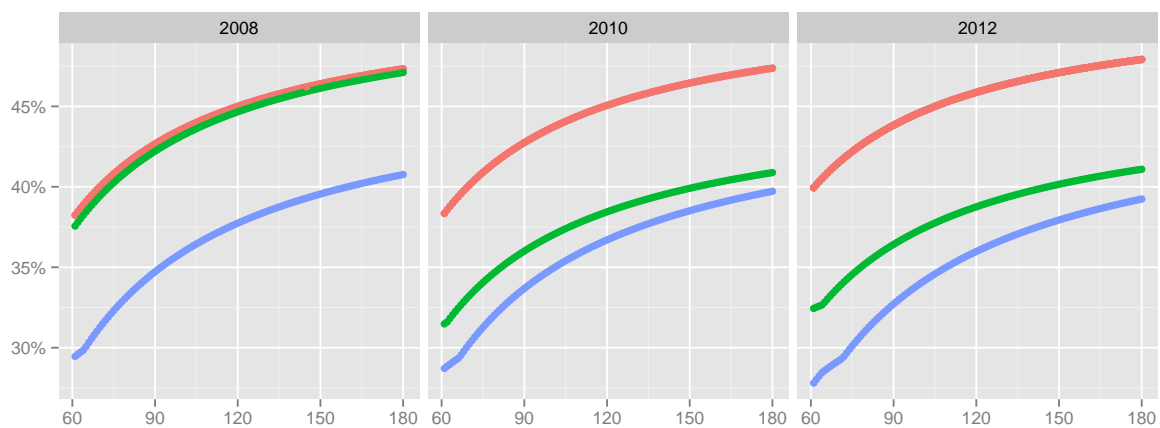
(a) Inkomensniveau van 3 tot en met 20 duizend euro

(b) Inkomensniveau van 20 tot en met 60 duizend euro

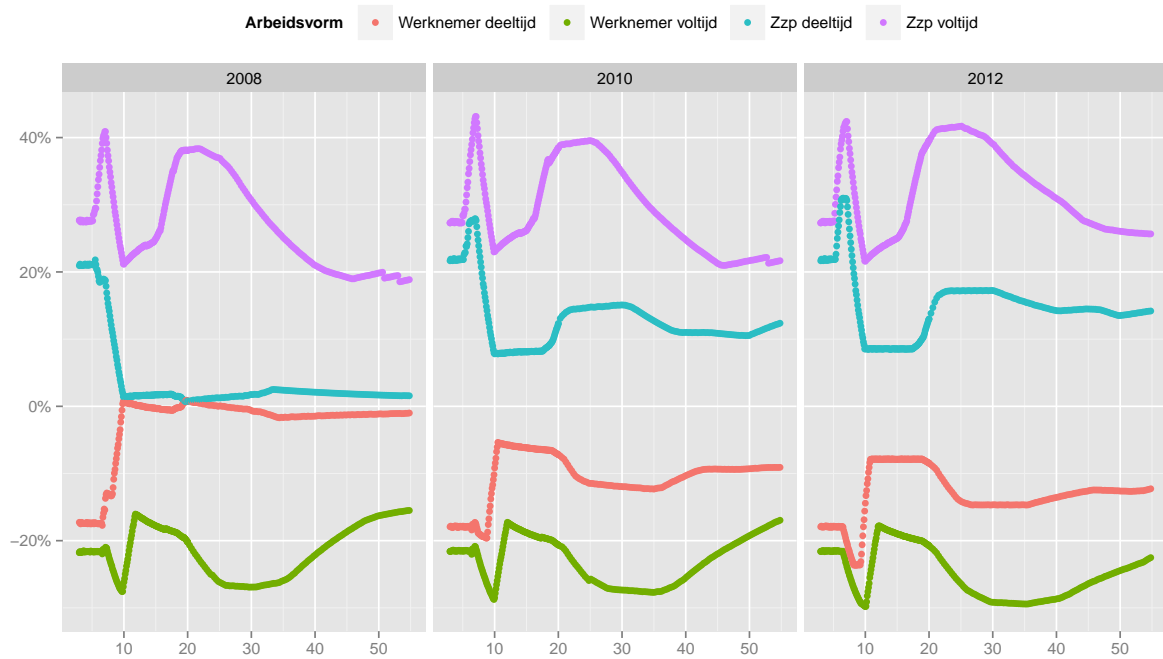
(c) Inkomensniveau van 60 tot en met 180 duizend euro

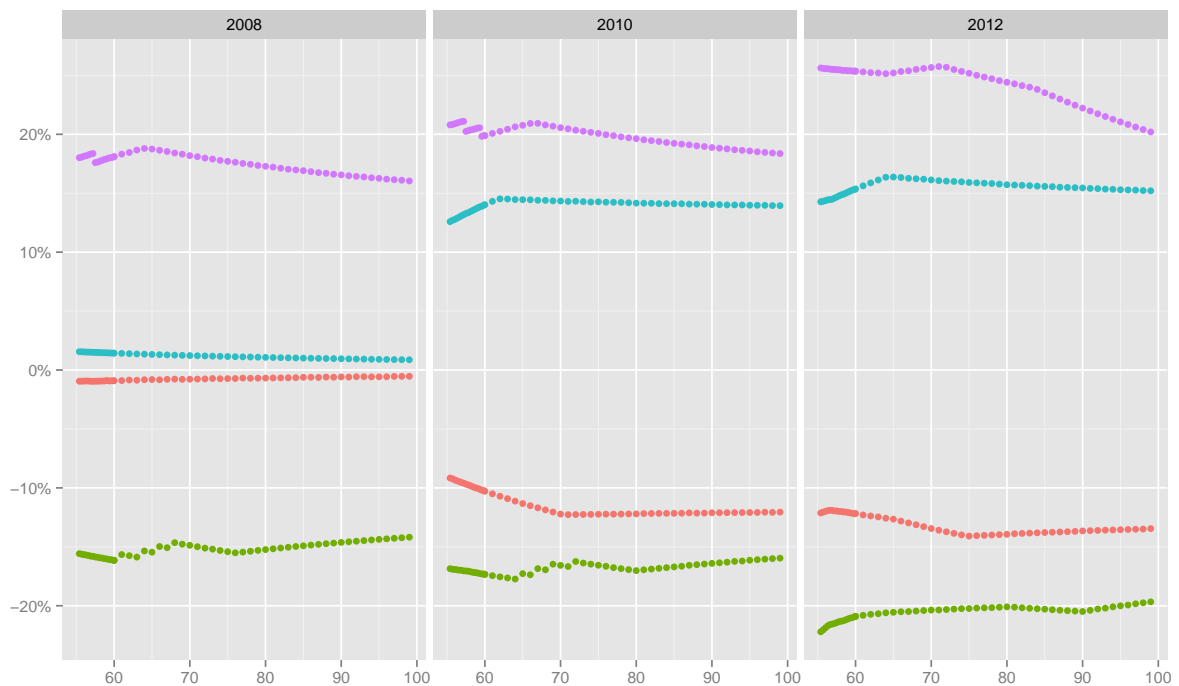

Figuur 5.2: Discriminatie in de belastingheffing over het inkomen van zelfstandigen zonder personeel versus werknemers voor 2008, 2010 en 2012

(a) Inkomensniveau van 3 tot en met 50 duizend euro

(b) Inkomensniveau van 50 tot en met 100 duizend euro

uit onderneming: de winst nadat deze is verminderd met mkb-winstvrijstelling en zelfstandigenaftrek.

De wijzigingen in de mkb-winstvrijstelling en zelfstandigenaftrek in de periode 2008-2012 heeft een belangrijk effect op de ontwikkeling van de effectieve gemiddelde belastingdruk voor de verschillende arbeidsvormen.

Het vervallen van de ureneis voor de mkb-winstvrijstelling in 2010 en het verhogen in de loop der jaren heeft een drietal effecten. Ten eerste is het verschil in effectieve gemiddelde belastingdruk tussen deeltijd zzp'ers en werknemers toegenomen. Ten tweede is het verschil tussen deeltijd zzp'ers en voltijd zzp'ers afgenomen. In 2008 was de effectieve gemiddelde belastingdruk van deeltijd zzp'ers bijna even hoog als dat van werknemers, met als verschil dat zzp'ers geen premies voor de kinderopvang betalen, een ander tarief kennen voor de zvw-bijdrage en recht hebben op de kleine ondernemersregeling. De facto resulteerde dit alleen voor zzp'ers met weinig inkomen in een voordeel. In 2010 daarentegen lag de effectieve gemiddelde belastingdruk van deeltijd zzp'ers dicht tegen dat van voltijd zzp'ers aan, vooral voor de hogere inkomensniveaus. De hogere inkomensniveaus hebben immers minder profijt van de zelfstandigenaftrek dat een vast bedrag is (2012) of afneemt naarmate het inkomen toeneemt (voor 2012). Ten derde is de effectieve gemiddelde belastingdruk over de gehele inkomensverdeling voor zelfstandigen zonder personeel afgenomen, met uitzondering van zelfstandigen zonder personeel die minder verdienen dan ongeveer 10 duizend euro. Deze zelfstandigen zonder personeel profiteren minder van de MKB-winstvrijstelling, omdat deze door de zelfstandigenaftrek sowieso geen positief winstinkomen hadden.

De uniformering van de zelfstandigenaftrek heeft een drietal effecten. Ten eerste is de effectieve gemiddelde belastingdruk voor zelfstandigen zonder personeel die tussen de 25.000 euro en 50.000 euro verdiener groter geworden. Ten tweede is het verschil tussen deeltijd werken en voltijd werken voor zzp'ers die meer verdienen dan 50.000 euro groter geworden. Ten derde en in het verlengde van het tweede verschil is het verschil in effectieve gemiddelde belastingdruk tussen zelfstandigen zonder personeel en werknemers voor deze inkomensgroep groter geworden.

De kleine ondernemersregeling verklaart de effectieve gemiddelde belastingdruk voor zzp'ers met een zeer lage omzet: deze hoeven een gedeelte of de gehele omzetbelasting niet af te dragen. Het voordeel uit de kleine ondernemersregeling maakt daarentegen weer onderdeel uit van de winst, waardoor er premies volksverzekeringen en inkomstenbelasting over het voordeel verschuldigd zijn. Dit verkleint het effect van de kleine ondernemersregeling, alhoewel zelfstandigen zonder personeel aan de onderkant van de inkomensverdeling hierover weinig inkomstenbelasting en premies volksverzekeringen hoeven te betalen. De uitfasering van de kleine ondernemersregeling zorgt ervoor dat de effectieve gemiddelde belastingdruk boven de 8.000 euro scherp toeneemt.

Er zijn (naast pensioenopbouw) weinig faciliteiten die de effectieve gemiddelde belastingdruk voor werknemers verlagen. De spaarloonregeling was een uitzondering en een bijzonder interessante faciliteit omdat deze een effectieve belastingdruk had van 25% - dat is al minder dan het totaal aan verschuldigde inkomstenbelasting en premies volksverzekeringen in de eerste schijf, dat in 2012 33,1% was. De inleg van de spaarloonregeling was echter beperkt tot 613 euro. De facto is het voordeel van de spaarloonregeling in de inkomstenbelasting maximaal ongeveer 150 euro.¹ De spaarloonregeling is door de gemaximeerde inleg vooral interessant voor de middeninkomens: de inleg is voor deze groep relatief een groter percentage van hun inkomen en ze profiteren (in tegenstelling tot de lage inkomens) van het lagere effectieve tarief in de inkomstenbelasting.

Voorgaande analyse is gevoelig voor onder andere aannames omtrent huishoudsituatie, (werknemers)verzekeringen, pensioenopbouw, wonen en inkomensrisico. Deze dimensies komen in de volgende paragrafen aan bod. Deze paragraaf sluit af met twee opmerkingen die aangeven welke beperkingen gelden door de aannames die gemaakt zijn wat betreft instituties en het model. Ten eerste zorgt het weglaten van de levensloopregeling ervoor dat de effectieve gemiddelde belastingdruk van werknemers met een hoger inkomensniveau (licht) wordt overschat. Ten tweede is duidelijk dat het verschil tussen werknemers en zelfstandigen zonder personeel het kleinst is voor de hoge inkomens (meer dan 100.000

¹ $52\% \cdot 613 - 613 \cdot 25\%$. Indirecte voordelen van de inleg op de spaarloonregeling zijn dat er minder inkomensafhankelijke zorgbijdrage verschuldigd is en er (mogelijk) recht ontstaat op hogere toeslagen, omdat de inleg op de spaarloonregeling geen onderdeel uitmaakt van het verzamelinkomen. Door de gemaximeerde inleg op de spaarloonregeling is dit voordeel echter gering.

euro). Uit de empirie blijkt dat deze groep vaker voor een BV vorm kiest, waar een ander fiscaal regime geldt. De gepresenteerde simulatie heeft daardoor minder validiteit voor deze inkomensgroep.

5.3 Woonsituatie

De simulatie tot dusver heeft geen rekening gehouden met de woonsituatie van huishoudens. Deze paragraaf breidt voort op de basisanalyse door de effectieve gemiddelde belastingdruk te vergelijken van (synthetische) huishoudens zonder huis met huishoudens die een huis huren (hierna: huurwoning, huurders of huren) of in een eigen huis wonen die gefinancierd is met een hypothecaire lening (hierna: koopwoning, kopers of kopen).

Deze paragraaf gaat uit van een eenpersoonshuishouden met een 50-jarige werknemer of zelfstandige zonder personeel die voltijd of deeltijd werkt. Figuur 5.3 toont de resultaten voor een arbeidsinkomen van 10 tot en met 80 duizend euro en in twee formaten. Figuur 5.3a toont de resultaten per woonsituatie en 5.3b per arbeidsvorm.

Uit de figuren is af te leiden dat *a*) de effectieve gemiddelde belastingdruk lager is voor zowel huurders als kopers, maar dat huurders met een inkomensniveau boven de 22-30 duizend euro een vergelijkbare effectieve gemiddelde belastingdruk hebben als huishoudens die geen woning hebben; *b*) de effectieve belastingdruk voor huurders tussen de 20.000-30.000 euro een flinke opwaartse sprong maakt; *c*) huren voor inkomens lager dan 20-25 duizend euro de laagste effectieve gemiddelde belastingdruk heeft en kopen voor inkomens boven de 22-30 duizend euro; *d*) zelfstandigen zonder personeel relatief meer profiteren van huren dan kopen; *e*) dat werknemers relatief meer profiteren van kopen dan huren; *f*) het voordeel voor koopwoningen voor voltijd zelfstandigen zonder personeel pas effect heeft rond de 18 duizend euro; *g*) het verschil in effectieve gemiddelde belastingdruk tussen zelfstandigen zonder personeel en werknemers bij een koopwoning kleiner is dan zonder woning en *h*) het verschil in effectieve gemiddelde belastingdruk tussen zelfstandigen zonder personeel en werknemers bij een huurwoning groter is dan zonder woning.

Deze verschillen zijn uiteraard te verklaren door de hypotheekrenteaftrek, het eigenwoningforfait en de huurtoeslag. Deze instituties zijn afhankelijk van het inkomen van het huishouden doordat *a*) de hoogte van de huurtoeslag afhankelijk is van het verzamelinkomen van het huishouden² *b*) de rente over de hypothecaire lening aftrekbaar is als inkomsten uit werk en woning en *c*) de waarde van de woning (WOZ-waarde) forfaitair wordt belast als inkomsten uit werk en woning.

De huurtoeslag heeft vooral effect bij lagere inkomens. Deze huishoudens betalen een lager effectief tarief in de inkomstenbelasting, waardoor de hypotheekrenteaftrek ook aftrekbaar is tegen een lager tarief. Door de heffingskortingen is het bovendien mogelijk dat de hypotheekrenteaftrek voor deze groep niet volledig geëffectueerd kan worden. De huurtoeslag is bovendien inkomensafhankelijk, waardoor hogere inkomens hiervan minder profijt hebben. De opwaartse sprong in de effectieve gemiddelde belastingdruk na 20-30 duizend euro is hierdoor te verklaren: toepassing van de huurtoeslag is afhankelijk van een maximum inkomensniveau. Dit niveau ligt voor zelfstandigen zonder personeel rond de 28-30 duizend euro, tegenover 21 duizend euro voor werknemers. Zelfstandigen zonder personeel hebben dus door de winstvrijstellingen tot een hoger inkomensniveau recht op toepassing van de huurtoeslag en daardoor meer profijt van huren dan werknemers.

De hypotheekrenteaftrek heeft twee effecten op de effectieve gemiddelde belastingdruk. Ten eerste reduceert de hypotheekrenteaftrek (mits groter dan nul) het (belastbare) inkomen uit werk en woning. Als de verschuldigde belasting op het (belastbare) inkomen uit werk en woning niet nihil is, dan vermindert de hypotheekrenteaftrek de verschuldigde belasting op het arbeidsinkomen. Het voordeel van de hypotheekrenteaftrek is in het algemeen voor een gegeven bruto inkomen lager voor zelfstandigen zonder personeel. Het tarief waartegen zelfstandigen zonder personeel de hypotheekrente kunnen aftrekken in

---

²Ik laat buiten beschouwing dat zelfstandigen zonder personeel bij de toewijzing van een sociale huurwoning een voordeel hebben door de recent ingevoerde eis dat woningcorporaties 90% van de vrijgekomen sociale huurwoningen moeten toewijzen aan huishoudens met een verzamelinkomen tot 34.229 euro. (Zie de [Rijksoverheid](#)) Het voordeel bij toewijzing ontstaat doordat zelfstandigen zonder personeel door de zelfstandigenaftrek en MKB-winstvrijstelling voor een gegeven inkomen een lager verzamelinkomen hebben. Het inkomensvoordeel bestaat uit een lagere huur dan vrije sector woningen.

de inkomstenbelasting is lager door de winstvrijstellingen. De inkomstenbelasting kent namelijk een progressief tarief. In de figuur is dit terug te zien doordat bij hogere inkomensniveaus het verschil in effectieve gemiddelde belastingdruk tussen zelfstandigen zonder personeel en werknemers kleiner is bij koopwoningen dan zonder woning.

Bovendien betalen zelfstandigen zonder personeel tot een bedrag van 13-18 duizend euro door de winstvrijstellingen geen inkomstenbelasting, waardoor de hypotheekrenteaftrek tot dit bedrag effect mist. Zelfstandigen zonder personeel met lage inkomens hebben daardoor veel minder profijt van de hypotheekrenteaftrek. Een effect hiervan is dat er direct na dit inkomensinterval geen extra inkomstenbelasting verschuldigd is, doordat hypotheekrenteaftrek dan pas effect sorteert.

Ten tweede verlaagt de hypotheekrenteaftrek het verzamelinkomen, dat immers aansluit bij het inkomen uit werk en woning. Door het lagere verzamelinkomen ontstaat (mogelijk) recht op een hogere zorgtoeslag en de hier niet opgenomen kindgebonden budget en kinderopvangtoeslag. Zelfstandigen zonder personeel hebben relatief meer voordeel van de verhoging van de toeslag. De toeslagen zijn inkomensafhankelijk en gebonden aan maximum inkomensgrenzen. Door de winstvrijstellingen is de kans groter dat de hypotheekrenteaftrek ervoor zorgt dat een zelfstandige zonder personeel onder deze maximale inkomensgrens uitkomt. Dit effect is duidelijk te zien in de figuren doordat de effectieve gemiddelde belastingdruk in het inkomensinterval 20-30 duizend euro toeneemt voor deeltijd zzp'ers (die geen zelfstandigenaftrek claimen), terwijl dit relatief constant blijft voor voltijd zzp'ers (die wel zelfstandigenaftrek claimen). Dit resultaat geldt niet voor hogere inkomens, omdat de zorgtoeslag dan uitgefaseerd is.

De hypotheekrenteaftrek is vooral interessant voor de hogere inkomens en huurtoeslag voor de lagere inkomens. Zelfstandigen zonder personeel profiteren meer van de huurtoeslag tot een inkomensniveau van ongeveer 30 duizend euro. Dit effect is groter voor voltijd zzp'ers dan deeltijd zzp'ers. De hypotheekrenteaftrek verkleint de verschillen effectieve gemiddelde belastingdruk beneden de 20 duizend euro, vergroot deze tussen de 20 en 40 duizend euro voor voltijd zzp'ers en verkleint boven dit inkomensniveau de verschillen tussen alle arbeidsvormen.

De resultaten optreden zijn uiteraard afhankelijk van de omvang van de woonuitgaven. De synthetische huishoudens besteden 25% van het arbeidsinkomen aan wonen, met een minimum van 5.000 euro per jaar. Voor lage inkomensniveaus zijn deze aannames realistisch, maar het is voor de hogere inkomensniveaus goed mogelijk dat deze minder aan de woning uitgeven. Een gevoeligheidsanalyse, uitgevoerd voor 17% en 32% uitgaven aan wonen, laat zien dat de resultaten voor inkomens boven de 20.000 euro niet sterk afhangen van deze aannames. Het grootste verschil is dat het voordeel uit de hypotheekrenteaftrek kleiner / groter wordt en dat de inkomensniveaus waar deze effecten optreden verschuiven.

5.4 Huishouden

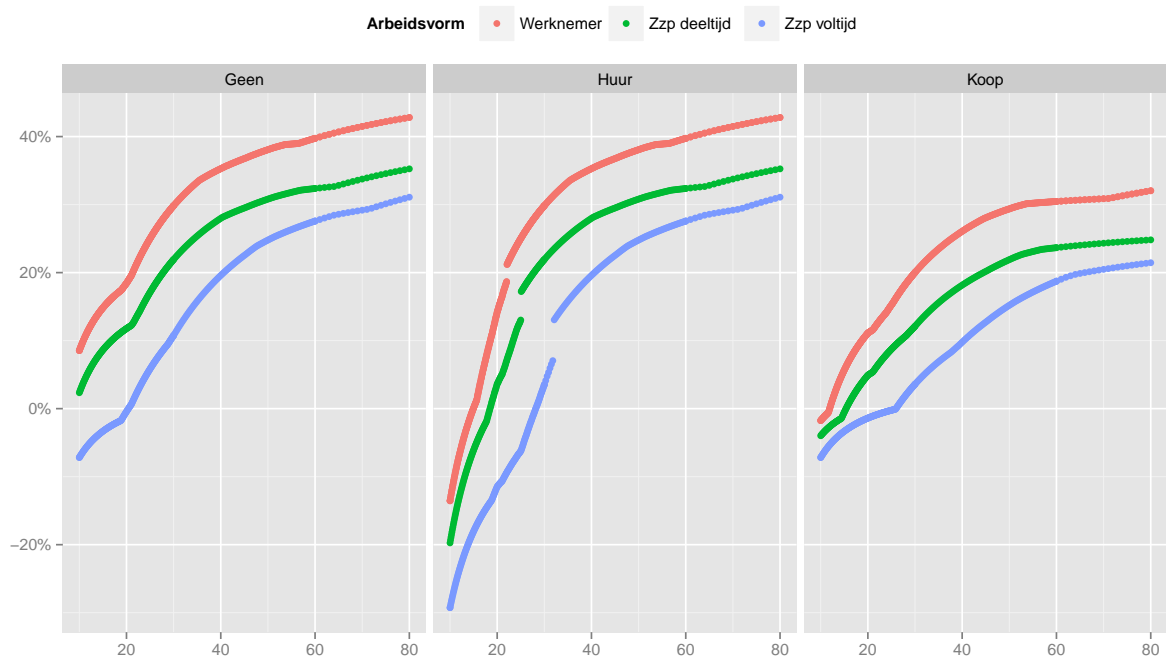
Deze paragraaf neemt huishoudkenmerken in beschouwing. Specifiek betreft het verschillen in aantal kinderen, aanwezigheid van een partner en arbeidsverdeling. De volwassenen zijn alle 50 jaar oud en de kinderen zijn 6 jaar (1 kind) en 12 jaar (2 kinderen). Het inkomensniveau is van 10 duizend tot en met 80 duizend.

Figuur 5.4 geeft de resultaten weer, met het aantal kinderen horizontaal en het verdienertype verticaal. Binnen elk verdienertype zijn de mogelijke arbeidsverdelingen geïllustreerd. Opvallend genoeg zijn er weinig verschillen te ontdekken in effectieve gemiddelde belastingdruk die hun oorzaak vinden in de gekozen arbeidsrelatie (zzp of werknemer). De effectieve gemiddelde belastingdruk neemt af als het aantal kinderen toeneemt, maar niet significant anders voor huishoudens die bestaan uit zelfstandigen zonder personeel of werknemers. De effectieve gemiddelde belastingdruk is bovendien vergelijkbaar voor tweeverdieners en eenverdieners. Anderhalfverdieners hebben over de gehele inkomensverdeling een lagere effectieve gemiddelde belastingdruk, maar het verschil is niet groot.

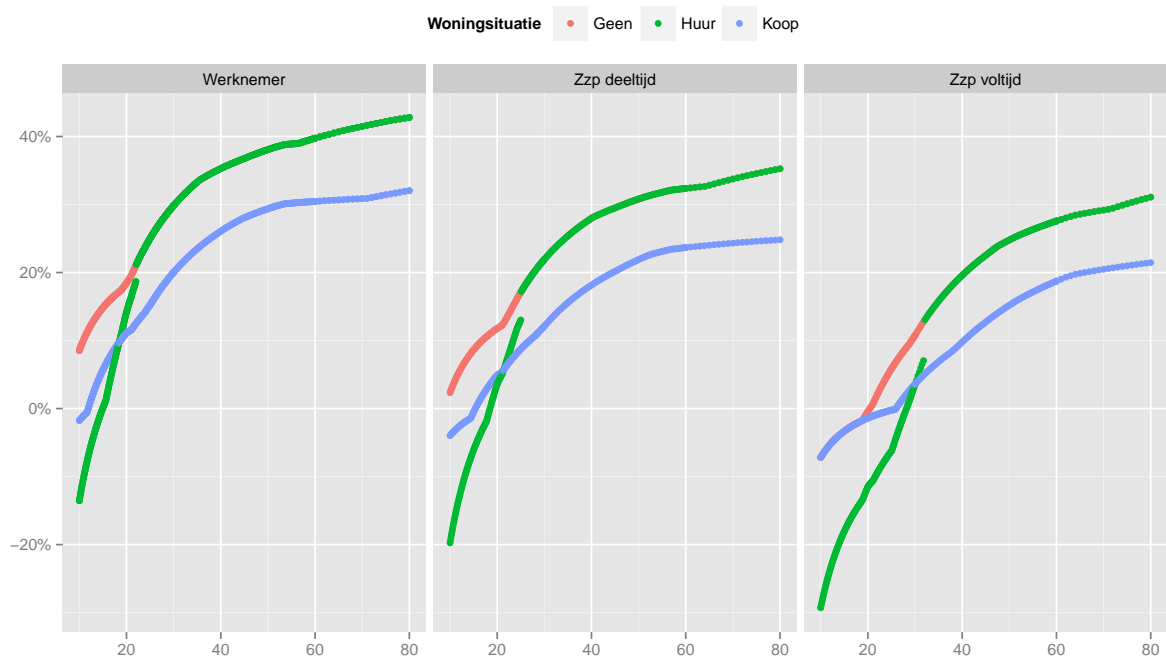
Deze verschillen zijn voornamelijk te verklaren doordat concentratie van arbeidsinkomen binnen een huishouden ervoor zorgt dat het arbeidsinkomen tegen een hoger tarief in de inkomstenbelasting en

Figuur 5.3: Gemiddelde effectieve belastingdruk op het inkomen (10 tot en met 80 duizend euro) van zelfstandigen zonder personeel en werknemers met de woningsituaties huren, kopen en geen woning, voor 2012

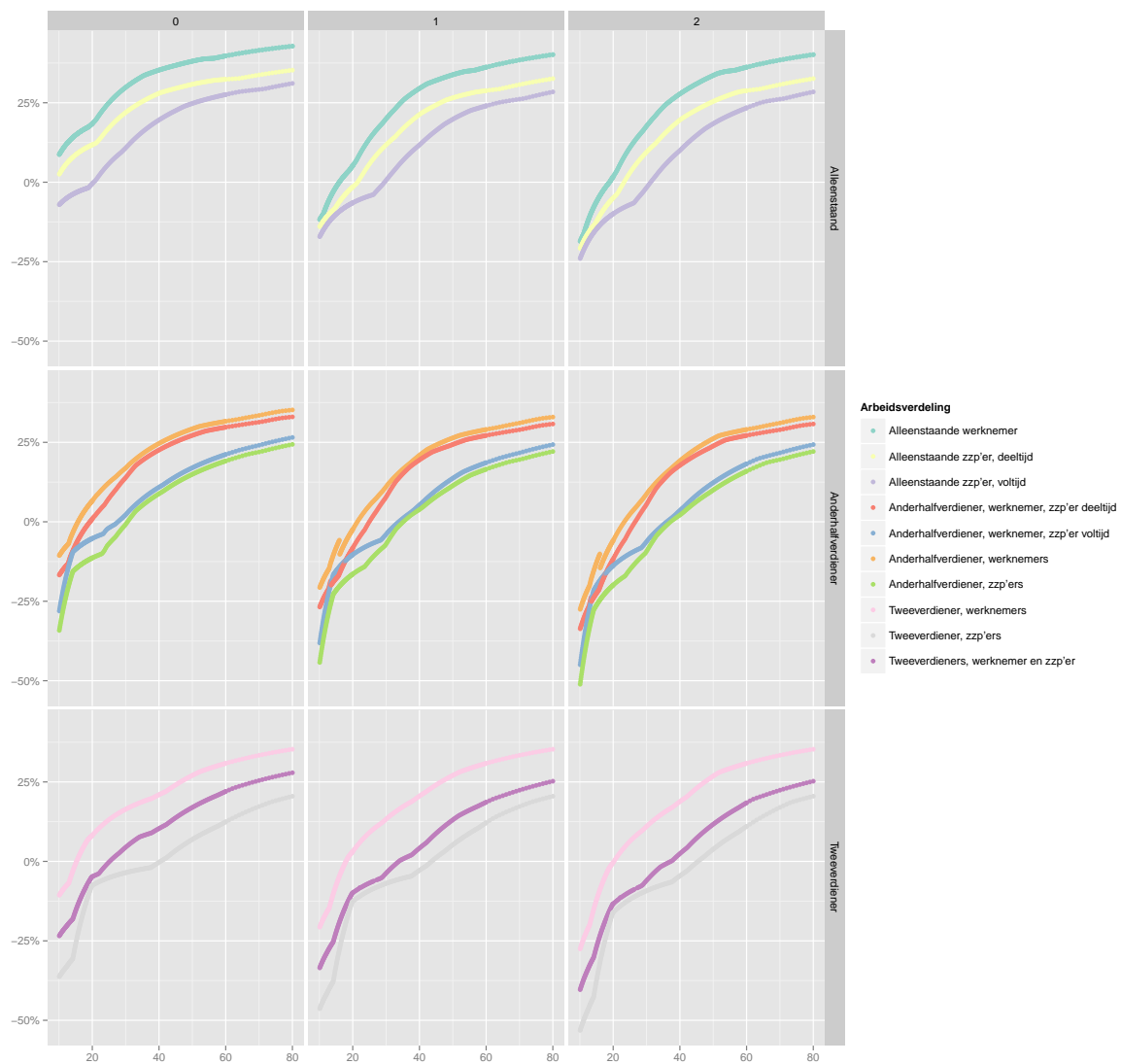
(a) Per Woningssituatie

(b) Per Arbeidsvorm

Figuur 5.4: Gemiddelde effectieve belastingdruk op het inkomen (10 tot en met 80 duizend euro) van zelfstandigen zonder personeel en werknemers, naar aantal kinderen, verdienertypen (alleenstaand, anderhalverdiener en tweeverdiener) en arbeidsverdeling binnen het huishouden, voor 2012

premies volksverzekeringen wordt belast. Het tarief van de premies volksverzekeringen en inkomstenbelasting is een toenemende functie van het individuele arbeidsinkomen. De verschuldigde belasting is bijvoorbeeld hoger voor een huishouden met één partner die 60.000 euro verdient (huishouden a), in vergelijking met een huishouden met partners die ieder 30.000 euro verdienen (huishouden b). De top van het inkomen van huishouden a valt namelijk in schijf 4, terwijl dat van huishouden b voor beide partners nog in schijf 2 valt.³

De heffingskortingen, het kindgebonden budget en de arbeidsverdeling binnen een huishouden oefenen dus weinig invloed uit op het verschil in effectieve gemiddelde belastingdruk tussen (huishoudens bestaande uit) werknemers en zelfstandigen zonder personeel. Deze resultaten zijn echter gevoelig voor het niet opnemen van de kinderopvangtoeslag: deze is een functie van het arbeidsinkomen en dit verlaagt dan in lijn met de eerdere simulaties de effectieve gemiddelde belastingdruk van zelfstandigen zonder personeel ten opzichte van werknemers en van voltijders. De omvang van dit voordeel is op basis van de huidige data niet te geven.

Een gevoeligheidsanalyse voor huishoudens met verschillende leeftijden (van 58 tot en met 64) laat zien dat de resultaten ook niet sterk afhankelijk zijn van de aanname omtrent leeftijd. Deze gevoeligheidsanalyse houdt echter alleen rekening met de doorwerkbonus en de arbeidskorting. Deze heffingskortingen zijn hoger voor oudere personen. Naar verwachting hebben de premies werknemersverzekeringen en premies voor de pensioenregeling een grotere invloed op de effectieve gemiddelde belastingdruk, maar deze laat ik hier buiten beschouwing.

5.5 Premies (werknemers)verzekeringen en pensioenopbouw

Deze paragraaf breidt de analyse van de effectieve gemiddelde belastingdruk op beperkte wijze uit naar de premies voor de (werknemers)verzekeringen en pensioenopbouw. Deze analyse is beperkt omdat in de simulatie geen rekening wordt gehouden met de verzekeringen voor zelfstandigen zonder personeel die op de private markt deze risico's (kunnen) afdekken en de verschillende pensioenmogelijkheden voor zzp'ers en werknemers.

Bovendien worden de premies voor de werknemersverzekeringen beschouwd als twee uitersten: belasting of geen invloed. In het algemeen kunnen de werknemersverzekeringen zowel in het voordeel van een werknemer uitwerken en in het nadeel. Werknemers die een lage kans op arbeidsongeschiktheid, werkloosheid en ziekte hebben betalen meer premie dan de aanspraak die voortvloeit uit de financiële titel. Het omgekeerde geldt voor werknemers met een hoge kans op arbeidsongeschiktheid, werkloosheid en ziekte. De aanname van volledige belasting houdt de facto in dat personen geen hebben kans op arbeidsongeschiktheid, werkloosheid en ziekte.

Het is goed om in gedachten te houden dat daardoor deze analyse de bovengrens vormt van de effectieve gemiddelde belastingdruk op het werknemerschap. Voor werknemers geldt dat de pensioenregeling in belangrijke mate gekoppeld aan het huidige inkomen en in de regel een faciliteit die de effectieve gemiddelde belastingdruk verlaagt ten opzichte van zelfstandigen zonder personeel, die genoeg moeten nemen met dure producten in de 3e pijler.⁴ Alleen voor jongere werknemers is mogelijk ook een gedeelte van de doorsneepremie aan te merken als belasting.⁵ Voor oudere werknemers geldt bovendien dat deze meer voordeel hebben uit de werknemersverzekeringen, doordat deze een grotere kans hebben op arbeidsongeschiktheid en (op werkgeversniveau) korting kunnen krijgen in de af te dragen premies voor de werknemersverzekeringen.

Figuur ?? laat zien welk effect het opnemen van de premies werknemersverzekeringen heeft op de effectieve gemiddelde belastingdruk in 2012. De inkomensverdeling is wederom voor een duidelijkere

---

³Dit voordeel wordt verkleind door de toeslagen. Samenwonende partners hebben relatief minder recht op toeslag, doordat de toeslagen aansluiten bij het huishoudinkomen. Een hoger inkomen wordt daardoor gesaldeerd met een lager inkomen. De hoogte van de toeslag is een afnemende functie van het huishoudinkomen, waardoor het kan voorkomen dat iemand die niet veel verdient en als alleenstaande in aanmerking komt voor toeslagen, met een partner die relatief veel verdient veel minder recht heeft op toeslag.

⁴Zie de analyses in het model en de bespreking van de instituties en zelfstandigen zonder personeel in de arbeidsmarkt.

⁵Zie wederom voorgaande hoofdstukken.

weergave opgesplitst in drie inkomensniveaus: van 3 tot en met 20 duizend euro (5.5a), van 20 tot en met 60 duizend euro (5.5b) en van 60 tot en met 180 duizend euro (5.5c). De huishoudens zijn gelijk aan die bij de basisanalyse, met als enige verschil een andere definitie van het netto inkomen.

De resultaten laten zoals verwacht zien dat de effectieve gemiddelde belastingdruk voor werknemers over de gehele inkomensverdeling toeneemt. Het effect van de werknemersverzekeringen neemt eerst toe over de inkomensverdeling door de vrijstelling in de WW over de voet van het inkomen en vanaf het maximumpremie-inkomen van 55.000 euro weer af.

De premies bedragen maximaal ongeveer 13%, maar de toename in de effectieve gemiddelde belastingdruk is over de gehele inkomensverdeling niet meer dan 6-8%. Dit effect is iets kleiner voor de lager inkomens door de vrijstelling in de ww over de voet van het inkomen en neemt monotoon af voor de inkomens boven het maximumpremie-inkomen.

De premies werknemersverzekeringen verlagen indirect via een lager bruto loon het belastbaar loon, het bijdrage-inkomen voor de zvw-bijdrage en ook het verzamelinkomen voor de toeslagen. Bijgevolg zorgt het progressieve tarief in de inkomstenbelasting, de hogere toeslagen en de lagere verschuldigde zvw-bijdrage ervoor dat een gedeelte van de premies werknemersverzekeringen zich terugverdient in de vorm van lagere belastingen.

Het effect van de premies werknemersverzekeringen is daardoor beperkter dan op basis van de nominale hoogte is te verwachten. Eventuele uitkeringen (als premies beschouwd worden als uitgestelde inkomsten) zijn in de regel belast tegen 70% van het inkomen, waardoor het effect van het verschuiven van de premies naar een toekomstige periode de effectieve gemiddelde belastingdruk verlaagt. Uit de empirie blijkt dat zelfstandigen zonder personeel, zeker voor de lagere inkomens, in de regel geen verzekering tegen arbeidsongeschiktheid of ziekte afsluiten. Zij profiteren dan ook minder van het effect van de spreiding van de inkomsten over meerdere periodes. Bovendien profiteren zelfstandigen zonder personeel tijdens de uitkeringsfase niet van de ondernemersfaciliteiten.

De effectieve belastingdruk is door voorgaande effecten niet heel veel hoger voor werknemers wanneer premies werknemersverzekeringen in aanmerking genomen worden. Onder bepaalde omstandigheden zou zelfs beargumenteerd kunnen worden dat de werknemersverzekeringen (voor bepaalde inkomensgroepen) het verschil in effectieve gemiddelde belastingdruk tussen werknemers en zelfstandigen zonder personeel verkleinen. Zo zouden lagere inkomens meer kunnen profiteren van deze regelingen, waardoor deze zelfs een subsidie vormen op het werken als werknemer. Bovendien kan de private markt voor dergelijke verzekeringen (in bepaalde mate) falen, waardoor een zelfstandige zonder personeel een hogere prijs bepaalt voor het afdekken van dergelijke risico's.

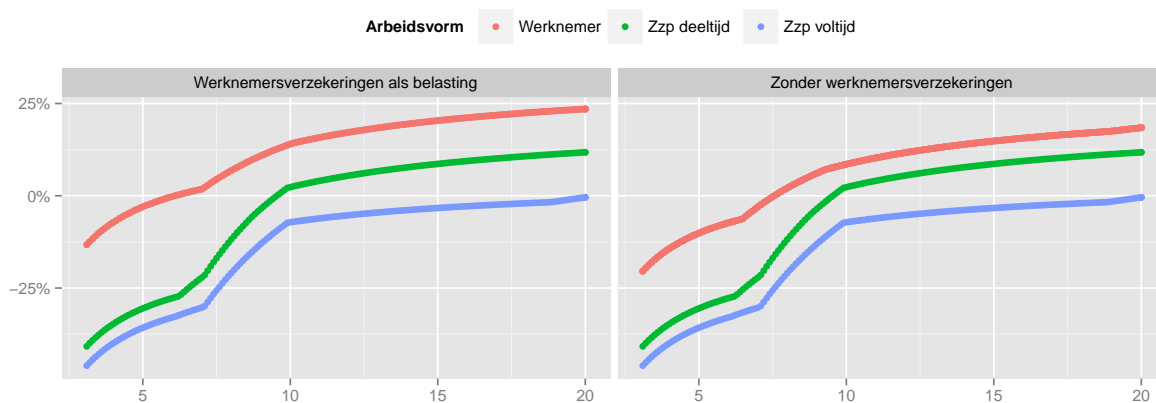
De pensioenopbouw vindt voor werknemers in de regel plaats via een bedrijfstakpensioenfonds in de 2e pijler en voor zelfstandigen zonder personeel in de 3e pijler via een lijfrente-uitkering en meer dan voor werknemers via alternatieve wijzen zoals de eigen woning en spaargeld. Figuur 5.6 toont voor een bepaalde hoogte van inkomsten de marginale effectieve belastingdruk op pensioenopbouw in 2012 voor zelfstandigen zonder personeel (5.6a), werknemers (5.6b) en het verschil tussen werknemers en zelfstandigen zonder personeel (5.6c). De inkomsten in de oude dag (AOW, lijfrente en pensioen) bedragen een fractie van het huidige inkomen. Het arbeidsinkomen bedraagt 10.000 tot en met 100.000 euro. De huishoudens komen uit de synthetische set pensioenopbouw en kennen een pensioenaanspraak (werknemers) en lijfrente-aanspraak (zelfstandigen zonder personeel) van respectievelijk 0,3, 0,5 en 0,7 en betalen 100 euro premie voor de pensioenopbouw die belast wordt in één periode.

Figuur 5.6b laat zien dat werknemers fiscaal behoorlijk gestimuleerd worden over bijna de gehele inkomensverdeling: het merendeel van de inkomensverdeling ontvangt tussen de 20 en 40 cent subsidie op elke euro pensioenopbouw. De fiscale stimulering is het grootst voor werknemers met een lager vervangingsinkomen en voor werknemers die een inkomen hebben tussen de 25 en 50 duizend euro. Deze werknemers ontvangen tussen de 30 en 40 cent subsidie voor een additionele euro pensioenopbouw. Boven de 100.000 euro en een vervangingsinkomen boven de 50% is de fiscale stimulering uitgefaseerd. Personen met een inkomen lager dan ongeveer 15 duizend euro hebben bovendien minder profijt dan degene die een hoger inkomen hebben.

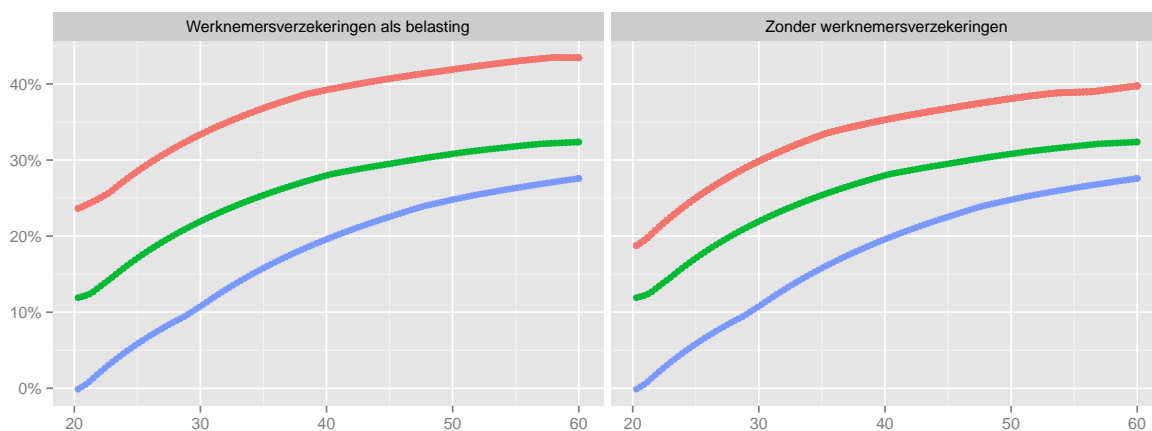
Figuur 5.6a laat een heel ander verhaal zien voor zelfstandigen zonder personeel. Zelfstandigen

Figuur 5.5: Gemiddelde effectieve belastingdruk op het arbeidsinkomen van zelfstandigen zonder personeel en werknemers exclusief en inclusief de premies voor werknemersverzekeringen, voor 2012

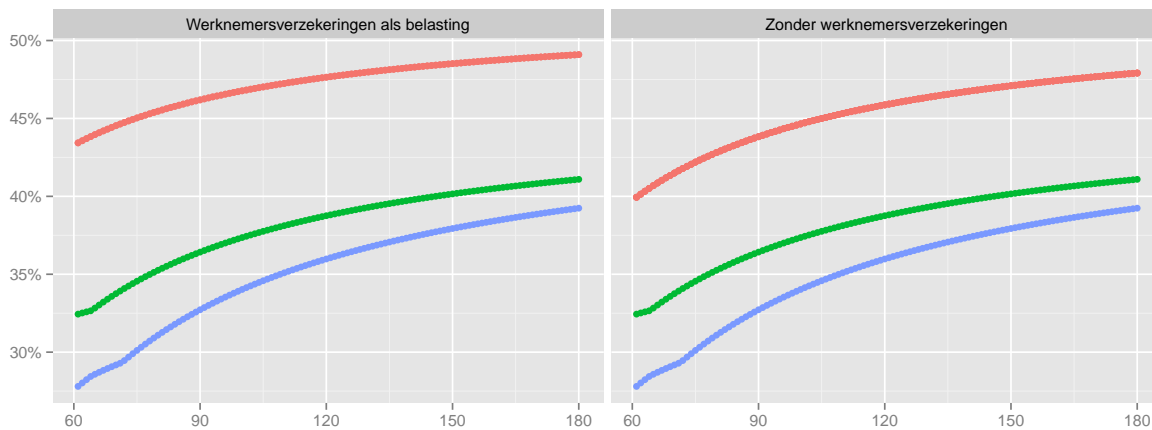
(a) Inkomensniveau van 3 tot en met 20 duizend euro

(b) Inkomensniveau van 20 tot en met 60 duizend euro

(c) Inkomensniveau van 60 tot en met 180 duizend euro

zonder personeel worden niet of nauwelijks fiscaal gesubsidieerd in hun pensioenopbouw. Zo betalen zelfstandigen zonder personeel tot ongeveer 25 duizend euro zelfs een hoger effectief tarief op inkomsten in de oude dag dan in de periode waarin het inkomen wordt verdiend. Deze constatering is vrij ongevoelig voor de hoogte van het vervangingsinkomen. Zelfstandigen zonder personeel met een inkomen tussen de 25 duizend en 50 duizend euro betalen wel een lagere marginale effectieve belastingdruk op het inkomen dat wordt verschoven naar de oude dag; de fiscale subsidiëring bedraagt ongeveer 20 cent. Dit effect is er echter nauwelijks voor zelfstandigen zonder personeel met een inkomen boven de 60-70 duizend euro en dit resultaat is bovendien gevoelig voor de hoogte van het vervangingsinkomen (dat bestaat uit pensioenopbouw van de voormalige werkgever en mogelijk een lijfrente-uitkering).

Figuur 5.6c geeft duidelijk het verschil weer in fiscale aantrekkelijkheid van pensioenopbouw tussen werknemers en zelfstandigen zonder personeel. Het verschil is het grootst aan de onderkant van de inkomensverdeling en neemt over het algemeen af over de inkomensverdeling. Zo krijgt een werknemer in deze periode bij een inkomen van 25 duizend euro ongeveer 30 cent meer voor zijn inleg, bij 50 duizend euro ongeveer 20 cent en boven de 75 duizend is dit gereduceerd tot 0.

Deze effecten zijn goed te verklaren op basis van de instituties in de oude dag en voor werknemers en zelfstandigen zonder personeel. Het doorschuiven van inkomen naar de oude dag heeft vier belangrijke aspecten wat betreft tarief waartegen het inkomen nu aftrekbaar is en in de toekomst wordt belast.

Ten eerste is het vervangingsinkomen lager dan 100% (eis voor fiscale facilitering) en hierdoor kan het inkomen in de oudedag in een lagere schijf vallen dan in deze periode. Dit voordeel is enigszins kleiner voor inkomsten boven de maximumgrens voor de zvw-bijdrage dat een persoon naar de toekomst verschuift: de premies zvw-bijdrage over dit inkomen zijn dan alsnog verschuldigd.

Ten tweede is het voordeel van het doorschuiven van inkomen voor zelfstandigen zonder personeel kleiner. Een zelfstandige zonder personeel heeft geen recht op de ondernemersfaciliteiten in zijn oudedag: de mkb-winstvrijstelling en zelfstandigenaftrek verlagen in de periode waarin de omzet wordt gerealiseerd de facto het effectieve tarief van de inkomstenbelasting en premies volksverzekeringen.

Ten derde is het tarief van de premies volksverzekeringen en inkomstenbelasting lager op de inkomsten die worden verschoven naar de oude dag en in de eerste twee schijven vallen: over de eerste twee schijven zijn namelijk geen premies AOW verschuldigd. Naast de premies volksverzekeringen en inkomstenbelasting is er een lage zvw-bijdrage verschuldigd over de inkomsten uit vroegere dienstbetrekking en lijfrente-uitkering. De hoge zvw-bijdrage is verschuldigd over de AOW uitkering. Zelfstandigen zonder personeel betalen over hun lijfrente-uitkering in tegenstelling tot werknemers op hun pensioenuitkering ook zvw-bijdrage in de periode dat het inkomen is gerealiseerd. De totaal te betalen zvw-bijdrage is dus hoger voor zelfstandigen zonder personeel.

Ten vierde heeft een persoon mogelijk recht op de ouderenkorting en alleenstaande ouderenkorting. Deze heffingskortingen verlagen de verschuldigde inkomstenbelasting in de oudedag voor zowel werknemers als zelfstandigen zonder personeel. Daar staat tegenover dat een persoon geen aanspraak meer kan maken op de arbeidskorting, doorwerkbonus en inkomensafhankelijke combinatiekorting.

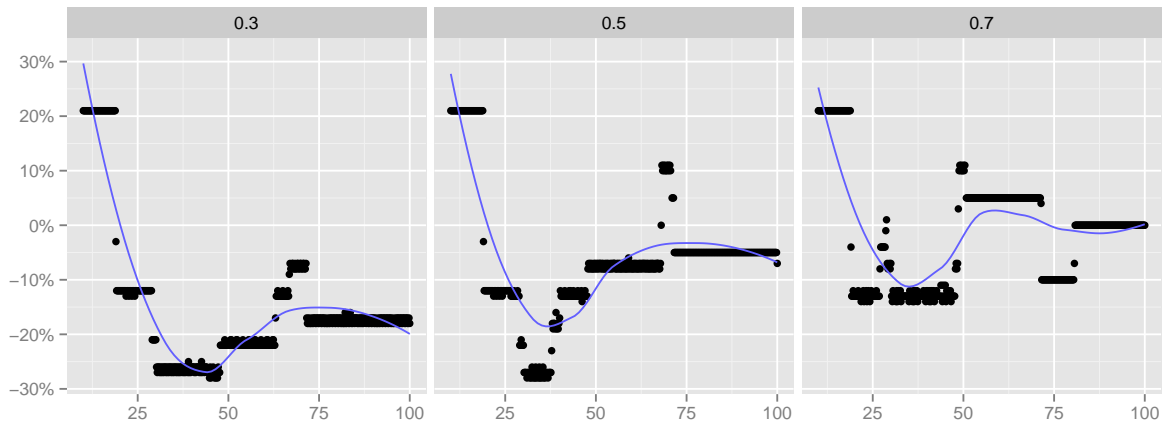
Uit de empirie blijkt dat zelfstandigen zonder personeel minder via het driepijlerstelsel pensioen opbouwen. Voorgaande analyse kan hier wellicht een verklaring voor geven: pensioenopbouw is voor zelfstandigen zonder personeel in de regel fiscaal voor duurder dan voor werknemers. Niet alleen omdat ze in de toekomst zvw-bijdrage over hun lijfrente-uitkering betalen, terwijl de premie in deze periode niet aftrekbaar is van de inleg, maar ook omdat de ondernemersfaciliteiten het onaantrekkelijker maken om inkomen naar de toekomst te verschuiven.

De vermogensvrijstelling kan uiteraard voor zelfstandigen zonder personeel toch een reden zijn om pensioen op te bouwen, mits de zelfstandige zonder personeel boven de vermogensvrijstelling in box 3 uitkomt en bovendien niet dichtbij zijn of haar gewenste leeftijd is van pensionering. Het voordeel van de vermogensvrijstelling is namelijk groter voor langere periodes. Dit effect kan overigens gedeeltelijk worden opgevangen via de eigen woning: de eigen woning wordt immers ook niet belast door de vermogensrendementsheffing.

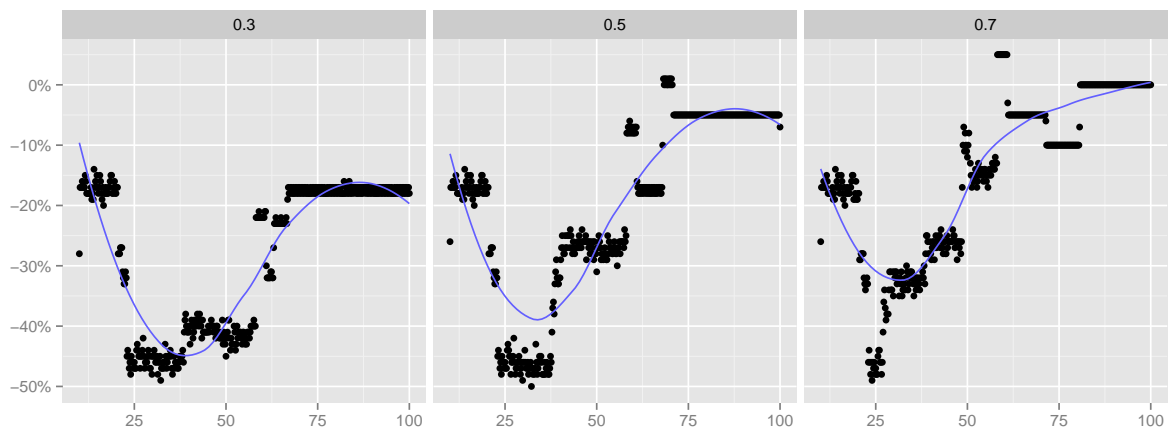
De mogelijkheden van pensioenopbouw voor werknemers vermindert de effectieve gemiddelde belastingdruk en verkleint bovendien bij een vergelijkbare pensioenopbouw ceteris paribus het verschil tussen

Figuur 5.6: Marginale effectieve belastingdruk op pensioenopbouw voor zelfstandigen zonder personeel en werknemers naar inkomen van 10 tot en met 100 duizend euro en aanspraak als fractie van huidig arbeidsinkomen, voor 2012

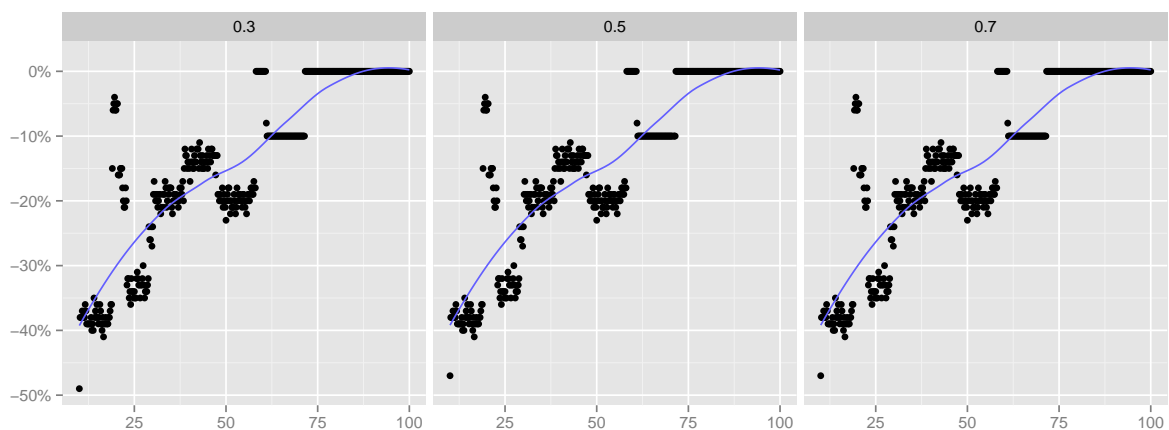
(a) Zelfstandigen zonder personeel

(b) Werknemers

(c) Verschil tussen werknemers en zelfstandigen zonder personeel

werknemers en zelfstandigen zonder personeel. Desalniettemin is het belangrijk om af te sluiten met de (reeds genoemde) beperking: voorgaande aannames zijn zeer gevoelig voor het verschil in prijs en uitkering van een pensioenregeling en die binnen een lijfrente-uitkering.

5.6 Inkomensrisico

De voorgaande analyses namen aan dat personen geen inkomensrisico lopen. Deze paragraaf simuleert de effectieve gemiddelde belastingdruk met heterogeniteit in inkomensrisico en voor verschillende inkomensniveaus. In deze paragraaf wordt aangesloten bij de synthetische huishoudens voor inkomensrisico: deze set bestaat uit eenpersoonshuishoudens van 50 jaar die voltijd werken als zelfstandige zonder personeel met een inkomen van 20, 40 en 60 duizend euro en geen, laag (10%), gemiddeld (20%) en hoog inkomensrisico (30%) hebben met een preferentie ten aanzien van risico die neutraal, laag, gemiddeld en hoog is. Het inkomensrisico wordt opgevat als de variantie van de inkomensgroei binnen een jaar, gesimuleerd door een log-normale verdeling.

Figuur 5.7 geeft de resultaten weer. De rode lijn geeft de effectieve gemiddelde belastingdruk weer zonder inkomensrisico. Een risico-neutrale zelfstandige zonder personeel ervaart een lagere effectieve gemiddelde belastingdruk voor een midden en hoog inkomensniveau en een hogere effectieve belastingdruk voor het lage inkomensniveau.

Deze constatering is in lijn met het progressieve karakter van het Nederlandse belastingstelsel: neerwaarts inkomensrisico wordt belast tegen een lager effectief tarief (inkomstenbelasting, toeslagen en zvw-bijdrage) dan opwaarts inkomensrisico. Een gevoeligheidsanalyse laat zien dat deze constatering vanwege het urencriterium sterk afhangt van het aantal gewerkte uren. Als inkomensschokken zich uiteten in een verlaagd (verhoogd) aantal uren dat een belastingplichtige werkt, dan kan het urencriterium ervoor zorgen dat een zelfstandige niet (wel) in aanmerking komt voor faciliteiten als de zelfstandigenaftrek en (voorheen) de mkb-winstvrijstelling. Voor een voltijd werkende zzp'er is het urencriterium van weinig invloed: er zijn slechts weinig trekkingen waarvoor deze zzp'er niet aan het urencriterium voldoet.

Dit ligt anders is voor zelfstandigen zonder personeel die rond de 1200 uur per jaar werken: personen die gemiddeld genomen niet voldoen aan het urencriterium hebben door het inkomensrisico een lagere effectieve belastingdruk, omdat ze in een aantal simulaties hiervoor wel in aanmerking komen en visa versa.

Zelfstandigen zonder personeel met een lage risico-aversie ervaren in de regel een lagere effectieve belastingdruk dan zonder inkomensrisico onder alle risiconiveaus, waarbij het effect groter is voor hogere risiconiveaus. Het omkeerpunt is voor zelfstandigen zonder personeel met een gemiddelde risico-aversie. Deze zelfstandigen zonder personeel ervaren een licht hogere effectieve gemiddelde belastingdruk voor een inkomensniveau van 20 duizend euro en een lichte toename voor 40 duizend euro. Alleen heel risico-averse personen ervaren een hoge belastingdruk door het zzp-schap. Voor deze personen levert werken in dienstbetrekking een lagere effectieve gemiddelde belastingdruk op. Zelfstandigen zonder personeel met een laag inkomen (20 duizend euro) ervaren een significant hogere effectieve gemiddelde belastingdruk onder de meeste inkomensniveaus en vanaf een gemiddeld inkomensrisico. Het is voor deze groep ondernemers dat de gevolgen van inkomensrisico het meest voelbaar zijn.

Voorgaande analyse neemt aan dat personen geen vermogen hebben. Als personen beschikken over (aanzienlijke) buffers of vermogen en als hun utility afhankelijk is van de omvang van hun volledige vermogen (wat empirisch in ieder geval gedeeltelijk zo is) dan is het effect van korte termijn inkomensrisico via de risico-aversie op de effectieve gemiddelde belastingdruk te verwaarlozen. Dit houdt empirisch in dat voorgaande analyse vooral geldig is voor zelfstandigen zonder personeel met een laag inkomen, die geen vermogen of buffers hebben, en minder voor oudere zelfstandigen zonder personeel of zelfstandigen zonder personeel met een hoger inkomen die in de regel vermogen of buffers hebben opgebouwd.⁶

Tenslotte is de distributie van de inkomensschokken een factor in de omvang van de effectieve ge-

---

⁶Deze constatering is overigens in mindere mate geldig voor 2013: in deze periode zijn toeslagen meer afhankelijk gemaakt van de omvang van het vermogen, waardoor de effectieve gemiddelde belastingdruk voor zelfstandigen zonder personeel met vermogen na 2012 wel hoger is.

middelste belastingdruk. Uit voorgaande hoofdstukken blijkt echter dat de baan- en werkzekerheid van een zelfstandige zonder personeel in vergelijking met een werknemer niet veel lager is. Het lange termijn risico lijkt ook niet significant af te wijken voor zelfstandigen zonder personeel en werknemers: een vast contract biedt weinig bescherming over een periode van 20 jaar permanente inkomensschokken en ook de sociale zekerheid biedt hier geen bescherming tegen. De enige uitzondering hierop vormt de wao/wia, die een duidelijke rol van betekenis speelt in het afdekken van lange-termijn inkomensrisico.

5.7 Conclusie

Deze conclusie zet eerst de algemene bevindingen uiteen en daarna de effecten op de effectieve gemiddelde belastingdruk door heterogeniteit in respectievelijk woonsituatie, huishoudkenmerken, premies (werknemers)verzekeringen en pensioen en inkomensrisico.

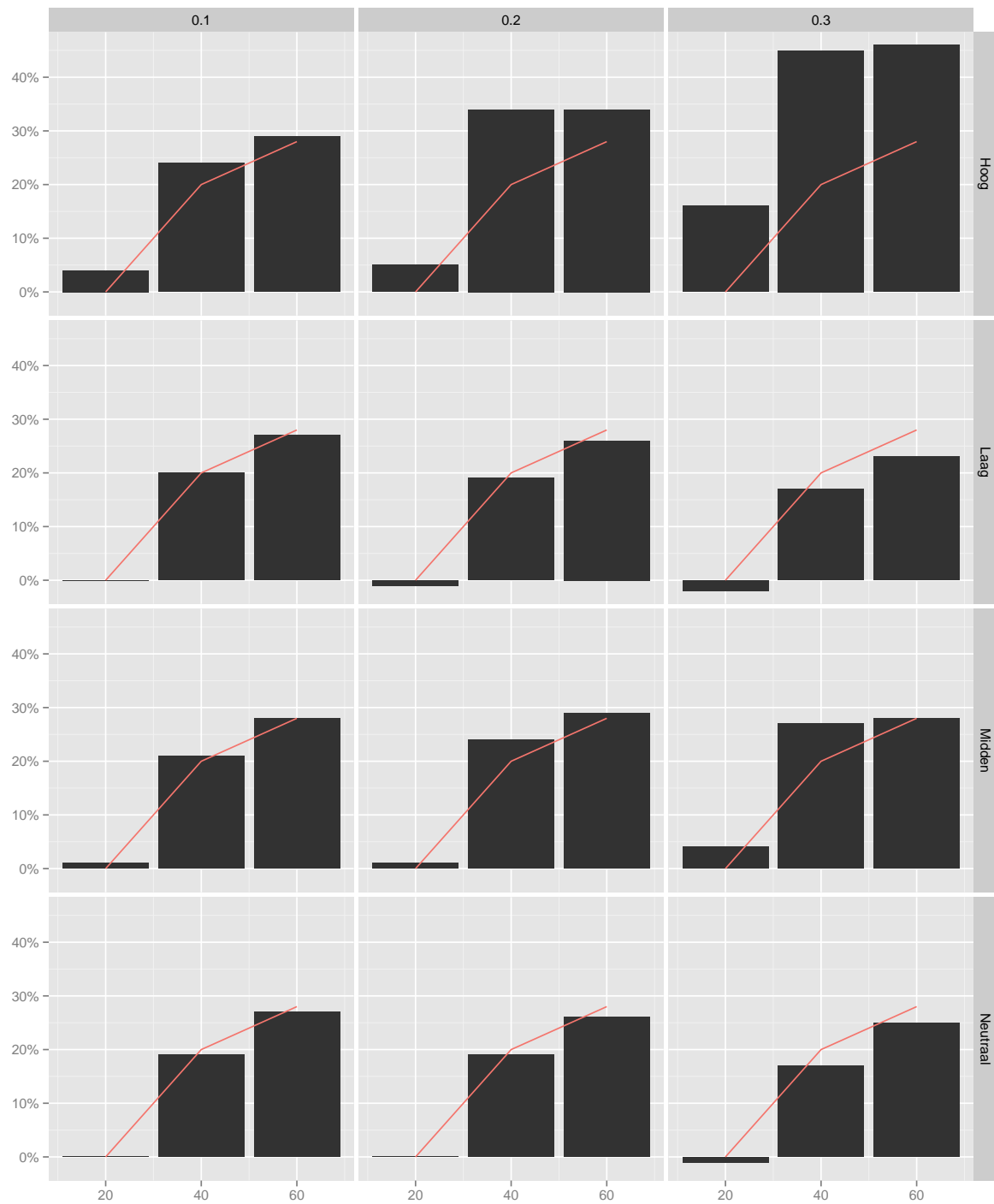
Algemeen De effectieve gemiddelde belastingdruk verschilt het meest tussen voltijd werkende zelfstandigen zonder personeel en werknemers. Over de inkomensverdeling heeft het zzp-schap de laagste effectieve gemiddelde belastingdruk bij een inkomensniveau van minder dan 10 duizend euro en tussen de 20 en 30 duizend euro. In de periode 2008-2012 is vooral de effectieve gemiddelde belastingdruk gedaald voor deeltijd werkende zelfstandigen zonder personeel. Ook is de effectieve gemiddelde belastingdruk gedaald voor zelfstandigen zonder personeel in de hogere inkomensniveaus.

Woonsituatie De woonsituatie heeft een behoorlijke invloed op (het verschil in) de effectieve gemiddelde belastingdruk van zelfstandigen zonder personeel en werknemers. Voor lage inkomens (kleiner dan 20 duizend euro) verlaagt het wonen in een huurwoning door de huurtoeslag de effectieve gemiddelde belastingdruk. Dit effect is groter voor zelfstandigen zonder personeel dan voor werknemers. Voor middeninkomens (30-40 duizend euro) verlaagt vooral het wonen in een koopwoning de effectieve gemiddelde belastingdruk. Dit effect is tot ongeveer 40-50 duizend euro groter voor zelfstandigen zonder personeel en daarna voor werknemers.

Huishoudkenmerken Huishoudkenmerken hebben geen belangrijke invloed op het verschil in effectieve gemiddelde belastingdruk tussen zelfstandigen zonder personeel en werknemers. Deze conclusie is voorwaardelijk, omdat geen rekening is gehouden met de kinderopvangtoeslag.

Premies (werknemers)verzekeringen en pensioen De premies voor de werknemersverzekeringen hebben een matige invloed op de effectieve gemiddelde belastingdruk van werknemers, doordat de premies in de periode waarin het arbeidsinkomen wordt verdiend aftrekbaar zijn tegen een behoorlijk tarief. De verhoging van de effectieve gemiddelde belastingdruk is daardoor slechts zo'n 5-8%. Bovendien vormt een gedeelte van de premies inkomen, die in de toekomst tegen een lager effectief tarief wordt belast. Het blijft echter onduidelijk wat het effect is van de private verzekeringsmarkt op de effectieve gemiddelde belastingdruk van zelfstandigen zonder personeel. De pensioenpremie hebben zeker invloed op het verschil in effectieve gemiddelde belastingdruk tussen zelfstandigen zonder personeel en werknemers, alhoewel het precieze effect lastig is te kwantificeren. De premiehoogte / uitkering van een collectieve pensioenregeling verschilt namelijk van een individuele lijfrenteverzekeraar. De doorsnee premie is hiervoor de belangrijkste reden. Wat wel in deze thesis naar voren komt is dat de marginale effectieve belastingdruk op pensioenopbouw voor werknemers veel lager is dan voor zelfstandigen zonder personeel: zelfstandigen zonder personeel verkrijgen 10-40 cent minder netto inkomen in de toekomst per euro inleg nu. Dit zorgt ervoor dat (bij een gelijke pensioen of lijfrentepremie) het verschil in effectieve gemiddelde belastingdruk door pensioenopbouw kleiner wordt. Dit geldt vooral voor zelfstandigen zonder personeel die meer verdienen dan 30-40 duizend euro en veel minder voor zelfstandigen zonder personeel aan de onderkant van de inkomensverdeling (tot 25-30 duizend euro). Het is voor deze groep zelfstandigen zonder personeel nauwelijks interessant om pensioen op te bouwen.

Figuur 5.7: Effectieve gemiddelde belastingdruk op het inkomen (20, 40 en 60 duizend euro) van een zelfstandige zonder personeel met geen, laag (10%), gemiddeld (20%) en hoog (30%) inkomensrisico en een preferentie ten aanzien van risico die neutraal, laag, gemiddeld en hoog is, voor 2012

Inkomensrisico Het inkomensrisico heeft een matige invloed op het verschil in effectieve gemiddelde belastingdruk van zelfstandigen zonder personeel. Het inkomensrisico verlaagt door de progressiviteit van het belastingstelsel over het algemeen de effectieve gemiddelde belastingdruk voor een risico-neutraal persoon, met uitzondering van zelfstandigen zonder personeel die net meer uren werken dan de grens voor het urencriterium. Zelfstandigen zonder personeel die zeer risico-avers zijn ervaren een veel hogere belastingdruk door inkomensrisico. De ervaren effectieve gemiddelde belastingdruk stijgt aan de onderkant van de inkomensverdeling van nihil naar 5-15%, afhankelijk van de risico-aversie.

Hoofdstuk 6

Conclusie

Deze thesis simuleert de effectieve gemiddelde belastingdruk in de periode 2008-2012 op het arbeidsinkomen van zelfstandigen zonder personeel en werknemers. De effectieve belastingdruk wordt gesimuleerd door de belastingen en subsidies te programmeren en huishoudens uit een synthetische dataset te gebruiken voor de input. De synthetische dataset is een set huishoudens met heterogeniteit in diverse dimensies zoals huishoudsamenstelling, arbeidsverdeling, woonsituatie, vaardigheden, arbeidsduur, de mate van inkomensrisico, pensioenaanspraak en pensioenopbouw.

De simulatie van de effectieve belastingdruk vindt plaats in drie stappen. De eerste stap is onderzoek naar de sociaaleconomische positie van zelfstandigen zonder personeel in de arbeidsmarkt. Deze gegevens zijn nodig voor het selecteren van instituties en construeren van de synthetische huishoudens. De tweede stap is het analyseren en selecteren van de instituties (relevante regelgeving) voor zelfstandigen zonder personeel en werknemers. De derde stap is het specificeren van het model waarmee de effectieve belastingdruk wordt gesimuleerd.

De belangrijkste elementen in de eerste stap is een definiëring van het begrip zelfstandige zonder personeel, beschouwing van het aantal, kenmerken, positie in de arbeidsmarkt en inkomen. Deze thesis beschouwt een zelfstandige zonder personeel als een zichzelf verhurende zelfstandige, oftewel 'arbeid' moet het voornaamste product van de onderneming zijn. Bij de analyse van de zelfstandige zonder personeel in de Nederlandse arbeidsmarkt zijn geen fiscaal-juridische voorwaarden gesteld aan de zelfstandige zonder personeel: deze kon werken als resultaatgenieter, DGA of als ondernemer. Het blijkt dat verreweg de meeste zelfstandigen zonder personeel fiscaal ondernemer zijn en in deze thesis is voor de simulatie van de effectieve gemiddelde belastingdruk dan ook alleen uitgegaan van een fiscale ondernemer.

De zelfstandige zonder personeel blijkt in de Nederlandse arbeidsmarkt in opkomst. Het aandeel in de werkzame beroepsbevolking van zelfstandigen zonder personeel is toegenomen van 2,7% in 2000 tot 4,8% in 2009. Zelfstandigen zonder personeel zijn in vergelijking met werknemers vaker man, ouder, zijn hoger opgeleid, hebben een langere arbeidsduur, voeren vaker alleen een huishouding en hebben iets vaker een tweede baan. Zelfstandigen zonder personeel kiezen voornamelijk voor het zzp-schap vanwege autonomie, flexibiliteit, mogelijkheden tot ontplooiing en uitvoering van specifieke werkzaamheden. Een minderheid werkt als zelfstandige zonder personeel uit 'nood', omdat bijvoorbeeld geen werk in loondienst gevonden kan worden. Aan de onderkant van de arbeidsmarkt opereert bovendien een groep zelfstandigen zonder personeel die zijn te karakteriseren als afhankelijk: deze zelfstandigen zonder personeel hebben een maatschappelijk zwakke positie.

Personen hebben een verschillende verdien capaciteit als werknemer en als zelfstandig ondernemer. De meeste personen zijn waarschijnlijk netto het beste af onder de huidige status van werknemer of zelfstandige zonder personeel. Zelfstandigen zonder personeel hebben wel een ander inkomensproces: een combinatie van individueel-specifiek inkomensprofiel en tijdelijke en permanente schokken. Het inkomensrisico van zelfstandigen zonder personeel bestaat voor een belangrijk deel uit tijdelijke schokken, doordat ze het risico op overcapaciteit van bedrijven overnemen. Werknemers worden tegen tijdelijke schokken beschermd door de werkgever, sociale zekerheid en ontslagbescherming.

De tweede stap bestaat uit het analyseren en selecteren van instituties. Instituties zijn in deze thesis gedefinieerd als regelgeving in de fiscaliteit of sociale zekerheid die een niet verwaarloosbaar effect heeft op het arbeidsinkomen van zelfstandigen zonder personeel en werknemers in de periode 2008-2012. De instituties zijn onderverdeeld in speciale instituties voor zelfstandigen zonder personeel, werknemers en algemene instituties. Speciale instituties voor zelfstandigen zonder personeel zijn de mkb-winstvrijstelling, zelfstandigenaftrek, kleine ondernemersregeling en het urencriterium. De belangrijkste wijzigingen voor zelfstandigen zonder personeel zijn de uniformering van de zelfstandigenaftrek, de uitbreiding van de mkb-winstvrijstelling en het vervallen van het urencriterium voor toepassing van de mkb-winstvrijstelling. Speciale instituties voor werknemers zijn de pensioenregeling, de spaarloonregeling, levensloopregeling (niet opgenomen) en de werknemersverzekeringen die bestaan uit de Ziektewet (ZW), Wet werk en inkomen naar arbeidsvermogen (WIA) en de Werkloosheidswet (WW). De belangrijkste wijzigingen voor werknemers zijn het afschaffen van de spaarloonregeling en levensloopregeling per 1 januari 2012. Algemene instituties zijn de AOW-uitkering, de Inkomensafhankelijke bijdrage Zorgverzekeringswet, Inkomstenbelasting en premies volksverzekeringen, het lijfrenteregime en de toeslagen. Deze thesis neemt aan dat de fiscale inkomsten aansluiten bij de werkelijke inkomsten en dat samenwonende volwassenen aangemerkt worden als partners voor alle instituties.

De derde stap is het specificeren van het model. Het model bestaat uit maatstaven, aannames, synthetische huishoudens en het bruto-netto traject. De maatstaven zijn de effectieve gemiddelde belastingdruk zonder inkomensrisico, effectieve gemiddelde belastingdruk met inkomensrisico, discriminatie en de marginale effectieve belastingdruk op pensioenopbouw. De discriminatie en effectieve marginale belastingdruk op pensioenopbouw zijn geen maatstaven die de effectieve gemiddelde belastingdruk simuleren, maar deze worden in deze thesis gebruikt ter ondersteuning van de analyse van de effectieve gemiddelde belastingdruk. Deze thesis maakt diverse aannames, waaronder de aanname dat instituties in de toekomst vergelijkbaar zijn en het niet opnemen van de kinderopvangtoeslag. Een synthetisch huishouden is een fictief huishouden. Een synthetisch huishouden bestaat uit een collectie van huishoudleden samen met gegevens over de woning en het te simuleren jaar (2008-2012). De woningsituaties zijn geen woning, koopwoning en een huurwoning. De individuele huishoudleden hebben vier (categorieën) van parameters die moeten ingevoerd: leeftijd, arbeid, pensioen en inkomensrisico. De inleg op de spaarloonregeling is endogeen in het bruto-netto traject. Op basis van de voorgaande template van een synthetisch huishouden construeert deze thesis de volgende zes sets van huishoudens om de verschillende dimensies te belichten: standaard, huishoudens, woningsituatie, risico en pensioen. Het bruto-netto traject berekent de gekozen maatstaf voor een gegeven set van synthetische huishoudens.

De bevindingen zijn als volgt. De effectieve gemiddelde belastingdruk verschilt het meest tussen voltijd werkende zelfstandigen zonder personeel en werknemers. Over de inkomensverdeling heeft het zzp-schap de laagste effectieve gemiddelde belastingdruk bij een inkomensniveau van minder dan 10 duizend euro en tussen de 20 en 30 duizend euro. In de periode 2008-2012 is vooral de effectieve gemiddelde belastingdruk gedaald voor deeltijd werkende zelfstandigen zonder personeel. Ook is de effectieve gemiddelde belastingdruk gedaald voor zelfstandigen zonder personeel in de hogere inkomensniveaus.

De woonsituatie heeft een behoorlijke invloed op (het verschil in) de effectieve gemiddelde belastingdruk van zelfstandigen zonder personeel en werknemers. Voor lage inkomens (kleiner dan 20 duizend euro) verlaagt het wonen in een huurwoning door de huurtoeslag de effectieve gemiddelde belastingdruk. Dit effect is groter voor zelfstandigen zonder personeel dan voor werknemers. Voor middeninkomens (30-40 duizend euro) verlaagt vooral het wonen in een koopwoning de effectieve gemiddelde belastingdruk. Dit effect is tot ongeveer 40-50 duizend euro groter voor zelfstandigen zonder personeel en daarna voor werknemers.

Huishoudkenmerken hebben geen belangrijke invloed op het verschil in effectieve gemiddelde belastingdruk tussen zelfstandigen zonder personeel en werknemers. De premies voor de werknemersverzekeringen hebben een matige invloed op de effectieve gemiddelde belastingdruk van werknemers. De verhoging van de effectieve gemiddelde belastingdruk is slechts zo'n 5-8%. Het blijft echter onduidelijk wat het effect is van de private verzekeringsmarkt op de effectieve gemiddelde belastingdruk van zelfstandigen zonder personeel. De marginale effectieve belastingdruk op pensioenopbouw voor werknemers is veel lager dan voor zelfstandigen zonder personeel: zelfstandigen zonder personeel verkrijgen 10-40

cent minder netto inkomen in de toekomst per euro inleg nu. Bij een gelijke pensioenopbouw zorgt dit ceteris paribus voor een verkleining van de effectieve gemiddelde belastingdruk.

Het inkomensrisico heeft een matige invloed op het verschil in effectieve gemiddelde belastingdruk van zelfstandigen zonder personeel. Het inkomensrisico verlaagt door de progressiviteit van het belastingstelsel over het algemeen de effectieve gemiddelde belastingdruk voor een risico-neutraal persoon. Zelfstandigen zonder personeel die zeer risico-avers zijn ervaren een veel hogere belastingdruk door inkomensrisico. De ervaren effectieve gemiddelde belastingdruk stijgt aan de onderkant van de inkomensverdeling van nihil naar 5-15%, afhankelijk van de risico-aversie.

Lijst van figuren

2.1	Aantal zelfstandigen zonder personeel in de werkzame beroepsbevolking	17
a	Samenstelling van de werkzame beroepsbevolking in de periode 1996-2011 (CBS)	17
b	Aantal zelfstandigen zonder personeel in de periode 1996-2011 (CBS)	17
c	Onderverdeling van de werkzame beroepsbevolking in 1e kwartaal van 2012 (CBS)	17
d	Aantal zelfstandigen zonder personeel in de periode 2000-2009 (EIM)	17
2.2	Zelfstandigen en bedrijven zonder personeel naar sector	19
a	Bedrijven zonder personeel als % van totaal aantal bedrijven in 2009 (CBS)	19
b	Aantal zelfstandigen zonder personeel in 2009 in duizenden (Vroonhof, Bruins & de Vries, 2010)	19
2.3	Kenmerken van werknemers, zzp'ers(arbeid), zzp'ers (producten) en zelfstandigen met personeel (1e kwartaal 2012, CBS)	22
a	Geslacht	22
b	Leeftijdsopbouw	22
c	Huishoudsamenstelling	22
d	Opleidingsniveau	22
e	Arbeidsduur	22
f	Tweede baan	22
2.4	Omzet en gehanteerde tarieven	27
a	Omzetverdeling naar klassen in duizenden euro's in 2010, gespecificeerd naar arbeidsduur in uren per week (Bron: Vroonhof en N. de Vries, 2010, p. 24)	27
b	Verdeling van gehanteerde tarieven per uur van opdrachtnemers in 2011 in euro's (Bron: Bouma en Frouws, 2011, p. 46)	27
2.5	Fiscale inkomen van personen over de levenscyclus, in euro's, per jaar (Bron: Waaijers en Lever, 2013, p. 31)	44
a	Naar inkomensdecil	44
b	Naar geslacht en kinderen	44
c	Naar opleidingsniveau	44
2.6	Gewogen deeltijdfactor van werknemers over de levenscyclus (Bron: Waaijers en Lever, 2013, p. 22)	44
a	Naar opleidingsniveau	44
b	Naar geslacht en kinderen	44

2.7	Fiscale inkomen van werknemers herrekend naar een fulltime werkweek over de levenscyclus, in euro's, per jaar (Bron: Waaijers en Lever, 2013, p. 35)	44
a	Naar inkomensdeciel	44
b	Naar opleidingsniveau	44
c	Naar geslacht en kinderen	44
3.1	Tijdslijn van wijzigingen in instituties in de periode 2007-2012	74
4.1	Opzet model	77
5.1	Gemiddelde effectieve belastingdruk op het inkomen van zelfstandigen zonder personeel en werknemers voor 2008, 2010 en 2012	93
a	Inkomensniveau van 3 tot en met 20 duizend euro	93
b	Inkomensniveau van 20 tot en met 60 duizend euro	93
c	Inkomensniveau van 60 tot en met 180 duizend euro	93
5.2	Discriminatie in de belastingheffing over het inkomen van zelfstandigen zonder personeel versus werknemers voor 2008, 2010 en 2012	94
a	Inkomensniveau van 3 tot en met 50 duizend euro	94
b	Inkomensniveau van 50 tot en met 100 duizend euro	94
5.3	Gemiddelde effectieve belastingdruk op het inkomen (10 tot en met 80 duizend euro) van zelfstandigen zonder personeel en werknemers met de woningsituaties huren, kopen en geen woning, voor 2012	98
a	Per Woningssituatie	98
b	Per Arbeidsvorm	98
5.4	Gemiddelde effectieve belastingdruk op het inkomen (10 tot en met 80 duizend euro) van zelfstandigen zonder personeel en werknemers, naar aantal kinderen, verdienerstypen (alleenstaand, anderhalfverdiener en tweeverdiener) en arbeidsverdeling binnen het huishouden, voor 2012	99
5.5	Gemiddelde effectieve belastingdruk op het arbeidsinkomen van zelfstandigen zonder personeel en werknemers exclusief en inclusief de premies voor werknemersverzekeringen, voor 2012	102
a	Inkomensniveau van 3 tot en met 20 duizend euro	102
b	Inkomensniveau van 20 tot en met 60 duizend euro	102
c	Inkomensniveau van 60 tot en met 180 duizend euro	102
5.6	Marginale effectieve belastingdruk op pensioenopbouw voor zelfstandigen zonder personeel en werknemers naar inkomen van 10 tot en met 100 duizend euro en aanspraak als fractie van huidig arbeidsinkomen, voor 2012	104
a	Zelfstandigen zonder personeel	104
b	Werknemers	104
c	Verschil tussen werknemers en zelfstandigen zonder personeel	104
5.7	Effectieve gemiddelde belastingdruk op het inkomen (20, 40 en 60 duizend euro) van een zelfstandige zonder personeel met geen, laag (10%), gemiddeld (20%) en hoog (30%) inkomensrisico en een preferentie ten aanzien van risico die neutraal, laag, gemiddeld en hoog is, voor 2012	107

Lijst van tabellen

2.1	Definities van zelfstandige zonder personeel	8
2.2	Fiscaal juridisch bereik van definities	14
2.3	Onderverdeling werkzame beroepsbevolking op basis van fiscaal juridische criteria in de periode 2006-2007 (in duizenden)	20
2.4	Rechtsvormen van ondernemingen met minimaal en maximaal één werknemer	26
2.5	Gemiddeld persoonlijk inkomen naar arbeidsduur en positie in de werkring, in duizenden euro's, 2008	41
2.6	Permanente en tijdelijke inkomensschokken per opleidingsgroep	45
3.1	Contributie van categorieën arbeidskosten en sectorale spreiding in % in 2008 (Bron: CBS)	53
3.2	Bruto-netto traject werknemer	56
3.3	Pensioenaanspraak van personen naar leeftijd in 2009, 1e en 2e pijler tezamen, in euro's .	59
3.4	Ondernemersfaciliteiten waarvoor uren criterium vereist is, 2008-2012	65
3.5	Traject omzet-belastbare winst uit onderneming	67
3.6	Tariefstructuur inkomstenbelasting en premies volksverzekeringen (2012)	71
3.7	Elementen standaardheffingskorting (Artt. 8.12:8.22 Wet IB 2001)	72
4.1	Huishoudtype in % van totale huishoudens in 2012 (Bron: CBS)	86
4.2	Huishoudgrootte in % van totale huishoudens in 2012 (Bron: CBS)	86
5.1	Overzicht	91

Bibliografie

- ABP. (2007). *De doorsneepremie: zo denken wij er over*. ABP. (Zie pag. 80).
- Abraham, K. & Taylor, S. (1993). *Firms' use of outside contractors: Theory and evidence*. National Bureau of Economic Research. (Zie pag. 30–32).
- Aerts, M. C. M. (2007, maart). *De zelfstandige in het sociaal recht: de verhouding tussen juridische status en sociaal-economische positie* (proefschrift, Universiteit van Amsterdam). (Zie pag. 1, 6, 7, 10–12, 35, 53, 54).
- Albarrán, P., Carrasco, R. & Martínez-Granado, M. (2009). Inequality for wage earners and Self-Employed. Evidence from Panel Data. *Oxford Bulletin of Economics and Statistics*, 71(4), 491–518. (Zie pag. 46).
- Banga, K. (2009). *Ontwikkeling van de pensioenkosten in het MKB in Nederland: periode 1997-2014*. EIM. (Zie pag. 58).
- Bangma, K., de Vries, N. & Vroonhof, P. (2010). *Een kwestie van ondernemen. Zzp'ers in de crisis*. EIM. Zoetermeer. (Zie pag. 8, 10, 25, 47).
- Belastingdienst. (2012). *Handboek loonheffingen*. Belastingdienst. (Zie pag. 55, 56, 59, 60).
- Berden, C., Dosker, R., Risseeuw, P. & Willebrands, D. (2010). *Markt en hiërarchie: kosten en baten van het zzp-schap*. SEO. (Zie pag. 2, 11, 20, 30, 46).
- Berger, F., Borsenberger, M., Immervoll, H., Lumen, J., Scholtus, B. & De Vos, K. (2001). *The impact of tax-benefit systems on low-income households in the Benelux countries. A simulation approach using synthetic datasets*. (Zie pag. 2, 3).
- Bettendorf, L., Cnossen, S. & van Ewijk, C. (2012). BTW-verhoging treft hoge en lage inkomens even sterk. *Me Judice*. (Zie pag. 79).
- Blanchflower, D. (2004). *Self-employment: more may not be better*. National Bureau of Economic Research. (Zie pag. 34).
- Blumberg, B. & de Graaf, P. (2004). *Dutch self-employment between 1980 and 1997*. Maastricht University. (Zie pag. 15).
- Boot. (2012). *Zzp-ers: flexibiliteit, bescherming en zekerheid* (Oratie, Leiden). (Zie pag. 7, 35, 36).
- Bosch, N. (2011). Success of self-employment. In *Labour market flexibility in the Netherlands. The role of contracts and self-employment* (Hfdstk. 7, pp. 90–103). Den Haag: CPB. (Zie pag. 24).
- Bouma, S. & Frouws, B. (2011). *Gebruik van de overeenkomst van opdracht*. Research voor Beleid. Zoetermeer. (Zie pag. 26, 27, 32, 36, 38, 39).
- Briscoe, G., Dainty, A. & Millett, S. (2000). The impact of the tax system on self-employment in the British construction industry. *International Journal of Manpower*, 21(8), 596–614. (Zie pag. 2).
- Bruce, D. & Gurley, T. (2005). *Taxes and entrepreneurial activity: An empirical investigation using longitudinal tax return data*. Citeseer. (Zie pag. 2).
- Bruce, D. & Mohsin, M. (2006). Tax Policy and Entrepreneurship: New Time Series Evidence. *Small Business Economics*, 26(5), 409–425. (Zie pag. 2).
- Bruins, A. (2009). *Van baan naar eigen baas*. EIM. Zoetermeer. (Zie pag. 33).
- Caliendo, M., Fossen, F. & Kritikos, A. S. (2009). Risk attitudes of nascent entrepreneurs - new evidence from an experimentally validated survey. *Small Business Economics*, 32(2), 153–167. (Zie pag. 35).
- Caminada, K. (2000). *Pensioenopbouw via de derde pijler: beschrijving van de ontwikkeling, omvang en verdeling van premies lijfrenten volgens de inkomensstatistiek*. (Zie pag. 70).
- CBS. (2012a). Pensioenleeftijd werknemers ruim 63 jaar. (Zie pag. 43).

- CBS. (2012b). *Witte vlek op pensioengebied 2010*. (Zie pag. 57).
- Chiappori, P. & Paiella, M. (2011). Relative risk aversion is constant: Evidence from panel data. *Journal of the European Economic Association*, 9.6, 1021–1052. (Zie pag. 82).
- Cörvers, F., Euwals, R. & de Grip, A. (2011). *Labour Market Flexibility in the Netherlands: The role of contracts and self-employment*. CPB. Den Haag. (Zie pag. 31–33, 46).
- CPB. (2009). CPB Nieuwsbrief 2009, december. Den Haag. (Zie pag. 47).
- Crawford, C. & Freedman, J. (2010). Small business taxation. In *Tax by design: the mirrlees review*. (Zie pag. 25).
- De Beer, P., Dekker, R. & Olsthoorn, M. (2011). *Flexibilisering: De balans opgemaakt*. De Burcht. Amsterdam. (Zie pag. 18, 30).
- De Kam, C. (2009). Belastingdruk van zelfstandigen en werknemers: globaal levenwicht? *WFR*, 2009(640). (Zie pag. 1).
- de Beer, P., van der Meer, P., Van Ruysseveldt, J. & Wielers, R. (2006). *Ontwikkelingen op de Nederlandse arbeidsmarkt (1): werkgelegenheid, werkloosheid en inactiviteit*. (Zie pag. 5, 7, 49).
- de Jong, P., von Meyenfeldt, L., Tsiachristas, A. & Franken, C. (2009). *Evaluatie Einde WAZ*. Den Haag. (Zie pag. 63).
- de Vries, N., Liegbregts, W. & Vroonhof, P. (2012). *Hoe ondernemend zijn zzp'ers? Resultaten zzp-panel meting II van 2011*. EIM. (Zie pag. 9, 26, 35, 48).
- Dekker, F. (2012). Zzp'er als werkzeker ondernemer of preciaire werknemer. *ESB*, 97(4647), 38–41. (Zie pag. 29, 35, 36, 39).
- Dekker, R. & Kösters, L. (2011). De ontmythologisering van de zzp-trend. *Tijdschrift voor Arbeidsvraagstukken*, 27(3), 248–263. (Zie pag. 30, 34, 35).
- Dietvorst, G. (2010). *Het pensioen van de zzp'er fiscaal-juridisch bezien: wie is er aan zet?* Netspar. (Zie pag. 59, 63, 64).
- Donner, J. (2009). Adviesaanvraag positie zelfstandig ondernemers. (Zie pag. 1).
- EIM. (2008). *Zelfstandigen zonder personeel*. Zoetermeer. (Zie pag. 13).
- EIM. (2009). *Kleinschalig Ondernemer 2009. Structuur en Ontwikkeling van het Nederlandse MKB*. EIM. Zoetermeer. (Zie pag. 6).
- ElsevierFiscaal. (2011). *Sociale verzekeringen Almanak*. Elsevier. (Zie pag. 60).
- Evers, G., de Muijnck, J. & Overweel, M. (2002). *Zzp'ers in de tijd gevolgd*. EIM. (Zie pag. 34).
- Ewijk, C. (2005). *Pensioenen en de arbeidsmarkt*. Netspar. (Zie pag. 79, 80).
- Folkeringa, M. & Vroonhof, P. (2002). *Vrijheid, ongelijkheid en ondernemerschap*. EIM. EIM, Onderzoek voor Bedrijf & Beleid. (Zie pag. 40, 47).
- Folkeringa, M., Tan, S. & Ruis, A. (2009). *Monitor Inkomens Ondernemers*. EIM. Zoetermeer. (Zie pag. 25, 47).
- Fréchette, G. R. F. (2009). Laboratory experiments: Professionals versus students. *The Methods of Modern Experimental Economics*. (Zie pag. 38).
- Freudenthal, R. (2002). *Resultaat uit overige werkzaamheden*. Deventer: Kluwer. (Zie pag. 13).
- Geertjes, K. (2013). *Kans op een baan na de WW nader bekeken*. CBS. (Zie pag. 48).
- Goudswaard, K. & Caminada, K. (2006). Het profijt van de levensloop. *Economisch Statistische Berichten*, 598–600. (Zie pag. 62).
- Guiso, L., Pistaferri, L. & Schivardi, F. (2005). Insurance within the firm. *Journal of Political Economy*, 113(5), 1054–1085. (Zie pag. 46).
- Guvenen, F. (2007). Learning your Earning: Are Labor Income Shocks Really Very Persistent? *American Economic Review*, 97(3), 687–712. (Zie pag. 49).
- Guvenen, F. (2009). An empirical investigation of labor income processes. *Review of Economic Dynamics*, 12(1), 58–79. (Zie pag. 41, 42).
- Hartog, C. & Wennekers, S. (2009). *De twee gezichten van de ondernemerschapsrevolutie en hun betekenis voor Nederland*. EIM. Zoetermeer. (Zie pag. 15).
- Heady, C. (2004). The 'Taxing Wages' Approach to Measuring the Tax Burden on Labour. In *Measuring the tax burden on capital and labor* (Hfdstk. 8). (Zie pag. 78, 86).
- Hodgson, G. (2006). What are Institutions. *Journal of Economic Issues*, 40(1), 1–24. (Zie pag. 52).
- Houweling, A. (2011). Zzp: wat wil, moet en doet het arbeidsrecht ermee? *ArbeidsRecht*, 2011(37). (Zie pag. 6, 7).

- Huggett, M., Gustavo, V. & Amir, Y. (2009). *Sources of Lifetime Inequality*. (Zie pag. 49).
- ILO. (2003). *The scope of the employment relationship*. Geneva. (Zie pag. 7, 35).
- Immervoll, H. (2002). *The distribution of average and marginal effective tax rates in European Union member states*. European Centre for Social Welfare Policy en Research. (Zie pag. 1–3, 79).
- Kamer van Koophandel. (2009). *Jaarverslag Kamer van Koophandel: Altijd Dichtbij*. (Zie pag. 16).
- Keuzenkamp, S. & Mertens, E. (2000). *De kunst van het combineren: taakverdeling onder partners*. (Zie pag. 85, 86).
- Kleven, H. J., Knudsen, M. B., Kreiner, C. T. & Saez, E. (2011). Unwilling or unable to cheat? Evidence from a tax audit experiment in Denmark. *Econometrica*, 79(3), 651–692. (Zie pag. 40).
- Kösters, L. (2007). Levensloopregeling vooral voor hoogopgeleiden. *Sociaaleconomische trends*, 12–15. (Zie pag. 62).
- Kösters, L. (2009). Sterke groei zelfstandigen zonder personeel. *Sociaaleconomische trends*, 2009(3). (Zie pag. 10).
- KvK. (2011). *Freelancers en zzp'ers*. (Zie pag. 10).
- Langman Economen. (2008). *Wat werkgevers weerhoudt: Belemmeringen voor een hogere arbeidsdeelname*. MKB-Nederland. Delft. (Zie pag. 24).
- Leufkens, K., Lok, R. & Otten, F. (2011). Het inkomen van flexwerkers en zelfstandigen zonder personeel. *Sociaaleconomische trends*, 2011(1), 29–36. (Zie pag. 20, 40, 41).
- Matsumoto, M. (1997). Mersenne Twister. (Zie pag. 83).
- Meghir, C. & Pistaferri, L. (2004). Income variance dynamics and heterogeneity. *Econometrica*, (72), 101–132. (Zie pag. 45).
- Meghir, C. & Pistaferri, L. (2011). Earnings, consumption and lifecycle choices. *Handbook of Labor Economics*, 4, 773–854. (Zie pag. 49).
- Mevissen, J. & van den Berg, N. (2011). De januskop van de zzp'er. De zelfstandige zonder personeel: ondernemer of eigenlijk een werknemer? *Tijdschrift voor Arbeidsvraagstukken*, 2011(27), 264–280. (Zie pag. 7, 11, 21, 24).
- Meyer, J. (2010). Representing risk preferences in expected utility based decision models. *Annals of Operations Research*, 176(1), 179–190. (Zie pag. 82).
- Ministerie van Binnenlandse zaken en Koninkrijksrelaties. (2009). *Woonquitgaven huurders en kopers: Uitkomsten WoON2009*. (Zie pag. 87).
- Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid. (2013). *Pensioen van zelfstandigen: Onderzoek naar de oorzaken van beperkte pensioenopbouw van zelfstandigen en mogelijke oplossingsrichtingen hiervoor*. (Zie pag. 38, 58, 69).
- Mitton, Lavinia, Weeks, Sutherland, Holly & Melvyn. (2000). *Microsimulatin Modelling for Policy Analysis: Challenges and Innovations*. Cambridge University Press. (Zie pag. 3).
- Niessen, R. & Pieterse, L. (2003). *De Wet inkomstenbelasting 2001*. Amersfoort: Sdu. (Zie pag. 13).
- Norstad, J. (1999). *An introduction to Utility Theory*. (Zie pag. 82).
- Otten, R. L. F. (2012). Financiële kwetsbaarheid van zelfstandigen zonder personeel. *ESB*, 97(4634), 280–282. (Zie pag. 37, 40, 47).
- Ours, J. (2003). *WW in de 21ste eeuw*. Universiteit van Tilburg. (Zie pag. 48).
- Parker, S. C. (2004). *The Economics of Self-Employment and Entrepreneurship*. Cambridge: Cambridge University Press. doi:10.1017/CBO9780511493430. (Zie pag. 39, 40, 42)
- Pleijster, F. & van der Valk, P. (2007). *Van onbemind tot onmisbaar. De economische betekenis van ZZP'ers nu en in de toekomst*. EIM. (Zie pag. 9, 29, 33).
- Posthumus, M. & Wilthagen, S. (2010). Zzp'ers en de transitionele arbeidsmarkt. (Zie pag. 24).
- PWC. (2009). *Vissers en jagers. Over de financiële bias in de instituties die de keuze tussen ondernemerschap en werknemerschap beïnvloeden*. PWC. Den Haag. (Zie pag. 2, 33, 34, 40).
- Richman, B. D. & Macher, J. T. (2008). Transaction Cost Economics: An Assessment of Empirical Research in the Social Sciences. *Business and Politics*, 10(1). doi:10.2202/1469-3569.1210. (Zie pag. 30)
- Román, C., Congregado, E. & Millán, J. (2009). Dependent self-employment as a way to evade employment protection legislation. *Small Business Economics*, 37(3), 363–392. (Zie pag. 35).
- SCP. (2007). *Profijt van de overheid. Minder voor het midden*. (Zie pag. 79).

- SCW. (2012). *Stand van zaken van de sociale zekerheid*. Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid. (Zie pag. 59, 60).
- Selin, H. (2011). Marginal Tax Rates and Tax-Favoured Pension Savings of the Self-Employed: Evidence from Sweden. *The Scandinavian Journal of Economics*, 114(1), 79–100. (Zie pag. 2).
- SER. (2010). *Zzp'ers in beeld: Een integrale visie op zelfstandigen zonder personeel*. SER. Den Haag. (Zie pag. 1, 8, 18, 20, 37, 57).
- Siebeling, L. (2009). Inleg bedrijfssparen loopt terug. *CBS*. (Zie pag. 61).
- Smits, W., Kooiman, N., Kösters, L. & De Vries, R. (2012). De groep flexwerkers en zelfstandigen in Nederland groeit. *ESB*, 97(4647S), 10–17. (Zie pag. 34, 35).
- Sørensen, P. (2004). Measuring Taxes on Capital and Labor: An Overview of Methods and Issues. In *Measuring the tax burden on capital and labor* (Hfdstk. 1). (Zie pag. 1).
- Sørensen, P. (2008). *The taxation of business income in Sweden*. (Zie pag. 81, 82, 88).
- Studiecommissie Belastingstelsel. (2010). *Continuïteit en vernieuwing: Een visie op het belastingstelsel*. (Zie pag. 61, 62, 65–67).
- Taal, G. (2010). Helft bedrijfsleven gebruikt zelfstandigen zonder personeel. *CBS*. (Zie pag. 32).
- Teulings, C. (2008). *Hoe kunnen we onze risico's efficiënt delen? Principes voor optimale sociale zekerheid en pensioenvoorziening*. Netspar. Tilburg. (Zie pag. 42, 45, 48, 49, 82).
- Teulings, C. (2010). How to share our risks efficiently? Principles for optimal social insurance and pension provision. *De Economist*, 158(1), 1–21. (Zie pag. 46).
- Universiteit van Tilburg. (2009). *De derde pijler: een volwassen pijler met toekomst?* Universiteit van Tilburg / CompetenceCentre for Pension Research. (Zie pag. 70).
- van den Born, J. (2009). *The drivers of career success of the job-hopping professional in the new networked economy: The challenges of being an entrepreneur and an employee* (proefschrift, Universiteit Utrecht). (Zie pag. 9, 10, 18, 28–32, 34, 35, 39, 40, 46).
- van den Dool, R. & Heithuis, E. (2009). *De fiscale positie van de DGA*. (Zie pag. 12).
- van den Mevissen, B. & Tijmsmans, J. (2009). *Zzp'ers en hun marktpositie. Onderzoek naar de mate waarin zzp'ers investeren in en ondersteuning (kunnen) krijgen bij het behouden en vergroten van hun marktpositie*. RWI/Regioplan. Den Haag. (Zie pag. 11, 16, 18, 20, 26, 28, 29, 33, 37).
- van Es, F. & van Vuuren, D. (2010). Een decompositie van de groei van het aandeel zelfstandigen in de beroepsbevolking. *TPEdigitaal*, 4(3), 126–148. (Zie pag. 29, 32, 34).
- van Essen, C. (2008). *Kenmerken van Ondernemers. Opbouw van drie microdatasets*. EIM. Zoetermeer. (Zie pag. 24, 25).
- van Hoof, J. (2011). De zzp'er en het veranderende arbeidsbestel. *Tijdschrift voor Arbeidsvraagstukken*, 27(3), 281–283. (Zie pag. 9, 10).
- van Vuuren, D. & Bosch, N. (2010). De heterogeniteit van zzp'ers. *ESB*. (Zie pag. 11, 13, 18, 35).
- van Vuuren, T. & Hesselink, J. (2011). Nieuwe zelfstandigen en onzekerheid over de arbeidsplaats. *Tijdschrift voor Arbeidsvraagstukken*, 27(3), 284–305. (Zie pag. 7).
- Verbond van Verzekeraars. (2007). *De rationele ondernemer. Motieven van zelfstandig ondernemers en dga's om zich te verzekeren*. (Zie pag. 38).
- Vording, H. (2004). Zelfstandigenaftrek: feiten, trends, alternatieven. *Weekblad Fiscaal Recht*, (6560). (Zie pag. 65).
- Vries, D. (2011). *Smering voor de nering. Zzp'ers als smeermiddel voor innovaties in het MKB*. EIM. Zoetermeer. (Zie pag. 32, 33).
- Vroonhof, P., Bruins, A. & de Vries, N. (2010). *Aantal zzp'ers in de periode 2000-2009*. EIM. Zoetermeer. (Zie pag. 11, 14, 16, 18, 19).
- Vroonhof, P., Tissing, H., Swaters, M., Bruins, A. & Davelaar, E. (2008). *Zelfstandigen zonder personeel*. EIM. Zoetermeer. (Zie pag. 10, 36).
- Vroonhof, P. & de Vries, N. (2010). *Stand van Zaken Zonder Personeel* (tech. rap. Nr. september). EIM. Zoetermeer. (Zie pag. 10, 13, 21, 23–25, 27, 29, 38).
- Vroonhof, P. & de Vries, N. (2011). *Ondernemen voor de toekomst*. EIM. Zoetermeer. (Zie pag. 10, 23, 25, 26, 28, 30, 33, 37, 43, 64).
- Vroonhof, P., de Vries, N. & Liebrechts, W. (2011, november). *Zelfbewust een Zelfstandige Positie. Economische zelfstandigheid van zzp'ers: resultaten zzp-panel meting I van 2011*. EIM. Zoetermeer. (Zie pag. 23, 26, 35–37).

- Vroonhof, P. & Hessels, S. (2003). *Zelden Zo Populair: het zzp-schap*. EIM. Zoetermeer. (Zie pag. 7).
- Waaijers, L. & Lever, M. (2013). *Income and net gains from social security during the life course. Results from a TRAIL (Transitions of Income during the Life course) analysis*. CPB. (Zie pag. 40, 42–44, 80).
- Wakker, P. (2008). Explaining the characteristics of the power (CRRA) utility family. *Health Economics*, 17, 1329–1344. (Zie pag. 82).
- Winton, A. (1993). Limitation of Liability and the Ownership Structure of the Firm. *The Journal of Finance*, 48(2), 487–512. (Zie pag. 25).
- Zoutman, T., Jacobs, B. & Jongen, E. (2011). Optimal redistributive taxes and redistributive preferences in the Netherlands. (Zie pag. 78–80).
- Zwinkels, W., Ooms, D. & Sanders, J. (2009). *Omvang, aard en achtergronden van baan-baan-mobiliteit*. TNO Arbeid. (Zie pag. 24).